NAZIONALE
BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
12
11 A
2

M

12-d1.7.d10

CONSERVANDÆ BONÆ VALETVDINIS PRÆCEPTA LONGE SALVberrima, Regi Angliæ quondam à Doctoribus Scholæ Salernitanæ verſibus conſcripta: nunc demùm integritati, atque nitori ſuo reſtituta. Cum luculenta & ſuccincta Arnoldi Villanouani, Medici ac Philoſophi præſtantiſſimi, in ſingula capita Exegeſi.

PER IOANNEM CVRIOnem Berckenſem, celeberrimæ Erphordianæ Reipub. Medicum Phyſicum, nunc denuò, recognita & repurgata.

Acceſſerunt & alia quædam lectu non indigna, quæ ſequenti indicantur pagina.

[illegible]VNI,
APVD IOANNEM LERTOVT.
M. D. LXXVII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA
BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA
COLL. URB.

1 Emiſſi ſanguinis obſeruatio, ex Ioannis Fernelij de vacuandi ratione capite.20.

2 De ratione victus ſalutaris poſt inciſam venam, & emiſſum ſanguinem, ad Armatum Epigramma Anaſtaſij.

3 Dioclis Epiſtola pręſeruatiua, Iano Cornario Medico Phyſico interprete.

4 De ſalubri diæta Polybij Hippocratis diſcipuli liber, Iano Cornario medico phyſico interprete.

5 Victus & cultus ratio, expoſita quatuor per ſingulos menſes verſibus, per Ioachimum Camerarium.

6 De moderatione cibi & potus, item ſomni & vigiliarum. P.M.

REVERENDO VIRO SAPIENTIA, ERVDITIONE, ET VIRTVTE PRAESTANtiſſimo D. Doctori Henningo Hopff, Iuris & æquarum legum conſultiſs. Eccleſiæ maioris Deiparæ Virgini apud inclytam Erphordiã ſacræ, Præpoſito & Seniori, &c. compatri ac Mecœnati ſuo plurimum obſeruando, Ioannes Curio Berclzenſis ὑγιαίνειν.

* *
*

POSTQVAM reuerendus *in Chriſto pater, ac ſumma pietate ſpectabilis D. Ioannes Picus Regij monaſterij Montis S. Petri apud inclytam Erphordiã Abbas longè digniſſimus anno ſuperiore è vita exceſſit, obſcurum humanitati tuæ non fuit, quantoperè hoc tanto viro, tam ſyncero amico, tam candido monitore, támque liberali Mecœnate, atque incomparabili patrono a-*

miſſo, animus meus conſternatus fuerit. Erat vir ille in omni diſciplinarũ genere non infeliciter verſatus, ſed Theologico ſtudio præ cæteris tanta pertinacia addictus, vt Biblia ſacroſacta aſsidua lectione nõ ſolum memoriter ad vnguem pronunciare, ſed eadem fratribus quoq; ſuis feliciſsimè interpretari poſſet: eóq; rẽ deduxerat, vt niſi immatura mors conſiliũ eius præueniſſet, Doctoris iam nomine haud dubiè cenſeretur. Hic talis ac tantus vir, quãuis grauioribus interea curis diſtineretur, nihilominus tamẽ ſucciſiuis horis in Medicorũ etiam vireta diuertendũ ſibi duxit, quo nimirum ea quoq;, quæ ad ſanitatẽ tuendã neceſſaria videretur theſauro rerum omniũ memoriæ in tẽpus opportunũ concrederet, vnde illud etiã conſecutus eſt, vt quotieſcunq; incideret mentio aliqua de rebus ad Medicinam propriè ſpectantibus (incidebat autem ſæpiſsimè) non ſecus ac ſi in medicorum ſcholis duntaxat verſatus fuiſſet, de ipſis diſſereret. Benignitas verò eius in iuuandis & prouehendis ingenuorum adoleſcentum ſtudijs non obſcura, ſed cuiuis obuia & expoſita fuit. Ac ne longius quidem abeam, Ecquis iuuentus

eſt vn-

eſt vnquam, qui dum firmo adhuc & vegeto corporis robore frueretur, libe alior ac munificentior in Academiam noſtram extiterit? Reliquorum εὐεργετήματα quotquot huc ab initio dimanarunt, ſi paucula quædam excipias à teſtamentorum executoribus ad id ſubordinata prius fuerunt. At noſter hic Picus mentis incitatione magis, atque ſponte ſua, quàm aliorum hortatu, munificus eſſe voluit. Quare iuxta augurum obſeruationes, ὅτι δεξι᾽ ἔπλη ἡμῖν, οἰωνοί τε παρέσχεν ἄριστον. Cui, vtinã, reliqui quoq; auiũ greges cõſimiles aliquãdo volatus meditentur. Porrò autẽ qualis itẽ erga me extiterit, fugere neminem arbitror, quippe cùm in oculis ferè omniũ poſitũ fuerit. Familiaritatem ſemel mecũ initam non fictè ſimulatéque, ſed piè admodum & ſanctè coluit, eámque diſſolui atque reſcindi, licèt hoc ſtrenuè ſanè à quibuſdam ipſi ſuggereretur, ægerrimè paſſus eſt. Bone Deus, quàm amicè ac ſedulò, ſi qua ad vitæ honeſtatem, aut ad rei familiaris incrementũ facere viderentur, ea mihi inculcabat omnia. Ad poſtremum verò, quæ in me contulit beneficia, tot ac tanta fuerunt, vt moleſtum humanitati tuæ

ſore putem, ſi ea hîc ſingula receſere pergam. Vnum tamen ſilentio non facilè prætermiſerim, nempè ſine repulſa me ſemper obtinuiſſe, quicquid ab ipſo peterem. Meritò igitur ac optimo quidem iure, tam immaturo atque inexpectato eius obitu animus mihi vſquequaque demiſſus atque magno adeò mærore hactenus confectus eſt. Sed hunc tu mihi, vir humaniſſime iam magna ex parte (haud ſcio an aliquo etiam meo merito) erexiſti, doloremque profectò omnem abſterſiſti: qui me vltrò ſtatim ſimul ac tali patrono orbatum vidiſti, in tuam fidem & clientelam ſingulari quodam modo ſuſceperis. Nam etſi ab eo vſque die, quo Erphordiam primùm veni, in amicis me ſemper habueris, ac maximis interea beneficiis obſtrinxeris, adeóque primus omnium obnixè γυσίντε ποσίντε *contenderis, vt ſummis honorum gradibus ornarer: nunquam tamen propenſiorem in me ſenſi animi tui voluntatem, quàm vbi ſingularis ille Mecœnas præſenti vitæ ſubductus eſt. Hîc reuerenda humanitas tua apertè demum atque palàm indicauit, quo antea in me fuiſſet animo, vt quæ nullum*

lum

lum omnino prætermiſerit amicitiæ officium, quin cumulatiſsimè in Curionem ſuum detulerit. Nám quæſo te, quid Pici morte ademptum eſt, quod tu vir humaniſsime, non αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον, *vt eſt apud Heſiodum, compenſaueris? Nunquam equidem triſtem me à conſpectu tuo, ſiue conſilio ſiue auxilio opus eſſet, diſcedere memini. In quo ſanè animum agnoſco verè liberalẽ, & primario viro dignum, ac mei amantiſsimum: Cui, dij faxint, vt officiis mutuò reſpondere quandoque valeam. Præterea verò, cùm hoc mihi fatale quodammodo ſit, vt ex iis, qui ſeſe amicorum nomine apud me venditant, permultos indies experiar mihi* χρηστοὺς μὲν λόγοις, πολεμίους δὲ τοῖς τρόποις, *qui coràm blandiantur quidem, ſed abſentes mordeant, tu in firma tamen & perpetua amicitia præſens abſénsque idem ſemper, hoc eſt ex animo amicus, veréque beneuolus ac fidelis permanens, innocentiam meam ſtrenuè tueris atque defendis. Cùm igitur ſæpe & multum mecum cogitarem, quo tandem officio, pro tot tantiſque in me meritis, Reuerendam H. T. viciſsim demererer, neque vllum ſatis idoneum*

inuenirem, ac triſtis interim eſſem & conturbatior, timerémque ne contumelioſiſſimũ mihi τῆς ἀχαριςίας *aliquando obiiceretur conuitium : Ecce commodùm mihi literæ ab excellentiſſimo D. Adamo Lonicero Imperialis vrbis Francofortenſis Medico phyſico, amico & fautore meo ſingulari, allatæ ſunt : Quibus obnixè me honeſtiſſimæ ſocrus ſuæ nomine rogauit, vt libellum Scholæ Salernitanæ, quem ipſa rurſus, ob diuendita ac diſtracta proximæ æditionis exemplaria, prelo iamiam commiſſura eſſet, denuò quàm diligentiſſimè perlegere, atque à mendis vindicare non grauarer. Cui, quòd honeſta ac vtilia eſſent, quæ peter t, refragare equidem nec volui, nec debui. Libello itaq;* ἐκ κεφαλῆς ἐς πόδας, καὶ πάλιν ἐκ τῶν ποδῶν ἐς τὴν κεφαλὴν, *dici ſolet, reuiſo ac perlecto, dij boni, quot paſſim ocurrerunt mendæ, partim quidem operariorũ incuria, partim verò mea ipſius etiam (vt apparet)* ἀπειρεργία *commiſſa. Quæ ſanè quanta potui diligentia correxi : nonnulla quoque vt ſuperflua &* ἀπροσδιόνυσα *exempla reieci : quædam ex Græcis minus commodè reddita, dilucidius explicui : inſuper &*

per & alia quædam lectu non indigna ad finem adiunxi. Ea igitur omnia, cùm ſuo iam deſtituta ſint Mecœnate, adeóque ſine patrono in manus ſtudioſorum redire vereantur: ſub Reuerendi nominis tui patrocinio, vir humaniſsime, ac vnicè mihi in perpetuum obſeruande compater, in publicum emittere placuit. Ac primò equidem, vt, cui in collocandis beneficijs par ſemper fueris, eidem remunerationis quoque honore exæquareris. Deinde verò, vt pro ingentibus beneficiis, quibus me hactenus deuinxiſti, viciſsim gratitudinis meæ aliquod haberes μνημόσυνον. Hoc ergo, vir humaniſsime, munuſculum, ſi non nominis tui ſplendori ac virtuti par, ſaltem ab homine tui ſtudioſiſsimo atque obſeruantiſiſsimo profectum, porrectiore fronte accipias, & donantis potius animum, quàm muneris magnitudinem ponderes, patrocinióque demum tuo, atque fauore à vitilitigatorum & ſycophantarum calumniis tutum reddas, etiam atque etiam rogo. Ego hoc viciſſim reuerendæ H. T. polliceor, me, quæcunque ſanitati dignitatíque tuæ conducere arbitrabor, tanto ſtudio eſſe facturum, quanto ſem-

per tu & ſtudio & officio in meis reb. fuiſti. Vale nobis quàm diutiſſimè incolumis, & Curionem tuum, qui H.T. plurimi facit, amare perge. Erphordiæ 3. Non. Auguſt.

ANTONII MVSAE BRAſauoli de præſenti libello iudicium.

VVLGATVS Salernitarum de tuenda valetudine libellus, his qui legunt, non parum vtilitatis præſtat, illíſque multò maiorem, qui libelli præcepta obſeruant.

GALENVS Lib. 6. cap. 10. de Sanitate tuenda.

ARS, quæ ſanitati tuendæ præſidet, iis qui ſibi paruerint, conſtaturam ſanitatem promittit. Qui verò parere recuſant, iis perinde eſt ac ſi omnino non eſſet. Recuſant autem alij, ab ipſa in præſens voluptate victi, quos incontinentes intemperantésque nominant: alij ab ambitione, quam Græci hodie κενοδοξίαν, id eſt, vanam gloriam vocant.

M. MARCVS FRYTSCHIVS Laubanus, Candido Lectori S.

QVisquis es, & medicam non planè respuis artem,
Hunc studioſe librum (ſic quia dignus) ama.
Qui nouus egrediēs, vitio purgatus ab omni,
Liberius Clarias geſtit adire domos.
Curio fatidici decus inſuperabile Phœbi
Edidit hoc plenum frugis & artis opus.
Vlnis ipſum igitur cōplectere vtriſq; iuuentus,
Ac bene de merito dic bona vota viro.
Nam quibus inſtructus, ſine morbis mēbra tueri
Poſsit homo, liber hic dogmata certa tenet.
Magnanimo Anglorū regi quæ dedita quondā,
Iam renouata tibi Teutonis ora vides.
Túq; cohors iuuenū, teneris quæ protinus annis
Sedula das operam verba Latina loqui,
Incolumem, moneo, ſi geſtis ducere vitam,
Membrorúmque cupis proſperitate frui:
Curio manè tibi, tibi Curio nocte legatur,
Non imitabilis eſt abſque labore labor.
Exiguum certè, quo pagina venditur, æs eſt,
Quæ diſces, magnæ commoditatis erunt.
Nam docet, affectus qua ſint ratione regendi,
Omnis ab exceſſu ſemina morbus habet.
Vini epuliq; modum praſcribit, Cypridis vſum
Tempe-

Temperat, & quæ ſint ſana lauacra monet.
Cùm corpus nimio repletum ſanguine turget,
Inciſis venis euacuare iubet.
Veſper ait ſomnum capiendum, namque diurno
Tempore qui dormit, multa pericla ciet.
Inſcius in febrim dilabitur, atque catarrhum
Colligit, & toto corpore languet iners.
Hic quoque certa leges anni diſcrimina, namque
Diuerſos radios ardor & algor habent.
Non eadem Veri, Meſſi, Autũnóque, Hyemíque
Conueniunt, tribui vult ſibi quodque ſuum.
Quid ſibi quodq; velit, quid qualibet exigat ætas
Curio monſtrabit, ſi tibi lectus erit.
Si ſapis ergo, moras tollens ſtudioſa iuuentus,
Hunc tibi emes (paruo venditur ære) librum.
Inſuper Autori, grato pro pignore, fata
Optabis Pylio non citiora ſene.
Sic tibi nõ deerunt, qui ſcripta ſalubria cõdant
Materia ingenijs conueniente ſuis.
Hiſce vale, atque bono feliciter vtere ſeclo.
Caſtalium ad fontem iam via trita patet.
Tempora quæ forſan ſubitò vẽtura ſequentur
Non ita fœcunda conditionis erunt.
Si ſapis ergo, tibi hac quos porrigit, arripe crines,
An bona vel mala ſint ſecla futura latet.

EIDEM HENRICVS SPInæus Berclzenſis S.

QVòd malè curarent homines languentia membra,
Viderat ex alto pulcher Apollo loco.
Territus exclamat: quæ morbu quæritis ægri
Pharmaca mortales? quæ medicina datur?
Tenditis in mortem tali ratione medendi.
Corruit, & labens non reparatur opus.
Reſtitui in melius ſi vultis corpora læſa,
Viuendiquefrui commodiore via:
Huic operi vigiles oculos imponite claro,
Voluite tam doctum tempus in omne librum.
Diſcitis hinc certas medicandi ſaucia leges,
Integra quòve modo ſit retinenda ſalus.
Præſtitit hoc artis medicæ tibi Curio Doctor,
Curio Apollinei gloria magna chori.
Extendi vitam qui longum vultis in æuum
Curio Tithoni, dicite, viue dies.

ODE M. LVDOVICI HELMboldi Mulhuſini.

NVlla vis, virtuſq; manet perennis
Rebus his, quæ viribus extruuntur
Corporis quæ mens operatur, omni
Tempore durant.
Nunc ager, vel ſylua, vel eſt rubetum,
Quod fuit quondam Phrygij aula Regis,
Arx fit econtrà modò Carolea,
Quod ſeges olim.
Firma ſunt, fidémque ſibi tuentur
Nomen, & famam, documenta, quorum
Autor eſt Phœbus, ſine honore nunquam
Commemorandus.
Vtilis res eſt medicina, totum
Suſtinet mundum, niſi ſalua namque
Membra ſint, præceps domûi vniuerſa
Turbo minatur.
Claret idcirco Podalyriana
Fama, nec laus Hippocratis remittit,
Aemulus fertur volucrum per alta
Aſtra Galenus.

Hos duces, hos ſigniferos ſecutus
Curio excellit ſimul, & referri
Inter herōas medicos profunda
Mente meretur.
Mentis hic index liber eſt, amomum
Plantat, extirpat tribulos, venena
Enecat, morbos fugat atque ſanos,
Protegit artus.
Sanitas curæ ſua ſit cuiuis,
Huic viam monſtrans igitur tuendæ,
Gratijs omnem comitatus ibit,
Curio in orbem.

DE CONSERVANDA BONA VALETVDINE, LIBER SCHOLÆ SALERNITANAE.

DE ANIMI PATHEMATIS, & remediis quibuſdam generalibus.

CAPVT I.

ANglorum Regi ſcribit ſchola tota Salerni.
Si vis incolumem, ſi uis te reddere ſanum,
Curas tolle graueis, iraſci crede profanum,
Parce mero, cœnato parũ, non ſit tibi vanum
Surgere poſt epulas, ſomnũ fuge meridianum.
Ne mictũ retine, nec cõprime fortiter anũ.
Hæc benè ſi ſerues, tu longo tempore viues.

PRAESENS hic liber, à Doctoribus Scholæ Salernitanæ, in grãtiam Regis Angliæ conſcriptus, multa & varia conſeruandæ bo-

næ valetudinis præcepta complectitur.

In hoc autem capite octo inprimis generatim referũtur, quæ nos ſingulatim deinde, ac ſuo quodque ordine explicabimus. *Primum* ergo eſt, vt tuendæ ſanitatis ſuæ ſtudioſus, anxiferas, graues & pertinaces curas relaxans, ex animo penitus exterminet. *Curæ* enim corpus vehementer extenuant & exiccant, ſomnum impediunt, perpetuíſque vigiliis conficiunt, vires deſtruunt, febres etiam accendunt, ac grauiſſimis valetudinibus initia præbent: ipſæ quoque Melancholiam generant, paritérque calorem innatum reſoluunt, & extinguunt, & magis, ſi diutius durarint. Autor Galenus cùm multis aliis locis, tum præcipuè Aphor. libro 2. commen. 2. & lib. 3. commen. 31. & de tuenda ſanitate lib. 1. cap. 11.

Triſtitia. *Galenus de parua pila exercitio capite 1.*

Sub eodem præcepto comprehendi debét & *Triſtitia*, quæ & ipſæ corporis naturam frigiditate & ſiccitate corrumpunt: id quod Salomon quoque capite 17. Prouerbiorum ſuorum atteſtatur: Spiritus triſtis, inquit, exiccat oſſa. Sed cùm omnis mœſtitia generandæ melancholiæ vim habeat, quò tamen vehementior ac diuturnior hæc affectio fuerit, eò plus adfert periculi. Nam extra hoc, quòd corpus macie paulatim extabefacit, cor etiam ipſum

immo-

immodicè conſtringit,ſpiritū obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudicium obſcurat, & memoriam obtundit. In mœroribus item fortibus, vti à Nemeſio capite viceſimo de natura hominis, ex tertio libro Demonſtrationū Galeni refertur: bilioſa quædam ſuperfluitas conſueuit in ventriculum defluere, & multò magis quum ipſe malè affectus fuerit, quæ ſanè moleſtiam exhibet, vt non prius à mœſtitia & cruciatu ceſſet quàm ſuperfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id quod Galenus etiam Aphoriſ. libro 6. comment. 50. atteſtatur.

Idem de timore quoque intelligendum: nam & ipſe intrò & ad principium, tum ſpiritum, tum ſanguinem vna cum refrigeratione eorum, quæ in ſummo corpore ſunt abducit ac cōtrahit: itaque etiam pulſus tum arteriarum, tum cordis, iis qui timent, minimi ac maximè imbecilli ſunt: partes in ſuperficie poſitæ algent, corpuſque pallеſcit, tremor incidit, vox interrumpitur, & vires denique conuelluntur omnes. Quod autem in triſtitia paulatim patiuntur homines, id in timore confertim accidit, diſſidentibus ſcilicet inter ſe paſſionibus iis nō toto genere, ſed magnitudine & vehementia. Itaque etiam ob timorem & imméſum mœrorem nonnulli repétina *Timor.*

morte interierunt, quòd ſcilicet imbecilla ſuapte natura animula eorum ſub valido affectu oppreſſa, confertim extincta & ſuffocata ſit, quemadmodum luculenter & perſpicuè docet Galenus libro 2.capit.5. de cauſis ſympt. Quippe, extingui eam accidit propter affectus ipſius naturã, vt cuius generatio in refrigerando conſiſtat: Suffocari autem, eò quòd totus ſanguis vna cõmeet, atque ad principium deferatur, Cuius ſanè rei inſignia exempla extant apud Plinium libro 7.cap.36. naturalis hiſtoriæ. Quocirca eum, qui ſanitatis ſuæ tuendæ curam ſuſceperit, cane peius & angue, omnia illa, quæ non aſpectu & auditu modò, verùm & mẽtis agitatione triſtia exiſtunt, fugere oportebit. Quod Ariſtoteles quoque innuiſſe videtur, quum problemate 5. ſect. 7. ſcribit, in λειποθυμίαν incidiſſe quandoque qui homines ſuffocari laqueo vidiſſent ſolùm. Lege plura apud Stephanũ Athenienſem in librum 1. ad Glauconem comment. 12. *Hoc tamen* ignorandum non eſt, quod obeſis nonnullis quibus corpus immodicè plenum eſt; ac iis etiam, qui ſpiritus admodum mobiles & calidos habẽt, interdum vtile ſit, ſi curis, timore, & triſtitiis conficiãtur, quò nimirum ſpiritus calor hæberetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur aliqua ex parte at-

Triſtari quibus vtile.

que

que auferatur: id quod vno ore confirmãt Paulus Ægineta libro 1. cap. 57. Aetius libro 4. capite 32. & Rhazes libr. 4. cap. 9. ad Almanſorem.

Secundum, vt ab ira temperet. Nam cùm ira ſit feruor quidam, ac vehemens motus caloris in ipſo cordis corpore, qui in extimas tandem partes cum impetu diffundatur, vt eam planè dilucidéque Galenus lib. 1. cap. 4. de different. feb. & in libro de cauſis morborum, cap. 2. definit, neceſſariò corpus ipſum immodicè calfacit & exiccat, quo fit, vt febrim nonnunquam accendat, in iis præſertim corporibus, quæ in ſe admiſſam caliditatem longo tempore retinere natura apta ſunt. Etſi enim motus cordis ſedetur, in hiſce tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitare cõtingit. Quidã etiãira cõmoti, quaſi attoniti, ac extra ſe poſiti videntur. Sunt præterea qui impotenti ira impetuoſiꝰ cõcitatos, in ἀποπληξίαν incurriſſe, multos, repẽteque animam expiraſſe, nonnullos verò furore, comitialis morbi acceſſione, παραλύσει, conuulſione, podagra, & articulorum maximè ac totius corporis tremore comprehenſos, concidiſſe tradant. Obſtat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, & vt Cicero ait, ira præſente nihil rectè fieri poteſt. Offen- *Ira.*

duntur autem ab ira potiſſimum, qui temperaturā corporis totius calidiorē, quàm par ſit, aut morbo, aut natura conſequuti ſunt: præcipuè quando cor & caput naturali intemperie immoderatè feruent, aut aliquo aduētitio calido affectu laborant.

Quibus iraſci vtile. Animalibus tamen vitiis, morbis frigidis, & natura frigidiori cordi & capiti, Galeno lib. 6. Epidem. partic. 5. comment. 9. autore, ira non leue præſidium adfert. Innatum enim calorem in ipſis iam torpeſcentem excitat adaugétque. Quod Hippocrates etiam libro 2. Epidem. partic. 4. in eum ſcribens modum confirmat: Diligentia, inquit, adhibenda eſt, vt excandeſcentia inducatur, & coloris reparandi, & ſanguinis in vaſa ſubter cuticulam colligendi gratia. Quocirca ipſa à perfrigeratis, pallido colore præditis, & καχεξία laborantibus, ex quibusdam interuallis, & temporibus opportunis aſſumenda eſt, non ſanè ita continenter, vt facultas offendatur, ſed perinde vt exercitationes innatum calorem corroborantes, non immoderatas facere oportet, ſed tum opportunè, tū moderatè aſſumere, ita & excandeſcentiam, ſi clariſſimis Medicinæ ſcriptoribus Galen. lib. 3. cap. 10. de difficul. reſpir. Paulo lib. 1. cap. 53. & Aëtio lib. 4. cap. 33. credendum eſt.

Ter-

Tertium, vt moderatè vino vtatur. Vinum enim modicè hauſtum natiuum calorem adauget,teſte Galeno cap.4. de cauſis morborum.Vbi verò immoderatius bibitur, quàm vt vinci poſſit,tantum abeſt, vt animulam calfaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quemadmodum copiosè Galenus libr.3. capite 5. de temperamentis oſtendit: quippe apoplexia, paraplegia, & quæ Græcè caros,& comata vocamus, neruorum reſolutio,comitiales morbi, conuulſiones,tetani,& debilitas ventriculi, ac reliquorum membrorum omnium,immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodque frigidum eſt vitium.Sed de his plura infrà capite decimoquinto. *Vinum.*

Quartum, vt in cœna modico cibo vtatur:exiguus namque cibus à facultate vinci perfectè & facilè poteſt. Qui verò noctu multum ingerunt, ventriculúmque nimio cibo onerant, dolorem primùm & anguſtiam perpetiuntur,deinde nec probé dormire, nec rectè concoquere poſſunt, quòd nimia copia facultas aggrauetur, ceu nimio pondere preſſa, ſubindéque ſuperare ingeſtum cibum nequeat,id quod & infrà cap.5.vberius ac fuſius declarabimus.

Quintum, vt ſtatim à ſumpto cibo ſurgat,hoc enim ad concoctionem facit,quia cibus ſumptus ita facilius deſcendit in i-

mum ventriculi,in quo, Gal. lib.5.cap.5.de locis affect.teſte, coctionis opus perficitur. Infrà cap.2.& 76.

Somnus meridianus. *Sextum*,ne à prandio ſomno indulgeat. Is nãque ſomnus, qui cibum ſtatim excipit, fumoſis exhalationibus caput replet deſtillationéſque parit. Sed de hoc vberius infrà cap.3.

Lotij retentio. *Septimum*,ne lotium diutius, quàm natura fert,remoretur: hinc enim interdum oriũtur δυσουρία καὶ ἰσχουρία hoc eſt,vitia,in quibus vrina aut ægrè & difficulter excernitur, aut in totum ſupprimitur ac cohibetur. Eodem modo calculus aliquando & aqua inter cutem gigni perhibentur,neque aliud quidquam æquè veſicam lædit, atque longior, vltra mingendi voluntatẽ, lotij retentio, id quod teſtantur cum primis Galenus libr.6.cap.4.de lo.affect.Rhazes lib. 4. cap. 6. ad Alman.& Auicen.Fen. 19.3.tract.2 cap.6.

Excrementorum retentio. *Octauum*, ne compreſſis natibus ventris onus ſupprimere & retinere tentet:ita nãque indurantur faces in inteſtinis,ob continuam ſuctionem venarum meſaraicarum,quæ cum inteſtinis continuatæ, omnem humiditatem è facibus exugunt, quo fit,vt illæ exiccatæ, difficilioris exitus inteſtina obſtruant, oppilẽtque: oppilationem verò, ob flatuum eductionis præcluſionem

ſionem & aliarum conſequentium fæcum coaceruationem, nocumenta ſequantur, cùm illa quæ cap. 4. enumerantur, tum etiam quæ referuntur à Cornelio Celſo lib. 1. cap. 3. Ex ventre, inquit, ſuppreſſo, inflammationes, caligines, capitis dolores, aliáque ſuperioris partis mala increſcunt. Quibus accedũt etiã, vt Rhazes teſtatur, τεινεσμὸς & cibi faſtidium, quod malum Græci ἀνορεξίαν, Latini verò appetentiæ amiſſionem vocant.

Summoperè prĕterea cauẽdum, ne in exoneranda aluo nimio conatu vtatur: nam & hinc non rarò ſequi ſolet τεινεσμὸς, hoc eſt crebra & inanis egerendi voluntas, aut exitus inteſtini, quod ab oſſe ſacro ad anum vſque pertinet Græcis, ἀπευθυσμένον ἔντερον καὶ ἀρχὸς dicitur, Latinis longanon rectum, & princeps, teſte Andrea Væſalio lib. 5. cap 5. fabricæ humani corporis.

Vltimo tandem loco ſubiungitur, longiſſimo tempore victurum, quicunque hæc præcepta ſtudioſè & diligenter obſeruauerit.

SI tibi deficiant Medici, medici tibi fiant
Hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

Hoc loco fit mentio trium remediorum, quæ in defectu Medici, vicem eius cùm a-

pud alios.tum nobiles,maximè & excellé-
tes viros ſupplere poſſint.

Men: hilaris. *Galenus de parua pila exercitiis capite 1.*

Primum, Animus hilaris ac lętus: lætitia enim calorem excitat naturalem, ſpiritus temperat,& puriores reddit,uirtutem corroborat, ætatem floridam facit, iuuenile corpus diu conſeruat,vitam prorogat, ingenium acuit, & hominem negotiis quibuslibet obeundis aptiorem reddit. Conuenit autem vt hæc ipſa lætitia ſiue gaudium, bonæ valetudini commodum, ſit temperatum, non excedens modum, neque repentinum.Nimio enim & repentino gaudio, quemadmodum Galenus libr.2. cap.5.de Symptomaton cauſis, & Alexander Aphrodiſeus problemate 21. memoriæ prodiderunt,tanta fit cordis relaxatio, vt virtus vitalis vnà cum innato calore tota egeratur, ac diſſipetur; adeòque ſyncope nonnunquam & repentina mors conſequatur. Atque huius quidem rei extant horribilia ac pertimeſcenda exempla apud T.Liuium Deca. 3. libro 2. Val.Maximum libro 9. cap. 12. Plinium lib.7.cap. 32.& 53. & A.Gellium lib.3.ca.15. At enim cùm, iuxta tritiſſimum ſcholis medicorum dictum,contraria contrariis curentur ac depellantur, illis potiſſimum gaudium adſciſcendum eſt, qui triſtioribus animi pathematis immodicè conficiuntur.Quod

ſanè per illa cum primis conſequentur, quæ principes facultatum partes corroborant, ſanguinem bonum generant, & ſpiritus inſtaurant: eadem quippe & menti Auicenna 4. 1. capite 1. & 11. 3. tract. 2. cap. 10. teſte, gaudium & lætitiam conciliant adiungúntque. Huiuſmodi porrò ſunt cibi ſuaues & boni ſucci, vinum ſubtile, ac delectabile, boni & fragrantes odores, delectabilium rerum commemoratio, & cum amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuerſatio. Quare, vt Eobanus noſter diſertè canens admonet,

Gal. com ment. 5. in 6. de morbis vulg. aph. 9.

Vtere conuiuis non triſtibus, utere amicis,
Quos nugæ, & riſus, & ioca ſalſa iuuant.
Quem non blanda iuuent varij modulamina cantus?
Hinc iecur & renes, ægráque corda ſtupent.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melica nobile vocis opus.
Tāge lyram digitis, animi dolor omnis abibit,
Dulciſonum reficit triſtia corda melos.

Atque hinc adeò eſt, quod grauiſſimus autor Plutarchus in libro de virtute morum tradit, Pythagoram animo pacando ſedandóque ab affectibus & perturbationibus vehementioribus Muſicam adhibere ſolitum. Sic Saul quoque per Dauid pſallenté à ſpiritu maligno liberatū legimus. His ſimilia & ſcitu non indigna, libro 1.

Samuelis 1. cap. 18 & 19.

& 14. Dipnoſophiſtō Athenæus refert. Atqui hactenus quidem dicta magna ex parte hiſce etiam verſibus ex Hieronymo Fracaſtorio complexi ſumus:

Tu tamen interea effugito quæ triſtia mentem
Sollicitant, procul eſſe iube curáſque metúmque
Pallentem, vltrices iras: ſint omnia læta.
Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoque læta iuuabunt
Munera, ſic dulces epulæ, ſic copia rerum,
Sic vrbis, ſic ruris opes, & ſumma voluptas,
Viſere ſæpe amnes nitidos, iucundáq; Tempe,
Et placidas ſummis ſectari in montibus auras,
Accedant iuuenúmque chori, miſtæque puellæ.

Trāquillitas animi. *Secundum*, Animi tranquillitas: nobiles enim & excellentes viri, ob maximas & diuerſas curas, quas ſuſtinent (ſi ipſis cætera omnia ante pariter adfuerint) mētis inquietudine magis quàm mediocris conditionis homines, læduntur: Nam ſi quid aliud, hæc maximè ſomnū impedit, qui nobilibus, cùm bilioſæ ferè & ſicciores naturæ ſint, inprimis conueniebat. Vigiliæ verò, vt Galenus lib. 7. cap. 6. Therapeu. metho. autor eſt, magis adhuc totū corporis habitū ſiccāt, adeóq; iisqui alioquin ex ſiccitate laborant, infeſtiſſimæ ſunt. Vel *requies* hîc ad corporis quietem, quæ motui opponitur, referenda eſt. Nam & hæc quoque ad valetudinem neceſſariò adhibetur. Calorem enim

nim naturalem aſſiduis laboribus fractum ac diſſipatũ reuocat,vires exhauſtas ac penè perditas recuperat,adeóque præſtat,vt animal ſe colligat,ac durare poſſit. Quod diſertè admodũ apud Ouidiũ lib.1.epiſt.4. Phædra Hippolyto iis verſib⁹ ſignificauit:

Quod caret alterna requie,durabile non eſt,
Hæc reparat vires,feſſáq; membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat:ſicut enim nõ ſemper laborare, ita nec ſemper quieſcere expedit,

Tertium,Moderata diæta,id eſt,modus, ſeu ratio viuẽdi, Græcis cõmuniter *ἡ δίαιτα* dicitur,Latini victus rationẽ reddunt.Quidam Græcam dictionẽ retinere, ac Latinis characteribus, diætã, ſcribere maluerunt, vulgus Regimen ſanitatis, ſiue regulã victus appellat.Cõplectitur autem in ſe,non modò,quæ ad cibi & potus rationem attinent, ſed reliquas etiam res omnes, quas Non naturales Medici vno ore vocare ſolent. harũ enim commodus & moderatus vſus ſaluberrimus eſt,& corporis conſtitutionem conſeruat: Intempeſtiuus verò & immodicus ſanitatem, adeóque naturam hominis,corrumpit.Vt igitur vita morbis omnium minimè obnoxia ſit,harum legitimus vſus ſolicitè, ac diligenter ſeruandus eſt.Plura infrà cap.55. *Diæta moderata.*

DE CONFORTATIONE Cerebri.

CAPVT II.

LVmina manè, manus ſurgens gelida lauet vnda,
Hâc illàc modicum pergat, modicum ſua membra
Extendat, crines pectat, dentes fricet, iſta
Confortant cerebrum, confortant cætera membra
Lote caleſta pranſe, vel i friſgece minute.

Hic traduntur ſex præcepta de confortatione tum cerebri, tum reliquorum mébrorum omnium.

Viſũ conſeruantia. *Primum*, vt ſingulis diebus manè oculi ieiuno lauentur: à ſordibus enim & lemis, quæ in ipſis noctu coaceruantur, & palpebris adhæreſcunt, ne inde læſionem percipiant, aut corrodantur, diligenter repurgari debent, ídque aqua clara, viridi, & frigida, inſperſa potius quàm per manus admota, faciendum eſt, vel certè in eadem aperti ambo quo ad poterũt, immergendi, ac longiori deinde temporis ſpacio ſupprimẽdi ſunt. Hoc enim non abſtergit modò ac claros nitidóſque reddit, ſed ſanos etiam conſeruat, viſũmque acuit & confor-

confortat,& maximè in iuuentute, quemadmodum Paulus Aeginet. libro 1. capite 31. Rhazes lib.4. cap.22. ad Almanſ. & Auicenna 3.3. Tract.1. capit.5. & 3.3. Tract.4. cap. 3. fideliſſimè tradunt. Cur autem frigida magis quàm calida lauari debeant: ratio hæc eſt, quòd, vt Galenus, cùm alibi ſæpe, tùm maximè aph. libro 1. comment.15. & libro 3 capite 41. de alim. facult. & capite 86 artis medicinalis teſtatur, conſeruatio in temperatis ſemper per ſimilia fiat. Oculi verò, vt lib.5. cap.1. de genera. animal. & li. 2. cap.10. de partibus eorundē, & in lib. de ſenſu & ſenſibili cap.2. Ariſtot. ſcribit, ſunt de natura aquæ, hoc eſt, frigidi, quare etiā frigida potius, quàm calida lauari debent. De recreatione & confortatione viſus paulò pòſt, & infrà cap.79.

Secundum, vt manus quoque lauentur: cùm enim inſtrumenta ſint, quibus emundantur organa ſuperfluitatum cerebri, aures nimirum, oculi, nares, & os conueniet ſanè & ipſas cumprimis eſſe mundas. Lauandæ igitur ſunt, ſed frigida magis, quàm calida: & hoc quidem cùm alias ob cauſas, tum maximè, quòd lotio manuum in aqua calida, & præcipuè poſt cibi ſumptionem Auicenna 16.3. Tract.5. cap.1. teſte, vermes in ventre generet. Quia innatus calor, qui in vētriculo ac reliquis *Manuū lotio.*

nutritionis mẽbris concoctionẽ operatur, per eiuſmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itáque imperfecta fit concoctio, quæ potiſſima generationis vermiũ cauſa exiſtit. Plura de lotione manuũ infrà cap. 23.

Vermes.

Tertium, vt poſtquam è ſomno experrectus ſurrexerit, paulatim inambulando ſe moueat, vt primæ & ſecundæ concoctionis excrementorum redundantiæ, quæ ſunt fæces & vrina, deſcendant, & ad faciliorem excretionem præparentur, adiuuentúrque.

Motio.

Quartum, vt ſub idem tempus pandiculetur, hoc eſt, manus, pedes, & ſimul totum corpus extendat: quò videlicet ſpiritus vitales vna cum ſanguine, qui per ſomnum intrò magis fugiũt, vt libro 6. part. 5 Ep. aph. 29. doctiſſimè & breuiſſimè Hippocrates dixit, ad exteriora mẽbra reuocẽtur, eóque modo ſpiritus cerebri puriores ac tẽperatiores reddantur.

Pãdiculari.

Quintum, vt crines pectat & ornet. Per hoc enim pori capitis aperiuntur, cerebri vapores in ſomno collecti ab oculis ad ſuperiora alliciuntur ac diſſipantur, & ſpiritus temperantur, ſubtilioréſque fiunt. Pectinis igitur ſupra caput adminiſtratio ſenſuum inſtrumenta, & corpus reliquum corroborat, viſum acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeóque ob id ipſum interdiu

Pectere crines.

terdiu ſæpius reuocanda eſt, veluti Auicenna 3. 3. Tract.4. cap. 3. copioſè ſcribit. Atque huic ſanè inſtituto pectē eburneus probè politus & læuigatus tutiſſimum præſtabit vſum, moderatè à fronte ceruicem verſus quadragies ductus, Marſilio Ficino lib.1.de vita,cap.8.teſte.

Sextum, ut dentes fricet ac mundet immundities enim dētium pręterquàm quòd oris graueolentiam parit, ſpiritus etiam fœtidos, impuros, & turbulentos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ipſi non paruam noxam inferunt. Sordes item dentium cum cibo permixtæ, & in uentriculum delatæ, cibum ipſum ſæpe corrumpunt. Idem de lingua iudicium eſt, nam & huic adhærentes ſordes, ne in uentriculum deferantur, diligenter abſtergendæ ſunt. Quare os manè experrecto gargarizandum, & (niſi hyems ſit) multa aqua frigida, cui aceti nonnihil admiſtum ſit, fouendum eſt, ut eleganter admodum lib.1.cap.2. Cornelius Celſus præcipit. Nihil autem dentibus æquè nocet, ac frequentior lactis eſus, ueluti Galenus lib.3.cap.14. de alim.facult. diſertè & copioſè ſcribens admonet. Nocet, inquit, lactis eſus aſſiduus dentibus, & circũdatis carnibus, quas gingiuas nominãt, Has enim humidas, dētes verò putrefactio *Dētium immundities.*

ni & eroſioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os vino diluto colluere conuenit. Satius autem fuerit, ſi mellis etiam quidpiam ipſi inieceris. Ita nanque omne caſeoſum, quod ex lacte dentibus ac gingiuis circunfixum fuerit, abſtergetur. Quod ſi etiam cuipiam tam robuſtum ſit caput, vt vini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & gingiuis conſuluerit, veruntamen & mel vino permiſtum, miſturam ex vtroque reddit meliorem. Illud verò dentium incolumitati tutiſſimum aduerſus lactis iniurias fuerit præſidium, ſi quis poſt ſumptum ipſum primò melicrato, deinde vino adſtringente os colluat. Hæc ille. Porrò modus quo dentes à putredine, eroſine, dolore, & graueolentia vindicari poſſint, optimus nobis à Dioſcoride libro.4.capite 144. Plinius.lib. 26.capite 8. Galeno libr.8.capite.36.de ſimp. medic. fac. & libro 5.de compoſ. phar. ſec. loc.capite.18. & Auicenna 7.3.cap 2. præſtituitur. vt os ſingulis menſibus vino, vel aceto, in quo Tithymali radix ad dimidias decocta ſit, bis colluatur. Hoc enim non ſolum dentium accoris commendat odorem, ſed eorundem etiam dolori auxiliatur; & ſanitatem conſeruat. Plura infrà capite.80. Aures quoque benè à ſuis redundantiis exonerandæ ſunt, neque ſolum eorum

rum excrementorum, quæ manifeſtè per certos meatus,ſed omnium etiam,quæ occultè exeunt, vacuatio laceſſenda & moliendá eſt.

Vltimus verſus tria præcepta ſaluberrima complectitur. *Primum*,vt balneo lotus atque æſtuans omni cura & diligentia aduerſus ambientis cœli frigidiorem intemperiem ſeſe muniat & defendat,ne illa ſcilicet per poros à balneo apertos in omne corpus permanans,ibidem mali quidpiam ingeneret:A contrario ſi quidẽ ad contrariũ repentina & inordinata trãſgreſſio,Galeno aph.lib.3com.22. teſte. periculoſa admodũ exiſtit,præſertim cum facta ad frigiditatem ſubita commutatio eos,qui antea difflabãtur,& per ſudores euacuabãtur,humores,iam in profundũ corporis repellat adeóque partes etiam ad ventriculum atque inteſtina attinentes offendat.

Obſeruandum etiam, ne à recens accepto cibo,balneo ſtatim vtatur:neque protinus poſt lotionem comedat, aut bibat: qui enim paulo antè bibit, huic caput repletur: qui vero cibum ſumpſit, non caput modò, verùm & corpus totum alimoniam ad ſe, priuſquàm concocta fuerit,trahit, adeóque crudis & inconcoctis humoribus impletur. Statim verò poſt lotionem ci-

bum vel potum ſumere, caput replet, deuoratúmque interdum ſuperfluitare facit, quemadmodum copioſè in 3. libro de vict. rat. in morbis acutis, comment. 55. & 56. & in libr. de Maraſmo ca. 14. Galenus oſtendit. De potu idem confirmat etiam Cornel. Celſ. qui li. 1. cap. 3. in eum ſcribit modum: Illud noſſe oportet, quòd ex labore ſudanti frigida potio perniitioſiſſima eſt, atque etiam (cùm ſudor ſe remiſit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quoque venientibus, Aſclepiades inutilem eam iudicauit. Atque ex hac quidem cauſa, quomodocunque ſudanti adhuc, frigidum bibendum non eſt. Cauendum etiam ne in ipſo balneo comedat, bibat, aut dormiat: indè enim bona uentriculi concoctio oblæditur, & naturæ pugna cietur, dum ſanguis, ſpiritus, & calor naturalis adſcititio balnei calore ad exteriora allecti & protenſi, ad interiora retrahuntur, & in profundum ſecedunt. Inter dormiendum etiam humores aliqui in ventrem confluunt, qui non, ut in aliis ſomnis, concoquuntur, ſed longè plures fiunt incōcocti permanentes. Sōnus verò à balneo vtiliſſimè conceditur. Nihil enim eſt, vt Galenus lib. 4. cap. 9. de Sanitate tuenda ſcribit, quod æquè concoquat ea, quę cōcoqui poſſūt, & malos ſuccos per halitum digerat, vt ſōnus à balneo.

Secundum,

Secundum, vt pauliſper à cibi ſumptione erecto corpore cōſiſtat: quò cibus ingeſtus, in ventriculi fundum, vbi cōcoctionis officina eſt, æquabiliter deſcendens, promptius concoquatur: ac raro deinde, nec ita longo inceſſu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus, diſſipetur, adeóque cibi præpediatur concoctio. Plura infrà capite 76.

Tertiū, vt poſt venę ſectionem frigeſcat, quod eſt, in paulò frigidiore ambiētis nos aëris conſtitutione tantiſper immoretur, ſiue decumbat, dum ſanguis & ſpiritus per phlebotomiam exagitati, ſedentur & conquieſcant. Atque huic quidem interpretationi aſtipulatur etiam Ioannes Fernelius, qui in libello de vacuandi ratione cap. 19. in hūc modū ſcribit: Neque igitur ad conſueta munia properet, neq; celerius inambulet, neque vllo exercitationis genere ſe fatiget, neq; vtatur Venere, neque protinus loca calidiora ingrediatur, neq; in balneū deſcendat: quandoquidem ſanguis & ſpiritus vehementius incitati, ne diſſipentur, aut incaleſcant, ſedandi comprimendíque ſunt. Hactenus ille. Vel *Minutè*, aduerbialiter hîc accipiendum, pro eo, quod eſt parū ſiue pauliſper, vt referatur ſcilicet ad ea, quæ immediatè pręcedūt, & ſit hic ſenſus.

ROMA

Sumpto cibo, cœlo frigidiori te pauliſper exponito: quo calor innatus, propter circunſtantem extrinſecus frigiditatem, ad interiora refugiens & ſecedens, meliorem & concoctioné, & ſanguificationem, tum etiam nutritionem operetur. Experientia ſiquidem conſtat, calorem per ſeipſum, ac ſponte quidem poſt cibi ſumptionem, vt eum mutet facilius, ac concoquat, in profundũ refugere: atque hinc adeò fit, vt exteriora corporis membra, quæ antè vtcũque calida ſentiebantur, à prandio atque cœna frigore & tremore cõcutiantur. Quare naturę in eo, quod rectè operatur, opitulandum eſt.

DE RECREATIONE VISVS.

Additio.

Fons, Speculum, Gramen, hæc dant oculis releuamen.

Manè igitur montes, ſub ſerum inquirito fontes.

Tria hoc loco recenſentur, quæ inſita naturę vi, & ſubſtantiæ quadam ſimilitudine oculos recreant, & viſum maximè conſolantur.

Primum, Fons: per quem quælibet pura & perſpicua aqua, ſiue ea ſit fontium, ſiue fluuiorum, ſiue etiam puteorum intelligenda eſt. Hæc enim ob cognationem & ſimi-

ſimilitudinem, quam cum oculis habet, viſum citra violentiam congregans, ad naturam reducit & recreat. Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν ἀεὶ χρήζει τῶν ὁμοίων, inquit Galenus aph. lib. 1. comment. 16. Oculi autem frigidi & humidi, perſpicui atque omniũ partium nitidiſſimi, & pulchrè politi ſunt, perinde atque aqua, quocirca ab eiuſdem aſpectu eos corroborari ſimul ac refici conſentaneum eſt. Atque hoc ſanè cõſilio Ariſtoteles Alexandrum illum cognomẽto Magnum inſtituens, ei præcepiſſe videtur, vti frequenter ac diutius aquam viridem, claram, & perſpicuam intueretur, oculóſque in ipſam ſubmergeret: eiuſque rei teſtem habemus non contemnendum Ioannem Meſuen in opere practico de ægritudinibus oculorum. Cęterùm ſi nulla fontium, aut fluuiorum inſpiciendorum facultas fuerit, oculis profectò ex aquę frigidæ, clarę & perſpicuæ in peluim viridem infuſæ cõtuitu eadem accedet cõmoditas.

Secundum, Speculum, quod & ipſum vtique oculorum aciem eadem ratione excitare putandum eſt. Oculus nanque læuis eſt & lucidus, ac ſplendẽs inſtar ſpeculi: quod tum experientia inter omnes cõſtat, tum à Plin. quoque lib. 11. cap. 37. oſtenditur. Oculis, inquit, abſoluta vis ſpeculi, adeóque vt tam parua illa pupilla totam *Speculũ.*

imaginem reddat hominis. Ea cauſa eſt, vt pleræque alitum è manibus hominum oculos potiſſimum appetant, quòd effigiẽ ſuam in iis cernẽtes, velut ad cognata deſideria ſua tendunt. Cauſa etiam, cur ſpeculi inſpectione oculorum acies excitetur, adeóque viſus ſubſtantia cõſeruetur, hæc adſignari poteſt, quòd radij in ſuperficie ſpeculi collecti, cùm ob denſitatem & duritiem eius vlterius procedere non poſſint, minimè diſſoluantur ac diſſipentur, ob æqualitatem læuitatémque ſeruentur infracti, ob nitorem verò augeantur, & multò, quàm prius erant, reddantur fortiores: quod nec ipſum ſanè Ariſtoteles, Meſue referente, ignorauit, cùm eundem illum Alexandrum adhortaretur, vti ſe ſubinde ad terſum & directum ſpeculum contueretur, & longiori deinde temporis ſpatio oculorum aciem in ipſum defigeret.

Conſpicilia vitrea. *Vitrea* quoque vocata conſpicilia viſus ſubſtantiam conſeruant, adeóque præſtãt, ne oculi minutioribus rebus contuendis victi fatiſcant, néue ſpiritus reſoluantur. Atque hinc certè gemmarum ſculptores & aurifices ſubtiliter quidpiam ac ingenioſè ſculpturi, eiuſmodi vtuntur conſpiciliis, aut ſanè per phialã ex tenui, puro, atque albo vitro conflatam eamque clara & perſpicua aqua plenam, oculorum aciẽ

rei ſcalpendæ intendunt. Cur verò ita viſus non defatigetur in cauſa eſt, quòd ſpecies de medio clariori, ad denſius permeãtes, maiores ſimul & craſsiores appareant adeoque viſum conſeruent,

Tertium, Gramen, per quod quarumlibet herbarum, frondiúmque, ac aliarum etiam rerum virentiũ cõtuitus accipiẽdus eſt. Oculis enim iucundiſſimũ ſpectrũ viriditas eſt. Atque hinc ſanè Ariſtoteles problemate 20. Sect. 31. quęrit: Quamobrem, cùm cæteras intuemur res, conſpectus noſter peius afficiatur atque fatiſcat: cùm ad virides, & herbeſcentes inſpicimus, vt olera, cæteráque his ſimilia, recreetur, meliórque euadat? An inquit, conſpectum in alba nigráue intendere minimè poſſumus, propterea quòd vtrunque id genus coloris videndi viribus officit: colores autem illi, quibus oculi acquieſcunt, medium albi, nigríque obtinẽt, itaque aſpectus cùm mediocri leníque obuio afficiatur, nihil debilitatur: imò verò corroboratur atque reficitur. Hæc ille. Quanquam autem viridia omnia, vtpote temperatiſſima, viſum maximè colligant, atque oculos reficiant: inter ipſa tamen alia aliis efficaciora inueniuntur. Sic certè nullius aſpectus Smaragdo iucũdior eſt. Quod Plinius lib. 37. ca. 5. diſertè iis ſignificauit verbis. Herbas vi- *Viridia.*

rentes, inquiens, frondéſque auidè ſpectamus, Smaragdos verò tantò libétius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implent. nec ſatiant. Cùm & ab intétione alia obſcurata, aſpectu Smaragdi recreatur acies, Scalpentibus gemmas non alia gratior oculis refectio eſt, ita viridi lenitate laſſitudinem mulcent. Idem ferè libro 29. capite 6. de ſcarabeo viridi ſcriptum reliquit. Scarabei, inquit, viridis natura contuétium viſum exacuit. Itaque gemmarum ſculptores cõtuitu eorum acquieſcunt, Neque obſtat quod Galenus capite 2.&6. libro 1. de Symptomatωn cauſis, vbi ex profeſſo de iis agit, quę oculos aut moleſtant, aut triſtant, & lib. 10. cap. 3. de vſu part. cœruleo & fuſco recreandi, & reficiendi viſus quàm maximam vim ineſſe ſcribit. Sunt enim & hi colores medii, atque temperati, adeóque ob id oculis gratum & iucundum ſpectaculum præbent, viſúmque morbo affectum, aut fatigatum corrigunt ac recreant: quod omnibus ſanè coloribus ad medium inclinantibus commune eſt. Hoc igitur prouidentes pictores, quãdo in albis coriis, & cõſimilibus rebus quib⁹ facilè viſus offenditur, pingũt, colores cœruleos ac fuſcos apponunt, in quos ſubinde intuentes recreant oculos ac reficiunt.

ciunt. Atque etiam ophthalmia laborãtes lux quidem offendit, eóſque arguit. Fuſca verò ac cœrulea ſine dolore intuêtur. Quæ hactenus dicta ſunt, ea omnia Marſi. Ficin. libro 2. cap. 14. de producenda vita, planius & dilucidius iis verbis expreſſit. Cauſam, inquiens, perquiremus, ob quam color viridis viſum præ cæteris foueat, ſalubritérque delectet. Inueniemus tandem naturam viſus eſſe lucidam, ac lucis amicam, volatilem tamen ac facilè diſſipabilem. Idcirco dum per lucem ſe dilatat velut amicam, interdum nimio lucis exceſſu rapitur prorſus, & vehementi dilatatione diſſoluitur: tenebras autem naturaliter velut inimicas fugit, ideóque radios in anguſtum inde retrahit. Optat verò viſus ita perfrui lumine, vt per amicum hoc ſuum amplificetur quidem, nec tamen interim diſſipetur. Iam verò in quocũque colore plus admodum tenebrarum, ſiue nigredinis eſt, quàm lucis, non dilatatur radius viſus ad votum nec illo proinde oculus delectatur. Vbi viciſſim plus admodum ſplendidi coloris eſt, quàm nigri, ſpargitur latius, noxia quadam voluptate diſtractus. Quamobrem color viridis, maximè omnium nigrum cum candido temperans præſtat vtrumque, delectans pariter atque conſeruãs, & molli inſuper & adhuc tenera qua-

litate,ſicut & aqua radiis oculorum abſq; offenſione reſiſtit,ne abeuntes longius diſperdantur. Quæ enim dura ſunt ſimul & aſpera, frangunt quodam modo radios. Quæ verò rariſſima ſunt diſſolutioni aditum patefaciunt. Sed quæ ſoliditatem aliquam habent,læuémque ſimul æqualitaté, ſicut ſpecularia corpora, nec ipſa quidem frangunt, neque longius diſperdi permittunt. Quæ denique præter hęc beneficia,tenera quoque ſunt & mollia,ſicut aqua,réſque virides, liquidis oculorum radiis mollitia blandiuntur. Denique viſus radius quidam eſt in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accéſus, ac temperatum lumen in aqua quodãmodo reſiſtente requirit. Itaque gaudet aqua,delectatur ſpeculis ſimilibus, viridibus oblectatur. Hactenus ille. Addit Meſues, Exercitationem quoque legendi ſcripta maiuſculis literis exarata, viſum corroborare, adeóque non parum ad tuendam oculorum ſanitatem conducere.

Poſteriore verſu innuitur, Oculos matutino quidem tempore montium,veſpertino verò, fontium colluſtratione recreandos & reficiendos: quorum ratio ex prædictis facilè elici poteſt. Per montes porrò viridaria, hoc eſt, loca herbis & plantis virentibus conſita intelligenda ſunt. De

confe-

conferentibus viſui, plura infrà cap.79.De nocentibus verò cap.78.

DE DIVRNO SIVE MERIDIANO ſomno.

CAPVT III.

SIt breuis, aut nullus tibi ſomnus meridianus.
Febres, pigrities, capitis dolor, atque catarrhus,
Hæc tibi proueniunt ex ſomno meridiano.

Quatuor diurni ſiue meridiani ſomni incommoda hîc referuntur. *Febris*

Primum, febris, quæ dupliciter per ſomnum diurnum accendi poteſt: vno quidē modo in ſpiritibus, altero verò in humoribus. In ſpiritibus quidem, quia acres & fumoſæ exhalationes, que vigiliis diſpergi ſolent, ſomno diurno non modò retinentur, ſed etiam augentur: iis itaque retentis, ac vnà cum ſpiritibus permiſtis, contingit vt calor inde prçter naturam collectus febrilis fiat: atque hæc ſanè febris, cùm nihil ſtabile, nihil firmum habeat, ſed vti celeriter generatur, ita ſoluitur etiam, ἐφήμερα Græcis, hoc eſt diaria vocata eſt, quòd ferè diem non excedat. In humoribus autem tum hæc iam dicta febris, ratione nimirũ flatuum, qui ex cruditate proueniunt, tum *cauſa.*

etiam putrida per ſomnum diurnum accenditur: quòd calore & ſpiritibus interdiu ad exteriora protenſis virtus concoctrix debilitetur. Perfecta enim & abſolúta concoctio fit, quando calor & ſpiritus cohibentur, & in profundum corporis ſecedunt. Ob eum namque motum calor naturalis incenſus auctiórque redditus, optimè cibos, non ſolùm in vétriculo, verumetiam per vniuerſi corporis habitum conficit. Quod noctu potiſſimum fieri rationi conſonum videtur, etenim tunc calor propter circumſtantem extrinſecus aeris frigiditatem, ad interiora refugiens, cibum facillimè mutat, concoquit, & in membra diſtribuit. Interdiu verò contrà, ad exteriora eductus & expaſſus perfectam elaborationem non attingit: quare humorum cruditatem progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex opilatione putredo naſcitur, ex putredine tandem humorum ad cor effumantium febris putrida accenditur quemadmodum Auicenna 1.4.tract.2.ca.1. copioſè docet.

Pigrities *Secundum*, pigrities, quæ & ipſá eodem ex fonte manat ac funditur. Ex craſſa nanque & inconcocta materia in ventre vaporoſi ac craſſi exhalantur ſpiritus, qui ad caput elati, plus æquo cerebrum humectant: eo autem humectato, nerui quoque qui à cerebro

rebro propagati per corporis partes prorepunt, plurima humiditate opplentur: exuperantia præterea humiditatum, quæ ad muſculos, tendines, & articulos confluere ſolent, tantum abeſt, vt ſomno diurno diſſipetur, vt multo pertinacius etiam hærens augeatur. Neceſſe igitur eſt, ex eiuſmodi ſubinde ſomno in omnibus motibus voluntariis pigritiam ſequi, & veluti in ſeipſo diſſolutũ hominẽ apparere, quemadmodum diſertè Galenus apho. lib 3. cõment. 5. oſtendit. Cõtrà verò, vigiliæ diurnæ hoc præcipuè nomine commendantur; quod non modò exuperantem cerebri humiditatem exiccent, adeóque ſpiritus extenuẽt ac temperent, ſed certè corpori ſimul atque animo promptitudinem quandam & robur ad ſolitos motus addant.

Tertium, Dolor capitis, qui & ipſe ab iiſdem initiis proficiſcitur. Ex cibo namque inconcocto in ventre vapores craſſi excitati in caput feruntur, qui ibidem, ob dictas cauſas, retenti nimia humiditate, quam potius vigiliis exiccãtibus abſumere conueniebat, cerebrum opplent, & ob eam rẽ caput perturbãt, eiúſque dolorem, grauedinẽ, & frigidos morbos pariunt: paululũ verò inde moti, ſi ad cutim peruenerint, faciem vitiato colore inficiũt. Materia enim praua exiſtente neceſſe eſt, quicquid inde *Dolor capitis.*

defluit,eſſe prauum. Quod Galenus apho. lib.1.comment. 14.ita ſcribens innuere voluit. Oportet ſimilem eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, vt quando humida atque aërea ſubſtantia exiſtit, tunc quod ab ea defluit, vaporoſum eſt atque ſuaue,&c.

Catarrhus. *Quartum*, catarrhus : qua quidem voce generatim hoc loco, tametſi minus propriè,omne ῥεῦμα, hoc eſt, quælibet excrementitii humoris ex capite ad ſubiectas partes prolapſio, ſignificatur. Quæ iuxta partium, ad quas defluit,diuerſitatem, diuerſa quoque nomina ſortitur, quemadmodum Galenus lib.3.cap.4. de Symptom. cauſis.Paulus lib.3.cap. 28. & Aetius lib. 8. cap. 53.diſertè ſcribunt. Vbi enim ad os ac fauces,& mox ad ſtomachum ſiue gulam, atque inde in ventriculum defluxus contingit,ſimplici vocabulo Græcis κατάῤῥοος & contractè κατάῤῥους, Latinis diſtillatio dicitur. Dum ad nares irruit, κόρυζα Græcis, Latinis grauedo vocatur. Vbi verò ad palatum & aſperam arteriam delabitur,vt etiam membranam, quæ hanc intrinſecus ambit,exaſperet,rauca vox efficitur,vocatúrque hoc malum Græcè βράγχος,Latinis raucitas,ſiue raucedo,id quod ex hiſce etiā verſiculis, qui infrà cap.82. habentur manifeſtò apparet. Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Catarrhus,Si ad fauces, Brāchus:

ſi ad

ſi ad nares,eſto Coryza.

Habet autem hoc incommodum eandem omnino cum præcedentibus originẽ. Vapores enim & fumi, qui vigiliarũ tẽpore per cutem reſolui ac diſſipari ſolẽt,ſomno diurno retenti,dum in caput impetum faciunt,cerebrũ nimia humiditate replent. Caput igitur repletũ, humores in ſubiecta refundens,ῥεῦμα progignit.

Præter hæc,& alia nõnulla ſomni diurni mala Auicenna 1.doc.2.cap.9. enumerat.Nam & frigidas atque humidas ægritudines, παραλύσεις nimirum & defluxus ad articulos, ob retentionem humiditatum, quas vigiliæ reſoluere ac diſſipare ſolent nonnunquam procreat. Genuinum faciei colorem, velut paulò antè etiam dictum eſt,corrumpit. In ſanguine enim excremẽtitias atque aqueas humiditates, lotio ſimiles, multiplicat:quæ cùm ſuo tempore per vigilias non diſſipentur,vnà cum ſanguine ad cutem expulſæ, ipſam deprauant adeóque ſubtumidam & decoloratã reddunt. Induratam adhæc ſplenis affectionem gignit in corporibus in eiuſmodi affectionem propenſis. Craſſus namque & melancholicus humor, ſomno diurno in ſplene retentus,huic malo initium præbet.Quemadmodum enim vigilantia motum ac liberum craſſi humoris tranſitum

per anguſtos meatus, ſiue canales, Solis calore vias aperiente, promouere: ſic contrà, eundem ſomnus, & præcipuè diurnus, tráſitu prohibere ſolet. Melancholia enim interdiu nullo negocio per canales ſuos tráſit, & illàc cumprimis, quà excitandæ appetentiæ cauſa, à ſplene ad orificium ventriculi meatus protenditur. Etenim ſplen recrementa & redundantias ſuas per eum expellit, atque eiicit, adeóque ad cibos auiditatem reuocat. Quod interdiu potius, quàm nocturno tempore fieri par eſt. Quin etiam, vt idem autor tradit, ciborum appetentia diurno ſomno plurimum debilitatur & reſtinguitur, idqùe partim ob prohibitionem reſolutionis, quæ eſt prima cauſa famis, partim verò ob repletionem ventriculi ex fumis, vaporibus, & humiditatibus orificium eius relaxantibus ac ſaturantibus. His accedit nonnunquam ἀποςημάτων, ſiue abſceſſuum generatio: ſuperfluitates nanque ex ſomno diurno multiplicatæ ſæpius in membro aliquo coaceruantur, ipſúmque tumidum reddunt. Planè igitur ex his omnibus conſtat, ſomnum diurnum, ſiue meridianũ, à ſanitatis tutela procul abeſſe debere Duas porrò cauſas, cur potiſſimùm lædat, Paulus lib. 1. cap. 97. & Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 9. aſſignát. Quarum prima quidem eſt,

quod

quod citò & ante horam ſuam interrumpatur. Calor enim natiuus per ſomnum ad partes interiores recedit, contrà verò calore Solis idem ad membra exteriora,tã quam ad ſibi affinem, educitur atq; expanditur : vnde ſanguinis & ſpirituum exagitationem,quæ ſomnum interrumpat,cieri neceſſe eſt.Conſulitur ergo, ſi quando neceſſitas per id tempus dormire coëgerit, vt in vmbra& tenebroſo loco,& antè potius, quàm poſt cibum, hoc fiat. Secunda verò quòd naturam ſtupidam,quaſique perterritam reddat,adeò vt retrahatur ab eo, in quo erat, nimirum à ciborum cõcoctione. Tempus itaque,quo obdormiſcunt,ad abſolutam ciborum concoctionem non ſufficit:quo fit,vt à meridie reſurgentes, ſubinde acidos ructus edant,& flatibus repleantur : nonnulli verò fluctuatione ventris infeſtentur.Cęterùm optimus ſomnus eſt nocturnus,quoniã nox naturali humiditate, ſilentioq; animum in ſomnum deducens, abſolutam molitur concoctioné. Poſt ſomnum item nocturnum plurima parte ad excretionem recrementorum inſtigamur. ILLVD tamen ignorandum nõ eſt,quòd licet ſomnus diurnus in vniuerſum reprobetur,nocturnus verò, vt præſtantiſſimus commendetur : ex diurno tamé minus offendat,ſi dormiatur, prima

luce ad tertiam diei partem. Id quod Hippocrates libro ſecundo prognoſtic. aphoriſmo.11.clariſſimè oſtendit. De ſomno, inquit, quemadmodum ſecundum naturam nobis in conſuetudine eſt interdiu vigilare, noctu dormire conuenit:ſi tamẽ hoc tranſgreſſum fuerit, deterius eſt. Minimè verò nocebit, ſi dormiatur prima luce ad tertiam diei partem. Quam ſententiam Galenus explicãs ita ſcriptũ reliquit; Quod conſuetum eſt, bonum eſt:Inconſuetum verò malum eſt. At verò temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud in cõſuetudine. Nunc verò diuites è contrario agunt, tum in quibuſdam aliis, tum etiã in ſomno, interdiu dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, vt ſomnus minus lædere poſſit,quinque conditiones, Bertrutio autore,obſeruandę ſunt. *Prima*,vt ſit in conſuetudine. Ex multo enim tempore conſueta etiamſi deteriora fuerint, inconſuetis minus moleſtare ſolẽt, Aphor.50.lib.2. *Secunda*, ne ſtatim à ſumpto cibo ineatur. *Tertia*, ne depreſſo, ſed erecto nonnihil & bene alto capite fiat. *Quarta*, ne modum excedat. *Quinta*, ne tumultuoſa & ſubita ab ipſo, ſed lenis & modeſta fiat expergefactio. Porrò quod ab Hippocrate dictum eſt à prima luce ad tertiam diei partem.

tem cōuenire ſomnum, id ſpacium eſt ab ortu ſolis quatuor aut quinque horarum. Nam dies ſignificat ſpacium tēporis, quo ſol tranſit noſtrum hemiſphærium, vt etiam diſtinguitur contra noctem. Quem admodum Chriſtophorus à Vega fuſius in comment. declarat.

Additio.

Tempus itaque ſomni conuenientiſſimū eſt veſpertinum, aut nocturnum: ſemperque cauendum, ne ſtatìm à cœna ineatur, ſed vnius minimùm, aut duarum horarum interuallo diſcludatur. Ingeſtus enim cibus, quem ſtatim ſomnus excipit, in ſuprema ventriculi parte ſupernatans, probè concoqui non poteſt, Galeno lib. 5. cap. 5. de loc. affect. teſte. Neque enim ventriculus tum poteſt cibum arctè complecti, quod idē lib. 3. cap. 4. de fac. nat. ad bonam concoctionem cūprimis neceſſarium eſſe ſcribit: quare multos vapores, qui multitudine ſua caput repleāt, gigni neceſſe eſt, vt rectiſſimè idem Galenus comment. 67. apho. libro 4. dixerit: A cibo ad ſomnum conuerſis, hoc eſt, qui ſumpto cibo ſtatim domiunt, impletur caput. Vt igitur huiuſmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua ſimili, leuiſſima tamen exercitatione corpus dimoueri opus eſt, priuſquàm ſomno indulgeatur,

vt cibus in imum ventriculi paulatim deſcendat. Ibi enim, vt ſuprà ex Galeno dictum eſt, concoctionis opus potiſſimùm perficitur. Quo tempore etiam conuenit audire inſtrumenta muſica, cantus, facetias,& hiſtorias iucundas, ac conferre ſermones cum amiculis de rebus lætioribus, donec cibus ſubſediſſe videatur. Ceruicali vtendum eſt ſatis èlato & eminēti,vt quoad eius fieri poteſt, erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi regurgitans concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus, qui ad plenum nondū ſubſedit, facilius ad inferiores ventriculi partes deſcendet,probiusq; cōcoquetur.Inter dormiēdum corpus pro ambientis aëris conſtitutione decenter tegēdum eſt.ne calore & ſpiritibus circa interiora detentis externæ corporis partes à frigore oblædantur. Caput quoque noctu conuenienti tegumēto(quod καπνοδόχην habeat, hoc eſt, foramen inſtar infumibuli eliciendis vaporibus aptum) operiēdum eſt.Calceatis verò ſiue veſtitis pedibus dormiendum non eſt:Hoc enim,ſi quid Magnino excellentiſſimo medico credimus,viſum debilitat,memoriam lædit, & totum corpus extraneo calore æſtuare facit ob vaporum reflexum. Supra dextrum latus ſomnus inchoandus. Hoc enim modo cibus prom-

ptius

ptius per ſtomachum gulámue in ventriculum deſcendit. Nam & ſi gula exactè ſupra mediam ceruicis vertebrarum, & quatuor primarum thoracis ſedem, in neutrã partem inclinet, ad principium tamẽ quintæ thoracis vertebræ, vt ampliori magnæ arteriæ trunco ſecundũ dorſi vertebras inferiora corpora petenti cedat, nonnihil in dextrum latus à media vertebrarum regione abſcedit. Deinde primo ſomno finito reuoluendum eſt corpus ſupraq́; ſiniſtrum latus redormiendum, quò ſcilicet à iecore ventriculo incũbente, ventriculi calor augeatur, eiúſque concoctio adiuuetur. Hinc rurſus poſt breue temporis interuallum in dextro latere ad conſuetum ſurgendi tempus continuandus eſt. Pronus decubitus temperatis corporibus nonconuenit, ventriculi enim contorſionem & repreſſionem facit, adeóq; oculos oblædit: ita enim cubantibus ſuperfluitates in oculos declinant, maximè ſi fuerint natura debiliores. Iis tamen quibus ingeſtus cibus tardius in ventriculo conficitur interdum concedendus eſt, quòd calorem naturalem arctius comprehendens retinere atque augere poſſit. Supinus verò grauiſſimis ægritudinibus, lepræ nimirum, maniæ, incubo, epilepſiæ, apoplexię, ſtupori, neruorumq́; reſolutioni, & ſimilibus initia præbet. Nam ob

ſuperfluitatum ad poſteriora fluorem nō poteſt iuſta per nares & palatum earundem fieri expulſio. Plinius libro 28.cap.4. pronos decubitus tuſſibus conducere, at ſupinos oculis tradit. Idem ex Thophraſto refert celerius cōcoqui dextri lateris in cubitu, difficilius à ſupinis. Duratio autem ſomni ex alimentorum perfecta cōcoctione æſtimanda eſt, ita quidē, vt ſeptem horarum ſpacio nō ſit minor, neque octo, vel ad ſummum nouem excedat, vt colligitũr ex Galeni de ſanitate tuenda lib.6.cap.6. Plura habentur apud Auicennam 3.1.doct. 2.cap.9. Magninum parte 3.cap.7.& noſtrę ætatis doctiſſimũ Medicæ artis ſcriptorē Leonhartum Fuchſium lib.2.Sect.4.cap.3. Inſtitutionum medicinæ. Ex iis itaque quę conueniunt, in hunc locum ſtudioſi tranſferent.

DE FLATV IN ALVO detento.

CAPVT IIII.

QVattuor ex vento veniunt in ventre retento.
Spaſmus, hydrops, colica, & vertigo, hoc res probat ipſa.

Hîc agitur de quatuor nocumētis, quæ ex flatuum retentione proueniunt.

Pri-

Primum eſt σπασμὸς Græcè, Latinis conuulſio dicta. Flatus enim recenti influxu ſuo ſæpe neruos plus iuſto referciunt illis ita repletis, Galeno lib.2.cap.2.de ſympt. cauſis, teſte, tendi primùm, ac deinde in conuulſionem incidere contingit. Ea porrò ibidem à Galeno in hunc modum definitur: conuulſio malum eſt, quod neruos, muſculóſque ad eundem cogit affectum, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum ſeruarent, ducebantur. Vel aliter, velut idem apho. libro 6. comment. 39. definit. Conuulſio eſt paſſio inuoluntaria, in qua nerui atque muſculi præter voluntaté conuelluntur, in eúmque affectum veniunt, quem etiam in motibus ſecũdum arbitrium factis, aſſumebant. In hoc enim malo nerui atque muſculi in eas partes attrahuntur, quibus innaſcuntur. Attractio nãque fieri non poteſt, niſi muſculus ad ſuam originem retrahatur.

Quod ad cauſas eius conuulſionis, quæ primigenia affectio eſt, attinet, animaduertendum eſt, Hippocratem apho.39.lib. 6. duas duntaxat ſtatuiſſe, πλήρωσιν καὶ κένωσιν, hoc eſt, plenitudinem & inanitionem neruoſorum corporum. In conuulſione ſiquidem à plenitudine membrum craſſis & glutinoſis humoribus impletum extenditur, & extenſione conuellitur.

quemadmodum lora & chordę extenduntur, vbi multa madent humiditate, & hæc ſubitò contingit. In ea verò, quæ ab inanitione proficiſcitur, membrum exiccatur, & ad ſeipſum conuellitur, adeóque ſecundum longitudinem ac latitudinem contractum diminuitur, quemadmodum membranis accidit, cùm igni apponuntur: & hæc ſanè paulatim, & ex longiori temporis interuallo accidere ſolet. Plura Galen. locis iam citatis, & lib. 2. cap. 2 & lib. 3. cap. 5. & lib. 6. cap. 5. de loc. affect. & lib. 8. ca. 3. de cōpoſ. medic. local. & alibi ſæpius.

Hydrops. *Secundum*, ὕδρωψ, quod malùm Latini aquam intercutem nominant, & definitur à Bertrutio Sect. 3 tract. 2. cap. 4. in hunc modum: Hydrops eſt morbus materialis, ex rę frigida, extranea, plurima, ingrediente & membra omnia manifeſtè, aut loca vacua partium, in quibus cibi & humorum concoctio perficitur, inflante, procreatus. Eadem ferè habet Auicenna 14.3. Tract. 4, ca. 4. vel aliter, ſicuti ab Alexandro Tralliano lib. 9. cap. 1. definitur. Aqua intercutem, & ipſa longus quidam affectus eſt, iecore adeò refrigerato proueniens, vt ipſum non amplius deinceps cibos in ſanguinem, ſed in aliam qualitatem, aut in aquam, aut pituitam, aut flatum tranſmutare poſſit. Quod certè & Galenus apho

riſ. lib. 6. comment. 12. iis verbis confirmat: Aqua intercutem fit, cùm ſanguinis generatio fruſtratur.

Et huius quidem cùm tres ſint ſpecies: vna enim Græcis ἀσκίτης, alia τυμπανίτης, & tertia ἀνασάρκα, ὑποσάρκα, σαρκίτης, & λευκοφλεγματία dicitur, non de omnibus promiſcuè hoc ſecundum nocumentum, ſed de tympanite tantùm intelligendũ eſt. Quæ quidem accidit, quum flatus ac ſpiritus ſuperuacuus plurimus cum humidi momẽto intra membranã, quæ περιτόναιος Græcè, Arabibus verò cõmuni membranarũ nomine ziphac appellatur, & abdomen, quod iidem Mirach nominant, colligitur. Stomacho nanque & iecore frigida intemperie laborantibus, fieri nõ poteſt, vt cibus ingeſtus in χυλὸν benignum, aut ſanguinẽ mutetur, conuertitur ergo in materiam flatulentam, quæ cùm neque per ſuperiora ructu, neque per inferiora crepitu, nec aliunde, obſtante viarum obſtructione, vel ſecretrice & expultrice ſuperfluitatum vi debili exiſtente, aut inepto aliquo pudore prohibente expellatur, in prædictis ventris locis colligitur, & aquam inter cutem contrahit, in qua abdomen percuſſum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur. *Colica paſſio.*

Tertium, Colica paſſio: quæ grauis quidã

ac vehementiſſimi doloris morbus eſt. Perinde enim ac ſi terebra partes perforentur, aut palus infixus ſit, moleſtare ſolet, Galeno libro 2. cap. 1. de locis affect. teſte. Contigit autem in pleniore & laxiore inteſtino, quod κῶλον Græcè vocatur: cuius etiam merito vehementes cruciatus inducit. Denſum enim, craſſum, & neruoſum eſt, ac nihil quod in illud confluit, facilè diſcuti poteſt. Et quemadmodum in hoc κωλικὴ ὀδύνη, ita in gracili ac ſuperiore inteſtino, quod Galeno, Iulio Polluci, & aliis Græcis λεπτὸν vocatur, ſimilis morbus exiſtit, grauiſſimos & letales dolores inferens: Hipprocrates in aphoriſmis, & paſſim aliis in locis εἰλεον appellat, quemadmodum etiam Galenus vbique, & potiſſimum libro ſexto, capite ſecundo de locis affect. à circumactione nimirum doloris. Quippe εἰλεῖσθαι circumagi, & conuolui ſignificat. Ideo conuoluulus etiam Latinis hoc malum nominatur. Rationi porrò conſentaneum eſt, flatuoſum & frigidum ſpirirum in dictis inteſtinis retentum, & egredi nequeuntem, hæc mala plurimum progignere, id quod Galenus etiam loco paulò antè citato monſtrat

Vertigo. *Quartum*, Vertigo: Flatuoſus enim ſpiritus incluſus ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinatè mouetur, quo fit, vt ob-

Vt obtenebrationes hebetudines quę oculis obuerſentur, & omnia circumagi & rotari videantur. His Auicenna 16.3.tract.4. capite.29. Epilepſiam quoque adiungit, cuius eadem omnino cum præcedenti ratio eſt. Porrò quonam modo hæc retentio in ſingulis iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrimè ex Galeni lib.3. de Sympt.cauſis, cap.1. demonſtrari poteſt. Crepitus enim qui ad ſedem defertur: ac vel in foro, vel alio quopiam loco exiſtentibus, aut negotio aliquo, quod deſerere non liceat, violenter retinetur, rurſus ſurſus reducitur, ventrémque mordet, ac caput vaporando implet, principio quidem ab animali organo ſphinctere, id eſt, muſculo ad imum inteſtinum accepto: hinc verò vnoquoque inteſtino retrò illum à ſe ad ſupra ſe poſitum trudente, ſimili modo ac prius in præceps trudebat, atque ita quidem hæc retentio, præſertim frequentior, longo temporis tractu prædicta mala excitat. Proinde rectiſſimè ab Hippocrate libro. 2. prognoſt. apho.24. in hunc modum ſcribitur: Flatum ſine ſonitu aut crepitu exire optimum eſt. Melius autem eſt cum ſonitu exire, quàm reuolui. Hac etiam ratione inductus Claudius Cæſar, dicitur meditatus edictum, quo veniam daret, efflatum crepitúmq; ventris in conuiuio emittendi, cùm

periclitatum quendam præ pudore ex cõtinentia reperiſſet. Autor Suetonius in eius vita cap. 32. Veteres enim, vt Plinius lib. 28. cap. 2. confirmat, per menſas, mũdiciarum cauſa, deflare vetabant. Extat etiam lepidiſſimum Nicarchi εἰς πορδὴν Epigrãma, quo peſtiferam retenti flatus vim deſcribit. Id eſt huiuſmodi:

Πορδὴ ἀποκτείνει πολλοὺς ἀδιέξοδος οὖσα,
Πορδὴ καὶ σώζει τραυλὸν ἱεῖσα μέλος.
Οὐκοῦν εἰ σώζει, καὶ ἀποκτείνει πάλι πορδὴ,
Τοῖς βασιλεῦσιν ἴσην πορδὴ ἔχει δύναμιν.

Quos verſus quoniam eleganter admodum Ioannes Laſcaris Latinos fecit, placuit hic adſcribere.

Interimit crepitus ventris detentus in aluo.
Et ſeruat, blæſum dum canit ille melos.
Ergo ſi perimit crepitus, ſeruátque canendo,
Regibus imperium par habet hic crepitus.

Atque hæc ſanè cùm ita ſe habeãt, ſatius fuerit iuxta D. Eraſmi Roterodami præſcriptum, natura incitãte, aut ſecedere, ſi liceat, aut deuorato pudore iuxta vetuſtiſſimum prouerbiũ, Tuſſi potius crepitum diſſimulare, quàm comprimẽdo morbum accerſere. Rectéque Stoici, quéadmodum Cicer. lib. 9. epiſt. famil. epiſt. 22. ſcribit, Crepitus aiũt æquè liberos, ac ructus eſſe oportere.

DE

DE COENA. CAPVT V.

Ex magna cœna, ſtomacho fit maxima pœna.
Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis

Præcipitur hoc loco ſanitatis ſuæ ſtudio ſis, vt inſtante ſomni tempore frugali cœna contenti, ventriculũ vario ciborum genere non diſtendãt, ſed ea copia ingerant, quæ vires haud grauet. Nam qui noctu multum ingerunt, primùm quidem ſomno deſtituti corporis inquietudine agitantur: deinde verò puſtulas faciei, grauediné capĩtis, graueolentiam oris, coli calculíque dolores, & podagram ſibi accerſunt. Neq; ſolùm immodica hæc ſub noctem ingurgitatio bonæ valetudini officit, ſed aliàs etiam quælibet, vt quæ cruditatem, inconcoctionemque, obſtructiones, putredines, febres apoſtemata, & lepram haud raro generet. Atque eius ſanè rei grauiſſimus teſtis eſt Auicenna, qui 13.3. Tract.1.cap.36. ſcribit: Ex rebus ventriculum maximè lædentibus eſſe immoderatam cibi ac potus ingeſtioné, & ob id fieri non poſſe, vt intemperantium, vinoſorumque, ac ventri gulæque deditorum corpora alantur atque augeſcant. Concoctio enim per vitæ intéperantiam impedita, neceſſariò humorum cruditatem efficit. Cruda verò tantũ abeſt, vt incrementum corpori ſufficiant,

per anguſtos meatus, ſiue canales, Solis calore vias aperiente, promouere: ſic contrà, eundem ſomnus, & præcipuè diurnus, trãſitu prohibere ſolet. Melancholia enim interdiu nullo negocio per canales ſuos trãſit, & illàc cumprimis, quà excitandæ appetentiæ cauſa, à ſplene ad orificium ventriculi meatus protenditur. Etenim ſplen recrementa & redundantias ſuas per eum expellit, atque eiicit, adeóque ad cibos auiditatem reuocat. Quod interdiu potius, quàm noctɑurno tempore fieri par eſt. Quin etiam, vt idem autor tradit, ciborum appetentia diurno ſomno plurimum debilitatur & reſtinguitur, idque partim ob prohibitionem reſolutionis, quæ eſt prima cauſa famis, partim verò ob repletionem ventriculi ex fumis, vaporibus, & humiditatibus orificium eius relaxantibus ac ſaturantibus. His accedit nonnunquam ἀποστημάτων, ſiue abſceſſuum generatio: ſuperfluitates nanque ex ſomno diurno multiplicatæ ſæpius in membro aliquo coaceruantur, ipſúmque tumidum reddunt. Planè igitur ex his omnibus conſtat, ſomnum diurnum, ſiue meridianũ, à ſanitatis tutela procul abeſſe debere. Duas porrò cauſas, cur potiſſimùm lædat, Paulus lib. 1. cap. 97. & Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 9. aſſignãt. Quarum prima quidem eſt,

quod citò & ante horam ſuam interrumpatur. Calor enim natiuus per ſomnum ad partes interiores recedit, contrà verò calore Solis idem ad membra exteriora,tã quam ad ſibi affinem, educitur atq; expanditur: vnde ſanguinis & ſpirituum exagitationem,quæ ſomnum interrumpat,cieri neceſſe eſt.Conſulitur ergo, ſi quando neceſſitas per id tempus dormire coëgerit, vt in vmbra& tenebroſo loco,& antè potius, quàm poſt cibum, hoc fiat. Secunda verò quòd naturam ſtupidam,quaſique perterritam reddat,adeò vt retrahatur ab eo, in quo erat, nimirum à ciborum cõcoctione. Tempus itaque,quo obdormiſcunt,ad abſolutam ciborum concoctionem non ſufficit:quo fit,vt à meridie reſurgentes, ſubinde acidos ructus edant,& flatibus repleantur: nonnulli verò fluctuatione ventris infeſtentur.Cęterùm optimus ſomnus eſt nocturnus,quoniã nox naturali humiditate, ſilentioq; animum in ſomnum deducens, abſolutam molitur concoctioné. Poſt ſomnum item nocturnum plurima parte ad excretionem excrementorum inſtigamur. ILLVD tamen ignorandum nõ eſt,quòd licet ſomnus diurnus in vniuerſum reprobetur,nocturnus verò, vt præſtantiſſimus commendetur: ex diurno tamé minus offendat,ſi dormiatur, prima

luce ad tertiam diei partem. Id quod Hippocrates libro ſecundo prognoſtic. aphoriſmo.11.clariſſimè oſtendit. De ſomno, inquit, quemadmodum ſecundum naturam nobis in conſuetudine eſt interdiu vigilare, noctu dormire conuenit: ſi tamē hoc tranſgreſſum fuerit, deterius eſt. Minimè verò nocebit, ſi dormiatur prima luce ad tertiam diei partem. Quam ſententiam Galenus explicãs ita ſcriptũ reliquit: Quod conſuetum eſt, bonum eſt: Inconſuetum verò malum eſt. At verò temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud in cõſuetudine. Nunc verò diuites è contrario agunt, tum in quibuſdam aliis, tum etiã in ſomno, interdiu dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, vt ſomnus minus lædere poſſit, quinque conditiones, Bertrutio autore, obſeruandę ſunt. *Prima*, vt ſit in conſuetudine. Ex multo enim tempore conſueta etiamſi deteriora fuerint, inconſuetis minus moleſtare ſolẽt, Aphor.50.lib.2. *Secunda*, ne ſtatim à ſumpto cibo ineatur. *Tertia*, ne depreſſo, ſed erecto nonnihil & bene alto capite fiat. *Quarta*, ne modum excedat. *Quinta*, ne tumultuoſa & ſubita ab ipſo, ſed lenis & modeſta fiat expergefactio. Porrò quod ab Hippocrate dictum eſt à prima luce ad tertiam diei partem.

tem cõuenire ſomnum, id ſpacium eſt ab ortu ſolis quatuor aut quinque horarum. Nam dies ſignificat ſpacium tẽporis, quo ſol tranſit noſtrum hemiſphærium, vt etiam diſtinguitur contra noctem. Quem admodum Chriſtophorus à Vega fuſius in comment. declarat.

Additio.

Tempus itaque ſomni conuenientiſſimũ eſt veſpertinum, aut nocturnum: ſemperque cauendum, ne ſtatìm à cœna ineatur, ſed vnius minimùm, aut duarum horarum interuallo diſcludatur. Ingeſtus enim cibus, quem ſtatim ſomnus excipit, in ſuprema ventriculi parte ſupernatans, probè concoqui non poteſt, Galeno lib. 5. cap. 5. de loc. affect. teſte. Neque enim ventriculus tum poteſt cibum arctè complecti, quod idẽ lib. 3. cap. 4. de fac. nat. ad bonam concoctionem cũprimis neceſſarium eſſe ſcribit: quare multos vapores, qui multitudine ſua caput repleãt, gigni neceſſe eſt, vt rectiſſimè idem Galenus comment. 67. apho. libro 4. dixerit: A cibo ad ſomnum conuerſis, hoc eſt, qui ſumpto cibo ſtatim dormiunt, impletur caput. Vt igitur huiuſmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua ſimili, leuiſſima tamen exercitatione corpus dimoueri opus eſt, priuſquàm ſomno indulgeatur,

vt cibus in imum ventriculi paulatim deſcendat. Ibi enim, vt ſuprà ex Galeno dictum eſt, concoctionis opus potiſſimùm perficitur. Quo tempore etiam conuenit audire inſtrumenta muſica, cantus, facetias, & hiſtorias iucundas, ac conferre ſermones cum amiculis de rebus lætioribus, donec cibus ſubſediſſe videatur. Ceruicali vtendum eſt ſatis èlato & eminẽti, vt quo ad eius fieri poteſt, erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi regurgitans concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus, qui ad plenum nondũ ſubſedit, facilius ad inferiores ventriculi partes deſcendet, probiusq́; cõcoquetur. Inter dormiẽdum corpus pro ambientis aëris conſtitutione decenter tegẽdum eſt. ne calore & ſpiritibus circa interiora detentis externæ corporis partes à frigore oblædantur. Caput quoque noctu conuenienti tegumẽto (quod καπνοδόχην habeat, hoc eſt, foramen inſtar infumibuli eliciendis vaporibus aptum) operiẽdum eſt. Calceatis verò ſiue veſtitis pedibus dormiendum non eſt: Hoc enim, ſi quid Magnino excellentiſſimo medico credimus, viſum debilitat, memoriam lædit, & totum corpus extraneo calore æſtuare facit ob vaporum reflexum. Supra dextrum latus ſomnus inchoandus. Hoc enim modo cibus promptius

ptius per ſtomachum gulámue in ventriculum deſcendit. Nam & ſi gula exactè ſupra mediam ceruicis vertebrarum, & quatuor primarum thoracis ſedem, in neutrã partem inclinet, ad principium tamẽ quintæ thoracis vertebræ, vt ampliori magnæ arteriæ trunco ſecundũ dorſi vertebras inferiora corpora petenti cedat, nonnihil in dextrum latus à media vertebrarum regione abſcedit. Deinde primo ſomno finito reuoluendum eſt corpus ſupraq; ſiniſtrum latus redormiendum, quò ſcilicet à iecore ventriculo incũbente, ventriculi calor augeatur, eiúſque concoctio adiuuetur. Hinc rurſus poſt breue temporis interuallum in dextro latere ad conſuetum ſurgendi tempus continuandus eſt. Pronus decubitus temperatis corporibus nonconuenit, ventriculi enim contorſionem & repreſſionem facit, adeóq; oculos oblædit: ita enim cubantibus ſuperfluitates in oculos declinant, maximè ſi fuerint natura debiliores. Iis tamen quibus ingeſtus cibus tardius in ventriculo conficitur interdum concedendus eſt, quòd calorem naturalem arctius comprehendens retinere atque augere poſſit. Supinus verò grauiſſimis ægritudinibus, lepræ nimirum, maniæ, incubo, epilepſiæ, apoplexię, ſtupori, neruorumq; reſolutioni, & ſimilibus initia præbet. Nam ob

ſuperfluitatum ad poſteriora fluorem nõ poteſt iuſta per nares & palatum earundem fieri expulſio. Plinius libro 28.cap.4. pronos decubitus tuſſibus conducere, at ſupinos oculis tradit. Idem ex Thophraſto refert celerius cõcoqui dextri lateris incubitu, difficilius à ſupinis. Duratio autem ſomni ex alimentorum perfecta cõcoctione æſtimanda eſt, ita quidẽ, vt ſeptem horarum ſpacio nõ ſit minor, neque octo, vel ad ſummum nouem excedat, vt colligitũr ex Galeni de ſanitate tuenda lib.6.cap.6. Plura habentur apud Auicennam 3.1.doct. 2.cap.9. Magninum parte 3.cap.7.& noſtrę ætatis doctiſſimũ Medicæ artis ſcriptorẽ Leonhartum Fuchſium lib.2.Sect.4.cap.3. Inſtitutionum medicinæ. Ex iis itaque quę conueniunt, in hunc locum ſtudioſi tranſferent.

DE FLATV IN ALVO detento.

CAPVT IIII.

QVattuor ex vento veniunt in ventre retento.
Spaſmus, hydrops, colica, & vertigo, hoc res probat ipſa.

Hîc agitur de quatuor nocumẽtis, quæ ex flatuum retentione proueniunt.

Pri-

Primum eſt σπασμὸς Græcè, Latinis conuulſio dicta. Flatus enim recenti influxu ſuo ſæpe neruos plus iuſto referciunt illis ita repletis, Galeno lib.2.cap.2.de ſympt. cauſis, teſte, tendi primùm, ac deinde in conuulſionem incidere contingit. Ea porrò ibidem à Galeno in hunc modum definitur: conuulſio malum eſt, quod neruos, muſculóſque ad eundem cogit affectum, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum ſeruarent, ducebantur. Vel aliter, velut idem apho. libro 6. comment. 39. definit. Conuulſio eſt paſſio inuoluntaria, in qua nerui atque muſculi præter voluntaté conuelluntur, in eúmque affectum veniunt, quem etiam in motibus ſecũdum arbitrium factis, aſſumebant. In hoc enim malo nerui atque muſculi in eas partes attrahuntur, quibus innaſcuntur. Attractio nâque fieri non poteſt, niſi muſculus ad ſuam originem retrahatur.

Quod ad cauſas eius conuulſionis, quæ primigenia affectio eſt, attinet, animaduertendum eſt, Hippocratem apho.39.lib. 6. duas duntaxat ſtatuiſſe, πλήρωσιν καὶ κένωσιν, hoc eſt, plenitudinem & inanitionem neruoſorum corporum. In conuulſione ſiquidem à plenitudine membrum craſſis & glutinoſis humoribus impletum extenditur, & extenſione conuellitur.

quemadmodum lora & chordę extenduntur,vbi multa madent humiditate, & hæc ſubitò contingit. In ea verò, quæ ab inanitione proficiſcitur, membrum exiccatur, & ad ſeipſum conuellitur, adeóque ſecundum longitudinem ac latitudinem contractum diminuitur, quemadmodum membranis accidit,cùm igni apponuntur: & hæc ſanè paulatim, & ex longiori temporis interuallo accidere ſolet. Plura Galen.locis iam citatis, & lib.2.cap.2 & lib.3. cap.5. & lib.6. cap.5. de loc. affect. & lib.8. ca.3.de cōpoſ.medic.local. & alibi ſæpius.

Hydrops. *Secundum*, ὕδρωψ, quod malum Latini aquam intercutem nominant, & definitur à Bertrutio Sect.3 tract.2. cap. 4. in hunc modum: Hydrops eſt morbus materialis,ex rę frigida, extranea, plurima, ingrediente & membra omnia manifeſtè, aut loca vacua partium, in quibus cibi & humorum concoctio perficitur,inflante,procreatus. Eadem ferè habet Auicenna 14.3. Tract.4,ca.4.vel aliter,ſicuti ab Alexandro Tralliano lib.9.cap. 1. definitur. Aqua intercutem, & ipſa longus quidam affectus eſt, iecore adeò refrigerato proueniens, vt ipſum non amplius deinceps cibos in ſan guinem, ſed in aliam qualitatem, aut in aquam, aut pituitam, aut flatum tranſmutare poſſit.Quod certè & Galenus apho

riſ.

riſ. lib. 6. comment. 12. iis verbis confirmat: Aqua intercutem ſit, cùm ſanguinis generatio fruſtratur.

Et huius quidem cùm tres ſint ſpecies: vna enim Græcis ἀσκίτης, alia τυμπανίτης, & tertia ἀνασάρκα, ὑποσάρκα, σαρκίτης, & λευκοφλεγματία dicitur, non de omnibus promiſcuè hoc ſecundum nocumentum, ſed de tympanite tantùm intelligendũ eſt. Quæ quidem accidit, quum flatus ac ſpiritus ſuperuacuus plurimus cum humidi momẽto intra membranã, quæ περιτόναιος Græcè, Arabibus verò cõmuni membranarũ nomine ziphac appellatur, & abdomen, quod iidem Mirach nominant, colligitur. Stomacho nanque & iecore frigida intemperie laborantibus, fieri nõ poteſt, vt cibus ingeſtus in χυλὸν benignum, aut ſanguinẽ mutetur, conuertitur ergo in materiam flatulentam; quæ cùm neque per ſuperiora ructu, neque per inferiora crepitu, nec aliunde, obſtante viarum obſtructione, vel ſecretrice & expultrice ſuperfluitatum vi debili exiſtente, aut inepto aliquo pudore prohibente expellatur, in prædictis ventris locis colligitur, & aquam inter cutem contrahit, in qua abdomen percuſſum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur. *Colica paſſio.*

Tertium, Colica paſſio: quæ grauis quĩdã

ac vehementiſſimi doloris morbus eſt. Perinde enim ac ſi terebra partes perforentur, aut palus infixus ſit, moleſtare ſolet, Galeno libro 2. cap. 1. de locis affect. teſte. Contigit autem in pleniore & laxiore inteſtino, quod κῶλον Græcè vocatur: cuius etiam merito vehementes cruciatus inducit. Denſum enim, craſſum, & neruoſum eſt, ac nihil quod in illud confluit, facilè diſcuti poteſt. Et quemadmodum in hoc κωλικὴ ὀδύνη, ita in gracili ac ſuperiore inteſtino, quod Galeno, Iulio Polluci, & aliis Græcis λεπτὸν vocatur, ſimilis morbus exiſtit, grauiſſimos & letales dolores inferens: Hipprocrates in aphoriſmis, & paſſim aliis in locis εἰλεὸν appellat, quemadmodum etiam Galenus vbique, & potiſſimum libro ſexto, capite ſecundo de locis affect. à circumactione nimirum doloris. Quippe εἰλεῖσθαι circumagi, & conuolui ſignificat. Ideo conuoluulus etiam Latinis hoc malum nominatur. Rationi porrò conſentaneum eſt, flatuoſum & frigidum ſpirirum in dictis inteſtinis retentum, & egredi nequeuntem, hæc mala plurimum progignere, id quod Galenus etiam loco paulò antè citato monſtrat

Vertigo. *Quartum*, Vertigo: Flatuoſus enim ſpiritus incluſus ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinatè mouetur, quo fit,

vt ob-

Vt obtenebrationes hebetudines quę oculis obuerſentur, & omnia circumagi & rotari videantur. His Auicenna 16.3.tract.4. capite.29. Epilepſiam quoque adiungit, cuius eadem omnino cum præcedenti ratio eſt. Porrò quonam modo hæc retentio in ſingulis iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrimè ex Galeni lib.3. de Sympt.cauſis, cap.1. demonſtrari poteſt. Crepitus enim qui ad ſedem defertur : ac vel in foro, vel alio quopiam loco exiſtentibus, aut negotio aliquo, quod deſerere non liceat, violenter retinetur, rurſus ſurſus reducitur, ventrémque mordet, ac caput vaporando implet, principio quidem ab animali organo ſphinctere, id eſt, muſculo ad imum inteſtinum accepto: hinc verò vnoquoque inteſtino retrò illum à ſe ad ſupra ſe poſitum trudente, ſimili modo ac prius in præceps trudebat, atque ita quidem hæc retentio, præſertim frequentior, longo temporis tractu prædicta mala excitat. Proinde rectiſſimè ab Hippocrate libro.2. prognoſt. apho.24. in hunc modum ſcribitur: Flatum ſine ſonitu aut crepitu exire optimum eſt. Melius autem eſt cum ſonitu exire, quàm reuolui. Hac etiam ratione inductus Claudius Cæſar, dicitur meditatus edictum, quo veniam daret, efflatum crepitúmq; ventris in conuiuio emittendi, cum

periclitatum quendam præ pudore ex cõtinentia reperiſſet. Autor Suetonius in eius vita cap. 32. Veteres enim, vt Plinius lib. 28. cap. 2. confirmat, per menſas, mũdiciarum cauſa, deflare vetabant. Extat etiam lepidiſſimum Nicarchi εἰς πορδὴν Epigrãma, quo peſtiferam retenti flatus vim deſcribit. Id eſt huiuſmodi:

Πορδὴ ἀποκτείνει πολλοὺς ἀδιέξοδος οὖσα,
Πορδὴ καὶ σώζει τραυλὸν ἰεῖσα μέλος.
Οὐκοῦν εἰ σώζει, καὶ ἀποκτείνει πάλι πορδὴ,
Τοῖς βασιλεῦσιν ἴσην πορδὴ ἔχει δύναμιν.

Quos verſus quoniam eleganter admodum Ioannes Laſcaris Latinos fecit, placuit hic adſcribere.

Interimit crepitus ventris detentus in aluo.
Et ſeruat, blæſum dum canit ille melos.
Ergo ſi perimit crepitus, ſeruátque canendo,
Regibus imperium par habet hic crepitus.

Atque hæc ſanè cùm ita ſe habeãt, ſatius fuerit iuxta D. Eraſmi Roterodami pręſcriptum, natura incitãte, aut ſecedere, ſi liceat, aut deuorato pudore iuxta vetuſtiſſimum prouerbiũ, Tuſſi potius crepitum diſſimulare, quàm comprimẽdo morbum accerſere. Rectéque Stoici, quéadmodum Cicer. lib. 9. epiſt. famil. epiſt. 22. ſcribit, Crepitus aiũt æquè liberos, ac ructus eſſe oportere.

DE

DE COENA. CAPVT V.

E*X magna cœna, ſtomacho fit maxima pœna.*

Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis

Præcipitur hoc loco ſanitatis ſuæ ſtudioſis, vt inſtante ſomni tempore frugali cœna contenti, ventriculũ vario ciborum genere non diſtendãt, ſed ea copia ingerant, quæ vires haud grauet. Nam qui noctu multum ingerunt, primùm quidem ſomno deſtituti corporis inquietudine agitantur: deinde verò puſtulas faciei, grauedinẽ capitis, graueolentiam oris, coli calculique dolores, & podagram ſibi accerſunt. Neq; ſolùm immodica hæc ſub noctem ingurgitatio bonæ valetudini officit, ſed aliàs etiam quælibet, vt quæ cruditatem, inconcoctionemque, obſtructiones, putredines, febres apoſtemata, & lepram haud raro generet. Atque eius ſanè rei grauiſſimus teſtis eſt Auicenna, qui 13.3. Tract. 1. cap. 36. ſcribit: Ex rebus ventriculum maximè lædentibus eſſe immoderatam cibi ac potus ingeſtionẽ, & ob id fieri non poſſe, vt intemperantium, vinoſorumque, ac ventri gulæque deditorum corpora alantur atque augeſcant. Concoctio enim per vitæ intẽperantiam impedita, neceſſariò humorum cruditatem efficit. Cruda verò tantũ abeſt, vt incrementum corpori ſufficiant,

vt omnino ne alere quidem poſſint : quo fit, vt per vitam variis etiam ægritudinibus confliƈtentur. Qui verò temperantes in victus ratione frugalitatem ſeƈtantur, ii inculpatam vſquequaque ciborum appetentiam conſeruant, optiméque non in ventriculo modò, verumetiam per vniuerſi corporis molem cibos conficiunt. Cauendum igitur vnicè erit, ne venter torqueatur, adeóque ingeſtis diſtendatur, vt pulſus velocior fiat, & vix ſpirare liceat. Cui enim ad iſtum modum vorare in delitiis eſt, variis ſeſe periculis exponit. Simili modo & nauſeoſa ſatietas, non ex craſſis & prauis ſolum, ſed etiam ſubtilibus, & boni ſucci alimẽtis, vitãda eſt. Hęc enim tum febres acutas & malignas, tum etiam maximi cruciatus apoſtemata: illa verò articulorũ & renum dolores, podagram, aſthma, hepatis atque lienis obſtruƈtionem ac σκίῤῥον & ægritudines phlegmaticas & melancholicas inducere ſolet. Proinde optimo quidem iure non noƈturna ſolùm, ſed quælibet etiam ad nauſeam vſque progrediens ſatietas, à ſanitatis tutela excludenda eſt. Summoperè igitur hoc ſemper curandum, ne deſiderium edendi penitus repleatur, ſed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Auicenna quoque 3.1. doƈt. ſecũda capit. 7.

præci-

prçcipiens in hanc ferè ſententiam ſcribit: Cibo nemo ita replendus eſt, vt nihil loci ſit reliquum, ſed à menſa ſemper cum fame recedendum eſt. Huic ſimile etiam vulgo dicitur: Nunquam adeò ventrem cibis expleo, quin apud amicos edendi cella mihi ſuperſit vacua. Et hoc præceptum eos cumprimis tangit, qui naturã vehementiorem ad cibos auiditatem conſecuti ſunt. Quibus verò hæc debilior exiſtit, iis fortaſſe concedi poteſt, vt largius paulò ingerant, quàm appetunt. Apparandi autem, ex ſententia Cornelij Celſi libro.3. capite.6 & Aëtij libro. 9. cap.20. cibi plures & varij ac optimo apparatu, & vltra dulcedinem etiam illicientes, & appetitum irritantes. De cœnæ frugalitate nonnulla etiam ſuprà capite.1

Vſitata hoc loco & à multis agitata oboritur quæſtio: Vtrum videlicet vberius quidem prandendum, parcius verò cœnãdum ſit; Quæ ſanè cùm ad hanc materiam propriè pertineat, prætereunda non eſt. Breuiter igitur hîc ſubiungemus: primò quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio aſſumendum eſſe probat: deinde verò Leonharti Fuchſij, quibus è diuerſo colligit, cœnam vt plurimum prandio pleniorem eſſe debere. Conciliator igitur differentia. 121. in hunc ferè

modum ſcribit:Iuxta corporum diuerſitatem maior, minórue cibi copia exhibenda eſt. Illa etenim aut iam in morbum lapſa ſũt,aut ſub latitudine ſanitatis adhuc exiſtunt.in morbum verò lapſa, aut iunctum habent humoris vitium, aut non. Si ſine humoris vitio fuerint,tum liberius eſt cœnandum. Natura enim in eis ciborum concoctioni ſolummodò, nõ etiam ſuperfluitatum,quibus carent, maturationi intenta eſt: Sin verò humoris vitium adiunctum habuerint, largius prandium concedendũ eſt.Quod Auicenna 1.3.Tract.5. capite 11.ijs verbis ſignificare voluit ille, inquiens, cuius conſuetudo non ſuſtinet, vt ſolùm ſemel in die reficiatur, diuidat cibum ſuum in tres partes, & ſumat duas tertias in prãdio & reliquam tertiam,ſcilicet partem,in cœna poſt leue exercitium. Eo nanque tẽpore, quo calor ſolaris viuificus naturæ in concoquendo debili opitulatur, & maior ſuperfluitatum fit reſolutio, vberior cibus ſumendus eſt. Hoc autem circa horam prandij magis,quàm cœnæ contingere ſolet. Ergo etc. Ad hæc,interdiu ob præſentiam caloris vitalis Solis &lucis,melior fit concoctio. Sol enim,Ariſtotele lib 2. cap.2. phyſicôn,& libro 2 capite.10. de generat.& corrupt.teſte,eſt vitæ principium. Concoctio itaque diurna duplex habet calidum,

Gale.de puero epileptico ca.4.oppoſitum tenet.

nocturna vero non, in eiuſmodi etiam na-
tura noctu circa ſuperfluorum concoctio-
nem magis occupata eſt, quare multi cibi
exhibitione impedienda non eſt: Et quam-
uis calor noctu ſpirituum ad interiora re-
tractione, & ſomni reductione in quibuſ-
dam confortetur, duo tamen ſimul, ali-
mentum videlicet, & ſuperfluitates con-
ficere non poteſt: in his itaque cœnæ non-
nihil ſubtrahendum eſt. Corporibus verò,
quę ſub latitudine ſanitatis adhuc robuſta
& ſufficienter ſana conſiſtunt, ac ſenſibili-
bus ſuperfluitatibus carent, cùm eas pro-
priis meatibus omnes expellant, vberiore
cœna vti expedit: vel quòd eorum natura
ciborum concoctioni tantum, non etiam
ſuperfluitatum, quibus carent maturatio-
ni intenta ſit, vel quòd ſoli corporis robo-
ri ſtudeant. Hoc autem noctu magis acqui
ritur, tum enim amplior fit & ſanguifica-
tio & diſtributio, atque hinc deinde ſpiri-
tuum generatio. Corpora verò ſi à prędicto
temperamento ac robore nonnihil receſ-
ſerint, ſicuti plurima in ægritudinem vſ-
que nunc prolapſa, eiuſmodi aut fatigan-
tur exercitio laborioſo, vehementi, & con-
tinuo, aut non. Si quidem fatigantur, vt
ſunt eorum qui victum manibus quęrunt,
ipſis largius prandere quàm cœnare conue
nit. Expetitur enim alimentũ, nõ tãtùm vt

nutriat, ſed etiam humectet & irriget mẽbra, ne areſiant ex forti motu, & vt reſolutioni ex caloris incendio prouenienti reſiſtat. In prandio igitur vberior cibus aſſumendus eſt: eiuſmodi enim corpora, propterea quòd ita conſueuerint, ob exercitia à concoctionis opere non ceſſant. Conſuetudo nâque in eis addit magnam partem inquit Galenus in libr. de diſſolutione continua cap. 1. Calor enim ex motu auctior redditus, cõcoctionem in ipſis accelerat. Quare ter in die illiciente appetentia cibum ingerunt & ingeſtum probè conficiunt. Sin verò laborioſo, vehementi, & continuo exercitio, quemadmodum prædicti, non agitentur: hoc in præſentiarum dupliciter cõtingit. Aut enim eo interdum ſolummodò, & non continuò fatigantur, aut debili tantùm vtuntur, quod vtique ſuperfluitatum copiam parit. Si exercitio plurimo, vehementi, ac laborioſo vtantur, ſicuti viri complures ciuiles & plebeii circa fortunæ bona negotiantes, haud ſanitatis conſeruationi intenti, vehemẽti nonnunquam & laborioſo exercitio, diu nimirum equitando, iter pedibus faciendo, vel aliud quiddam à conſueto fortius agendo, fatigantur, his largiori vtique cœnæ, quàm prandio indulgendum eſt. Nam ſi prandiũ augerent, cùm, ſicuti priores illi conſueti

non

non ſint exercitio adeò vehementi ac laborioſo agitari, cõcoctio ipſorum impedita, prauos humores generaret: horum etiam calor ſuperfluo motu diſſipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio potiſſima fortitudinis & concoctionis cauſa exiſtit. Hæc autem noctu magis quàm interdiu contingit, quare cœna inſtante nocte copioſius alimentum expetit. Eorundem etiam corpora, propterea quòd tam vehementi motu antè agitari minimè ſoleant, humiditatibus referta ſunt, ipſis itaque ad reſiſtendum reſolutioni & exiccationi, quæ per motũ interdiu occurrentem fiunt, paruus cibus ſufficit. Sin verò exercitiis & occupationibus paucis & leuibus in vita vtantur, præcipiendum eſt eis, vt vberius prandeant, quàm cœnent. Et ratio eius eadem eſt cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta eſt. Hi namque, cùm debilem habeant virtutem concoctricem, à calore viuifico & luce ſolis plurimum adiumenti percipiunt. Inde enim ſpiritus propter ſuum ſimile confortatur. Ipſe enim, vt teſtis eſt Auicenna in libro de viribus cordis, tract. 1. cap. 2. & lib. 6. naturalium par. 4. eſt lux, aut effigiem habet lucis. Adiumentum etiam ex eo percipiunt, quod ſuperfluitates interdiu poris apertis melius quàm noctu expellantur.

Non oportet prætereа eos noctu vel ob id multo cibo diſtẽdi,quòd dum natura magis occupetur circa concoctionem crudorum humorum, quos ſomnus maximè cõficit & benignos reddit. Licet enim virtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamẽ eſſe non poteſt,vt ſimul & cibum & ſuperfluitates ſuperare queat.Inſuper quoque animaduertẽdum eſt,in exhibitione copioſioris aut minoris cibi in prandio, quàm cœna, nonnihil etiam dandum eſſe cõſuetudini.Hęc.n.cùm in tuenda ſanitate,tum etiam in profligandis ægritudinibus, pluri mũ valet,Hippocrate libr.2.de vict. rat. in morbis acut.aphor.20.& ſequentibus, & ibidem Galeno,teſtibus. Quod vel ex eo oſtenditur, quòd omnis ſubita mutatio, ſi modum exceſſerit, non paruam læſionem afferat. Hinc non temerè Damaſc. aph.57. ita ſcriptum reliquit: Mutare conſuetudinẽ,præſertim veterẽ,& noxium et peſtilentiſſimum habetur. Quare malas & prauas conſuetudines corrigere oportet,ſed paulatim ac ſenſim ad meliora transferre. Neque enim natura patitur eas, quæ ſubitò fiunt,alterationes. Gal. ca.16.artis medicinalis.Plura Rhazes li.4.1c.ad Alman.& infrà ca.55.Et ſic in vniuerſum patet, largius prandendũ,quàm cœnandũ, cùm plurimæ ęgritudines ſint materiales,& corpora plurima

rima lapſa. Attamen ſi ſemel tantùm in die comedatur, melius eſt cœnare, niſi oculi aut cerebrum affecta ſint: tunc enim, Haly abbate 1 pract.13. teſte, melius eſt prãdere: alias non parũ ægrotãtis oculi & cerebrũ læderentur. Exigua nãq; cœna capiti cõfert & oculis, Manardo lib.6 epi.4. teſte, Hactenus ex Conciliatore adducta, medici excellẽtiſſimi, Odus de Odis Patauin⁹ duobus libris de cœnę & prandij portione. Hieronymus Cardanus lib.1. Contradicẽtium tract.5 contradic.18. & Leonhartus Fuchſi⁹ libr.2. paradox. ca. 21. magna ex parte falſa eſſe firmiſſimis rationibus conuincunt. Ex quibus Leónharti Fuchſii rationes hîc in oppoſitum ſubiungere placuit, vt ſanitatis ſuæ ſtudioſis planè conſtaret, quid in re tã perplexa aut fugere, aut ſequi debeant. Nemo eſt, inquit ille, qui hodie medendi methodum præſcribentium libros vel à limine ſalutauit, qui neſciat vulgatum atque tritum hoc illis eſſe decretum, vt nunquam non prandio cœna minor ſit. Quantum verò aberrent, facilè deprehendet, qui rem altius expendet. Cœnam enim in omnibus, demptis iis, qui morbis nocturnis & catarrhis ſeu diſtillationibus affliguntur, prãdio pleniorem eſſe conuenit. Qui enim iam nominatis corripiuntur morbis, horũ cœna omnino modica ſit, tenuis, ſicca,

ac præter aliorum morem,noctémque præueniens oportet, vt ingruentibus ſcilicet morbis, natura ab omnibus aliis muniis libera, vnius morbi concoctioni operam nauare queat. Sunt & qui conſueuerunt minus in cœna ciborum aſſumere, quàm in prandio,horum certè conſuetudo non temerè etiam immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore cõſueta ſunt,vt ait Hippocrates 2.Aphor.50.& ſi deteriora ſint,inſuetis minus moleſtare ſolent. Cur autem in aliis omnibus plenior cœna ſalubriorſit multa in cauſa ſunt. Primũ autem omniũ noctis mox accedẽs frigiditas, quę extrinſecus circumſtans calorẽ natiuum in profundũ ſecedere, & hoc nomine fortiorem fieri cogit, ita vt neceſſariò ciborum tum melior fiat concoctio. Et certè idem poteſt noctis frigiditas, quod aliàs anni tempus hybernũ,aut regio frigida poteſt. Horum enim vnumquodq; calorem natiuum adaugere potis eſt.Teſtis Hippocrates,qui libro 6.epidem. Tom. 5.aphoriſ.6.ſic inquit: Perfrigidior in tẽpore & regione frigidis, percalidior erit.In 1.apho.15.quoque ventres hyeme & vere natura calidiſſimos eſſe aſſerit.Deinceps eſt ſomnus,qui cœnã ſubſequitur:hic enim mirum in modum concoctionẽ adiuuat.Sanguis enim in ſomno ad interiora magis refugit,vt teſtatur Hippocrates

pocrates 6.epidem.Tom. 5. aphor.29. Cùm itaque ſanguis, cúmque eo calor natiuus per ſomnũ ad interiora ſecedat, q̃d mirũ ſi calor auctus fortiorẽ tum ciborum coctionem efficiat? Hinc rectiſſimè Hippoc. lib.6.epidem.Tom.5.apho.10.dixit: Labor articulis & carnibus,cibus verò ac ſomnus visceribus prodeſt.Somnum quoque optimè cibum cõcoquere teſtatur Galenus lib. 1.de ſympto.cauſis cap.8.ita ſcribẽs:Itaque toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quieſcere,naturalis verò validius agere videtur. Cuius rei coniecturã ex eo facies,tum quòd ipſa, ſi quãdo laborauerit,poſt ſomnum robuſtior euadit,idque maximè,cùm à modico cibo ſomnum admittimus,tum etiam, quòd per ſomnũ cibus optimè concoquitur, non ſolùm in ventriculo, verum etiam per vniuerſi corporis habitum. Cui ſubſcribit quoque Paulus Ægineta lib.1.ca.97.dicens:Somnus eſt animalium facultatum quies, ab vtili humore cerebrum madefaciẽte prouenìẽs, hunc qui ritè capeſcit multa conſequitur commoda. Cibos enim conficit, humores digerit. Quòd autem hac ratione plenior cœna eſſe debeat,teſtatur Galenus,vel quiſquis tandem eius libri autor fuit, in libro de diſſolutione continua, in hanc ſententiam ſcribẽs:Antiqui cœnam prandio præ-

ferebant, præcipientes plus ciborum in cœna ſumendũ eſſe, ob caloris circa interiora aggregationem noctis frigiditate, & per ſomnum factam, calor nanque in ſomno ad interiora corporis reuocatur, eadémque calefacit, perinde vt in vigilia cõtrariũ planè accidit. Id ꝙ Hippocrates etiam epid. 6. Tõ. 4. apho. 12. iis verbis indicauit. Planè vigilãs calidior circa exteriora, fridior verò circa interiora. Dormiẽs cõtrà. Sed hîc reclamabunt quidã, plenioremq́; cœnã ideo damnabunt, quòd pleno ventre ingrata ſit quies, atque adeò ſomnus minus conueniens. His ita reſponſum volo. Nemo eſt tam ſine ſenſu cõmuni, qui neſciat inter cœnã & ſomnum aliquid tẽporis interuenire debere, neq; quemadmodum in brutis, nullam aliam niſi vorandi ac mox dormiendi viciſſitudinem eſſe, quum omnium Medicorum conſenſu conſultum ſit, quo aut hora, aut amplius interſit. Neque etiam eſt, vt pleniorem cœnam quis eam eſſe putet, qua multa ingeruntur tanta voracitate, vt vix ſpirare liceat, & periculũ ſit, ne vel crepent, qui ita ſeſe replent, ſed frugalem potius, talem tamen in qua plus, quàm in prã dio abſumitur ciborum. Quòd ſi tamen hîc peccatum fuerit, melius certè in cœna, quàm in prãdio fertur, quòd ſomnus poſt cœnam non diu ſubſequens facilius delictum

ctum quàm vigilia,quæ prandium concomitatur, corrigat. In ſomno enim, vt diximus, calor interiora petit, & quæ illic ſunt, cibis concoquendis ſolis vacat. Interdiu verò ad exteriora protrahitur, neque iis, quæ intus ſunt, proſpicere poteſt, adeò vt veriſſimè dixerit Hippocrates 2. victus acutorum 59. Vigilia vehemens cruditatem,incoctionémque ciborum,tum potionis efficit. Porrò cur cœnam prandio pleniorem eſſe oporteat, & hæc ratio eſt, quòd rara admodum exiſtat corporis facultas,quæ paulò liberalius prandium,ſpatio vel quinque vel ſex horarum, quod ferè inter prandium & cœnam intereſt,conficere poſſit. Quantum autem incommodi adfert,ſi quis nondum planè concocto eo, quod prius ingeſtum fuit, aliud ingerit, morbũ nimirũ facit. Vbi enim cibus præter naturam plus ingeſtus eſt, vt ait Hippocrates lib.2.aphor.17.hic morbum facit. Et ſi quis denuò obiecerit.Vtcunque ſomnũ à cœna differamus,tamen quando fieri non poſſit, quin ad ſomnum conuerſis, ꝙ materia tum ad interiora tẽdat, caput impleatur, huic Galen. quidem reſpondebit, qui li.4.aph.67.ita ſcribit: Et quidẽ ſicuti à cibo ad ſomnũ cõuerſis impletur caput,ſic in plethoricis diſpoſitionib.ſomni ipſũ replentes aggrauãt cerebrũ.Et ſõni videlicet

ſemper nocerent, quatenus ad profundum & viſcera materia confluit, niſi coctionis ratione plus afferrent vtilitatis, quàm ſit damnum, quod ex motu ad interiora conſequitur. Et hæc ad vulgarem multíſque communem errorem explodendum ſufficiant.

DE DISPOSITIONE ANTE cibi ſumptionem, edendi item atque ciborum ratione.

CAPVT VI.

Tu nunquam comedas, ſtomachum ni noueris eſſe
Purgatũ, vacuumq́; cibo, quẽ ſumpſeris antè.
Ex deſiderio id poteris cognoſcere certo,
Hæc ſint ſigna tibi, ſubtilis in ore diæta.

Hîc traduntur præcepta quædam ante cibi ſumptionem ſeruanda.

Primum, ne ſumatur cibus, cùm ventriculus quibuſdã humoribus vitioſis adhuc plenus extiterit. Corrumpitur enim ſimul alimentum, quod inſuper ingeritur, vnà cum prauis humoribus, qui prius ſunt in corpore, ita vt ipſorum quidem quantitas augeatur, qualitas verò ſeruetur. Eos igitur, vt lib. 6. cap. 9. de ſanitate tuenda, Galenus autor eſt, vomitione, in iis, qui ſuapte natura facilè vomere poſsũt, expel-
lere

lere prius, quàm cibus ingeratur, oportet. Impura nãque corpora, & vitioſis humoribus referta, vacuatione potius, quàm ea, quæ per cibos fit, refectione egere teſtatur cumprimis Hippocrates aph,8.&10.lib.2.& ibidem Galenus in commẽt. Ventriculum verò vitioſis humoribus eſſe plenũ, è nidoribus & ructibus deprehẽdi poteſt, quẽadmodum copioſè admodũ Galenus lib. 1.cap.4.de loc. affect. docet, ad quem ſanè lectorem nunc ablegamus.

Secundùm, ne priore cibo nondum concocto, necdum in aluum demiſſo, alius ſumatur: qui enim eo modo ſuperedicur, naturam à prius ingeſti concoctione deturbat, quo fit, vt quicquid eius confectum ex ventre à venis meſaraicis in hepar deducitur, reliqua ſtatim omnia etiam inconcocta ſecum in corruptionẽ trahat adeóque tum vaſa ipſa, tum totum corporis habitum cruditatibus, & vitioſorum humorum multitudine repleat, ac ob id ipſum morbis non raró tentet. Proinde rectiſſimè Galenus lib.7.cap.6. meth.medẽ. præcipit, vt vacuus purúſque ventriculus ſecũdum cibum excipiat. Quinetiam Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 7. idem præſcribens, ita ferè inquit: nemo ſanitatis ſuæ ſtudioſus aliquid comedat, niſi ad hoc certo prius inuitante deſiderio, & ventriculo vnà cum

Galen. in lib. de diſſolut. cõtinua ca. 1.

reliquis ſuperioribus inteſtinis à præſumpto cibo vacuatis. Priore enim cibo nondum concocto, alium inſuper ingerere, corpori pernicioſum eſt. Porrò ex ructu nullam alimenti prioris qualitatem referente, ventriculi tumore iam ſubmiſſo, recremẽtorum deiectione, & vrinarũ coloratione licebit cõijcere, num prior cibus ad vnguẽ confectus, ac in aluum demiſſus ſit, quemadmodum Galenus lib.7.cap.6.meth.meden.& poſt eum Paulus lib.1.cap, 97. luculenter & perſpicuè docuerunt. Vrina enim quæ aquæ ſpeciem præ ſe fert, crudum adhuc in venis ſuccum eſſe indicat eum, qui à ventre ſubmittitur. Quæ verò fulua bilioſáque eſt, iamdudum concoctum eſſe huiuſmodi ſuccum portendit. Quæ modicè pallet, peractę modò ſecundę concoctionis eſt ſignum, quemadmodum eleganter Galenus li. 2. de ſanitat.tuen.cap.4. Cornelius Celſus lib.1.ca.2.& Plinius li.28.ca.6 docuerunt. Imperfectæ autem concoctionis, vt teſtis eſt 6.ſectio.apho.cõmẽ.1. Galenus, acidus ructus certũ indiciũ eſt. Signa etiam, quibus certò cõprehẽdi poſſit, vtrũ à vitioſis illis humoribus, ac pri⁹ ingeſto cibo vacuus ſit venter, nec ne, & hîc ſubiungũtur.

Primum, deſiderium certum, hoc eſt vehementior, & vera noui alimenti appetentia, ſiue fames. Nam de Medicorum ferè omnium

omnium ſententia duplex fames eſt: vna quidem vera & naturalis: altera verò mendoſa. Veram deſcribit Galenus apho.lib.2 comment.16 ſic inquiens: Fameſcere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad extremam eſuritionem perueniunt. Idem libro 1 cap.7 de cauſis ſympto.diſertè admodum & copioſè harum appetentiarum rationem & diuerſitatem deſcribit, quem locum, vt pote ſcitu digniſſimũ, hîc integrũ ſubijcere placuit. Nam quoniam, inquit, cũ tetenus vnumquodque animal in ambientem aërem digeritur, accidit, vt membra, quæ ſub ea ſunt, prima vacuentur: quorum ingenita vis ex proximis ſibi alimentum trahit, id ſcilicet, quod vacuatur, reficiens: deinde rurſus illá, ex iis, quæ ſibi ſunt proxima: ſicut quæ tertio loco ſunt poſita, ab iis, quæ ſibi. Atque ita ſemper per continuum, veluti in choro quopiam tranſlatione celerrimè facta, ad venas, quæ ad ventriculum pertinent, vacuatio peruenit. Hæ verò & ſolent pariter, & natæ ſunt ex ventriculo nutrimentum trahere, perinde vt ſtirpium radices, quæ in terram ſunt demiſſæ, ab ea. Cùm enim hoc opus vniuerſũ naturale ſit, nõ animale, ſimiliter in ſtirpibus, & animalib. perficitur. Ac ſtirpib⁹ quidẽ terra ventriculi vicẽ præſtat perpetuò prõptum copioſũmque ſuppeditãs alimentũ.

quamdiu cœlitùs temporum ſtatus pro natura ſe habet. Quando ſi ex terra ſqualoris exceſſu ſiccatus eſt humor, ſtirpes nutrimenti penuria marceſcunt. Animalibus autem vt pote terræ nō affixis, prętér vtique pauca quædam, natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricauit, quemadmodum ſtirpibus terram. Dedit autem animalibus & penuriæ ſenſum: quo ſcilicet ad cibum potionémque proritata, in tempore expleantur. Vocatúrque eiuſmodi implendi deſiderium appetentia: Fit autem ex penurię ſenſu, cùm ſcilicet venæ ex ipſo ventriculo, veluti emulgentes ſugentéſque aliquid trahunt. Non ferens autem eum ſuctum ventriculus, ſed veluti diuulſus, offenſæ eius medelam cibum comparat. Quippe venæ hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur: Atque ex iis nutrimentum trahunt, nequaquam ex ventriculo. Fitque poſt cibi ſumptionem, vt & venæ ſimul ad cibos ſe conuertant, & ventriculus ex iis, quantum prius per venas eſt exhauſtum, in ſeipſum trahat. Ac ſuctus quidem ipſius ſenſus, fames eſt. Hæc Galenus. Cùm igitur ventriculus non appetit, ſignũ eſt, membra nondum refectione indigere, ſed ſatis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certè & ipſum Galenus lib. 3. cap. 13. de facult. natural. innuere voluit, inquiens:

inquiens: Venter ſi melius paratiúſque nutrimentum habet, externum non poſtulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda eſt: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturam, non iuuat. Porrò mendoſa fames; eſt cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, vt idem Galenus libro 1.ca.7.de cauſis ſympto.docet, tũ maximè fieri ſolet, cùm acidus quiſpiam vitioſus ſuccus ventriculum mordet. Vitioſus nanque ſuccus, qui frigidus eſt, ſimile ſuctui morſum infert: appetentiá verò proritat, naturalis affectus ſimilitudine. Alimenti autem, non potus deſiderium excitat propter frigus. At vitioſo ſucco, qui ſalſus & bilioſus fit, ventrem mordente, potio magis, quàm cibus expetitur. Pręterquã enim quod calefiat, ſicceturque ab eo ventriculus, quæ vtique ſitis cauſa ſunt, etiam liquari fundíque tum in eo, tum venis ſuccos cõtingit. Fundendorum autem ſuccorum ſymptoma, ea quibus continétur implet, quemadmodum frigiditas vacuat. Itaque etiam non parum ad eſuriem frigiditas eorum, quę in ventre habentur confert: Cùm & corpora eorum tunicáſque vacuet, & cogendo conſtringendóque ad appetétiam irritet. Atque ita quidé vitioſus ſuccus acidus, ſtypticus, & frigidus mendoſæ famis exiſtit cauſa.

Secundum, verę famis ſignum, eſt ſubtilis diæta, videlicet præcedens, hoc eſt, parua cibi exhibitio: quando enim & hanc fames ſequitur, tunc illam & veram & naturalem eſſe ſignificatur. Vnicè igitur ſemper cauendum, vt nunquam neque prandeatur, neque cœnetur, niſi conſueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Omnis enim mora illi nociua eſt; niſi ſuſpectus ſit eſſe mendoſus, qualis ebriorum & faſtidio laborantium eſſe ſolet: Nam ſi ventriculus alimentum poſtulat, vt Galenus libro.3.capite 13.de facul.natural.autor eſt, nec eius copia eſt, excrementis impletur. Ea ſunt ſanies quædam bilioſæ, pituitoſæque, atque feroſæ, quas ſolas trahenti illi, tum ſcilicet, cùm nutrimento indiget, iecur remittit. Hinc non temerè hactenus hoc vſurpatum eſt. Diutius tolerare famem, ventriculum malis ac putridis replet humoribus, quos attrahit ad ſe loco cibi. Et hoc quidem experientia conſtat. Quando enim ieiunamus, tunc per noctem auiditate quadam ad cibos inuitari ſolemus, ſed illis denegatis, nullam omnino appetentiam poſtero die percipimus. Vnde ſatis liquet, ventriculum, & maximè orificium eius, iamdudum vitioſis humoribus eſſe plenum, quæ tamen non vera, ſed mendoſa repletio eſt,

& ob

& ob id pauco aſſumpto cibo regreditur ſtatim appetentia. Cauendum etiam ne cibus aſſumatur, non præeunte corporis exercitio. Neque enim temerè ab Hippocrate 6.epid.part.4.apho.28.dictum eſt, πόνοι σιτίων ἡγείσθωσαν. i. Labores cibos præcedant. Nam qui cibus manè, antequam prior deſcenderit, vel paulò ante exercitationem ingeritur, is, Galeno libro 3. cap. 1. de cauſis ſympto. teſte, & intempeſtiuè ſumitur, & cruditatis etiam cauſa exiſtit, In ciborum præterea ratione, quemadmodum Inſtitut.medicinæ libr.2.Sec.2.cap.7. Leonhartus Fuchſius diligenter admonet, id quoque vnicè obſeruandum, ne illi præpoſtero ordine ingerantur, id quod fiet, ſi cõcoctu facilia iis, quæ difficulter concoquũtur, præmittantur, & ſi liquida ſolidis & aridis, & lubricantia aſtringentibus antecedant. Ordo, verbi gratia, præpoſterus erit, ſi cotonea aut punica mala primùm ingerantur, poſtremùm autem olera ex garo. Debent etiam ea præmitti, quæ facilè & nullo fermè labore ſubſidunt, vt ſunt liquida: quæ verò tenacius hærent, & difficulter labuntur, vt ſolida & arida, poſtremò: idque ſi ventriculus naturaliter ſe habeat. Nam ſi cui ventriculus ſit natura laxior, huic præſtiterit adſtringentia magis laxantibus præpoſuiſſe,

quò ab illis roboratus ventriculus, reliqua melius conficere poſſit. Hęc eadem ferè docent Cornelius Celſus libro 1. capite 2. & Galenus libro 2. cap. 11. de alimentorum facultatibus. Iam verò cautio etiam ſit, ne in vna eadémque refectione multi ſimul & varij aſſumātur cibi, ac tempus deinde comedendo vltra quàm ſatis eſt producatur, præſertim ſi ex diuerſis illi conſtent facultatibus. Ex eo autem genere cūprimis fuerint cibi variæ ſubſtantiæ, vt exempli cauſa ab Auicenna pronuntur, carnes & piſces, vel pulli & ſuilla &c. Nam quæ ad iſtum ingeruntur modum, variè corpus pro ſuccorum diuerſitate afficiunt, & concoctionem non, vt par eſt, ſortiuntur. Poſtremò enim accedente cibo, iam primi incepta concoctio eſt, atque ita partes quidem in coquendo redduntur diſſimiles, adeò, vt primo loco ingeſtæ, confectæ ferè ſint prius, quàm ad extremum ſumptæ, medium concoctionis ſuæ attingant, vnde ſæpenumerò poſterius coquendorum ſequitur corruptio. Id quidem Auicēna quoque innuere voluit. 3. 1. doc. 2. capite 7. in hanc fermè ſentētiam ſcribens: Nihil quidem deterius eſt, quàm ſi multa ſimul ac varia ciborum genera coniungantur, atque iuſto longiùs deinde in comedendo tempus protrahatur: cùm enim poſtremum

Hippocr. in lib. de flatibus. Gale. cōment. 18. libr. 1. & com. 35. libr. 3. de morb. ac. Aetius li. 2. ca. 239 Paulus lib 1. capite 73.

mum

mum accedit nutrimentum, primum iam aliquo modo confectum eſt, partes ergo in coquendo non adſimilantur. Atque inde ſanè morborũ ſcatutigo, qui ex repugnantium ſibi humorum diſcordia naſcuntur. Iam ipſius quoque varius coquendi modus bonæ corporis temperaturæ non parum officit: vt ſi in eadem refectione multi elixi, frixi, & aſſi cibi ſępius inuicem modò liquidi, modò ſolidi & aridi miniſtrẽtur. Atque hinc eſt, quod Horatius libro. 2. Serm. Sat. 2. vbi victum frugalem ac ſimplicem pro dignitate laudaſſet, hanc ſaporum condimentorúmque aceruationem, vt pernicioſam, his verſibus deteſtatus ſit:

Accipe nunc victus tenuis quæ, quantáque ſecũ
Adferat, inprimis valeas bene: nam variæ res
Vt noceant homini, credas, memor illius eſcæ,
Quæ ſimplex olim tibi ſederit, ac ſimul aſſis
Miſcueris elixa, ſimul conchylia turdis,
Dulcia ſe in bilem vertent, ſtomachoq; tumultũ
Lenta feret pituita, vides vt pallidus omnis
Cœna deſurgat dubia? quin corpus onuſtum
Heſternis vitijs animũ quoque prægrauat vnà,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Pari modo & Plinius libro 11. capite 52. hanc ſaporum aceruationem damnauit. Homini, inquiẽs cibus vtiliſſimus ſimplex. Aceruatio ſaporum peſtifera, & condimẽta pernicioſiora. Atqui hîc nobis fortaſſe

obtrudet quiſpiam, pleroſque ventri & gulæ mirificè deditos, qui ſeſe à primo ſtatim diluculo ad ſummam vſque noctem multo varióque cibo & potu non impleant ſolùm, ſed etiam diſtendant, adeóque cibum cibo excipiant, & toti ſint in compotationibus, cùm nihil tamẽ inde mali percipiant, imò verò multis incommodis difficultatibúſque afficiantur, ſi vel minimum ab iſta conſuetudine deflexerint. Huic Galenus quidem reſpondebit, qui in libro. de cibis boni & mali ſucci cap. 21. ita ſcriptum reliquit. Hæc enim quamuis protenus nullam iuuenum corporibus ſenſibilem læſionem inferat, ſenſim tamen occultéque creſcente vitio, cùm iam ætas progreſſu temporis inclinarit, articulos neruóſque, & viſcera iis morbis vexant qui vel difficulter admodum, vel omnino, tolli nõ poſſunt, neque id quidem temerè: namque ea pars corporis, quæ natura imbecilliſſima eſt, à laꝺente quolibet patitur. Quod autẽ vitioſi humores morbíque gignãtur, cruditas aſſidua in cauſa maximè eſt, ſiue ea ex boni, ſiue ex mali ſucci oriatur cibis. Quin Auicenna quoque 3. 1. doc. 2. capite. 7. idem confirmans ſic fermè inquit: Ille, cui mala nutrimenta concoquuntur, non gaudeat ex hoc. Noxa enim etſi ad tempus fortaſſè deliteſcit, temporis tamen

Oribaſius libr. 1. cap. 5. ad Eunapiũ

ſucceſſu

ſucceſſu ſeſe exerit, & grauiſſimam certiſſimámque neglectæ artis medicæ pœnam adfert. Atque hinc adeò pauci eorum qui iſtum viuendi modum ſectantur, deſtinatam ſenectutis metam contingunt, ſed crudis ex intemperantia aceruatis ſuccis, podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus, aliíſque id genus malis prius torti, vitam cum morte commutant. Præſtat igitur, vt diſertè à Fuchſio noſtro ſcribitur, temperantia & parcitate animum corpúſque vegetum ac ſanum ſeruare, quàm crapula crebríſque compotationibus, & immoderatione infirmum, morboſum, Deóque & hominibus odioſum reddere. Ac ne illud quidem ſilentio prætereundum hoc loco, quòd protracta ad vnam ferè horam mora, ac iuſtæ commanducationis & deglutionis gratia comeſtioni interpoſita, nõ laudabilis modò, ſed ad tuẽdam etiam valetudinem vtiliſſima cẽſeatur. Cibus enim qui exactè dentibus manditur, extenuatur, & molitur, ac ſenſim deinde atq; tardè deglutitur, & ſi imperfectam ac modicã omnino, aliquam tamen, vt in ſuo genere ęſtimandum alterationem in ore cõſequitur, quemadmodum lib 3. cap.7. de natural. facult. Galeno & Auicennæ 1.1.doct.4. cap.2. viſũ eſt. Cęterùm imperfecta commanducatio vt concoctioni contumax eſt, ita

Gal. li. 2. cap. 6. de aliment. fac. & in li. de diſſolut. cõ. capite. 6.
Auic. 3. 1. doc. 2. capite 8.

etiam horrorem quendam & inſuauitatem adferens, ciborum appetentiam auertit. Mora verò quæ inter edendum, multis vltrò citróque ſermonibus, collocutionibúſque interpoſitis, ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia eſt, eámque nocumenta hactenus enumerata ſequũtur.

Vltimus verſus in quibuſdam exemplaribus hoc etiam modo legitur:

Hæc ſint ſigna tibi, ſubtilis in ore ſaliua

Nec malè quidem. Nam ſaliua quæ ſubtilis & nulla qualitate infecta, ſed perinde quaſi aquoſa guſtui offertur, tum coctionis, tũ abſolutæ ſanitatis etiam indicia oſtẽdit, Galeno li.3.ca.6, de locis affectis teſte

DE VITANDIS CIBIS. CAPVT VII.

PErſica, poma, pira, & lac, caſeus, & caro ſalſa:
Et caro ceruina, & leporina, bouina, caprina.
Atra hæc bile nocẽt, ſũtq́; infirmis inimica.

Hìc recenſentur decem ciborum genera, quæ ſanguinem ſeroſum & melancholicũ efficiunt, eóque infirmis nocent.

Perſica. *Primum*, perſicã: de quibus libr.2. cap.19. de aliment. facult. diſertè ita Galenus ſcribit: Ipſorũ ſuccus, & veluti caro facilè corrumpitur, prauáque omnino eſt. Quocirca (quod quidam facere ſolent) non ſunt

poſt

poſt alios cibos mandenda:corrumpuntur enim in ſuperficie natantia : ſed in omnibus,quæ praui quidem ſunt ſucci , verùm humida ſunt ac lubrica, & quæ ſubduci facilè queant, id communiter tenendum , ea ob hoc ipſum ante alios cibos eſſe ſumenda. Ita enim fiet, vt & citius ſubducantur , & aliis cibis viam muniant. Quæ ſi ſumpta proſtrema fuerint , vnà ſecum alia quoque corrumpent. Atque inde ſanè patet , hoc dictum de iis intelligendum perſicis,quæ matura poſt alios cibos vltima eduntur. Præſumpta enim ſtomacho conferunt,ventrem leniunt,& ciborum appetentiam præſtant. Dioſcorides etiam libro 1.cap. 128. idem teſtatur,in eum modum ſcribens: Perſica matura tam ſtomacho,quàm ventri vtilia ſunt: Acerba aluum cohibent,ſed ſicca vehementius, Decoctum è ſiccis alui ſtomachíque fluxiones ſiſtit. Simeon quoque Sethi de perſicis hæc refert:Perſica,inquit, quidam in tertio ordine refrigerantium humectātiúmque poſuerunt , alij in primo , alij verò in ſecundo, quod etiam certius eſt. Phlegma generant,non facilè concoquuntur, celerrimè in ventriculo corrumpuntur : propterea qui crebius ad ſatietatem his vtuntur, in febres incidunt: lædunt & neruos proprietate quadam.Oportet verò hęc ante cętera

cibaria aſſumere, & ſuper his meracum bibere. Quæ ex his matura ſunt, ventrem ducunt, immatura contrà, ſiſtunt, eóque efficatius ſicca. Foliorum ſuccus in potu ſumptus, lumbricos ventris perimit: idem perficit, ſi cum foliis vmbilico apponatur. Suſcitant quoque ciborum appetétiam perſica, proſunt & inflammato ventriculo. & genitali ſemini adiiciunt, ſeroſum tamen ſanguinem parant: ſæpiúſque poſt vnum vel alterum menſem ob putredinem febres tum longiores. tum etiam difficulter ſolubiles gignunt.

Illud etiam obſeruare oportet, ne ſuper hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus libr. 4. cap. 43. de re medica, perſicorum foliis ſiccis, & in puluerem redactis, plagas cruentorum vulnerũ claudi: quam facultatem Serapion ipſis etiam perſicis ſiccis attribuit. Quanquam autem perſica iam dictis viribus prædita ſunt, quia tamen humor inde genitus facilè corrumpitur & putreſcit, noxia ſunt infirmis, & maximè ſi præpoſtero ordine ac intempeſtiuè ſumantur. infrà cap. 42.

Poma *Secundum*, poma ſiue mala: In quibus, autore Simeone Sethi, multa differentia eſt: quæcunque enim adſtringunt, frigidum habent & terreum ſuccum. Quæ acida ſunt, frigidum quidem, verùm tenuem

nucm illum habent. Medij autem tempera menti ſunt dulcia, quæ ad caliditarẽ magis vergunt. Omnia certè quadam peculiari proprietate neruis nocent: nocent & quæ matura non ſunt. Dicuntur & lapidem ſeu calculum gignere iis, qui ad ſacietatem ipſis vtuntur. Verùm vtilia ſunt ad λειποθυμίας, id eſt, animi deliquia, & cordis debilitatem. Spiritum quoque flatulentum in ſecunda concoctione generant, eóque infirmis nocent, ſicuti de pyris mox dicetur. Et hoc de crudis maximè intelligendum eſt. Neque verò ab his ſolùm fructibus, ſed ab omnibus etiam quæ ſanguinem ſeroſo ac ebulliente ſucco replent, ægrotos abſtinere conuenit. Eiuſmodi planè ſunt recentes, & qui ante perfectam maturitatem eduntur: cùm enim humidius alimentum, ob ídque excrementoſius præbeant, non ſecus in corpore humano feruent, & ebulliunt, atque vinum, quod nuper ex fructibus vel vuis expreſſum eſt, in doliis: & hoc quidem ob caliditatem ipſis à Sole, cùm matureſcerent, ingenitã, quemmadmodum libro. 4. capite. 3. de vſu partium Galenus atteſtatur, Et hoc certè Auicenna 3.1.doct.2. cap.7. teſte, commune eſt omnibus cibariis, quæ ſanguinem ſeroſo ſucco implent. Porrò etſi verò hoc interim ſpacio, quo manduntur, humectẽt, ob

ſucci tamen ebullitionem promptè in vētriculo corrumpuntur, & ſanguini putrido gignendo accommodatiſſimi ſunt:qua de cauſa nō temerè Auicéna 1.4. tract.2.ca. 7. fructus recentes omnes febricitantibus interdixit. Plura Galenus libro 2.cap.21.de alimen.facul.& infrà cap.39.

Pira. *Tertium*,pira:quæ ſanè, perinde vt & alij fructus recentes ac crudi, communiter hoc poſſident,vt feroſo ebullientéque ſucco ſanguinem expleant, eúmque putrefactioni obnoxium reddant: quo fit, vt eorum cibus, Plinio libro. 23. capite. 7. teſte non ægrotis ſolùm, ſed valentibus etiam onerofus ſit. Inflationes quoque excitant, & ob id crebrius eſitata colicos affectus ſuſcitant.Sed innoxia fiūt, ſi vnà cum carminatiuis vulgo dictis,hoc eſt,calfacientibus, tenuantibus, & flatum expellentibus comedantur, vel ſuper his vinum vetus & odoratum bibatur. Quod Galen.lib.1.cap. 26.de alim.fac.palàm etiam ita ſcribens cō firmat: Quicquid omnibus cibariis ineſt flatulentum,id per calfacientia & tenuantia corrigitur. Piris præterea ea facultas ineſt, vt inter cæteros fructus quàm maximè impinguent: quare ſues ipſorum eſu magis quàm quorundam aliorum fructuum pingueſcunt.Laudatiora ſunt odorata & dulcia, & ex ipſis cocta, quam cruda,me-

da,meliora. Coquenda verò cum fœniculo, aniſo & ſaccharo. Infrà capite. 13. & 39.

Quartum, lac : hoc enim facilè corrumpitur, ínque nidorem aciditatémue in impuro ventriculo tranſit. Quapropter putrida febre correptis exhibendum non eſt, quia plurimo calori conuerſatum , in nidoré ſtatim abit.Huc accedit,quòd in vétriculo febricitantium haud cõcoquatur, ſed potius corrumpitur,adeóque febres auget. Caput quoque dolentibus malum eſt, quod confirmat Galenus, qui libr.3. de ali. fac.cap. 14. lac capiti, niſi quis ipſum habeat admodum firmum , non eſſe accommodum,tradit. Cuius rei cauſa alia nõ eſt, quàm quòd lac ſit nidoroſum , ac facilè euaporet,capútque petat,adeóque dolorem augeat. Nocet præterea ſitibundis & aliis nõnullis, de quibus Hippocrates apho. 64. libro 5.& ibidem Galenus.In phthiſi tamé, hectica, & aliis quibuſdam paſſionibus , vt Hippocrates loco iam citato autor eſt. vtiliſſimè conceditur . Qua de re copioſius infrà ca.34.Quanquam autem lac infirmis ex vſu non ſit,in ſanis tamen ad bonos humores gignendos , ex iis præſertim animalibus,quæ bono corporis habitu ſunt,probatiſſimum habetur : Et hoc quidem ſi in vétriculo & hepate perfectè concoquatur, *Lac.*

Tunc enim mordaces ſuccos, quoſcunque inuenerit, expurgat, qua de cauſa in vrinæ difficultate & acri egeſtione alui, non ſolùm bibere conducit, ſed etiam infernè per clyſterem infundere. Ad acres enim & mordaces fluxiones commodiſſimum eſt, non ſolum abluens ipſas de partibus infeſtatis, atque hoc per exterſoriam humiditatem, quam in ſeroſa ſui parte complectitur, ſed etiam craſſitie ac pinguetudine ſua corporibus oblitum ac inductum, non ſinit influxum acrem nudis ipſis allabi. Ad pulmonis itaque ac inteſtinorum vlcera, item renum, veſicæ, ac vteri, & ad papularum eruptiones. & furunculos, & alias cutis aſperitudines conuenientiſſimum eſt in potu, adeòque cutem ipſam pulchram ac nitidam reddit. Ad hæc lancinamenta ex veneni potione, & quæ in vrinę meatu fiunt, compeſcit. Item ad eos qui cantharidas hauſerunt, aut bupreſtin, & in ſumma ad medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad hyoſcyamum velut peculiare remedium eſt. Nam ſtatim reſipiſcere affectos facit. Cæterùm in gutturis exulcerationibus, quæ cùm alias ob cauſas multas, tum ex anginis fiunt, & his qui ephemerum ſumpſerunt, lac gargarizare conducit. Corporibus præterea temperatis, quorum vetriculis nihil bilioſi & phlegmatici

humoris

humoris inſidet, vtiliſſimum habetur.' His enim bene concoctum multum nutrimenti ſummittit, probum ſuccum generat, bonam carnem longè meliorem reddit, & corpus conuenienter humectat. Hoc tamen in primis cauere debet, qui lac bibere voluerit, vt interim à reliquis cibis ac potibus abſtineat donec concoctum ſit, ac ſeceſſerit. Si enim ante eius concoctionem, alium cibum quis ſumat, neceſſe eſt & ipſum lac corrumpi, & cibum qui ſuperingeſtus eſt. Præſtat autem manè bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrahere, quietè ac ſenſim ambulare, & interim ceſſare, citra ſomni admiſſionem. Qui enim hoc modo ſe geſſerit, potum lac excernet, ídque inutilia ſecum educet. Opus eſt enim ſi quid aliud, primum acceptum ſecedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur ſecedit aluo commodè purgans, non totam corporis molem, ſed quæ in aluo & inteſtinis ſunt, partibúſque vicinis. Poſt hæc in venas defertur, optiméq; nutrit, & non amplius ſecedit, ſed vẽtrem ſiſtit. Corporibus verò diſtemperatis infeſtum inimicúmque eſt. In calidioribus enim citò in nidoré atq; bilem, in frigidioribus verò in aciditaté & putrediné cõmutatur. Circa electioné deniq; lactis ſciendũ, pro ipſorum animalium ſpecie haud par-

uam eſſe differentiam. Boum namque lac craſſiſſimum ac pinguiſſimum, & conco-ctu difficile eſt, & ob id in ventriculo in flatus vertitur, venarúmque obſtructionem parit. Liquidiſſimum autem ac minimè pingue, eſt camelorum, mox equarum, deinde aſinarum, mediæ autem conſiſtentiæ eſt caprarum, hoc craſſius ouium. Lac igitur caprarum, cùm inter cætera lactis genera moderatè ſe habeat, neque pingue admodum, neque craſſum ſit, meritò in victus ſalubris ratione præfertur. Quin & caprarum inter ſe inuicémque collatarum, & ſecundum anni tempora non parua differentia eſt. Earum enim quæ modò pepererunt, lac liquidiſſimum, ſed temporis progreſſu magis ſemper ac magis incraſſeſcit. Æſtate verò media, ipſum etiam in medio ſuæ naturæ conſiſtit, poſt id tempus ſenſim iam incraſſeſcit, quoad penitus deficiat. Vere autem vt liquidiſſimum, ita etiam copioſiſſimum eſt. Quo fit, vt eligendum ſit lac caprarum, non quidem prægnantium, ſed enixarum, quæ tamen, quod ad partum ipſum attinet, mediocriter ſe habeant, hoc eſt, quæ neque nuper enixæ ſint, neque multum à partu receſſerint: hoc interim non neglecto, vt ipſis etiã alimenta propria affatim ſuppetant. Ac ne illud quidem ſilentio prætereundum

eundum hoc loco, quòd etiam lac caprinum ſine melle ſumptum, haud citra periculum ſit. Pleriſque enim qui purum illud hauſerunt, coactum eſt in ventriculo in ſpeciem caſei: quod quidem cùm accidit, mirum eſt, quàm aggrauet hominem ac ſtrangulet. Ob eam cauſam, lac vbi ſumunt nonnulli, ne in ventriculo coaguletur, mellis, aquæ & ſalis nonnihil admiſcent. Atque hæc quidem hoc loco de lacte ſufficiant. Plura Galenus lib. 3. cap. 14. de alim. fac. & lib. 10. ca. 7. de medic. ſimpl. fac. & in lib. de cibis boni & mali ſucci cap. 6. Oribaſius libr. 4. Synopſeωs ad Euſtathium cap. 12. 18. & 40. Paulus lib. 1. cap. 86. & 87. Aëtius lib. 2. cap. 92. & 93.

Quintum, Caſeus, quod quidem, cùm de omni caſeorum genere, tum de inueterato cumprimis intelligendum eſt. Hic enim ob coaguli & ſalis, dum præpararetur, iniectionem, temporis progreſſu acrimoniam aſſumpſit, humiditatémque omnem depoſuit, quare ſe ipſo etiam acrior, & manifeſtè calidior, atque ardentior euaſit, & ob id ipſum peioris quoque & craſſioris ſucci, & ægrè concoctilis effectus eſt: præſumptorum quidem concoctionem adiuuat certè, ſed ipſe difficilius concoquitur. vnde vulgo dici ſolet: *Caſeus.*

Caſeus eſt nequã, quia cõcoquit omnia, ſe quàm.

Nutrimentum habet exile, ſtomacho nocet.& vbi fortè fortuna in corpore ſupercalefactus fuerit, quemadmodum diſertè Galenus lib.5.cap.6.de lo.affect. ſcribit, facilè melancholicum humorem parit:recente flatuoſus quidem minus eſt, ſed ventrem magis ſiſtit, magíſque ſiticuloſus & æſtuoſus eſt, nec ad calculorum in renibus procreationé minus exiſtit noxius.Deterrimum præterea edulium eſt iis, (quemadmodum hoc ipſum Hippocrates lib.4. de vict. rat. in morbis acu. apho. 92 clariſſimè oſtendit)qui ſe potu repleuerũt. Grauat ſiquidem os ventris, primũmque corrumpitur, & alia deinceps ſecum corrumpit. Fugiendus igitur eſt eiuſmodi, vt qui nihil conferat, neque ad coctionem, neque ad diſtributionem, neque ad mouendam vrinam, neque ad ventris deiectionem, ceu vtique nec ad ſucci probitatem. Porrò recens ac mollis caſeus, frigidi humidíque temperaméti eſt,& duro ſiccóque flatuoſior exiſtit, ſed eo minus aſtringit, minúſque craſſi ſucci eſt, nihilominus tamen ægrè conficitur, obſtruítque & calculos gignit. At verò qui inter vtrunque recentem nimirum & inueteratum, glutinoſum & friabilem, durum ac mollem, rarum laxúmve & valdè denſum coactúmve medius exiſtit, quíque dulcedine nonnulla parti-

participat,modicéque ſalſus eſt, neque lachrymas,cùm inciditur,profundit, neque tardius aluo ſecedit, ſed odore & ſapore iucundus,moderatéq; pinguis eſt,atq; ex bono lacte pulcherrimè elaboratus, is vtique reliquis omnibus lōgè multúmq; præſtat. Verùm poſt alios cibos vltimo loco,& exigua planè copia ingerendus eſt,alioquin & ipſe,nihilo ſeci⁹ ac reliqui caſei, vētriculū grauat, coctionēm impedit, aluum cohibet,craſſos humores,atque flatus in corpore,lapidémq; in renibus parit. Solus igitur

Caſeus ille bonus,quem dat auara manus.

Plura de hoc apud Galenum lib. 3. cap.16. de alim.facul. & lib.10 cap.9.de ſimpl.medic.fac.& in lib. de cibis boni & mali ſucci cap.6. Paulum lib.1. cap.89. & Aëtium lib.2.cap.101.

*Sextum,*Caro ſalſa. Caro enim ſale condita,atque Sole deinde, aut vento,ſiue fumo exarefacta, cuiuſcunque ea generis, vel animalis fuerit, ſubſtantia cum duriore, tum ad coquendum etiam difficiliore conſtāt, & tardius permeat. Alimentum quoque corpori præbet exiguum & mali ſucci, ideóque ſanguis inde generatus craſſus exiſtit,atque melancholicus,ac proinde, ſi frequens eius vſus fuerit, non ſolùm infirmis; verumetiam ſanis officit, quemadmodum id ipſum ex Galeni lib.3.cap.6.de *Caro ſalſa.*

loc. affect. & comment. 18. lib.2. aphor. & poſt eum ex Auicennæ 2. 1. doct. 2. ſum.1. in fine capitis 15. apertè colligitur.

Caro ceruina. *Septimum*, Caro ceruina, cui & ipſi ſanè cum omnibus duris & ſuccioribus carnibus hoc cõmune eſt, vt ſuccum vitioſum, concoctu difficilem, ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib. de renum affect. digno. & medic. cap. 26. clariſſimè oſtendit. Ceruinam, inquit, carnem vitabis, quippe quæ dura ſit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi ſcribit: Vnicè cauẽdum, ne quis carne veſcatur ceruorum, qui per æſtatem capiuntur, quod eo nimirum tempore viperas ſæpè & ſerpentes deuorent, atque ideo ſitibundi admodum fiant: Attamen, cùm naturæ inſtinctu edocti nouerint, ſibi futurum exitio, ſi ante illorum concoctionem aquam hauſerint, fortiter ſitim tolerant, eáque incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore venenoſæ ac valde noxiæ ſunt: & idcirco obſeruandum, ne quis eis per æſtatem veſcatur. At verò hyeme tutius ſumuntur, meliúſque ab innato calore ſuperantur. Niſi enim probè concoquantur, craſſum humorem generant, iecúrque & ſplenem obſepiunt obſtruúntque. Quinetiam corpus tremulum atque infirmũ euadere ex frequenti &

immo-

immoderato eius vſu traditur.

Octauum, Caro leporina. Hanc Paulus, Pſellus, & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant. Simeon Sethi, quaſi colligens, quæcunque à veteribus dicta erant, in hunc modum de ea ſcribit: Leporum carnes, his qui exiccare corpus volunt, ſunt valde vtiles. Qui verò temperatura ſunt ſicciore, minus conferunt: ſanguinem enim craſſarum partium & melãcholicum gignunt, aluum cohibent, & vrinam proritant. Quòd ſi tamen probè concoctæ fuerint, non omnino malè nutriunt. Contra verò, obſtructionem hepati ac ſpleni officiũt, pulmoniq́ue nocent, & immodicis torquent vigiliis. Iſacus in diætis vniuerſalibus leporinã pro pharmaco poti⁹ quàm alimento habendam cenſet. At ne hoc quidem ignorandum, quòd tum hæc caro, tum ceruina quoque, ſi fuerint animalium ætate declinantium, ſimpliciter ſint euitandæ. Si quis tamen comedere omnino expetat, ei ſanè partui propinquiores nempe iuniores ſunt eligendæ, quo nimirum naturalis earum ſiccitas ab ætate temperetur. Eadem ratione & pinguiores longè cæteris antecellunt. Siccitas nanque pinguedine correcta ad mediocritatem in eiuſmodi animalibus inflectitur. Verùm de hac ipſa Ioãne Manar. lib. 13. epiſt. 4. di- *Caro leporina.*

ligentius nemo diſſeruit.

Caro bouina. *Nonum*, caro bouina: circa quam notandum inprimis, & fœminā ipſam, quæ vacca dicitur, & vtrunque marem, tam eum qui caſtratus eſt, quàm eum etiam, qui integer ad ſpeciei propagationem reſeruatus taurus nominatur, communi hac boum appellatione ſignificari. Atque hi ſanè nõ parũ inter ſe ętatis ratione differũt. Extremæ namque ætates, vt in aliis non paucis, ita in his quoque vitioſę ſunt, Mediæ verò optimæ & ſaluberrimæ. Vitulorum igitur recens editorum caro nimis mucoſa & excrementitia eſt. Bimeſtres autem, quíque paulò vltra citráue eam ætatem conſiſtũt, temperamento viciniores ſunt, & carnes habent ad cõcoquẽdũ perfectis bobus præſtantiores, & multum alimenti corporibus exhibent, boníque ſucci habentur. Prouectiores verò, qui tamen florentem ætatem nondum attigerunt, temperamento ſunt quàm ſenes minus ſicco, magíſque iis iuuenibus conueniunt, qui bono ſunt corporis habitu. His perfectæ ætatis boues valentius quidem alunt, ſed ægrius tum concoquuntur, tum in membra diſtrahuntur. Porrò ad ſenium vergentium, atque ipſorum etiam ſenũ carnes duræ, ſiccæ neruoſæ, concoctioníque rebelles ſunt, & melancholicum humorem efficiũt, Soliſque vẽtricu-

triculos habentibus calidiores, atque illis inſuper, qui vehemẽter ſeſe atque immoderatius exercent, concedi poſſunt. Quod lib. 4. de vic. rat. in morb. acut. aphor. 99. Hippocrates etiam ita ſcribens atteſtatur: Bubulæ carnes melancholica proritant πάθήματα. Nempe harum natura inſuperabilis eſt nec quiuis ventriculus eas cõcoquere poteſt. Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de alim. facult. idem iis ferè confirmat verbis: Carnes bubulæ alimentum quidem & ipſę corpori ſuggerunt non mediocre, neque diſſipatu facile: ſanguinem tamen generant, quàm conueniat, craſſiorẽ. Quòd ſi quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehendetur, ſi largius his veſcatur. Affectus autem melancholici ſunt, Cancer, elephas, ſcabies, lepra, febris quattana, & quæ peculiari nomine Melancholia nominatur. Lien item quibuſdam à tali ſucco intumeſcit, quam τẽ καχεξία, id eſt, prauus habitus, & Hydropes ſæpenumerò cõſequuntur. Cæterùm, qua ratione incommodis, quæ frequentiorem earum vſum excipere ſolent, prouidendum ſit, luculenter & perſpicuè Simeon Sethi in hunc modũm ſcribens edocuit: Si quis eas edere velit, ſummáque cupiditate appetat, vel cogatur etiam, is medeatur nocumento

quod inde futurum ſperatur, aceto & alliis cum ruta intingens. Idem quoque autor eſt, earundem iure ſiue brodio ζωμῷ Gręcis appellato, fluxus ventris ex flaua bile cohiberi.

Vaccinæ, cùm præter ſucci prauitatem etiam ſexus ratione frigidiores ſint, meritò à ſanitatis tutela eximuntur. Non tamè ab eis, quemadmodum nec ab aliis, quæ hactenus dicta ſunt ex toto abſtinendum eſt: ſed omnibus interdũ, optimis verò, quantum fieri poteſt, ſæpius vtendum.

Caro caprina. *Decimum*, caro caprina: de qua idem fermè quod de bouina dicẽdum. Hœdi enim perinde ac vituli, carnes, ad conficiendum perfectis capris meliores, & tuendæ valetudini accommodatiores habent. Moderatè nutriunt ſanguinemque tenuem & humidum gignunt. Præſtantiores & probioris ſucci ſunt lactentes adhuc, & maximè ſi neque tenelli admodum, neque natu grandiores fuerint. Simeon Sethi rufos & glaucos, Rhazes verò rubros in nigrum inclinantes, ac pingues pręfert. Baldacho fœmellæ quàm maſculi carnem temperatiorem, & à ſiccitate remotiorem eſſe, placet. Mirificè calidis & ſiccis temperaturis, atque inſuper delicatis & ocioſæ uitæ deditis, conferunt. Hirci carnem quidem habent minimum humidam, pituitoſam, ac

lentam, ob fœtorem tamen ingratam,& ſtomacho inimicam,ægrè concoquitur,& ad ſuccum bonum generandum parum idonea eſt.Hanc ſequitur arietum,pòſt taurorum.Porrò in iis omnibus carnes caſtratorum ſunt præſtantiores: ſenum autem peſſimæ. Caprina in tota valetudinis curaobſeruationeque vitanda eſt.Nam Hippocrate lib.4.de vict.ratione in morbis acut. teſte,habet mala, quæ in bubulis ſunt,omnia, & cruditatem, eſtque flatuoſior,& ructus magis generat,acris eſt, malumque ſuccum efficit.Ineunte tamen æſtate,& circa eius medium capræ melius agunt, longeque ſeipſis in cibo præſtantiores euadũt Tunc enim arborum & fruticum ſurculi & germina, quę iis maximè idoneam prębent alimoniam,frequentiſſima ſunt. Ac proinde habitiores etiam, ac pinguiores, nobisque alendis accommodatiores fiunt. Quòd autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum poſſit, argumento ſunt euidentiſſimo vulpes,quę autumno probatiſſimam ob vuas habent carnem. Sic paſſer & ficedula per idem tempus maximè laudabilem carnem obtinet. De caprina plura Galenus libro 3.cap.1.de aliment.facult. & de attenuante dięta ca.6.& commẽt.101.& 102.in lib.4.Hippoc.de vict.rat. in morb.acut. & Paulus lib.1.cap.84.& Aë

tius lib.2.cap.121. Atque hactenus quidem de cibis & carnibus vitandis. Exigit nunc ordo,vt de electione alimẽti,quod partim à iam dictis, partim verò ab aliis quibuſdam animalibus ſumitur,nõnihil etiã dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipſos artis medicæ ſcriptores cõtrouerſia eſt.Galenus enim,vt & alij nonnulli,porcinæ palmã detulit:Rhazes verò, Auicéna & Auerrhoes,hœdinam prætulerunt.Sunt etiam quibus vitulina præſtãtior videatur. Porrò electio hęc & præſtantia multipliciter attendi poteſt. Et primò quidem ratione tum ſimilitudinis,quam cum humanis obtinent carnibus,tũ maioris quoque & diſcuſſu difficilioris alimenti.Quo ſanè modo porcina cæteris omnibus lõgè antecellit. Maxima enim illi cum humano corpore ſimilitudo eſt, queadmodum Galenus libro 3.de alim. facult. cap.1.diſertè iis verbis oſtendit : Suillæ carnis ſimilitudinem cum hamana ex eo poteris intelligere , quòd quidam carnes humanas pro ſuillis ſine vlla in guſtu vel olfactu ſuſpicione comederunt : id enim ab improbis hoſpitibus,& aliis quibuſdam factum fuiſſe,iam cõpertum eſt. Idem lib.10.de ſimpl. med.fac.cap.2.Sanguis,inquit, ſuillus humano maximè temperie ſimilis eſt. Siquidem & carnes ſuum humanis ſunt ſimiles.
Com-

Comperti enim ſunt hoſpites & coqui cõplures,qui humanas carnes pro ſuillis venderent: tametſi qui eas ediſſent, nullum omnino diſcrimen percipere potuerint. Quin & ipſe narrantes audiui viros fide dignos, ſeſe in diuerſorio publico ius eſitaſſe delicatum cum carnibus ſuauiſſimis: cæterùm cùm iã penè ſaturi eſſét,inueniſſe digiti partem anteriorem, quæ videlicet ad vnguem eſt, quo perculſi ac metuentes eos,qui agebant in diuerſorio, ne ſcilicet ſe quoque vorarent,ceu ei rei aſſueti, protinus quidem illinc exiere, ac vomitu redditis quæ ederant, ita iter denuò ingreſſi ſunt. Sed & in ipſo facinore homines mactantes deprehenſos,non ita multo pòſt referebant. Itaque iure quiſpiam exiſtimet ſuillam carnem humanæ eſſe ſimillimam. Quòd deinde ſuillam carnẽ validiſſimè nutrire diximus, hoc Galenus lib.3.ca.1.de aliment.facult.in eum modum ſcribens cõfirmat:Omnium ciborum, ſuum caro potentiſſimè nutrit.Cuius rei athletæ certiſſimum tibi præbent indicium.Si enim paribus exercitationibus parem molem alterius cibi pridie totum diem comederint, poſtero die ſtatim ſentiẽt ſeſe redditos imbecilliores.Quòd ſi pluribus deinceps diebus id fecerint,nõ imbecilliores modò, verumetiã alimenti penuria macilentiores

palàm conſpiciuntur. Idem lib.7.metho. meden.cap.6.iis etiam teſtatur verbis : Omnium, quos nouimus ciborum, maximè nutriens ſuilla caro eſt. Quin & ipſe Hippocrates libro 6. epidem. part.3.àphoriſ.4. quum iam corpus ex multis exercitiis conciderit, ſuillas carnes aſſatas exhibere pręcipit. Porrò alimentum, quod inde ſumitur, firmum eſſe, neque diſſipatu facile, ſatis confirmat Galenus in libro de attenuante dięta, capite ſexto vbi ſic ſcriptum reliquit: Suũ domeſticorum caro, omnium aliorum ciborum firmiſſimè nutrit. Multum enim in ſeipſa habet lentorem, tum propter vitam deſidioſam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Et ſimiliter in libr. de renum affect. dignot. & medic. capit. 26. E pedeſtribus optimi ſucci eſt caro ſuilla, & hominibus maximoperè familiaris, maximéq; tum nutribilis, tum corroborans: Sed glutinoſum quiddam habet & craſſum ob id qui diutius ea victitant, iecoris & renum obſtructione corripiuntur, quibus hęc à natura adſtrictos meatus habent, eoque longiori ab ea interuallo abſtinendum. Quia verò glutinoſum, vt dictũ eſt, & craſſum ſuccum generat, ideo Hippocrates aſſatam exhibere iuſſit: quò nimirum viſcoſitate ac craſſitie ab ignis caliditate nonnihil conſumpta, mi-

nus humida ac glutinoſa edatur. Idé libr. 4. de vict. ratione in morbis acut. aphor. 103. eiuſmodi carnem abſque pelle, hoc eſt, cute, mandendam eſſe, docuit. Cutis enim animalis, vtpote frigidior, carni ſimiliter concoqui nata non eſt. Quę autem ob aſſationem ambuſta eſt, tum ad ſucci bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis exiſtit, choleramque parit propter eam, quę huic accidit, acrimoniam. Ibidem pinguiſſimam quoque ſuum carnem, ea, quam medij & bene carnoſi habent, deteriorem exiſtimat, ſuſpicionem humiditatis habens: ob quam pinguedo omnis carne ſui generis deterior, tum ad concoctionem, tum nutritionem exiſtit. De ſuilla hoc amplius Galenus in libro de cibis boni & mali ſucci cap. 4. Suilla caro, ſi exactè in ventriculo concoquatur, tum in ſanguinem à iecinore conuertatur, probatiſſimos humores gignit. Quod intelligendum vtique, non de carne ſuum vetuſtiſſimorum: ea enim ob ſiccitatem & duritiem ęgrè concoquitur, ac ſuccū vitioſum generat: neque porculorum lactentium: nempe hi, terreſtrium ferè omnium, quę vorant homines, animalium, maximè humidam & excrementitiā obtinét carnem. Atque eam ob rem plurima inde generatur pituita. Sed ętate mediocrium, anniculorum videlicet, vel bi-

morum. Idem Galenus etiam libro paulò antè citato, capite duodecimo atteſtatur. Ex animantibus, inquiens, quorum natura ad bonos humores gignẽdos aptiſſima eſt, & ſues mediocris ætatis habentur: qui enim ad ſummum creuerint, hominibus vigentis ętatis, ſeque exercentibus: qui verò adhuc increſcunt, iis quorum ętas inclinat, idonei ſunt. Caro ex porcellis paruulis excrementis ſcatet. Quare ex pedeſtribus animantibus ſuilla caro probatiſſimus cibus eſt. Et hoc quidem tametſi in vtroque genere, tam domeſticorum, quàm agreſtiũ verè dicatur, agreſtes tamen à Galeno longè cæteris anteferuntur. Atque hinc adeò in lib. de attenu. dięta ca. 6. ſic inquit: Apri ſuibus domeſticis in cibo ſunt anteponendi. Et lib. 8. metho. meden. capit. 2. Ex ipſis ſuillis carnibus optima eſt montana. Cuius cauſam Galenus libro 3. de alim. facult. cap. 13. hanc eſſe tradit: Domeſtici, inquit, ſues temperie humidiores ſunt, quàm agreſtes, tum ob aëris, in quo degunt, humiditatem, tum verò etiam ob vitæ ignauiam. Qui verò in montibus degunt multum exercentur, ac fatigantur: præterea in aëre ſicciore viuunt: quapropter eorum caro eſt durior, nulliusque prorſus pinguedinis, aut pauciſſimæ particeps: & alimentum, quod inde prouenit, minus habet ex-

crementi:contra excremétitium eſt, quod à domeſticis ſumitur. Neceſſe igitur eſt, alimentum eiuſmodi nutrire valentius, quàm alterum, ſuccumque gignere multò meliorem. Addit præterea Auicenna libr. 2. Cano. cap. 145. eoſdem hyeme meliorem ſanguinis habitum conſequi, longeque ſei pſis in cibo euadere præſtantiores. Ex omnibus hactenus adductis, ſatis iam liquet, hominibus ætate florentibus, fortibus, ſanis, & quâlibet fortem ac vehementem actioné obeûtibus, vtpote foſſoribus, agricolis, meſſoribus, cęterisque id genus operariis, modò ab oppilationib. puri atq; vacui ſint, ac denique iis etiam, qui impinguari cupiunt, ſuillam potiſſimùm exhibédam. Ad eiuſmodi enim corporum conſer uationé alimento plurimo, firmo atque ægrè diſſipabili opus eſt. Rectè itaque Rhazes li. 3. ad Alman. cap. 9. craſſa, inquit caro multũ ſeſe exercentibus conuenit: iis verò qui vitam in maiori ocio ac quiete degũt, ſubtilis & extenuãs. Quod Auicenna quoque 3. 1. doc. 2. cap. 7. ita fermè ſcribens confirmat: Vehementer ſeſe exercentes, multo que labore fatigati, firma magis & craſſa alimenta requirunt.

Secunda verò carnium electio à temperamento, concoctione, & ſucci inde geniti probitate ſumitur: atque ea quidem ratio-

ne hœdinę longè cęteris pręferũtur. Nam vt Rhazes loco paulò antè citato autor eſt temperatura ſunt mediocri,nullius prauitatis participes,facilè concoquuntur, tum ſanguinem quoque inter ſubtilem & craſſum,calidum ac frigidum temperatum efficiunt. Illis tamen qui multum exercentur,in cibo minus idoneæ ſunt:ſi quidem alimentum, quod corpori ſummittunt, forti exercitio, ſiue labore celeriter diſcutitur,iuuenibus temperatis mediocri exercitio vtentibus,quéadmodum & illis quoq̃ue,de quibus ſuprà dictum eſt,magis cõueniunt.Porrò quemadmodum hac ratione inter animalia domeſtica caro hœdina præſtantior eſt, ſic inter agreſtia quoque capreoli facilè primas obtinent: poſt hœdinam autem ſecundum locum arietina ſi bi vendicat,ſi quid Rhazæ atque Auerrhoi credimus.Quorum ille quidem libro 3.ad Alman.cap.9.ita ſcriptum reliquit: Caro arietina quã hœdina craſſior eſt, viréſque magis auget,ſed plures efficit ſuperfluitates, in bonitate tamen hœdinam ſequitur carnem.Hic verò libro 5.ſuorum collecta. cap.32.de eodem hæc ferè prodidit : Poſt carnem inquit, hœdinam eſt arietina, atque ita omnes propè medici ſentiunt,præter Galenum, qui arietum carnes abominatur: perſuaſum enim habet, vitulinam arie-

arietina longè melioris eſſe nutrimenti. Sed Galenus forſan hanc præſtantiam ex eo attendit, quòd vitulina plurimum nutriat, & nutrimentum eius ægrius diſſipetur, arietina verò inſigni humiditate prædita ſit. Nam humidius alimentum, vt diſtribuitur, ita etiam diſcutitur celerius, Locus Galeni, quem Auerrhoës citat, eſt (ni fallor) in libro de cibis boni & mali ſucci cap.12. Verba Galeni ſic habent: Ex pedeſtribus animantibus caro ſuilla probatiſſimus cibus eſt, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina verò humida, tum lentorem, mucorémque in ſe habere cenſetur. Quod idem in libro de attenuante diæta cap. 7. velut repetens inquit: Ex terreſtribus animalibus hirci & arietes, & genus omne ouium, ac caprarum, non vndequaque laudabilis ſunt alimenti. Solis autem hœdis innoxiè vtare. Agnorũ eſus propter inſignem humiditatem eſt fugiendus. Ex quibus vtique locis fit hoc etiam perſpicuum, apud Rhazen atque Auerrhoën agnos maſculos, qui aliquantulum increuerint, per arietes eſſe intelligẽdos. Id quod ipſemet Auerrhoës his verbis confirmare videtur: Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum &c.

Tertia demùm carniũm electio ſiue prę-ſtantia in eo ſita eſt, vt neque inſuaue, neq;

mali odoris, neque glutinoſum quicquam guſtu repræſentent. Tales autem inprimis vitulinæ ſunt, quemadmodum Auerrhoës loco citato iis ferè verbis oſtendit. Carnes, inquit, vitulinæ bonæ ſunt, minus enim quàm boum ætate declinantium carnes habét tum viſcoſitatis, tum frigiditatis ac ſiccitatis, tum odore quoque cæteris carnibus ſuauiores, & iucundiores ſunt. Qua certè conſideratione ipſis etiam hœdinis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum muccago, hoc eſt, lentor, ſiue viſcoſitas quędam deprehenditur, quę in vitulinis non apparet. Hœdinæ tamen vitulinis ſucci probitate præſtant. Ex omnibus quæ hactenus adducta ſunt, liquidò iam conſtat, non eſſe tantam inter Medicos de carnium electione controuerſiam, quanta prima facie apparet. Hoc quoque ſcire in vniuerſum oportet, quòd ſiccorum animalium carnes in prima ætate, quę humidior eſt, præſtantiores ſint, & minori momento conficiantur. Cùm verò adoleuerint, ob ſiccitatem ægrè concoquantur. Cõtra humidioribus animalibus carnes progreſſu temporis conſumpta humiditate ſuperflua, aptiores & ad concoquendum, & ad nutriendum fiant. Quod Galenus etiam lib.3. de aliment. facult. cap.1. in hunc ſcribés modum innuere voluit. Iis, inquit,

anima-

animalibus, quæ natura temperamento ſunt ſicciore, adoleſcens ætas ad mediocritatem ipſam confert: humidiorum verò natura, quod ſibi ad probam ac conuenientem temperiem deeſt, id ab ætate florenti adſumit. Non modò itaque vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præſtãtiores, ſed etiam hœdi capris: velut contrà verueces anniculi agnis lactẽtibus & porci anniculi vel bimi porculis paruis. Hinc non temerè ab Auicenna 3. 1. doct.2. cap.7. dictum eſt. Oportet vt cibus, nimirum ſanitati conueniens, ſit; qualis caro eſt, præcipuè hœdorum, vitulorum lactentium, & agnorum anniculorum.

Ex quibus omnibus ſequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ouium, boum atque verrium antiquorum nõ vndequaque laudabilis eſſe alimenti. Carnes verò vitulorũ iuuenum, agnorum anniculorum, & maialium anniculorum vel bimorum, valetudini tuendæ eſſe accommodatiſſimas. Hoc quoque ignorandum non eſt, quòd carnes naturali temperamẽto ſicciores ſint elixandę, quò nimirum ab aquæ humiditate contemperentur: Elixatio enim ſiccitatem temperat: Humidiores verò aſſandæ, nempe vt earum humiditate ab ignis calore attenuata nonnihil

atque imminuta, mediocritatem conſequantur. Aſſatio enim ex Galeni ſententia, humiditatem moderatur. Quo fit, vt carnes leporum, cunicolorum, ceruorum, boum, & capreolorum elixæ, porcellorum verò ac veruecum aſſæ ſint præferendę. Eadem etiam ratione in ætatibus, temperaturis, atque anni conſtitutionibus humidis, ſicciores & aſſæ carnes magis conueniunt: In ſiccioribus verò humidę atque elixæ.

DE CIBIS BENE NVTRIentibus.

CAPVT VIII.

OVa recētia, vina rubētia, pinguia iura.
Cum ſimila pura, naturæ ſunt valitura.

Tria alimentorum genera exigua mole plurimum nutrientia his verſibus comprehenduntur.

Oua. *Primum*, oua recentia: de quibus Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 21. in eum ſcribit modum: Oua recentia veteribus plurimum præſtant, quippe optima ſunt recentiſſima, vetuſtiſſima autem peſſima. Quæ verò in horum medio ſunt, proportione receſſus ab extremis, bonitate aut prauitate, inter ſe differunt. Idem li. 1. aphoriſmo. commenc

comment. 4. oua inter alimenta pleni victus numerauit. Quam ſententiam Auicéna quoque cùm aliis plerisque locis, tum maximè 4.1.ca.1. iis ferè verbis confirmat: Quandoque eſt nutriens paruæ quantitatis, plurimo reficiens alimento: eius generis ſunt potiſſimùm oua, & teſtes gallinacei, quorum ferè nutrimentum cum ipſorum penſatur pondere. Porrò ouorum multę inter ſe ſunt differētię. Et prima quidē penes propriā ſubſtantiam. Gallinarū enim, perdicum & phaſianorum iuuenum ac pinguium, omnibus præſtant, & ad victus ſalubris rationem accommodatiſſima ſunt: anatū verò, anſerum, pauonum, ſtruthiocamelorum, & ſimilium, deteriora habentur. In figura quoque ouorum aliquod bonitatis diſcrimen eſt: paruula enim, oblonga & candida reliquis ſucci probitate excellere creduntur, id quod vulgatis etiam his ce verſiculis comprobatur:

8. Methodi med. cap. 2.

Ouorum differentia.

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quòd bona ſint oua, candida, longa, noua.

Quin ab Horatio quoque hoc obſeruatum eſſe, etiam Plinius meminit, qui libro 10. natural. hiſto. cap. 52. ita ſcriptum reliquit: Quæ oblonga ſunt oua, gratioris ſaporis putat Horatius Flaccus. Locus eſt li. 2. Sermo. Satyr. 4.

Longa quibus facies ouis erit, illa memento,
Vt ſucci melioris, & vt magis alba rotundis
Ponere.

Candida præſtantiora dixit, atque eius rei vel inde certiſſimum indicium colligas, quòd anatũ, & anſerum oua plus aqueæ naturæ poſſideant, pallidioráque, & ob id cibo minus idonea ſint. Quanquam verò oua per ſe quidem ſalubria ſunt, coctura tamen ratione non parum immutantur, adeò vt interdum inſalubria fieri poſſint. Nam quædam diutius coquuntur, alia ad mediocrem vſque conſiſtentiam: alia in aqua eouſque duntaxat, dum incaluerint, elixantur. Secundum quas differentias, alia quidem ἑφθὰ id eſt cocta vocantur: alia τρομητὰ, id eſt, tremula: alia verò ῥοφητὰ, id eſt, ſorbilia. Tremula itaque, hoc eſt, quæ eátenus per coctionem inſpiſſantur, vt in manu tenentis in teſta ſiue putamine ſuo tremere videantur, omnium ſunt præſtantiſſima, plurimum alimenti & optimi ſucci corporibus exhibent, faciliméque tum concoquuntur, tum diſtribuuntur, & ſanguinem cordi quammaximè congruentem generant. Quare iis cumprimis, qui ex morbo debiles adhuc ſeſe colligũt, ſenibus & imbecillibus conueniunt, pręcipuè verò eorũ vitelli. Quod Auicenna quoque in libro de

viribus

viribus cordis,Tract.2.cap.3.vbi ex profeſſo de ouis agit, ſic fermè ſcribens confirmat:Oua, tametſi cordis medicina nō ſint, ad refectionem tamen eius adſciſcuntur. Nam ipſum valde corroborant, & potiſſimùm eorum vitelli, dummodò ſumantur ex ouis bonæ carnis auium, veluti gallinarum,perdicum, ac phaſianorum.Eiuſmodi enim temperatura conſtant mediocri, citò in ſanguinem conuertuntur.& poſt tranſmutationem parum ſuperfluitatis relinquunt : ſanguis autem inde genitus, eſt ſubtilis ac clarus, cor maximè corroborant:quo fit, vt ouorum vitelli in diſſolutione ſubſtantiæ ſpiritus,& imminutione ipſius ſanguinis vitalis, cæteris alimentis iure præferantur. Sorbilia autem oua tremulis minus quidem nutriunt,ſed facilius ſubducūtur, & faucium aſperitates ex vociferatione,aut ex humorum acrimonia læuigant:Oua verò immoderatiore coctura penitus denſata,quæ Græcis ἑφθὰ vocari diximus, & ad coquendum ſunt difficilia, & tardi tranſitus, craſſiúsque alimentum corpori tribuunt. Porrò iiſdem ex vario præparationis modo maior adiungitur, aut bonitatis aut prauitatis occaſio: nam hæc quidem aſſantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quædam denique in iure coquuntur.Aſſa igitur elixis craſſioris

ſunt ſucci, ac difficilioris concoctionis: eorum enim genuina humiditas à foci caliditate depaſcitur: atque hinc ſanè eouſq; aſſata, donec adurantur, ac tetrum odoré reddant, venenoſam qualitatem induunt, quemadmodum Marſilius Ficinus in libro de vita cœlitùs comparanda, capite 22. diligenter admonuit. Solent autem bifariàm aſſari: aut enim cum putamine feruentibus cineribus integra obruuntur, aut in teſtis ſuis franguntur. Quorum hæc quidem deteriora ſunt. Illa verò rurſus duob⁹ modis parantur: aut enim tota cinere cooperiũtur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur. Quæ cinere tota obruuntur, peiora euadunt, quia denſata vndique à circumfuſo igne extima parte, fumorum exhalatio intercipitur. Nuda verò prunis impoſita, fumos exhalant depurantúrque. Elixa aſſis præſtantiora ſunt: nam aquæ humiditas, ne foci caliditate exiccentur, óbſiſtit. Parantur & hæc quoque dupliciter: Vel enim integra caldariis ſupernè infuſa elixantur, vel ex teſtis fractis in aquam fermè feruidam coniecta coquuntur. Quorum illa quidem, vbi penitus denſata fuerint, deteriora habentur: teſtæ enim quo minus craſſities eorum attenuetur, ac fumi diſſipentur, obſtant & impediunt: ſed ſi ab igne, cùm liquidum adhuc coactum denſa

túmque

túmque non ſit, auferantur, meliora fiunt. Hęc verò calor penetrat, craſſitiémque attenuat, & odoris inſuauitatem auertit, vnde cæteris omnibus laudabiliora cenſentur. Lōgè verò ſe ipſis ſuauiora adhuc redderentur, ſi ad mediocrem conſiſtentiam coctis, confeſtímque à foco ſummotis aceti nonnihil cum butyro & croci momento commiſtum inſpergeretur. Quæ verò ἐπὶ τῶν ταγήνων id eſt, in ſartagine ſpiſſantur, atq; ob id ipſum ταγηνιςὰ, i. frixa nūcupantur, peſſimū habent omnibus modis alimentum, tardéque tranſeunt. Nam interim dum in ventriculo concoquuntur, in nidorem ac fumum abeunt, ſecúmque admiſtos cibos corrumpunt, & ſuccus inde prognatus non ſolùm craſſus, verumetiam prauus atque excrementitius eſt. Quapropter inter deterrimas earum rerum habentur, quæ concoqui nequeunt. Iis verè nocentiora adhuc fiunt, quæ in vetere & ferrea ſartagine friguntur. In iure denique cocta, Iſaaco in diætis vniúerſalibus teſte, locum inter aſſa ac ea, quæ in aquam feruidam coniecta coquuntur, medium obtinent. Porrò quę πνικτὰ, id eſt, ſuffocata appellantur, elixis & aſſis ſunt meliora. Ea Galenus ad hunc modum parare docet: Vbi ipſa oleo ac garo & pauco vini conſperſa fuerint, vas quo continen-

tur cacabo aquam calidam habenti, inditur: deinde vbi ipſum totum ſupernè obturatum fuerit, ignis ſubſtruitur, quoad oua mediocrem habeant conſiſtentiam. Quæ enim ſupra modum fiunt craſſa, elixis & aſſis ſunt ſimilia. Quæ verò ad mediocrem craſſitiem peruenerunt, & melius quàm dura concoquuntur, & alimentum corpori dant præſtantius. In ipſis quoque ouorum partibus diſcrimen eſt. Vitellus nanque, ſicuti à Rhaze lib. 3. ad Almanſ. ca.14. ſcribitur, in caliditate temperatus exiſtens, optimè nutrit. Albumen verò frigidum & glutinoſum eſt, ægrè concoquitur, & ſanguinem prauum generat, eáque ratione adducti nonnulli, albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoque proprietate quadam ſubſtantiæ facilè inflammatur, & in fumos abit, quo fit, vt in febribus & ægritudinibus calidioribus non niſi probè alteratus, exhiberi debeat. Alteratur autem, ex Ioannis Michaelis Sauonarolæ ſententia, ad horas plus minus ſex in aquâ frigida infuſus. Simeon Sethi hoc quoque addit Oua proprietate quadã peculiari εὐφυΐαν, id eſt, ingenij felicitatem & bonam habitudinem tribuere iis, qui μετὰ νάματος θυγατέρων ταύρου τουτέστι μέλιτος καὶ βουτύρου, hoc eſt, cum textura filiarum Tauri, id eſt, melle & butyro,

& butyro aſſiduè eſitauerint. Sed Galenus lib. 5. de ſanita.tuẽda cap. 8. de cibis, ex quibus obſtructio incidit, mentionem faciens, ſenes hortatur, vt à multo ouorum eſu abſtineant, quod nimirum craſſum lentumq; ſuccum creent. Qui vtique locus non ſimpliciter de omnibus ouis intelligendus venit, ſed de iis quę vel elixa, vel toſta penitus denſata ſunt, item de frixis & veterib⁹. Leonhartus Fuchſius hunc Galeni locũ in Græcis exemplaribus corruptum putat, & pro ὠῶν legendum eſſe ὀῶν id eſt, ſorborũ. ὀὰ enim καὶ ὄα Græcis, Galeno libro 8. de ſimplic. medicam. facult. cap 13. teſte, ſorba ſunt, quę certè, vt idem tradit, adſtringentem, atque adeò obſtruentem facultatem obtinent. Leontius apud Conſtantinũ Cęſarem libro. 14. de agricultura capite. 17. etiam modum tradit, quo oua diu à corruptela ſeruari poſſint. Oua ipſa, inquiens, ſeruabis, hyeme quidem in paleis, ęſtate in furfuribus. Alij aqua abluta oua, ſale tenui intingunt, & ſic conſeruant. Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas deponunt. Attamen ei, quod in muriam aut ſalem impoſitum eſt, pars aliqua decedet. Cęterùm plenum ouum, aut non plenũ, cognoſces ex immiſſu in aquam: defectuoſum enim innatabit,

Alexãd. Trall. li. 8. cap. 1.

plenum deorſum demergetur. Eadem etiam à Columella de re Ruſtica libr.8.cap.6.& à Plinio lib.10. capit. 54. & 60.prodita ſunt.De Ouis plura Galenus libro.3. de alimen.facult.cap.21.& in lib.de cibis boni & mali ſucci cap 7.Paulus lib.1.cap.83. & Aëtius libro 2.cap.132.

Vini differentia.

Secundum, Vina rubentia:vbi ante omnia ſciendum,vinum quidem ex eorum eſſe numero , quæ noſtrum corpus alunt. Nam ſi modò quicquid alimentum eſt,vinum etiam in genere alimentorum eſt ponendum. Verùm permagna eius ſecundum colorem differentia eſt. Nam hæc quidem alba ſunt,alia rubra & clara,nonnulla rufa,ſiue,vt vulgò dicuntur, citrina: quædam verò nigra : alia rurſus medium inter hęc obtinent.Ex quibus omnibus alba cęteris tum imbecilliora ac minus calida habentur,tum minoris etiam alimenti:non ergo ab re capiti neruíſque innoxia ſunt , vrinam cient , & meatus aperiunt. Quòd debiliora ſint,manifeſtiſſimum omnibus fit ex iis , quę Galenus com.1.in tertium librum Hippocràtis de victus ratione in morbis acutis ſcribit , inquiens: Vinum potens vehementer celeritérque corpus calfacit,capútq; ferit.Imbecillũ cõtrario agit modo.Cùm igitur minus & cal faciat, & caput tentet,neceſſariò etiam imbecillius

becillius erit. Quòd deinde minus calfaciant, idem com.6.in citatum Hipp.libr.clariſſimè oſtendit. Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calfacere poteſt. Quod enim ſummè calidum eſt, id continuò & flauum exiſtit, veluti & quod ab ipſo eſt fuluum. Mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidẽ his omnibus calfacit. Quod verum vtique experientia comprobabit, ſi vina eiuſdem inter ſe territorij comparentur. Nam inter vina rubra & rufa Gallica nonnulla albis quibuſdam alibi natis longè & potentia & caliditate inferiora reperias. Quare eiuſdem territorij vina inter ſe conferenda ſunt. Quòd verò vina alba minus quàm reliqua alant, declarat ipſorum natura, præterea Galenus comment.11. libro. 2 Aphor. id ipſum in eum ſcribens modum, confirmat: Vina aquoſa (ſic autem nominant alba & tenuia) ſicut aquæ ſimilem formam habent, ita etiam vim, quare vrinam cient, & minimum nutriunt. Idem cõmen.18.eiuſdem libri. Vina, inquit, aquoſa exiguum præbent corpori alimentum. Sũt autem hæc colore quidem alba, tènuia verò ſubſtantia. Item in libro de cibis boni & mali ſucci cap. 1. de iiſdem ita ſcriptum reliquit: Vina quæ aquoſa tenuíque ſubſtantia ſunt, vrinam mouent. & pauciſſi-

mi ſunt nutrimenti. Quòd minus etiam caput feriant, Galenus libro. 5. de loc. affect. capite. 5. iis oſtendit verbis: Vinum album atque modicè aſtringens, vt ventriculum robuſtum efficit, ita haudquaquam tentat caput, id quod facere ſolent ea, quę vehementes vires obtinent. Auicenna quoque 3. 1. doct. 2. capite 8. in hunc propè modum ſcribens idem confirmat: Vinum albũ & tenue calorificis prçſtat, non enim capitis dolorem efficit, ſed eundum potiꝰ, vbi fortè ex ſtomachi ardore initium duxerit, humectando leuat. Cur autem cęteris caput minus feriant, eius rei cauſa alia non eſt, quàm quòd minus fument euaporéntque. Quòd denique meatus aperiãt, vrinámque moueant, Hippocrates libro 3. de victus ratione in morb. acut. aphor. 6. iis verbis diſertè ſignificauit: Ad veſicam alio vino magis penetrat, vrináſque prouocat, & perpetuò perrumpit: atque multa ad opem his morbis ferendam facit. Rationem eius rei tradit Galenus libro ſeptimo Methodi medendi, capit 6. in eum ſcribens modum: Vina aquoſa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eóque fit, vt etiam talia vina prçter cętera vrinas moueant, quando & ipſa totum corpus celeriter tranſeant, & impetu curſus ſui excrementa

ſecum

ſecum expellunt. Celeriter certè tranſeunt, tum quia tenuia & tepida ſunt, tum quia adſtringunt. Tenuitate enim & tepiditate promptè mobilia fiunt, adſtrictio autem ipſa magis impellit. Ex quibus iam illud quoque elicitur, nempe alba & tenuia vina tutò exhiberi corporibus intemperie, vel naturali, vel quoquo modo aduentitia bilioſis: æquè verò & ſtudioſis, & quibuſcunque caput vel naturæ ipſius habitu, vel ab alia quapiam extrinſecus obrepente cauſa, imbecillius exiſtit: pari modo & iis, qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinent, quippe vina potentia ita adfectis aduerſiſſima ſunt. Cumulatim enim, quemadmodum loco iam citato Auicenna oſtendit, caput humoribus vaporibúſque & caliditate replent, validéque cerebrum perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quòd ſi tamen res cogat aliquando eis vti, copioſiore prius aqua diluenda ſunt. Iam verò & calidiorem ventriculi atque hepatis temperaturam habentibus, nimióque æſtu, & ardore faméq;, aut mœrore vexatis, atque item in anni tẽpore, regione, tẽpeſtatéque calida, vina debiliora magis conferunt: vt in quibus calida vina eos, qui refrigerandi ſunt, impẽſius calfaciãt, capitíſq; dolores, & febres facilè inferant, neruóſq; lædant.

Vina verò rubra & clara, cuiuſmodi Bel louacenſia cum primis habentur, cæteris calidiora ſunt. Quod breuiſſimè Galenus commenta. 6. in 3. Hippocrat. lib. de vict. rat. in morb. acut. iis verbis ſignificauit: Vinum, quod ſummè calidum eſt, id continuò & flauum exiſtit. Eadẽ cæteris quoque valentius alere, idem commen. 11. libr. 2. apho. ita ſcribens atteſtatur: Quæ craſſa ſunt, & colore rubea, plus alimẽti habent, quàm reliqua vina: ineſt autem eis, & citiſſimè implere corpora euacuata, & ob hoc indigentia adiectione. Quod ita ſanè intelligendum venit, vt vina rubea ea de cauſa firmius alere dicantur, quòd ex ipſis plus in membrorum ſubſtantiam conuertatur. Hac ratione & nigra cæteris præferri poſſunt, quòd & ipſa nimirum non mediocre, neque diſſipatu facile alimentum corpori tribuant. Atque hinc certè non temerè à Galeno comment. 18. libro 2. aphor. ita ſcriptum eſt: Craſſa & fulua multò quidem magis corpus alunt, ſed tantum vincuntur à nigris in nutriendo plurimum, quantum ſuperant in præſtando aceruatum & velox alimentum. Eodem planè modo & illa intelligenda, quæ ab Iſaaco in diætis particularibus ſcribuntur: vbi vinum nigrum plenioris alimenti quàm rubrum eſſe contendit. Cæterùm vina quidem hæc

colore

colore rubea, vt vrinam leuius, quàm alba, cient, ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis enim facultas promptius quàm naturalis aut vitalis calido offenditur: Quia calidum caput promptè ferit, ac ſpiritum animalem diſiicit. Spiritus enim hic ſubtilis, ac vt ab omni excellente calido diſcutiatur, idoneus eſt: Quo fit, vt eiuſmodi vina debile cerebrum habentibus exhibenda non ſint, niſi diluta & exigua planè copia. Ab iis verò, quibus bona cerebri habitudine ac firma ſanitate frui datum eſt, tutius ebibuntur. Firma nanque cerebri conſtitutio, vt eleuatis ad ſeſe vaporibus ſtrenuè obſiſtit, ita ab iiſdem etiam minus offenditur. Vbi hoc quoque ignorandum non eſt, nempe modus ingeniorum in eiuſmodi hominibus, ſi vino bono ac potente moderatè vtantur, longè ſeipſis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum ornandúmque vberiores, & ad memoriam denique firmiores atque diuturniores euadere. Spiritus enim tenues, clari, & puri ex bono vino potius, quàm quouis alio potu generantur. Hinc eſt quòd Theologi in contemplatione circa ſacroſanctæ Dominicę paſſionis myſteria, optima cumprimis vina deligunt, quæ ob id ipſum iam paſſim etiam Theologica nominantur. Hæc vtiliter iis quoque dan- *Vina Theologica.*

tur,qui calfaciendi ſunt, vtpote pituitoſis frigidíſque temperamentis, crudíque humoris copia refertis,tum iis,qui frigidis in locis ocioſius viuunt. Dantur quoque in hyeme, frigidáque & humida tempeſtate. His enim omnibus, ideo quòd frigiditatem corrigant,& obſtrũctiones tollant,accommodatiſſima ſunt. Genuinum calorem refocillant, vnde concoctio melior,& ſanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, vt quæ facilè penetrent, deducunt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt,corporáque ipſorum augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt,pituitam extenuant, & in ſanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo lætitiam voluptatémq; pariunt, & robur adiiciunt. Harum itaque commoditatum moderata vini potio, immoderata verò contrariorum occaſionem præbet.

Vina verò rufa, ſiue citrina, minus quidem quàm rubea,& clara, excellentius tamen quàm alba tum calfaciunt, tum nutriunt: quo fit, vt caput etiam quàm alba magis offendant: quemadmodum fuſius comment. 1. & 6. in 3. Hippocr. lib. de vict. ratio. in morb. acut. Galenus monſtrauit. Hæc etiam alba à quibuſdam vocari ſolent: hinc eſt, quòd quidam dicunt, vina alba citò plurimum calfacere.

Vina

Vina verò nigra minus quàm rufa calfaciunt, vnde minus etiam caput feriunt: ſed cùm tardius per aluum quàm alba tranſeant, vrinámque leuius moueant, vehementius etiam quàm alba caput tentant. Et hæc ipſa plenius quidem quàm alba & rufa, minus verò, quàm rubea nutriunt, vt copioſius locis paulò antè citatis, Galenus oſtendit.

Iura è carnibus. *Gal. li.2. de alimẽ. faculta. cap.27.*

Tertium, pinguia iura, hoc eſt, ſorbilia ex iuſculis carnium, & præcipuè pullorum confecta, *ζωμοὶ καὶ ζωμίδια* Græcis, Brodia verò vulgo appellantur. Quæ ſanè cùm naturæ amica ſint, citius tum concoquuntur, tum per ventrem ſubeunt: nam quæcunque cum voluptate aſſumuntur, iſta ventriculus auidiùs amplectitur, faciliúſque concoquit: plurimum corporibus exhibent alimentum, & bonum ſanguinem producunt, ídque excellentius adhuc, ſi cum ſimilaceo pane præparentur. Simila enim vel ſimilago id eſt, ſubtiliſſima ac puriſſima delicatiſſimi tritici farina, *σεμίδαλις* à Græcis dicta, copioſum & laudabile corporibus alimentum præſtat, vt teſtis eſt Rhazes lib. 3. ad Almanſ. cap.3. Tria hæc alimentorum genera, quæ exigua mole plurimum nutrire oſtendimus; Auicenna quoque 2. 1. doct.2. Sum.1. cap.15. breuiter iis ferè verbis cõplexus eſt:

Cibus ſubtilis, boni ſucci, & plurimi alimenti, eſt, exempli gratia, vt ius carnium, vinum, & oua. eáque tum ſorbilia, tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima ſubſtantiæ ipſorum portio in alimentum tranſit. Vnde ſequitur tandem & robur inſigne conciliare iis, qui ipſis ſæpius vſi fuerint. Additio ioco ſa de vino Theologico ex Chiliad. 3. Centur. 2. Prouerb. 37. Eraſ. Roterod. Hac tempeſtate, inquit, apud Pariſios vulgari ioco vinum Theologicum vocant, quod ſit validiſſimum, miniméq; dilutum. Nec infeſtiuiter quidam huiuſce Prouerbij cauſam rogatus, reſpondit, A Iureconſultis occupari, quas vocant Præbendas, Decanatus, & Archidiaconatus, Theologis nihil reliquum fieri, præter curata, quæ vocant, ſacerdotia. Cæterùm quoniam de paſtoribus ſcriptum eſt: Peccata populi comedetis, nimirum ad cibi tam duri con-
Oſea 4. coctionem opus eſſe vino efficaciſſimo. Atque hinc eſſe natum vulgi dictum.

DE CIBIS BENE NVTRIENtibus & impinguantibus.

CAPVT IX.

NVtrit triticum, & impinguat, lac, caſeus infans,

Teſticuli,

Teſticuli,porcina caro,cerebella,medullæ,
Dulcia vina,cibus guſtu iucundior,oua
Sorbilia,& ficus maturæ,vuæq; recentes.

Duodecim alimentorum genera plurimum nutrientia & impinguantia,hoc loco referuntur.

Primum , Triticum , vt panem videlicet triticeum per triticum intelligas.Hic enim Auicennæ 2.Cano.cap.572.celeriter impinguat , præſertim ſi ex nouo tritico præparatus fuerit. Porrò quod ad tritici temperamentum attinet ipſum eſt primi ordinis excalfacientium:non tamen nec reſiccare, nec humectare manifeſtò poteſt,quemadmodum Galenus libr.8.capit.72. de ſimpl. medic.facult.& poſt eum Paulus lib.7.luculenter & perſpicue docuerunt.Hinc etiã Rhazes lib.3.ad Alman.cap.2.ita ferè ſcriptum reliquit:Triticum moderato proximum,aut paulò calidius eſt.Præſtantia eius ſumitur,partim quidem à propria ſubſtantia, partim verò à præparationis modo.Quod quidem ad ſubſtantiam attinet, eſt & in tritico non parua ſpeciatim differentia , quippe quod graue eſt ac denſum, & in profundo flauum,copioſiſſimi id alimenti eſt , craſſique ſucci,ac lenti: contrà quod leue eſt , & rarum , & album minus nutrit , ſuccúmque gignit craſſum minus, *Triticũ.*

ac lentum. Atque eius rei locupletiſſimus idemque grauiſſimus teſtis eſt Galenus, qui libro 1. de alim. facult. cap. 9. ita ſcribit: Inter tritica plurimum habent alimenti, quę denſa ſunt totámque ſubſtantiam habent adeò compactam, vt dentibus vix diuidi queât. Talia enim exigua mole corpora plurimũ nutriunt: quæ verò iis ſunt cõtraria, quæque dentibus quidẽ facilè franguntur, fractaque rara ac laxa apparẽt, magna mole exiguũ reddunt alimentũ. Quòd ſi vtrorumque parẽ modum pẽdere libuerit, quæ dẽſa ſũt, multò grauiora eſſe cõperies. Hęc autẽ ſunt, colore etiã laxis flauiora. Explorare autem horũ naturam non ſimpliciter oportet ſuperficiem externã duntaxat contemplãdo, ſed diuidendo quoque, vt diximus, ac frãgendo: multa enim quæ extrinſecus flaua ac denſa fuerũt viſa rara intus ac laxa, albaq; apparuerunt. Hæc ille. E quibus ſanè verbis illud etiã ſequitur, nempe panem ex denſo, graui ac flauo tritico cõfectum, omnium eſſe tum præſtãtiſſimum tum maximi alimenti, adeoque magis etiã victus ſalubris rationi conuenire, quàm qui ex quibuslibet aliis granis confectus ſit. Panẽ autem, qui ex nigro atq; inuetera to tritico præparatur, nemo affatim citra ſanitatis diſpendiũ mandet. Quòd ſi quis ei non aſſueuerit, etiãſi minimum ſumpſerit,

rit,ægrotabit. Eſt enim iniucũdus,grauis, cõcoctu difficilis,& mali ſucci. Cõtrà verò, qui ex electo tritico conficitur,non modò ad cõcoquendũ eſt facilis,ſed hominũ etiã corporibus eſt ſaluberrimus, vt q ſanguinem medium cõſiſtentia generet. Medium autem Galenus lib.3. de aliment.facult.ca. 27.vocat,qui neque admodũ tenuis eſt,neque aquoſus,neque vehementer craſſus. Verùm hactenus de tritici ſecundũ ſubſtantiam electione hęc dixiſſe huic ſermoni,in quo præſtãtiam inquirere inſtituimus, ſatis ſit,nunc reliquum eſt, vt de præparatione nonnihil etiam dicatur. *Sciẽdum* igitur quòd omnia, quæ ex farina tritici friguntur,craſſi ſint ſucci, & tardè tranſeant, iecoriſque meatus, per quos fertur alimentum, obſtruant, lienis imbecillitatem augeant, calculos denique in renibus gignant. Quòd ſi tamen cocta bellè fuerint, atque in ſanguinem mutata, admodum nutrient. Triticum verò elixum, graue,& concoctu difficile eſt edulium, & inflationes creat. Vires tamen habet magnas, ſi ſic ſumptum concoquatur,nutritque validè corpus,ac robur inſigne iis, qui ipſo vſi fuerint, conciliat, vt lib.1.cap.14.de aliment.facult.& in libro de attenuante diæta cap 5.teſtatur Galenus. Concoctu autem inter panes ſunt facillimi, qui plurimùm

ſunt fermentati , & pulcherrimè ſubacti, quiſque in clibano igne moderato fuerunt aſſati. Nam ignis ardentior primo ſtatim occurſu ſuperficiem externam circumurens in teſtæ modum indurat, acciditque duplici nomine prauum panem fieri: priori quidem, quòd partem internam habeat crudam, atque illaboratam: poſteriori verò, quòd externam ſiccam habeat, ac præaſſatam ac teſtaceam. Porrò ignis moderato remiſſior, panem minùs bellè elaborat, ſed ipſum crudiorem relinquit, & maximè partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato, largiore ſpacio per totos ſeipſos æquabiliter aſſati fuerint, ij tū belliſſimè in ventriculo cōcoquentur, tum ad cæteras actiones, quæ coctionem conſequuntur, erunt accommodatiſſimi. Peſſimi autē panes ij ſunt habēdi, quibus nihil me moratorū antè adeſt. Plura Galenus lib. 1. de alim. facult. cap. 9. & infrà cap. 24. huius opuſculi.

Lac. *Secundum*, Lac: quod de eo lactis genere eumprimis intelligendum videtur, quod ὀξύγαλα Græci, Arabes Adoc, vel Adhoc vel Adech, Barbari verò Balbucam nominant, id eſt, lac acidum ebutyratum, Hoc enim cum pane calido, ſiue recenti, ſumptitatum corpora maximè impinguat. Verùm cùm frigidum ſit, ac craſſi ſucci, non

ſimpliciter omnibus, ſed iis ſolis, qui id probè concoquant, exhibendum eſt. A ventriculo enim, qui quauis de cauſa frigidior eſt, minus bellè conficitur: à temperato verò, quãuis ægrè, conficitur tamen aliquantum. Contrà, ventriculi iuſto calidiores, ſiue ab initio tales fuerint, ſiue à quapiam cauſa poſtea in eam temperiem ſint adducti, præterquàm quòd nihil ab huiuſcemodi eduliis læduntur cõmodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copioſius Galen. lib. 3. de alimen. facul. cap. 15. Intelligi etiam de lacte caprino poteſt, de quo cap. 7. abundè diximus.

Tertium, Caſeus infans, ſiue recens: de quo Dioſcorides lib. 2. cap. 61. ita ſcriptum reliquit: caſeus recens ſine ſale ſumptus, alit, ſtomacho vtilis eſt, & facilè in membra delegatur: corpus auget, aluum modicè emollit: alius tamen alio præſtantior, pro natura lactis, è quo conficitur. Eadem ferè tradit & Auicenna, 2. Cano. cap. 126. Et ſi verò caſeus iam dictus abundanter alit, & corpus impinguat nihilominus tamen & ipſius eſum conſequuntur nocumenta illa, quæ cap. 7. recenſuimus. Quare ad ſecundæ valetudinis vſus inutilis habetur. *Caſeus recens.*

Quartum, Teſticuli: quod primò quidem de gallorum ſaginatorum teſticulis intelligendum eſt. De illis enim Galenus *Teſticuli.*

libro 3.de alim. fac.capite 5. in eum ſcribit modum: Gallorum gallinaceorum altiliũ teſtes & ſuauiſſimi ſunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum vbi ſuprà cap.6. Soli gallorum gallinaceorum teſtes vndiquàque ſunt præſtantiſſimi, & potiſſimùm eorum, qui ſaginati fuerint. Et multò clarius adhuc cap.10.eiuſdem libri: Gallorum, inquit, gallinaceorũ teſtes ſunt præſtantiſſimi, præcipuè altilium, & multò magis, ſi cibus eorum, quo ſunt nutriti, ſeroſo lacte fuerit imbutus: nã & boni ſunt ſucci, & validè nutriunt, & ad coquendum ſunt facillimi. Quinetiam Auicennæ teſtimonio 2. Cano.cap.719.eadem confirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicenna 4,1.cap.1.teſte, plurimùm nutriũt. Deinde verò intelligẽdum etiã de teſtibus ſuum iuuenum mediocriter pinguium, qui nondum coierunt. Nam quantò ſuum caro aliis eſt pręſtantior, tantò horum quoque teſtes aliorum animantium teſtibus ſunt meliores, quemadmodum diſertè admodũ Galenus lib 3.cap.6.de alim.facult.demonſtrauit. Illud quoque hoc loco ignorãdum non eſt, nempe adultiorum animalium teſticulos, in quibus ſemen iam fermẽtatum eſt, ad coquendum eſſe difficiles, ac viroſi maliq; ſucci: Iuniorũ vero quę nõdum coierũt, & in quibus ſemen nondũ fermentatũ

eſt

eſt,prçſtantiores ſunt,& laudabile corpori tribuunt alimentum, ſi bellè cõficiantur, alij magis,alij minùs, pro ea proportione, quã in carne ineſſe diximus.

Quintum, Porcina caro: de cuius præſtantia & effectu ſatis ſuperque diximus capit.7. *Caro porcina.*

Sextum, Cerebrum: de quo copiosè admodum Galenus lib.3. de alim.facult.cap. 7. in eum ſcribit modum:Cerebrum omne cibus eſt pituitoſior,craſſiq́ue ſucci, & tardè permeans, ac ad coquendum difficilis. Non mininum etiam cerebrum omne ſtomacho nocet. Quidam autem ipſius mollitie decepti,ipſum ægrotis exhibent, cùm præter alia nauſeam etiam cõcitet.Quinimò cùm cuipiam à cibo vomitum mouere vis huius partem pinguiter condîtam, poſtremis epulis edendam exhibe. Illis verò caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres ἀποσίτυς appellabant. Meritò igitur nemo cerebrum ab aliis epulis mandit, cùm omnes ipſa experientia edocti ſciant ipſum nauſeam excitare. Iure etiam plerique cum origano mandunt,vti nonnulli cum ſale variis modis apparato: quippe cùm craſſi ſit ſucci, & excrementitium,omnino ſit accommodatius,quando cum incîdentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen rectè conficiatur, *Cerebrũ.*

alimentum corpori præſtabit non contẽnendum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrũ, prius quàm mandatur, ſuper craticulam probè inaſſandum eſſe moneant: quòd ſcilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almanſo. cap. 11. hoc etiam adiungit, nempe, cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo eſſe vtile, frigidioribus verò, quíque vitam frigidis paſſionibus obnoxiam degãt, aduerſiſſimũ. Neque id quidem temerè. Quippe ſimilibus, vt teſtis eſt Galenus, cùm alibi ſæpius, tum præcipuè lib. 1. de de ſanitate tuenda cap. 10. quilibet exceſſus augeſcit, contrariis emendatur ac minuitur. Vt autem ſummatim de cerebro perſtringam ad victus ſalubris rationem parum accõmodum eſt: quare ex interuallo potiùs ac parcè, quàm aſſiduè atque affluenter eo veſcentur, qui ſanitatis tuendæ curam ſuſceperint. Quorundam tamen animalium cerebrum ceu medicamentum valet. Sic cerebrum capreoli aduerſus venena, & virulentarum beſtiarum morſus remedio eſt. Terreſtris leporis inaſſatum cerebrum mãditur iuuandis tremoribus, qui valetudine contracti ſunt: affrictu aut cibo facilem infantibus dentitionem præſtat. Quidam etiam aduerſus metum vtiliter edi prodiderunt,

derunt. Cerebrum pulli & caponis in vino bibendum datur contra ſerpentum morſus, ſanguinem à cerebri membrana profluentem ſiſtit, & in cibo cerebri ſubſtantiam auget, vnde & his qui tardiori leuiorique ingenio ac mente ſunt, prodeſſe dicitur. Quod ad electionem attinet, Animalia volucria exiguum quidem habent cerebrũ ſed ipſum tamen tãtò pedeſtrium cerebro eſt præſtantius, quantò & ſiccius: volucriũ autem ipſorum, montana cerebrum habẽt quàm paluſtria præſtantius, pro aliarum omnium partium proportione. Porrò ex pedeſtribus animalibus Auicenna agninum præfert, poſt hoc verò vitulinum pręcipuè commendat. 2. Cano. cap. 128. *Dioſcor lib. 2. cap. 40.*

Septimum, Medulla: de ea Galenus libro 3. de alim. facult. cap. 8. hæc prodidit: Medulla, inquit, quæ in oſſibus inuenitur, cerebro eſt dulcior, iucundior, ac pinguior, adeò, vt ſi ea, inter ſe comparando, guſtes putaturus ſis cerebrum auſterum etiam aliquid in ſe habere. Porrò Medulla nauſeã prouocat, ſi liberalius ſumatur, quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipſa ſi probè conficiatur. Auicenna cum ſeminibus & pipere condit. 2. Cano. cap. 492. Quod delicati quidam lurcones & artis obſonatricis periti faciũt cydoniis & paſſulis. Laudatiſſima eſt ceruina, mox vitulina, poſt *Medulla oſſium.*

hanc taurina, deinde caprina, & ouilla. Dioſc.lib.2.cap.66.

Octauum, Dulcia vina: de quibus infrà capite 11.

Nonum, Cibus guſtu iucundior: talis enim non exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiam libro 2.aphoriſ.38.monet, vbi ſic ſcriptum reliquit: Paulò deterior & potus & cibus, verùm iucundior,melioribus quidem, ſed iniucundioribus pręferēdus eſt.Quam ſententiam ipſe exponens Galenus. Quæcunque,inquit,cum voluptate aſſumuntur, iſta ventriculus arctius amplexatur,& facilius concoquit.Refugere autem conſueuit ea,quæ iniucunda & inſuauia ſunt,vtpote quæ vel nauſeas, vel inflationes, vel fluctuationes pariant:quod quidem in plurimis etiam iis, qui boni ſunt ſucci cibis accidit. Quando verò paulò fuerit deterior, tunc in iis,qui libenter hunc aſſumunt,nō modò non etiam deterior·ſed quandoque melior redditur.

Oua ſorbilia. *Decimum*, Oua ſorbilia: quę ſanè pręcedenti capite parua mole plurimum alere oſtendimus.

Ficus. *Vndecimum*, Maturæ Ficus:de quibus Simeon Sethi hæc tradit:Ficus admodum nutriunt,carnem tamen non cōpactam, neq; firmam generant, ceu panis & ſuilla, ſed

ſubla-

ſublaxam ac ſubmanem,vt fabę.Ventrem flatibus implent, niſi probè concoquãtur: Minus verò cæteris oporis ſunt mali ſucci & ventrem proritant,& facilè exeunt. Effatu dignam abſtergendi facultatem obtinent,quò fit,vt poſt ipſarum eſum nephretici multas arenas excernant.Maturę ficus nihil propemodum omnino lędunt, proximeque ad caricas acçedunt, multaque cum illis vtilia habent. Si quis tamen largius eſitauerit, in vna re ab eis offendetur: quandoquidem ſanguinem non admodum probum gignunt:quo fit, vt ex ipſarum vſu pediculorum multitudo proueniat.Oportet autem poſt vſum ficuum,alimentum quod incîdat & extenuet, ingerere. Ad hęc fici pulmonem & thoracem iuuant.Aiunt inſuper contra venenoſa facultatem habere, ſi quis ſingulis diebus ieiunus iis vtatur. Caricę pectus iuuant,& ad tuſſes faciunt, vrinam ciunt, ſatisque nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum ſumptę ventrem irritant,ſed niſi celeriùs ventrem per tranſeant, non bonum ſanguinem gignunt. Quapropter ſi ad ſacietatem vſque crebrò edantur, ſcabiem & pruritum excitant.Cibus autem bonus eſt,& aduerſus venena remediũ,ſi cum nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, &

iecoris lieniſque obſtructiones auferunt, verùm calfaciunt, & ſitim inferunt,& flauam in calidioribus temperamentis bilem procreant. Addit Galenus: iecori lieniq́ue inflammatione obſeſſis eſſe noxias, quemadmodum & ficus,non peculiari quadam & eximia facultate, ſed communi ratione dulcium omnium ciborum ac potuum:ob ſtructis autem illis,aut σκίῤῥῳ adfectis,ipſas ex ſeſe nil cõmodare,nec officere: ſed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abſtergentibus miſtas, non mediocriter iuuare. Proinde nonnulli Medicorum in dictis lienis ac hepatis affectibus, exhibent ipſas longè ante cibum cum thymo, aut pipere,aut zingibere, aut pulegio aut ſatureia,autcalamintha,aut origano,aut hyſſopo. Ad eundẽ autem modũ,ſi caricæ cũ alio quopiã eorum, quæ facultatem habẽt acrẽ aut omnino incîdendi ac extenuandi aſſumantur, iuuabunt non ſolùm ſic affectos, ſed etiam ſanos. Siquidem iecoris meatus per quos fertur alimentum, apertos eſſe non ęgrotis modò, ſed ſanis etiam eſt tutiſſimum. Ad eum igitur modum vulgo ficubus cum attenuantibus ſale,aceto,& garo prępαratis,veſcuntur, quòd ipſas vtiles eſſe experientia didicerint. Plura Dioſcorides libro 1.capite 142. Galenus libro 2.de aliment.facult.capite 8.Paulus libro 1.cap.

81.&

81. & Aëtius lib. 1.

Duodecimum, Vuæ recentes, id eſt, dulces & maturæ. Nam ficus & vuæ, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimúmque praui ſucci habent, præſertim cùm exactam maturitate fuerint adeptæ. Porrò quòd ipſæ nutriant, maximo argumento ſunt ij, qui vinearum fructum cuſtodiunt, qui cùm duos menſes ſolis vuis ac ficubus, quarum cuſtodiæ præſunt, veſcantur, (niſi fortè panis quippiam cum illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt: At caro, quæ ex ipſis gignitur, haud quaquam eſt firma ac denſa, quemadmodum ea, quæ ex carnibus fit, ſed laxa eſt ac præhumida, ob id celeriter etiam, cùm veſci ipſis deſierint, conſtringitur ac conſidet. Verùm vuæ minus alunt quàm ficus, maximúmque id ipſis ineſt commodum, quòd velociter ſubeant. Quòcirca, ſi quando hæſerint, graui ter lædunt: neque enim retentæ bellè concoquuntur, & dũ in iecur ac venas diſtribuuntur, ſuccũ crudum generant, qui non facilè in probum ſanguinem mutetur. Vinaceorum ſiue nucleorum ſubſtãtia ſicca eſt. & quodammodo adſtringens, omniáq; inteſtina peruadit, nihil, quod ſenſu deprehendi queat, à ſeſe mutata. Vuæ verò *Vua.*

tantiſper à collectione, dum membrana extrinſecus ambiens detumuerit, penſiles aëri expoſitæ, neque ſiſtunt ventrem,neque proritant,minúsque flatibus implent, cæteris autem faciliùs concoquuntur, & meliùs nutriunt. Non parua autem eſt inter vuas differentia, quòd aliæ ſint dulces, aliæ acidæ,aliæ auſteræ,aliæ denique, quæ nullam vehementem habeant qualitatem: vocant autem ipſas vinoſas. Cæterùm quæ dulces ſunt, ſuccum habent calidiorem,& ob id ſunt ſitibundæ: auſteræ verò & acidę frigidiorem:vinoſę autem locum inter calidum ac frigidum; medium obtinent.Aluum ſubducunt dulces, & maximè ſi ſint humidę. Omnium quidem certè vſus(ſi quis moderatè ſumat) eſt tutiſſimus, cùm natura fuerint carnoſę, ac maturę, ſiue in vite ſummam maturitatem obtinuerint, ſiue quod maturitati de erat, ex conſequenti ſuſpenſione ſint adeptæ. Vuæ quæ albæ ſunt, vehementiùs aluum turbant & ſubducunt, magíſque ſtomachum inflant, quàm nigræ.Omnes verò ciborum appetentiam excitant, & Venerem. Conuenit, cùm eduntur, membranam & nucleos expuere,quòd difficulter conficiantur,quemadmodum luculenter & perſpicuè docuit Galenus libro 2.de alimen. facult.capite. 9. & libro 1. de locis affect.

affect, capite 4. & poſt eum Simeon Sethi in Syntagmate de ciborum facult. Cæterùm vuæ recentes, è quibus vinacei exempti ſunt, celerrimè pertranſeunt, cibiſque aliis præeunt, ſi in ventriculum purum inciderint, & ſumptæ primis epulis fuerint. Quòd ſi ſumptæ poſt alios cibos fuerint, aut etiam prauum ſuccum in ventriculo offenderint, celerrimè vnà cum aliis cibis corrumpuntur. Idem de aliis quoque fructibus aluum ſubducentibus intelligendũ. Si cui viridibus ac recentibus vuis veſci placuerit, ad horam ferè in aqua feruida vt maceret, ac frigida deinde abluat oportet, priùs quàm mandere ipſas aggrediatur: quæ enim ita præparantur, innoxia fiunt. Vuas, quæ ſubtilem ac tenuem habeãt corticem, citiùs deorſum concedere, minuſque ventrẽ flatibus implere: his, verò contrarias contraria operari, Rhazes libro tertio ad Almanſo. cap. 20. autor eſt. Vuæ acerbæ atque immaturæ, frigidæ & humidæ ſunt, ventrem conſtipant, ſtomachum corroborant, & caliditatem à flaua bile ortam ſedant, ſed parum nutriunt. Succus inde expreſſus, qui Græcis vocatur ὀμφάκιον, vulgo Italorum & officinis Agreſta, bibitur ad recentem ſanguinis excreationem, etiamſi rupta parte aliqua contingat: ſed pauco & aquatiore eſt vtendum.

Plurimis verò antè diebus inueteratus, cũ que ſtillatitio roſarum liquore decoctus atque exhibitus, nauſeantibus, & his qui cibaria in ventriculo nõ retinent, & ſuccurrit. In cibo adſtringit, bilioſo alui profluuio & dyſenteriæ proficit. Sunt præter has etiam vuæ ſiccæ, quæ, quòd in ſiccando Solem patiantur & ignem, paſſæ ſiue paſſulæ vocantur: hæ ſunt aliis vuis calidiores, ſtomacho gratiores, valentiùs alũt, ſed minùs ſubducunt aluum, eandémque fermè cum aliis vuis habent rationem, quàm caricæ cum ficubus. Multæ enim fiunt dulces. acerbæ autem omnino paucę: plurimę verò ex dulci & auſtera qualitate ſunt miſtę: quanquam dulces nonnihil quoque auſteræ qualitatis habent, & auſteræ dulcedinis. Cæterùm vt dulces temperamento ſunt calidiore, ita auſteræ frigidiore. Ad hoc, auſteræ ſtomachum roborant, & ventrem conſtipant, & his multò magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipſas conſtitutionem dulces obtinent, vt quæ nec ſtomachum diſſoluant, nec aluum ſubducant. Dulcibus tamen, vt vis quædam ſemper ineſt contemperandi, ita & mediocriter detergendi, quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os ventriculi infeſtant, obtundunt. Bellè nutriunt, exacinatæ pectus & pulmonem

Vua paſſa.

nem iuuant,ſtomachum, iecur, & lienem corroborant. Cum nucleis manducatæ conducunt inteſtinis. Eſt tamen præſtabilius nucleos expuere, propter duritiem & ferream ipſorum eſſentiam. Vuæ paſſæ pingues ſeptem drachmarum pondere, per ſex dies ſumptæ ab ieiuno, purgant phlegma, & ſanguinem abundare faciunt. Tota ſubſtantia familiares ſunt hepati, & vſu crebro conſuetæ: nutriunt enim ipſum & impinguant, ſanguini bonum colorem præſtant, & humores percoquunt: ob id feliciſſimè, exemptis vinaceis, miſcentur medicamẽtis hepaticis. Sed ſi paulò largiùs ſumantur, incendunt & exurunt ſanguinem. Præſtantiores autem ſunt,quæ tum pingues ſunt, tum corticem habent tenuem,dulcioréſque. Paſſulæ minùs quidem quàm caricæ ventrem mouent abſtergúntque,ſtomacho tamen magis accommodantur. Plura Galenus libro 2.de alim.facult. cap. 9. & 10. Paulus libro 1. capite 81. Aëtius libro 1. Simeon Sethi in Syntagmate,Rhazes libro 3.ad Almans.capite.20. Auicenna 2.Cano. capite. 737. Auerrhoes 5.Collectan.capite.37.Rabbi Moſes Tract.3.ad Sultanum Babyloniæ, & Iacobus Syluius libro 1.de medic.ſimpl. nat. Ex quibus ſanè omnibus ſatis liquet, quæ de recentibus hoc loco dicuntur Vuis,ea e-

tiam de Paſſulis eſſe intelligenda.

DE BONI VINI PROprietatibus.

CAPVT X.

Vina probantur odore, ſapore, nitore, colore,
Si bona vina cupis, quinque hæc laudantur in illis:
Fortia, formoſa, & fragrantia, frigida, friſca.

Quatuor generales boni Vini differentias primus verſus complectitur, cuíque eæ omnes inſunt, id ipſum vulgari ioco, nimirum ob colorem, odorem, & ſaporem, Cos appellari ſolet.

Vini odor. *Prima*, quidem Odor eſt. Vinum enim inſtar aromatis vnguentíque ſuaueolens, Conſtantino Africano libro. 5. Theorices cap.28. teſte, alimentum corpori ſuppeditat non mediocre, ſuccum gignit laudabilem, partes principes facultatum ceu, fõtes corroborat, facultates animámque exhilarat, ſpiritus quoque tenues adauget, eóſque languidos tantúmque non exolutos reficit & recreat: quo fit, vt ſolo etiam olfactu λειποθυμίᾳ languentibus ſępe animũ reuocet. Iucũdo enim ordore, quemadmodũ in libro de Alimentis Hippocrates teſtatur, vires celerrimè reficiuntur. Contrà, quod *Oribaſ. li.1.cap. 12 ad Eunapium.*

fœti-

fœtidum eſt;natura abominatur: Spiritus namque craſſos & melancholicos, & malum ſuccum generat, prauámque fumorum qualitatem ſurſum tranſmittens capiti dolorem infert. Humain verò ſiue Ioannitius de Vini differentia, quæ ab odore ſumitur,in ſupplemento commẽta.1.Galeni in libr.3.Hippoc.de vict.rat. in morbis acut. in hunc fermè modum ſcriptum reliquit: Vinum boni odoris ſuccum quidẽ gignit laudabilem, ſed quum calidiore ſit temperamento, ſubtilioréque ſubſtantia, corpus celeriter calfacit,& caput vaporum copia infeſtat. Quod verò non boni odoris exiſtit,ſed ferientem quandam & inſuauem nactum eſt qualitatem, etſi prauum procreat ſuccum, capiti, tamen ob frigiditatem & craſſitiem ſuam minorem noxã ſuggerit. Quod nullo denique pacto odorem habet, ſed eſt aquę inſtar inodorum hoc ipſum, cùm inſigni craſſitudine pręditum ſit, tantum abeſt vt caput offendat, vt ei ne vapores quidem aut fumos communicare poſſit.

Secunda, Sapor: quod pręcedenti capite de iucundiore cibo diximus, ſi ad iucundiorem etiam vini ſaporem tranſtuleris. nihil erit quod nos de ipſo nouum dicere oporteat. Etenim & hoc quoq; cum voluptate aſſumitur, auidiùs à vẽtriculo attra- *Vini ſapor.*

hitur, & meliùs nutrit. Non ignorandum tamen hoc loco, quòd & vini ſecundum guſtandi qualitatem permagna ſit diuerſitas. Dulcia enim, eodem Conſtantino teſte, plus aliis nutriunt, ſanguinem craſſiorem generant, ventrem humectant, concoctioni renituntur, & ſitim excitant. Pontica ſiue στυπτικὰ ſtomachum quidem corroborant, ventrem conſtipant, & inteſtinis conueniunt, ſed in thoracis pulmonísque ægritudinibus, in quibus ſputum detinetur, inhabilia ſunt neque facilè concoquũtur. Acerba, quæ etiam διουρητικὰ ſunt, hoc eſt, quemadmodum infrà capite. 44. oſtendetur, vrinam prouocant, craſſos humores incîdunt atque diſſoluunt. Amara minore caliditate participant.

Vini nitor. *Tertia*, Nitor, ſiue ſplendor: qui ſanè nõ ipſius modò vini, ſed etiam ſpirituum, qui inde ortum habebunt, ſubtilitatem arguit.

Vini color. *Quarta*, Color: quod enim ad vini nutrimentum attinet, non parua eius, ſecundum colorem, differentia eſt. Rubicundiora nanque (ſi ipſis cætera omnia antè pariter adfuerint) potentiùs quàm alba nutriunt: atque ea de cauſa macris etiam quàm alba conuenientiora ſunt. Contrà verò obeſis ac pinguibus alba magis conferunt. Verum de hac vini differentia cap. 8. abun-

8.abunde diximus.

Duo ſequentes verſus quinque ſpeciales boni vini notas continent. Quarum prima quidem eſt, vt ſit forte: fortitudo verò ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens, Galeno comment.1.in li.3.Hippoc.de vict.rat.in morbis acut.teſte, vehementer celeritérque corpus calfacit, caput que ferit. Idem etiam comment. 2. in citatum Hippocratis librum iis confirmat verbis: Fortia vina vehementer calfacientia caput humoribus vaporibúsque & caliditate replent. Eiuſmodi nãq; vina præterquàm quòd non mediocriter corpus alãt, ſpirituum etiam non exiguam copiam generant. Abſtinendum tamen ab ipſis, niſi diluta ſint, iis potiſſimùm, qui debile cerebrum habent. Cùm enim vaporoſa admodum ſint, facilè caput grauant, eáque occaſione cerebrum offendunt.

Secunda, vt ſit formoſum: Vinum enim formoſum ſiue pulchrum maiori cum voluptate aſſumitur, probiùs concoquitur, & faciliùs in corpus diſtribuitur, promptiúsque nutrit. *Vinũ formoſum.*

Tertia, vt ſit fragrans. Vinum enim fragrans ſiue ſuaueolens & aromaticum, vires maximè roborat, &, vt paulò antè dictum eſt, ſpiritus tenues generat. *Vinum fragans.*

Quarta, vt ſit frigidum. Nam vinum a- *Vinũ frigidum.*

ctu ſiue φαντασία frigidum eſſe debet, non autem facultate aut potentia. Quod enim ab externo aliquo calido caleſcit, hoc rarius ſtatim & tenuius, penetrantiúsque, vt omnia ſubeat, redditur: qua ratione, niſi quis ipſum parciſſimè ſumpſerit, citiùs inebriat, neruos debilitat, & caput lædit.

Vinũ friſcum. *Quinta*, vt ſit friſcum, ſiue leue. Tale autem cumprimis cenſendum, quod effundendo ſonum efficit, ſpumámque agit in medio tenuem ac facilè labilẽ ſeu euaneſcentem: vel per cuius fuſurã modò ſurſũ, modò deorſum diſcurrentes conſpiciuntur *ἄτομοι*, id eſt, minutiſſima quædam corpuſcula, qualia in Sole videntur, quum per feneſtram radios ac lumẽ immittit. Niſi enim ita affectum fuerit pendulum dicitur, ac multò etiam magis, ſi penitus ſono atq; atomis deſtituatur. Quod verò ſpumã habet cum magnis ampullis ad ſcyphi latus diu hęrentibus, debile ſiue dilutum eſſe dignoſcitur.

DE VINO DVLCI ET ALBO.
CAPVT XI.

Corpora plus augent tibi dulcia, candida vina.

Alij ſic:

Sunt nutritiua plus dulcia candida vina.

Docetur

Docetur hoc verſu, candida & dulcia vina, ſi ipſis cætera quoq; adfuerint, quàm reliqua maioris eſſe nutrimenti. Cuius qui dem rei cauſa, dulcedini attribuenda eſt. Nutrimentum enim hominis, vt copioſè admodum lib. 4. de ſimpl. medic. fac. capite. 14. Galenus monſtrat, dulce, aut dulci permiſtum eſſe oportet. Quippe dulcia, cùm naturæ ſãguinis noſtri & carnis proximè congruant, non ſolùm ori & palato, verùm & aliis pleriſque viſceribus accepta ſunt, adeò, vt ab illis auidiſſimè excipiantur. Vngunt enim, implent, & reſtituunt eroſas particulas. Atque ita ſanè fit, vt vina quoque quæ cap 8. in numero corpus noſtrum alentium poſuimus, quod dulciora ſunt, eò magis nutriant. Quod etiam Auic. teſtimonio confirmatur, qui 3 1. doct. 2. ca. 8. ita ferè ſcriptum reliquit: Vinum quod craſſum ſimul eſt & dulce, iis potiſſimùm cõuenit, qui corporis robur atque molem ſibi parare ſtudent. Idem tract. 1. 2. Cano. ca. 3. cauſam, cur dulcia plurimùm alant, hanc eſſe tradit, Nempe quòd dulcibus natura delectetur, & quæ viſceribus ineſt trahendi vis, eadem auidiſſimè rapiat. Quãquam verò hic verſus de omni vino dulci rectè intelligitur, mediocre tamen, quod ſummum dulcedinis gradum non attingit, præferendum eſt. Nam quæ excellenter

Vinum candidũ & dulce.

dulcia ſunt, quale Apianum eſt, quod Muſcatellum, ſiue Muſcatellinum vulgò dicitur, ſanguinem corrumpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex vétriculo, priuſquàm concocta & à ſuperfluitatibus ſecreta ſint, exugit atque attrahit: quare ſanguis ſeroſis & crudis expletur humoribus, adeóque vt ebulliat atque putreſcat, idoneus efficitur. Neque id ſolùm de vino, ſed & de omnibus extremè dulcibus æſtimandum eſt. Adhæc, dulcia omnia, quæ ſumuntur immodicè, corporibus ad patiéndum paratis triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem eſt faſtidium: dulcia enim caliditate atque humiditate ſua os ventriculi leniunt ac læuigant, illíq; affectionem inanitioni ac corrugationi, famis cauſæ, contrariam inducunt. Secundum, velox inflammatio atque in flauam bilem conuerſio: ad cuius generationem dulces humores omnes idonei ſunt. Quo fit, vt omnium horũ maximè mel bileſcat, quod dulciſſimum ſit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & ſitim faciunt propter tum caliditatem, tum craſſitiem, nec conferunt febricitantibus, neque bilioſis, quemadmodum Galenus comment. 2. in libro 3. de vict. rat. in morb. acut. luculenter & perſpicuè docuit. Tertium, hepatis atque lienis, obſtructio. Hæc enim viſcera dulcia vehemẽter ap-

ter appetunt, eáque ante perfectam concoctionem ad ſe vnà cum fæcibus trahunt, & maximè hepar, vnde faciliùs etiam in obſtructionis periculum adducuntur, craſſa nimirum ſubſtantia, in qua dulcis ſapor fixus ac fundatus eſt, ad hoc cooperante, vt teſtis eſt tract.1 ſecundi Cano. capite.3. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotium minùs citant ac profundunt. Cæterùm aduerſus iam dicta tria incommoda acida cumprimis remedio ſunt. Appetentiam enim aciditate reuocant, inflãmationem frigiditate reſtinguunt, & obſtructiones ſubſtantiæ ſubtilitate recludunt. Et licet vina aliáque nutrimenta dulcia hepar atque lienem obſepiat, in pulmone tamen contrarium operantur: hunc enim ab obſtructione liberant. Nam in deſcenſu per οἰσοφάγον, qui Arabibus Meri appellatur, nihil ad ipſum à dulcibus reſudat niſi ſubtile: neq; ſanguis ex rebus dulcibus, genitus ad pulmonem penetrat, niſi priùs in hepate depuratus, atq; in corde tenuatus fuerit, quemadmodũ id ipſum Galenus com.2.lib.3. de vict.rat.in morbis acut. clariſſimè oſtendit. Vina item dulcia minùs inebriant. Cuius rei grauiſſimum habemus teſtem Hippocratem, qui lib.2. de vict.rat.in morb. acut.aphor.2.in eum ſcribit modum: Vinum dulce vinoſo minus

ra caput grauat, minúsque mentem ferit. Rationem reddit Macrobius libro 7. capite 7. Saturnal. Ex dictis iam omnibus colligitur, corpori quod vel naturæ ipſius habitu, vel ab alia quapiam extrinſecus obrepente cauſa extenuatum eſt, vinum dulce cumprimis & craſſum, ac ſufficienter coloratum exhibendum eſſe. Hoc enim euidenter nutrit, ſubſtantiámque corporis deperditam reſtituit, & impinguat. Sed corpori obeſo ac pingui vina tenuia, odore & ſapore iucunda, ſubalbida & moderatè fortia, magis ex vſu ſunt. Sitis reſtinctioni adhibendum eſt vinum album, tenue, ac debile. Hoc enim non refrigerat ſolùm, ſed validè etiam humectat: quo fit, vt ſitim etiam faciliùs depellat: & quantò ſitis vrgentior fuerit, tantò illud conuenientiùs ſumitur. Ad ſpirituum verò & virtutum tum inſtaurationem, tum roborationem, vinum ſubtile, odoratum, ſapore gratum, colore moderatum, & ſufficientis fortitudinis vtiliùs bibitur, ídque cum pauco cibo. Porrò affectus thoracis ac pulmonis, qui diuturni ſunt, & ſine febre, à vinis mediocris ſubſtantiæ, & ſapore dulci, multùm iuuantur, & potiſſimùm qui humoris per ſputa expectoratione purgantur, quemadmodum copioſiùs in libro de attenuante diæta capite vltimo

Galenus

Galenus docet. Eadem ad alui ſubductionem perquàm vtilia habentur.

DE VINO RVBRO.
CAPVT XII.

SI vinum rubrum nimium quandoque bibatur,
Venter ſtipatur, vox limpida turbificatur.

Hîc recéſentur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione. *Vinũ rubrum nocivum.*

Primum, Ventris conſtipatio: Quod ſanè de immoderatiore vini rubri ſtyptici, ſiue pontici aſſumptione intelligendum eſt. Hoc enim cùm conſtipandi, denſandi, & aſtringendi vim habeat, non ſolùm ægrè in corpus diſtribuitur, ſed aluum quoque ſupprimit.

Secundum, Gutturis & faucium exaſperatio, ſiue raucitas. Eam enim vina quædam impenſè rubra ſiccitate & terrena eſſentia ſua efficiunt. In horum numerum vina quoque rubra Brabantiæ reponenda ſunt: Nam & ipſa ſanè ob ſiccitatem & terrenam eſſentiam fauces exaſperant, ídque potiſſimùm cùm adhuc muſta ſunt, aluum tamen non cohibent. Muſta enim admodum rubentia ventris ſoluendi vim habent, & hoc quidem ex multa terrenæ fæcis admiſtione. Hæc enim propterea *Faucium exaſperatio.*

quòd nitroſa ac ſalſa qualitate prædita ſit, inteſtina mordicans & abſtergens: alui ſubductionem molitur. Ab eiuſmodi igitur, dum muſta, id eſt, turbida ſunt ac feruent, abſtinendum eſt: Ex quo enim mordicant, mordax etiam fumus ab ipſis reſoluitur, qui ad cerebrum ſublatus, oculos acrimonia ſua corrodit atque rubefacit. Idem de muſtis quoque Brabantiæ, ſiue ea rubra, ſiue alba fuerint, æſtimandum eſt. Cauſa autem, cur fumus iſte mordicet, ex eo eſt, quòd vinum, vnde diſſoluitur, ſit mordicatiuum. Oportet enim ſimilem eſſe defluxum ſubiectę ſubſtantiæ, vt comment. 14. lib. 1. aphor. & comment. 2. lib. 3 de vict. rat. in morb. acu. Galen. clariſſimè oſtendit. In vniuerſum, vina craſſa, pontica, ſiue ϛυπ]ικὰ, rubra vel nigra opportunè ad retentoriæ facultatis ventriculi, aliorúmque viſcerum corroborationem bibuntur: quando nimirum recrementa vel plura iuſto, vel ramentoſa deſcendunt, velut in alui profluuio atque dyſenteria contingit, ſicuti & vina alba auſtera, & quæcunque alia adſtringentia medicamenta. In eum vſum & fulua vina proſunt, non tamen ſimpliciter fulua, ſed fulua auſtera, quemadmodum Hippocrates lib. 3. de vict. rat. in morb. acut. apho. 7. & poſt eum in ſuis commentariis Galenus manifeſtè

manifeſtè docuerunt. Quibus autem venter non facilè concoquit, iis vina ſubtilia, vel ſubſtantia & colore mediocria, odorata, ſapore iucunda, ſufficienter fortia, ac ſtypticitate quadam participãtia, conferunt.

DE LETHALIVM VENENOrum Remediis.

CAPVT XIII.

Allia, ruta, pyra, & raphanus, cum Theriaca nux.
Præſtant antidotũ contra lethale venenum.

Hìc ſex referuntur ἀντιφάρμακα & remedia contra lethalia venena, ac venenatorum morſus.

Primum, Allium: quod cùm aduerſus omne venenorum genus, tum imprimis aduerſus vitioſæ ac corruptæ aquæ noxas remedio eſt. Præſumptum enim, quemadmodum idipſum Dioſcorides lib.2.cap. 138. Plinius lib.20. cap. 6. & Conſtantinus Cæſar lib.12.cap 30. de agricultura, clariſſimè oſtendunt, vires eius, quæ per imprudentiam bibitur, inefficaces atque irritas reddit. Auicenna 2. Cano. cap.122. parem facultatem & Cæpę attribuit, quo fit, vt ſub Allio hoc quoque comprehendi debeat. Idem 3.1.doct.5.cap.7.ceu Theriacem *Allium.*

vitioſarum aquarum cæpe commendat, & maximè quidem, ſi cum aceto ſumatur. Nam cæpe, cùm extenuandi, incidendi, túmque ſtypticitate quadam abſtergendi, & non ignauiter aperiendi vires obtineat, caloréque quartum ordinem accedat, malas aquas, ne frigiditate ventriculum offendant, temperat, craſſáque, vt promptiùs deſcendãt, extenuat. Acetum verò cum ipſo permiſtum, non modò virtutem eius in aquarum tùm extenuatione, tum penetratione auget, ſed à ſiti quoque, quam cæpe mouere ſolet, præſeruat. Eadem & in allio ratio eſt: quare poſt craſſarum & turbidarum aquarum potum præcipuè commendatur. Eas enim, vt citò deſcendant, extenuat, & ne ventriculo ac inteſtinis officiant, venáſve obſtruant, iuuamentum præſtat. Allium præterea, Auicenna 3.1.doc.5.capit.4.teſte, iter facientibus cõtra occurrentis aëris frigiditatem mirificè prodeſt: qua ex cauſa per diuerſas mundi plagas oberrantibus, varióque potu vtentibus, vtiliſſimè præſumitur: id quod Macer lib.1 cap.5. hiſce etiam verſibus innuere voluit:

Allia qui manè ieiuno ſumpſerit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuerſorum mutatio facta locorum.

Allium quoque contra virulentarum

beſtiarum, ſerpentium, & viperarum ictus, & priuatim hæmorrhoi, prodeſt, ita vt non aliud magis, ſi cum vino iugiter adſumatur, aut tritum in eodem, ebibatur. Cōtra rabioſorum morſus, & illitu & cibo valet. Venenatis μυγαλῆς, hoc eſt, muris aranei morſibus, efficaciſſimè cum ficulneis frondibus & cymino illinitur. Quin & venenata animalia allij odore fugantur, vt Æmilius Macer loco paulò antè citato his verſibus innuit:

Hac ideo miſcere cibis meſſoribus eſt mos,
Vt ſi fortè ſopor feſſos depreſſerit illos,
Vermibus à nocuis tuti requieſcere poſſint,

Hanc fortè ipſe ob cauſam, aut potius quia ſint allia addita apud Virgilium,

Theſtilis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia ſerpyllúmque herbas cōtundit olentes.

Porrò cùm fœtor allij iis, qui id non deguſtarunt, longè grauiſſimus & moleſtiſſimus ſit, ei quoque rei, ne, qui ſumpſerunt, alios offendant, remedium aliquod adhibendum eſt. Menander itaque è Græcis autor eſt, allium edentibus, ſi radicem betæ in pruna toſtam ſuperederint, odorem extingui. Quidam tradunt, ipſa grauem halitum non eſſe factura, ſi quis ab ipſorum eſu crudam fabam inſuper mandat. Hieronymus Tragus eandem facultatem viridibus etiam

Rutæ foliis adſignat. Macer li. 3. ca.6. Zedoariæ radicē id efficere, his verbis tradit.

Allia quem faciunt fœtorem pellit ab ore

Cape. *Cape* quoque ex Dioſcoridis Anazarbei ſententia rabioſi canis morſibus cum ſale, ruta & melle illitum auxiliatur. Eadem ad verbum habet Auicenna 2. Cano. Cap.122. Cæpe prætérea flatus venenatorum in cibo diſcutit atque expellit. Et ſuccus, qui ex eius eſu plurimus in ſtomacho gignitur, peculiari quadam proprietate venenatorum noxas frangere à quibuſdam creditur. Cæterùm ſilentio illud hoc loco minimè prætereundum eſt, quòd Allium, Cæpe ac Porrum in cibo non conueniant, neque temperatis, neque calidis corporibus. Nam extra hoc, quòd pauciſſimum & prauum dant alimentum, acrem etiam atque pungentem ſanguinem, maximè ſi cruda ingerantur, generant: humores tamen craſſos tenuant, lentóſque incîdunt. In totum, omnia hæc ſi cruda edantur, peiores quàm cocta ſuccos procreant, ac plus humoris excrementitij continent. *Porrum* Simeō Sethi calidū & ſiccū in ſecundo facit ordine. Vrinā ciet, & noxium ſuccū creat. Aſſiduè comeſtum viſus hebetudinem & capitis dolorem efficit. Stomacho aduerſatur. Difficilia inuehit ſomnia. Neruos,

dentes,

dentes,& gingiuas acrimonia ſua lædit. Et ſanguinem nigrum atque melãcholicum generat. Bilioſis itaque melancholis vitandum eſt, potiſſimùm, ſi crudum fuerit. Cępe ex quarto ſunt ordine excalfacientium, earumque eſſentia craſſarum eſt partium. Si ſuccum exprimas, quod reliquum eſt, admodum terreæ ſubſtantiæ eſt, eiúsque calidæ: At ſuccus aqueæ aëreęque calidita tis. Si crudæ edantur, humores in ſtomacho malos, putridos, & corruptibiles generant. Difficilia & terribilia inducunt ſomnia. Largiore cibo capitis dolores cient. In morbis coctæ etiam lethargicos & phreneticos efficiunt, memoriam & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Si veró cum electę carnis iuſculo coquantur, plurimum mulignitatis deponunt, appetentiam inuitãt, concoctionem promouent, & frigidos cibos, quibus cum percoquuntur, temperãt. Siquis tamen crebriùs his vtatur, in lienis vitia incidit: Tutius igitur eſt, eas raró attingere. *Allium*, vt Galeno placet, excalfacit quarto exceſſu, humiditate quidem participat aliqua, ſed minore quàm cæpe: Inflationes permutat alterátue. Veterem tuſſim crudum coctúmue comeſtum lenit. Aſperas arterias clarificat, & ſcreatum prouocat. Aciem oculorum eſu hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus

lib. 11. method medend. cap. 8. Eſt inquit, allium ex eorum ciborũ genere, qui & flatum diſcutiant, & minimè ſitim inferant. Sunt qui, parum id experti, exiſtiment maiorem quàm cæpas ſitim excitare: ſed planè errãt: cùm nõ modò non maiorẽ quàm cæpe, ſed nec omnino ſitim faciat. Idem omnium planè eduliorum maximè flatum diſcutit. Itaque ipſe certè agreſtium theriacen id apello. Abſtinendum tamen, vt paulò antè dictum eſt, aſſiduò horum trium vſu, & potiſſimùm cùm is, qui ipſis veſcitur, natura fuerit bilioſius. Solis enim, qui vel ſuccum pituitoſum, vel crudũ & craſſum ac lentum aceruarint, cibi eiuſmodi ſunt accommodati,

Ruta. *Secundum*, Ruta: Eius duo ſunt genera Vnum ſatiuum atque hortenſe: alterum montanum ſylueſtréque. Ruta montana ſylueſtríſque in cibis damnatur, quòd ex quarto ſit ordine excalfacientium & ſiccantium. Satiua verò cùm ex tertio ſit, in cibos magis admittitur. Eſt autem non ſolùm guſtu acri, ſed & amaro. Ex quo ſanè etiam digerere atque incidere craſſos lētoſque humores poteſt. Ob eam vim & per urinas euacuat. Quin & tenuium eſt partiũ flatuſque extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri, & recti inteſtini competit, ac Veneris appetitum cohibet. Diſcutit atque

exic-

exiccat ſtrenuè : eſt enim eorum ex numero medicamentorum , quæ valẽter deſiccant. Traditur etiam, quòd cruda, ſaleq́ue condîta àc comeſta, viſus aciem mirum in modum exacuat: ob id antiqui ſculptores & pictores hoc cibo aſſiduè vtebantur. Nonnulli & ſuccum eius cum ſucco fœniculi & melle commiſcentes, medicamẽtum ad oculorum aciem acuendam conficiũt. Verùm cùm acrimonia quædam , oculis infeſta, ſucco eius inſit , ventilando applicari debet , vt vapor eius tantùm , & non ſubſtantia oculos pertingat. Quæcũq; autem ruta & per ſe pro lethalium medicamentorum antidoto valet: foliis tritis & ex vino ſumptis: Cõtra aconitum maximè & ixiam. Item fungos, ſiue in potu detur, ſiue in cibo. Valet & contra ſcorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, veſparum aculeos, & cantharidas, ac ſalamandras , caniſue rabioſi morſus : Acetabuli menſura ſuccus, ſiue ſemen è vino bibitur, & folia trita vel commãducata imponuntur cum melle & ſale, vel cum aceto & pice decocta: Succo verò perunctos, aut eam habentes, negant feriri ab his maleficiis: Serpentéſque , ſi vratur ruta , nidorem fugere. Folia per ſe præſumpta, aut cum nuce iuglande, aridisq́ue ficis , inefficaces venenorum vires reddunt: contra ſerpentes ſimili

modo ſumere conuenit. Ariſtoteles libro 9.cap.6.de hiſtoria animalium, tradit, Muſtelam dimicaturam cum ſerpente, rutam comedere. Odor enim eius infeſtus eſt ſerpentibus. Ruta quoque cum ficubus & amygdalis dulcibus manè ſumpta, à veneno præſeruat. In ſanctuariis Mithridatis maximi Regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipſius manu compoſitionem antidoti, è duabus nucibus ſiccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti ſimul tritis, addito ſalis grano: & qui hoc ieiunus ſumat, nullum venenum nociturum illo die. Autor eſt Plinius libr. 23. natura hiſtor. cap. 8. Eadé Galenus quoque libro 2. de antidotis cap. 43. & lib. 2. de aliment. facult. capit. 28. & in libro de cibis boni & mali ſucci cap. 14. confirmat. De Ruta plura leges apud Dioſcoridem libro 3. capit. 44. Plinium libro 20. capite 13. Galenum lib. 8. cap. 49. de ſimpl. medicament. facult. Cõſtantinum Cæſarem libro 12. capite 25. de agricult. & Simeonem Sethi in Syntag.

Aetius Libr. 13. cap. 46.

Pyra.

Tertium, Pyra: Hęc namque veneni & præcipuè fungorum malignitatem pellunt abiguntque. Quod quidem de pyris ſylueſtribus cumprimis intelligendum videtur: De eis enim Dioſcorides lib. 1. capit. 129. ita ſcriptum reliquit: Aiunt fungos, ſi ſylueſtria

ſtria

ſtria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib.2.cap.28. de lethalibus medicamẽ. Fructus aut folia pyraſtri cum fungis decocta, ſtrangulantem illam vim auferunt, eſitataque eiſdem auxiliantur. Quod Paulus Aegineta lib.5.cap.54. in eum ſcribens modum, innuere etiam voluit: Pyra ſylueſtria, aut folia ſimul incocta, vim ſtrangulandi, quæ fungis ineſt, tollunt, eademque in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam, Plinius lib.23.cap.7. ponderi & pugnanti ſucco attribuit. Intelligi prę terea poteſt & de pyris aromaticis, quæ ſanè cùm ſpiritus fragrantia ſua corroborét veneni etiam noxam pellunt. *Aetius libr.13. cap.73.*

Quartum, Raphanus: Eius Græci duo faciunt genera, ſatiui & ſylueſtris. Satiuus hodie peculariter Raphanus minor dicitur, Sylueſtris, Plinio lib.19.cap.5. teſte, Latinis Armoracia appellatur, Satiuus excalfacit ordine tertio, deſiccat ſecundo, Sylueſtris autem in vtroque efficacior eſt. Quin & ſemen ipſum planta efficacius eſt. Satiuus contra viperarum ictus auxiliatur. His qui fungis ſtrangulantur, tam cibo, quàm potu ſalutaris eſt. Si quis ieiunus ipſos accipiat, ſecurus erit, vt ne à medicamentis lædatur. Succus ipſorũ ex aqua acceptus, boletis & venenis reſiſtit, Si verò raphani ſucco quis manus ſuas probè illinat ac *Raphanus.*

confricet, intrepidè & citra periculum reptilia ac ſerpentes apprehendet. Scorpiis impoſiti raphani è veſtigio ipſos interficiunt, & ſuccus in hoc expertus magis ac fortior eſt. Si quis præſumpto raphano à ſcorpio percutiatur, non ſolùm non morietur, ſed etiam celerem ſanitatem adipiſcetur. Raphanus autem ob eam etiam cauſam contra venena valere dicitur, quòd vomitiones moueat, quibus ſtomachus à noxiis humoribus expurgetur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduerſatur. Cõtra ceraſtæ morſus, potum ex vino auxilio eſt.

Raphanus ipſe cum manifeſta calfactione attenuandi atque incidendi facultatem habet. Nam qualitas acris in ipſo ſuperat: quibus rebus pituitam incidit & abſumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoque bilioſis nocet. Stomacho aduerſatur, ructus ciet, humorẽ craſſum ac lentum, & ſi virtus concoctrix debilis fuerit, crudum etiam generat. Vomitum cieri per raphanum ſumptum ante reliquum cibum, dicit Dioſcorides libro 2. cap. 101. vtpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo autem cibo ſumptum, ἀνάδοσιν, hoc eſt, diſtributionem ciborũ in corpus iuuare perhibet, his verbis: Summo tamẽ cibo ſumi debet,

quo

quo magis eius diſtributionem adiuuet: cùm auté prçſumitur, cibũ ſuſpendit:quare vomituris commodiſſimè datur ante cibum. Verùm Galenus libro 2.de alim.facultat.cap.70.ſe mirari ait,tum Medicos,tum idiotas, qui raphanos crudos à cœna ἰυπεψίας ἕνεκεν,id eſt,bonç concoctionis gratia edunt. Ipſi quidem; inquit, hanc rem experientia ſatis ſibi exploratam eſſe affirmant, qui tamen ipſos ſunt imitati, omnes lçſi fuerunt. Sumpti enim poſt cibũ, coctionem non iuuant,ſed impediunt potiùs. Subinde enim eructant,ventriculum probè claudi non ſinunt,caput vaporibus replent,eiq́ue grauitatem inducũt. Minùs tamen officiunt, qui exigua copia à cœna cum ſale & aceto ingeruntur. Indi ἰυφύαν καὶ τὴν διάνοιαν ὀξυτέρβολον, id eſt, bonam ingenij habitudinem ac induſtriam homini, mentemq́ue, quç rectè & perſpicuè percipiat atque intelligat,efficere tradunt. Dioſcoridi ſenſuum etiam aciem excitãt. Lienem extenuant, iecinori & lumborum doloribus proſunt. Nonnulli quoque cũ oximelite vomendi gratia propinant,multamq́ue educunt pituitam, & à febre quotidiana ſçpe & quartana liberantur. Foliá, ſi parua copia ſumantur, coctionem adiuuant, & ad appetentiam, quç collapſa fuerit, excitandam accommodata ſunt.

Plura de raphano Dioſcorides atque Galenus locis paulò antè citatis, Plinius lib.20. cap.4. Cōſtantinus li.12.de agricult.cap.22. & Simeon Sethi in Syntag.

Theriace *Quintum*, Theriace: Hæc enim tota ſubſtantia ſua tam brutis, quàm ratione præditis animalibus contra omne veneni genus auxilio eſt, neminemque pollicito fruſtrari ſinit. Siquidem nullum vnquam à feris, quæ hominē ſolent interimere, commorſum, hac ſtatim epota antidoto, periiſſe, memoriæ eſt proditum. Nullus eadē præſumpta, haud multò pòſt morſu impetitus, belluæ veneno ceu illam ſuperante, interiit. In peſtifera etiam lue, ſolum hoc antidotum malo correptis prodeſſe, adeò hactenus viſum eſt, vt nullum aliud præſidium tanto malo reſiſtere fuerit idoneū. Namque peſtis, tanquā & ipſa exiſtat quædam bellua, haud paucos interimit, verum ciuitates quoque totas depaſcens, malè cō ficit. Quippe praua quædam aëris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines, cùm reſpirationis neceſſitate periculum euitare nequeant, ipſum aërem veluti venenum quoddam ad ſe per os attrahunt. Theriacen autem in eiuſmodi aëris ſtatu præſumentes, neutiquam à malo corripiūtur. Quin & correptis iam eadem medetur, aëris inſpirati malitiam inalterans,

mutanſ-

mutanſque, vt quæ corporis temperaturā inſici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniuriis ſecurum facit, vt nec à deleterio quopiam poſſit inſici. Conſimilis ferè virtutis eſt & aliud quoddam antidotum, quod ab eius, cui in frequẽti vſu fuit, nomine, Mithridatium appellatur. In qualitate enim atque efficacia theriacæ proximum eſt, parumque differunt, niſi fortè quòd Theriace paulò calidior, & cõtra ſerpentum venena potentior eſt. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum præſumentem, ob firmam corporis conſtitutionem ex illo præparatam non potuiſſe veneno poto interire. Cùm enim bellum aduerſus Romanos gerens, à Pompeio victus, in extremis medicamenti veneno ſanus mori cogeretur, medicamento epoto eoque copioſo, ipſe quidem non interiit: filiæ autem ob eximium erga patrem amorem, cum eo mortem volentes oppetere, eiuſdẽ medicamenti potu ſubitò cõciderũt. Deinde cùm mortem ille obire ſtatim non poſſet, veneno propter antidotum prę́ſumptum inefficaci, vocato quodam ipſius amico, nomine Biſtoco iniunxit ipſum iugularet. Atque ſic medicamenti opus ferro abſoluens, mori ipſum violenter coëgit. Hęc ferè Galenus in libr. de Theriaca ad Piſonem cap. 2. & 8. & 28. Lege

plura apud eundem in libr. de vſu Theriacę, ad Pamphilianum, per totum, & libr. 1. de antidotis, cap. 16. & Auicen. 6. 4. Tract. 3. cap. 1. & 6. 4. Tract. 2. cap. 5.

Nuces. *Sextum*, Nuces, nempe iuglandes, quas nonnulli etiam regias appellant. Hæ multo ſanè in vſu ſunt. Cum ruta & ficis præſumptæ, & à ſummo cibo, lethalibus venenis aduerſantur: nec minùs ſi à veneni hauſtu comedantur. Largiùs eſitatæ latos lumbricos pellunt. Cum cępa verò ſale & melle, canis hominíſque morſui cõferunt. Et hoc de aridis cumprimis intelligendũ eſt. Alimentum porrò, quod corpori præbent, exiguum eſt. Aridę viridibus ac humidis peiores habentur: vnguinoſiores enim, magiſque pingues ſunt, itaque facile etiam in bilem tranſeunt: & quò diutius recondit æ fuerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueteratis exprimere liceat. Tunc ſanè concoctu difficiles, & ſtomacho, præſertim bilioſo, inutiles fiunt, atque bilem augent, faucium & capitis dolorem adferunt, tuſſientibus inimicæ, oculos lædunt, vertiginem faciunt, idque cùm à cibo ſumuntur, linguæ παράλυσιν inducunt, & in ore inflammationes & vlcera pariunt. Stomacho meliores fiunt, ſi cum caricis edantur. Ad vomitiones ieiunis in cibo vtiles. Cæterùm quæ viri-

virides adhuc ſunt, atquę humidę, neque adſtringentis qualitatis neque oleoſæ con ſpicuè participes, ſed magis, quodammodo qualitatis expertes, hæ ſtomacho minùs nocent: dulciores enim ſunt, faciliuſque concoquuntur, & multò magis, quando & ipſæ cum caricis manduntur. Humidæ præterea aptæ ad deiectionem ſunt, ſiccæ verò minùs. Pleriq́ue autem ventris ſub ducendi gratia cum garo etiã ipſas præſumunt: in quem vſum virides ſunt accõmodatiores, vt quæ adſtringẽtis qualitatis minùs ſint participes. Quin & ſiccarũ quoque ſi priùs (quod nonnulli faciũt) in aqua fuerint maceratæ, facultas viridibus eſt adſimilis. Adhæc viridium nuclei à pellicula mũdati atq; torrefacti aliquãtulum, ſi à reliquo cibo cõmanducentur, ciborũ in corpus diſtributionem adiuuãt. Et ſic patet in vniuerſum, corporibus ſanis nuces virides magis quàm ſiccas conuenire. Plura Dioſcorides libro 1. cap. 138. Plinius libro 23. cap. 8. Galenus libr. 2. de aliment. facult. cap. 28. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE AERE

CAPVT XIIII.

LVcidus ac mũdus ſit ritè habitabilis aer
Infectus neq; ſit, nec olens fœtore cloacæ.

Hîc agitur de prima re non naturali, nẽ pe de Aëre, cuius, vt Galenus libr.9.capi.14. metho.medend.& in arte medicinali cap. 85.teſtatur, nulla eſt euitandi ratio. Nam in aëre nos ambiẽte ſemper verſari, comedereque ac bibere, & vigilare, & dormire, eſt neceſſariũ, & ſine eo nec tolli morbus, nec teneri ſanitas poteſt. Hîc igitur cauſæ ſine qua non, obtinet rationem. Quapropter ſedulò hoc agendum, vt in ambiente, quoad fieri poteſt, quàm optimo habitemus. Quod vt rectè conſequamur, quatuor eius notas hiſce verſibus expreſſas diligenter conſideremus oportet. Quarum prima quidem eſt, vt ſit lucidus, clarus minimeq; craſſus, aut nebuloſus. Craſſus enim & obſcurus humores confundit, turbidusque ad cor deſcendit: quo fit vt ſpiritus etiam turbidi ac craſſi, tum corpus pigrũ ac languidum reddentes, tum animam quoque contriſtantes, ex eo producantur. Nihil autem magis viuidum ac iucundum, minúſue circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, quàm ſi in lucido ac claro verſetur aëre, aut manè ſurgat. Secunda, vt ſit mundus hoc eſt, exquiſitè ſyncerus ac purus, nullisque vaporibus inquinatus. Impurus nanque iuxta qualitatem & naturam illius, quod ipſi admiſcetur, cordis temperaturam variat atque immutat, quemadmodum

modum id ipſum Haly Rhoboã comment. 16. in lib. 3. Artis medicinalis Galeni oſtendit. Tertia, ne ſit infectus, cuiuſmodi eſſe ſolet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis; ſicut in prælijs contingit. Nam hunc peſtis ferè ſubſequitur. Inſpiratus enim in corpore ſpiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat cloacę: Sub qua ſanè comprehenduntur & particulares aëris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur, nempe latrinarum, cœni, ſterquiliniorum, fouearum culinæ, locorum in quæ cadauera & oſſa mortuorum comportantur, & ſtagnorum ſeu paludum, ídque multò quidem magis, ſi linum inſuper aut cannabis in eis putreſcit. Quando enim aër huiuſmodi ſordibus inquinatus per inſpirationem trahitur, ſpiritus inficit, ac maximam cerebro noxiam ſuggerit, viarum ſpiritus obſtructione facultatis animalis tranſitum prohibens, & halitu ſuo caput grauans. Huiuſmodi ergo aër omnibus ex ęquo ætatibus, omníque temperaturæ noxius eſt: ſicut è diuerſo qui purus omnino eſt, nulli non ætati eſt vtilis. Hinc non temerè Auicenna 1. 1. doctr. 2. ſum. 1. ca. 2. in hunc propè modum ſcriptum reliquit: Aër quidem optimè tẽperatus, & clarus, cui nihil prorſus admiſtum eſt alienæ

materiæ quę tota ſubſtãtia ſpiritus tẽperaturæ cõtraria ſit, ſanitatẽ nõ efficit tãtùm, ſed etiam conſeruat. Contrarius verò effectus producit contrarios. Verùm quò prędictorum exactior habeatur notitia, ſciendum eſt, Aërem pro tuenda bona valetudine duobus modis eſſe neceſſarium. Primò quidem ob ſpirituum & caloris innati refrigerationem: Deinde verò ob fumidi excrementi, ſpiritibus ac calori innato moleſtiam exhibentis, expulſionem. Quemadmodum enim externum ignem ſine aeris euentilatione ſuffocari atque extingui videmus: ita etiam de ſpiritibus & calore innato imaginari oportet. Niſi enim per aſſiduam inſpirationem & trãſpirationem calor naturalis refrigeretur, ac quaſi ventiletur, neceſſe eſt ſpiritum perire: Aëre enim indiget nutriente, conſeruante, temperante, atque depurante, ſiue ſegregante. Nutritio ergo, conſeruatio, & temperatio caloris innati fiunt per aëris attractionem. Depuratio per eiuſdem expulſionem. Ac priores quidem fiunt aſperæ arteriæ dilatatione, quam διαστολὴν Gręci nominant, ea enim aër frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde ſpiritus quoque animalis gignitur, excitat, & recreat. Altera verò eiuſdem arteriæ accidit contractione, συστολὴν Græci vocant, qua certè,
quod

quod ex humorum deuſtione in toto animante contractum velut fumidum eſt excrementum, expellitur. Aër itaque qui ſic attrahitur, ſi fœtidus & impurus fuerit, calorem innatum atque ſpiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi poteſt, facillimè infici corda venenato aëre. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus eſt aer optimæ eſſentiæ, qui nihil vaporis ſeu halitus alieni in ſe admiſtũ habeat, neq; turbidus, aut nebuloſus appareat. Qui enim talis exiſtit, humores conturbat, & , vt antea etiam dictum eſt, animam contriſtat. Sed ſit exquiſitè purus ac liber qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu vndique luſtretur. Et cui fumi, pulueres , & nebulę admiſtæ non ſint. Et qui nec ſtagni, nec paludis halitu ſit infectus, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpiret, qualis circa σάρδεις, & Hierapolin, aliubíq; in multis terrarum locis viſitur. Nec qui ex cloacis, quæ vrbem aut numeroſum exercitum purgent, vitium contraxit. Nec qui ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine, aut fimo coinquinatur. Nec qui ob ſtagnum, vel flumen vicinũ nebuloſus eſt. Nec qui editis vndique montibus in cauo loco, ſiue valle concluſus nullum recipit perflatum. Suffocãs enim putríſq; eſt, ſimilis ei, qui in domib⁹

quibuſdam eſt incluſus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum, plurimis aceruatur ſqualor ac ſitus. Proinde omni planè ætati noxius eſt,& vitandus,quemadmodum & quilibet incluſus. Hæc ferè Galenus lib.1.capite 16.de ſanitate tuenda. In peſtilente tamen ambientis cõſtitutione,ob generaliorem putrefactionem, incluſus conuenientior exiſtit: vnde per id tẽpus domi manere, feneſtráſque occludere oportet, ne quà peſtilens aër ingrediatur. Quòd ſi cui tamen eas aperire placuerit,curandum in primis, vt ſint verſus Orientem, aut Septentrionem conſtitutæ: ídque fiet à Sole iã aliquot horis orto. Calor enim Solis citiùs irrumpens caliginem atque putredines aëris diſſipat,omnémque craſſitudinem eius attenuat. Ad poſtremũ verò cauendum etiam, ne vel minimum quidem. aër in qualitatibus ſuis tam actiuis quàm paſſiuis,caliditáte nimirũ, frigiditate,humiditate, & ſiccitate,excedat. Si verò talis loco habitationis noſtræ natura defecerit,arte noſtra moliendum erit,vt qualem eſſe expedit, præparetur. Id autem qua ratione fieri poſſit, Galenus libro 9. Method.medend. cáp. 14. & Auicenna 2.1. doctr.2.Sum.1.capit.6.7.8. & 9. copioſè admodum docent.

DE NIMIA VINI POTATIONE.

CAPVT XV.

SI nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu manè bibas iterum, & fuerit medicina.

Præceptum hoc loco de iis traditur, qui manè ob pridianum vini potum ægrotant, nempe, vt tum quoque ipſis paulum vini propinetur. Porrò largior vini inuitatio, quæ vltrà quàm ſatis eſt, ac multam in noctem producitur, ebrietatem nonnunquam ſæpè ſitim matutinam, aliquando verò immodicam etiam corporis excalfactionem ſuſcitare ſolet. Siquidem excalfactionem, maximus error eſt, id manè repetere: nam perinde hoc eſſe, ac ſi ignem igni adderes, oleóque incendium reſtingueres. Si ebrietatem cum nauſea quadam, nihil incommodauerit, ſi etiam paulum eius manè propinetur. Quin Hipp. 2. Epid. in crapula & capitis dolore vinum meracum vel panem quàm calidiſſimum cum vino meraco edendum ſuadet, ſcilicet voluit tum Hipp. meracum exhiberi vt aſcendétes è crapula vapores ad vias veniæ deriuarentur, vel vt excitato ex meri potu naturali calore præ copia grauato ac

torpidiore reddito crapula ipſa vel per vomitum vel per ſeceſſum ſolueretur. Sic enim facilè vomitus elicietur, ventriculúſque à bile & pituita, cæteríſque prauis ac vitioſis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerabitur, adeóque crapula cum omni eius noxa diſcutietur. Vomitum enim præſtare iuuamentum, vt ſtomachus à materiebus humoralibus euacuetur, autor eſt Auic. 4.1 cap. 13. probátque vomitum bis fieri in menſe continuis duobus diebus, ex autoritate Hippocrat. in libro de diæta ſalubri, & in libro de inſomniis, nimirum vt ſecundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idem 3. 1. doct.2 cap.8. non parum emolumenti ex eo conſecuturum adſerit, ſi quis ſemel in menſe inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, vt qui maximè ab ægritudinibus chronicis, hoc eſt, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moſes tract.4. ad Sultanum Babyloniæ hanc ſententiam ceu erroneam iis conuellit verbis: Nocet, inquiens, ebrietas omnis, & maximè aſſidua. Errauit ergo qui eſſe putauit vtilem ebrietatem ſemel in menſe. Quin eadem etiam à Gulielmo Placentino libro 1.cap.8. de curatione morborum, & à Gordonio particul.2.Lilij, cap.21. & à Valeſco lib.1. Philonij cap.8. redarguitur, vt

Dioſc. li. 5. cap. 7. & Rhazes li. 4. cap. 5. ad Alman.

quibus

quibus præſeruari, quàm curari melius eſſe videatur. De vomitu plura infrà cap. 85. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea quòd bibere illud non conſueuerit, oblæditur, huic & manè, quo adſueſcat, idem propinandum eſt: ſic enim fiet, vt ex vini ſumptione minorem læſionem ſentiat. Nam à conſueto, vt eſt apud Hippocratem libro 2. aphori. 50. minor fit læſio. Si verò nocturnam vini potationem manè ſitis excipiat, ea mendoſa eſt, & curatur quidem ſumptione vini, ſed magis tamen aquæ. Cæterùm minimè ignorandum hoc loco, ab aſſidua & quotidiana ebrietate ſummoperè omnibus, tam firmum, quàm imbecille cerebrum habentibus, ex æquo cauendum eſſe. Frequens ſiquidem ebrietas, quemadmodum 3.1. doctr. 2. capite. 8. Auicenna teſtatur, ſex morborum genera in humanis corporibus excitat. Primò nãque iecoris εὐεξίαν, hoc eſt, bonum habitum diſſoluit. Vinum enim immoderatiùs ſumptum, calorem eius naturalẽ vel obtundit, vel reſoluit, atque debilitat, adeò vt facultatem amittat ſanguificam, & aquoſas humiditates, ὑδρωπα efficientes, pro ſanguine generet. Vel hepar ipſum vnà cum humoribus eius adurit: quam ſanè rem magna ex parte ſequi ſolet, vel ἐλεφαντίασις, quæ eſt Arabum

Plinius lib. 14. ca. 22.

Ebrietatis incõmoda.

lepra, vel mania. Deinde aſſidua fumorum è vino ſublatione bonam etiam cerebri conſtitutionem deſtruit: Calidum quidem phrenitidi, aut maniæ, frigidum verò epilepſiæ, lethargo, apoplexiæ, aut caro, Arabibus Subeth appellato, obnoxium reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continuatam vini perpotationem ſequitur: atque inde ſanè accidit, vt bibacibus & frequenter inebriari ſolitis, caput, manus, ac reliqua membra propè omnia tremula efficiantur, idque non tantùm in ſenio, cuius maximè propriũ hoc vitium eſt, ſed in cruda quoq; viridíque ſenecta, & quandoque etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruis vitia, nempe conuulſionem, ac paralyſin adducit. Vbi enim immoderatiùs ſumitur vinum, vt quod calidam habeat temperaturam, facillimè eos replere ſolet. Talis ſiquidem natura promptè omnia ſubintrat, præſertim quum non admodum craſſam ſubſtantiam habuerit. Subſtantiæ igitur copia vinum neruis hæc adfert mala, Galeno comment. 5. libr. 5. aphoriſmor. teſte. Vinum etiam frequenter in ventriculo aceſcit, vnde non minimũ læduntur nerui. Ex defectu præterea concoctionis vinum ſæpè conuertitur vel in crudas atque aquoſas humiditates, quibus laxati nerui reſoluũtur, vel in frigidos, craſ-

ſos, &c

ſos,& glutinoſos ſuccos quibus ijdem obſtructi aut diſtenduntur,aut contrahũtur. Quintò Apoplexiam procreat:pituitoſo enim,hoc eſt,frigido,craſſo, lentóq; humore,quem tẽporis tractu generat, adeò principaliſſimos cerebri ventriculos vna vice & cumulatim replet, vt ſubitò omnes corporis particulæ motu ſimul ac ſenſu deſtituantur.Sextò verò repentinam ſępè mortem adfert : locis enim ſpirationis vini, vel inde generatarum humiditatum multitudine vehementer coarctatis atque impeditis , ebrius ſtertendo & dormiendo ſuffocatur. Hæc omnia Galenus etiam libro tertio de temperamentis, in eum ſcribens modum confirmat : Vinum, inquit, non ſemper animal calfacit, æquè vt nec oleum flammam accendit, tametſi aptiſſimum eſt ignis nutrimentum. Imò ſi imbecillæ & exiguæ flammæ cõfertim multũ oleum infundas , ſuffocabis eam , prorſúsque extingues potiùs , quàm augebis. Sic igitur & vinum,vbi plus bibitur,quàm vt vinci poſſit,tantum abeſt,vt animal calfaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quippe apoplexia , & paraplegia , & quæ GræcèCaros, & comata vocamus, & neruorum reſolutio , & comitiales morbi , & conuulſiones , & tetani immodicum vini potum comitantur : quorum vnum

quodque frigidum eſt vitium. Hæc illè. Quanquam verò à nobis hactenus dicta mala, vino immoderatiùs ſumpto accepta ferenda ſunt, non parum tamen conferre exiſtimandum eſt, ſi modicè bibatur. Auicenna loco ſuprà citato quinque eius recenſet commoda. Primo namque calore & ſubtilitate ſubſtantiæ, tum conuenienti quoque & occulta proprietate facilè efficit ciborum, quibus permiſcetur, in omnia membra diſtributionem. Vnde elegantiſſimè ab Hippocrate in libro de alimento, ὀχῆμα τῆς τροφῆς, hoc eſt, alimenti vehiculum nuncupatur. Idque meritò ſanè: neque enim ex ventriculo in venas, quæ ſunt in hepate multæ & auguſtæ, ſuccus facilè tranſmitti poſſet, niſi aliquis ei tenuis & aquoſus humor, tanquam vehiculum permiſceretur. Deinde eadem etiam ratione phlegma incidit atq; reſoluit, meatuũ obſtructiones aperit, adeóque naturã ipſam ad excretionem incitat. Tertiò flauã bilem per vrinam, ſudorem, excrementa, & tranſpirationem inſenſibilem, ἄδηλον αἰσθήσει διαπνοὴν Græci vocant, expellit: ídque intelligendum maximè de vino tenui, ſubrubeo, ſiue albo, per naturam debili, vel abundè diluto. Potentia enim flauam bilem augent potiùs, quàm expellunt quòd inſita quadam vi in eam facilè commu-

commutentur, & hepar, vltrà quàm ſatis eſt, calfaciant. Quartò atram bilem, quæ craſſa & tardi motus eſt, per proprios meatus ab hepate ad ſplenem, & à ſplene ad os ventriculi nullo negocio deducit, eandémque è corpore tandem vnà cum facibus exigit. Quinetiam melancholiæ noxas ſubſtantia, temperaméto, & effectibus ſuis contrariis reprimit ac tollit. Melancholia ſiquidem triſtitiam, timorem, puſillanimitatem, & auaritiam: vinum verò lætitiam, audaciam, magnanimitatem, & liberalitaté parit. Quintò medetur omnibus modis, ſeu ſpeciebus laſſitudinis, niſi multa extranea caliditas ipſis coniuncta fuerit. Spiritus enim languidos, tantúmque non exolutos, abundè reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates muſculis, neruis, chordis & iuncturis inſidentes aut eximit, aut certè minuit. Ad hæc, in arefactiua laſſitudine, re ita poſtulante, velociter humectat, præſertim ſi dilutum fuerit. Præſtat præterea & alia quàm plurima commoda. Galeno enim teſte libro 3. de téperament. capite. 3. omnium celerrimè nutrit: nam vt adſimiletur, mutationem deſiderat minimam. Calorem & ſpiritum naturalem corroborat, totum corpus calfacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat,

triſtitiam remouet, libidinē incitat, prę que omnibus aliis potibus concoctionem ſemicrudorum humorum in quauis corporis parte adiuuat, &, vt vnico verbo rem totam perſtringam, hominem & anima & corpore reddit viriliorem vnde abſtemij, ſi cętera ęquabiliter ſe habeant, reliquis ſunt effœminatiores.

DE MELIORE VINO.
CAPVT XVI.

GIgnit & humores melius vinum meliores.
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
Vinum ſit clarumq́; , vetus, ſubtile, maturum,
Ac bene dilutum, ſaliens moderamine ſumptum.

Hîc docetur inprimis, ex meliore vino meliores humores procreari: neque id ſanè immeritò. Nam quantò præſtantior humorum materia fuerit, tantò ex ea etiam meliores humores gigni, rationi conſentaneum eſt. Subiungitur deinde, corpus nigri vini potu torpidum ac pigrum reddi, & ne hoc quidem citra rationem. Nam cùm reliquis

liquis ſit craſſius, ac terrenę naturę magis particeps, ſpiritus etiam craſſiores inde produci neceſſe eſt. Similem enim eſſe oportet defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, vt locis ſuprà aliquoties citatis Galenus autor eſt. Iam verò ſpiritus craſſiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiẽdos pigrum reddunt. Tertia loco ſeptem referuntur præcepta de electione vini.

Primum, vt ſit clarum: hoc enim, vtpote ſubtile, ſpiritus etiam claros, ac ſubtiles generant.

Secundum, vt ſit vetus: Nouum enim ſiue muſtum (ſi cætera conſentiant) faciliùs inebriat, aluum ſubducit, colicos cruciatus generat, & alia quædam adfert incommoda, de quibus infrà capite 26. Neque ita tamen hoc intelligendum venit, vt nobis admodum vetus eligendum videatur. Tale enim, iuxta Auicennæ ſententiam, 3.1. doct.2. capite 8. inter medicamenta potiùs, quàm potus reponendum eſt. Maior ſiquidem ei corporis ad caliditatem & ſiccitatem alterandi, quàm alendi facultas ineſt. Alimentum enim, quòd ex ipſo corpore hominum accedit, exiguum eſt: eo quòd à fæcibus & viriditate, quibus permiſtum & confuſum fuit, iam repurgatũ, ſéque ipſo calidiꝰ quodãmodo effectum ſit. Vinũ nãq; ſicuti li.8, ca. *Vinum vetus.*

14.de ſimp.medica facul.à Galen.ſcribitur, ex ſecundo eſt ordine excalfacientium: ſed quod admodum vetus eſt, ex tertio: ſicut muſtum, quod vocant, ex primo. Caliditati eius proportione reſpondet ſiccitas.

Tertium, vt ſit ſubtile: tale enim ſpiritus procreat multos atque ſubtiles: cùm è diuerſo craſſum craſſos generet.

Quartum, vt ſit maturum, non auſterum, ſiue ſtypticum. Auſterum namque vinum, quemadmodum comment.8.lib.3. de vict.rat.in morb.acut. Galenus atteſtatur, excretiones omnes cohibet. Quare lædit ea corpora, quibus per vrinas expurgari eſt opus, lædit quoque ſuperiora omnia. Sed tamen ipſa adſtrictionis ratione omnino iuuamentum præſtat ægritudinibus inteſtinorum. Verùm huiuſmodi adſtrictionem labefactat, exoluítque, ſi aqua tẽperatum fuerit.

Dilutũ. *Quintum*, vt ſit dilutum: Vinum enim cùm diluitur, hoc eſt, aqua temperatur, remittit fumoſitatem ſuam, atque ob eam rem minùs cùm caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipſum de vino ſubtili potiſſimùm intelligendum videtur, nempe, craſſum diluẽdo ſubtilius ac magis fumoſum efficitur, atque ob id citiùs inebriat. De eo igitur Auicennam intellexiſſe cenſendum

eſt, 3.

eſt,3.1.doctr.2.cap.8.dum inquit: Mixtum velociùs inebriat.

Sextum, vt infundendo quaſi ſubſiliat: & eſt vna de boni vini conditionibus, de quibus ſuprà capite 10.dictum eſt.

Septimum, vt modicè ſumatur. Vinum enim modicè ſumptum acuit ingenium. Excitat enim vini calor inueniendi vim, quæ torpet nonnunquam in ieiunis. Extat hæc ſententia in libro de diſciplina ſcholariũ, qui Seuerino Boethio adſcribitur, libro 2. Vinum, inquit, modicè ſumptum intellectui videtur conferre acumen: non autem modicè ſumptum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorem infundit, ad ignorantiam perducit. Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conſeruanda bona valetudine eligendum eſſe vinum ætate medium, clarum, rubedine nonnulla participans, odoratum, ſapore æquale, ita vt non acre ſit, nec acutum, neque dulce, nec fumoſum, neque craſſum, neque ſubtile nimis, ſed ad ſubtilitatem inclinans, neque excellenter potens, neque plus æquo imbecillum, ſed medium. natum in colle aperto Meridiem ſpectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc ferè Auicenna loco citato. Porrò circa vini vſũ pro ętatis ratione tres notandę

Virgilius 2 Geor. Apertos Bacchus amat colles, &c

ſunt regulæ. Prima, ne pueris detur vinum in potu: nam perinde hoc eſſet, ac ſi ignem igni addas. Quippe quòd hauſtum & humectat nimium, & calfacit corpus, tum caput halitu replet iis, qui humido calidóque temperamento ſunt, quale eſt eiuſmodi puerorum. Atqui nec repleri his caput eſt vtile, nec ſuprà, quàm par eſt, humidos calidóſque fieri: quoniam eò iam caloris humorísque peruenerunt, vt ſi paululum vtramuis qualitatem auxeris, iam modum exceſſerint. Cùm autem ſit omnis exceſſus fugiendus, maximè hunc fugere expedit, ex quo non corpori modò, verumetiam animo damnum accedit, Galenus li. 1. capite. 15. de ſanitate tuenda. Secunda, vt ſeni detur, quantum citra diſpendium valetudinis ferre queat, hoc eſt, quantum appetit genuina ac regulari appetentia. Quemadmodum enim ocreæ veteres, aridæ, & corrugatę oleo, ita corpora ſenum vino electo, quale eſt Bellouacenſe, reficiuntur ac renouantur. Senibus enim, cùm exangues & frigidi ſint, vnum illud maximum commodum ex vino accedit, quòd ætatis frigiditatem ad ſymmetriam & mediocritatem caloris reducat, triſtitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat, & ſoporem, quo ferè deſtituuntur, reuocet, obſtructiones item, quibus iidem obnoxij

obnoxij ſunt, tollat. Sanè vinum ſicuti pueris alieniſſimum, ita ſenibus aptiſſimum eſt. Galenus libro 5. de ſanitate tuenda, cap. 7. Tertia, vt iuuenibus non exhibeatur, niſi temperatè. Nam, vt Galenus inquit lib 1. de ſanitate tuenda, cap. 15. neque iam adultis vinum, niſi modicè ſumptum, exiſtimandum eſt vtile eſſe: quòd videlicet & ad iram, & ad libidinem præcipites facit, & partem animi rationalem hebetem turbidámque reddit. Cæterùm his ipſis ad bilis excrementa vel mitiganda vel expellenda, eſt ſanè non inutile: Corpus corroborat, & ingenium, ob ſubtilium & tenuium ſpirituum copiam, exacuit. Plura Plato libro 2. de Legibus, Seneca libro 2. cap. 20. de Ira. & Galenus in libro, Quòd animi mores corporis temperaturam ſequantur, capite 10. *Vinum lac ſenū.*

DE CERVISIA.
CAP. XVII.

Non acidum ſapiat ceruiſia, ſit bene clara.
Ex granis ſit cocta bonis ſatis, ac veterata.

Hîc quinque traduntur notæ eligendæ ceruiſiæ.

Prima, vt non ſit acida: hæc enim ven-

triculo inimica eſt. Acetum nâque, quemadmodum comment.39.libro 3.de vict.rat. in morbis acut. Galenus docet ſuapte natura neruos offendit, ídque ſanè experimentum teſtatur, & demonſtrat ratio, nempe exangues ſunt, & ideo frigidi facilé que ab iis, quæ refrigerant ſimul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. Læduntur præterea & à reliquis perfrigerantibus omnibus: ſed ſubſtantia aceti, quod tenuium eſt partium, in eorum mergitur profundum; atque in omnes ita irrumpit partes, vt ne minimum quidem ex eis illæſum maneat. Sic igitur acetum neruoſas offendit partes. Ventriculus autem neruoſus eſt. Ergo, &c.

Secunda, vt ſit clara: turbida enim impinguat quidem, ſed vrinarum meatus obſtruit, atque ob id calculoſis plurimùm nocet, flatus gignit, difficilem atque breuẽ ſpirationem efficit, & pituitam auget.

Tertia, vt ſit cocta ex bonis, ac validis, & minimè corruptis granis, nempe ex optimo hordeo, tritico, vel auena: quantò enim grana meliora fuerint, tantò & meliorem inde humorem gigni, par eſt.

Quarta, vt ſit bene ac perfectè cocta. Hęc enim meliùs concoquitur, & naturę conuenientior exiſtit. Malè verò cocta, ventris

tris inflationes, tormina, & colicos cruciatus generat.

Quinta, vt ſit vetus, & à fæcibus repurgata. Recens enim præterquàm quòd iiſdem malis, quibus malè cocta obnoxia eſt, ſtranguriam etiã facit. Plura infrà cap. 46.

DE VSV CERVISIÆ.

CAPVT. XVIII.

De qua potetur ſtomachus non inde grauetur.

Hîc vnicum de Ceruiſiæ vſu præceptum traditur, nempe, vt modicè ſumatur, neque ea ſtomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex ceruiſia, quàm vino, deterior eſt, & diutiùs perdurat, quòd craſſior, concoctúque difficilior ſit, quàm vinum. Fumi nanque craſſiores inde ad caput eleuantur, quàm ex vino: quare tardiùs etiam diſcutiuntur. Ex quo ſanè loco ſequitur etiam, in principio prandij vel cœnæ potum à ceruiſia vtiliùs, quàm à vino inchoari. Ventriculus enim ante cibi ſumptionem vacuus & nutrimenti indigens è proximis haud dubiè viſcerib⁹ attraxit. Illa verò, vt copioſè admodũ li. 3. de facul. nat. ca. 13. Gale. docet, nihil præter ſuperfluitates & excrementa

retribuiſſe certum eſt: quo fit, vt ſuperfluitatibus iam atque excrementis abundet. Quæ certè potiſſima cauſa eſt, cur in maxima fame Medici conſulant, vt ante cibi ſumptionem vomitus eliciatur: quo nimirum ſuperfluitates illæ à ventriculo attractæ euacuentur priùs, minimé que cum χυλῷ miſceantur. Si igitur in principio menſæ biberetur vinum, quo natura præcipuè delectatur, quódque auidiſſimè ab ea, quæ viſceribus ineſt, trahendi vi rapitur: ſuperfluitates à ventriculo attractę, vnà cum vino in omnia ſtatim corporis membra non ſine ſanitatis diſpendio diſtraherentur. Atque ob hoc fortaſſis Ioannes Matthæus de Gradi.cõſilio 90. non in principio ſolùm menſæ,ſed in maxima quoque ſiti, & poſt quālibet actionē fortem ac vehementem à vino abſtinendum cenſet:quippe quòd ita ſumptum inconcoctum adhuc ac crudum ad neruos facilē penetret, atque inibi in acetum cõmutetur. Ceruiſia verò, vtpote craſſior, & ad concoctionem pertinacior, non tam auidè rapitur: quare ab ea potus in principio prandij,vel cœnæ, vtiliùs inchoatur. Ceruiſia humores etiam orificio ſtomachi inſidentes abluit, & ſitim, quæ ex nimia vini potatione timetur,prætereà & quamlibet aliam mēdoſam,coërcet ac reprimit.

QVÆ

QVÆ VICTVS RATIO QVOlibet anni tempore ſit vtilis.

CAPVT XIX.

Temporibus veris, modicum prandere iuberis,
Sed calor æſtatis dapibus nocet immoderatis,
Autumni fructus caueas ne ſint tibi luctus,
De menſa ſume quantum vis, tempore Brumæ.

Hîc pro ſingulis anni temporibus conueniens inſtituitur victus ratio. Et primò quidem de Vere agitur. Verno ſiquidem tempore modicè prandendum eſt, id eſt, paulum cibo demendum, adiiciendumque potioni, Cornelio Celſo libro 1. capite 3. & Auicenna 2.1. doctr. 2. cap. 6. teſtibus. Hyeme enim, ob temporis guloſitatem, exercitij paruitatem, & reſolutionis prohibitioné, humores crudi, maximeque phlegmatici, ex temporis proportione generati in interioribus corporis, ob ambientis aëris frigiditatem, ſiue ἀντιπερίστασιν, adunantur. Ver autem ſuperueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit. Quare na-

tura per id tempus plurimùm circa illorum concoctionem occupata eſt. Si itaque in Vere magna daretur cibi copia, natura impedita prędictorum humorum cõcoctione diuerteretur, vtpote humoribus, & magna ciborum copia plus ęquo grauata: vnde relicti in corpore humores crudi & inconcocti facilè in membrum aliquod decumbentes ęgritudinem inducerét. Quare ſummoperè cauendum eſt, vt id temporis cibo nonnihil dematur. Ciborum enim diminutio ab ægritudinibus Veris maximè præſeruat, Auicenna ibidem teſte. Et hoc quidem de adulto & extremo Vere intelligendum. Nouum enim hyemi adſimilatur, vnde & hyemis ritu per id tempus cibus adminiſtrandus eſt. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus referto. Corpori nãque in humoribus temperato cibus iuxta caloris innati, atque eius, quæ à corpore fit, reſolutionis, proportionem exhibẽdus eſt: ablata enim cauſa eſt diminutionis cibi. Vnde Hippocrates lib.1.aphor.15. Ventres hyeme & vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis.

Aeſtatis cibus. *Secundò*, de æſtate, nempe quòd immoderata,

derata cibi ſumptio æſtate noceat. Siquidem virtus concoctrix tunc debilis exiſtit: Calor enim innatus, qui omnium operum naturalium cauſa eſt, propter extrinſecus circumſtantis caloris exceſſum, ad ſibi affinem extrà protenditur, atque ita contingit diſſolui ac diſſipari eius ſubſtantiam: ob hoc igitur debilior redditur, quàm vt multum cibum conficere queat, Galeno cõment.15.libro 1. aph.teſte. Vbi minimè tamen ſilentio prætereundum eſt, ob maximam humiditatum corporis tam ſubſtantialium, quàm nutrimẽtalium, quæ per æſtatem fieri ſolet, difflationem, plurimum quidem ac craſſius alimentum exhibendum eſſe, ſi virtus concoctioni ſufficeret. Verùm cùm vno eodẽque tempore multum conficere non ſufficiat, parũ de eo ac ſæpiùs exhibẽdum eſt. Id quod cõment.17. lib.1.apho. Galenus iis ſignificauit verbis: Aeſtiuo quidem tempore, quantum ad tẽporis rationem attinet, ſæpiùs pauca danda ſunt, quoniam & pluri egent adiectione, vt qui ſunt diſſoluti, & vires habeãt imbecilles. Idem Cornelius Celſus lib.1.cap.3. ſic ſcribens confirmat: Aeſtate vt ſæpius cibo vtendum, ſic exiguo eſt. Quanquam verò cibo nonnihil per ęſtatem demendum eſt, potioni tamẽ adiiciendũ videtur. Maxima ſiquidẽ tũ fit difflatio & exiccatio cor-

poris, & calor humidum longè exuperat, vnde maior etiam ſitis exoritur. Elixis itaque frigidiſque cibis, ac potione tũ multa, tum diluta vtendum. Vinum verò purũ ac vinoſum, vt quod facilè inflammetur, & violento æſtu vehementem calorem incendat, vitandum.

Tertiò, de Autumno, vt ſcilicet in eo à pomis ac cęteris autumnalibus fructibus, nimirum vuis, perſicis, ficubus, & ſimilibus abſtineatur, vel parcè ſaltem de ipſis aſſumatur: ob ebullitionem enim quam in corpore & humoribus faciunt, ſanguinem nimis fluidum, & putrefactioni accommodum generant, idque maximè in ventriculo impuro, & corporibus κακοχύμοις, qualia per Autumnum ſępius occurrũnt: quæ ob id etiam malis corripiuntur ægritudinibus, cuiuſmodi habentur imprimis variolę, morbilli, & peſtilentes. Quod palàm etiam Paulus Aegineta libr. 1. capite 53. ita ſcribens atteſtatur: Poma in Autumno affatim aſſumere noxium eſt, vt quę non copia tantùm obſint, verum etiam vitioſos procreent humores & inflationes. Etenim pręſtantiſſima, nempe ficus & vuę, flatus pariunt, corrumpuntque cibos, niſi ante alios præſumantur, ita verò neque inflant, neque corrumpunt. Cæterùm quò exactior victus ratio per Autũnum habeatur, vnicè hoc

Oribuſ. lib. 1. cap. 10. ad Eunapium.

hoc omnibus, qui ſanitatis tuendę curam ſuſceperint, cauendum eſt, quemadmodú libro 4. ad Almanſo. cap, 26. Rhazes præcipit, ne famem vel ſitim patiantur, vel cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum autem bibendum eſt paulò liberiùs, non tamen immodicè, ceu in æſtate, dilutum: népe vt corpus humectet, & calore reprimat. Quod enim aqua immodicè temperatum eſt, calorem obtundit, inflationes, ac inde colicos cruciatus procreat. Minus etiam eius quàm per æſtatem ſumendum eſt. Siquidem natura tunc imbecillior exiſtit, quàm vt magnam vini copiam concoquere queat. Sunt apud Galenum in libro de cibis boni & mali ſucci, capite 3. pulcherrima quædam ac vtiliſſima de horæis fructibus præcepta, quem ſanè locum, quia valde eruditus eſt, hîc integrum ſubiicere placuit. Pater meus, inquit, geometrię, architectoriæ, aſtronomię, arithmeticæ, logiſtices ſtudiis plurimum valuit: maximeque omnibus, quibus erat notus, ob ipſius iuſtitiam, modeſtiam, bonitatem, vt quiuis ex Philoſophis, admirationi fuit. Is cùm puer ipſe adhuc eſſem, eam mihi victus rationem inſtituit, vt nullis per id tempus obnoxius morbis vixerim. Vbi verò adoleſcentiam ſum ingreſſus, ille in agrum rei ruſticæ ſtudioſus conceſſit, ego verò doctri

nę ſtudiis ardentiùs quàm cæteri condiſcipuli die noctúque operam dabam. Sed cùm per totum id tempus, quod ὀπώραν vocant,horæis,hoc eſt,tempotariis vel fugacibus fructibus vnà cũ æqualibus meis vberius vſus eſſem, adueniente Autũno acuto morbo correptus ſum, venáque incidere opus fuit.Cumque ergo in vrbẽ pater reuerteretur, ad me obiurgandum ſe conuertit,eiusq; generis victus admonuit,quo, eodem ſuadente,vſus antea fueram, vtque ab illo in poſterum minime diſcederem: vitaremque ſodalium incõtinentium conſuetudinem præcepit.Tum ſequenti etiam anno operá curamque adhibuit, vt ſobriè viuerem,atque horæos fructus cum moderatione guſtarem. Atque ita in eo anno, qui erat ætatis meæ vndeuiceſimus,incolumis vixi.Sed cùm altero deinde anno pater exceſſiſſet è vita, ipſéq; vnà cum eiuſdẽ ætatis amicis oporæ fructus ad ſatietatem ſumerem,in ægritudinem ſuperiori conſimilem incidi, vt tunc quoque ſanguinis miſſione opus eſſet.Deinde verò vel ſingulis annis,vel alternis nonnunquá,ad octauum vſque & viceſimum annum morbo aliquo laborabam. Cumque tunc temporis periculum eſſet,ne ea pars mihi, qua iecur ſepto tranſuerſo annexum eſt,abceſſu corriperetur, ab eſu horeorum omnium mihi pe-

hi penitus abſtinendum propoſui, exceptis ficubus vuiſque omnino maturis, quas neque intẽperanter, vt antea, ſed cum moderatione, ſumebam. Quam ſanè victus rationem, cùm quidã ex ſodalibus natu me duobus annis maior cõprobaret, curã ambo adhibuimus, vt exerceremur, cruditateſque omnino vitaremus, ob idque ad hãc vſque diem multos iam annos incolumes viximus. Reliqui quoque ex amicis, qui me hortante exercitatione vſi ſunt, moderateque cibũ ſumpſerunt, rectè omnes ſemper valuerunt, ſed alij quidẽ à quinto iã & viceſimo, alij ab aliquãto paucioribus annis, vt cuique ſcilicet perſuaſum fuit, horæos fructus, ciboſque alios mali ſucci vitari oportere. Hæc ille.

Quartò, de hyeme: Hyberno ſiquidem tempore, Auicenna 2.1.doct.2.cap. 6.teſte, quantum volumus, hoc eſt, plus quàm cæteris temporibus edendum eſt. Quod Galeni etiam teſtimonio confirmatur, qui comment.17.lib.1.apho.in eum ſcribit modum: Hyberno tẽpore multa quidẽ danda ſunt, propter robur virium, ſed raro quia non valde multa indigent adiectione laborantes, vt quibus nõ multa fiat euacuatio. Et ratio quidẽ eſt, quia calor innatus hyeme intenſior eſt, tũ quia vnitus; tum quia corroboratus διὰ τὴν ἀντιπερίςασιν, id eſt, *Hyemis cibi.*

iuxta poſitionem ſui contrarij, nempe aëris frigidi corpora ambientis. De qua plura Ariſtoteles libr.1.capi.12. μετεωρολογικῶν. Sed hoc veritatem habet in robuſtis & corpulentis, non autem in raris & debilibus. In his enim intenſum hyemis frigus non modò non corroborat calorem innatum, ſed magis debilitat. Quòd verò hyberno tempore calor plurimus ſit, innuit Hippocrates apho.15.lib.1. Ventres hyeme & vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus eſt, vnde & pluribus egét alimentis. Quæ quidem & craſſiora & concoctu difficiliora exhibere licet, eò quòd calor intenſior ſit. Vino autem vtendum eſt tum meraciore, tum rubicundiore. Quanquam verò in hyeme, ob robur caloris innati, & fortitudinem virtutis concoctricis, cibi craſſiores ac denſiores cõueniunt, quia tamen tunc temporis ob phlegmatis abundantiam corpora facillimè replétur, & obſtruuntur, & parua fit à continente reſolutio: tutiùs eſt vti cibis inter ſolidum & rarum mediis: qualis eſt caro hœdina, vitulina, veruecina, luciorum, percarum & cancrorum: Craſſioribus verò, vt bouina, ceruina, porcina, concharum, oſtreorum, carpionum, & ſimilium, abſtinendum, aut certè

tè cum moderatione vtendum: adhibitis ſemper rebus aperitiuis & diureticis,nimirum petroſelino,naſturtio, apio,& exercitio forti. Cæterùm circa victus rationem pro ſingulis anni temporibus conuenientem hoc etiam notandum venit:Quòd autumno quidem melancholicis cibis ac ſiccantibus abſtinere oporteat, hyeme verò eis vti,quemadmodum ſanè æſtate humectantibus & refrigerantibus: Vere autem, quòd medij ſit temperamenti,mediæ facultatis cibos edere,quemadmodũ lib.1.capi. 25.de aliment.facult.Galenus atteſtatur.

DE PRAVO POTV corrigendo.

CAPVT XX.

Saluia cum ruta, faciunt tibi pocula tuta,
Adde roſæ florem, minuúntque potenter amorem.

Duo traduntur hoc loco praui potus Remedia.

Primum,Saluia: cuius folia potibus immerſa vitia eorum proprietate quadã tollunt. Peculiarem prçterea habent gratiam roborandi cerebrum ac neruos:iis verò roboratis, malis fumis ex prauo potu procedentibus meliùs reſiſtitur. *Saluia.*

Ruta. *Secundum*, Ruta: Huius namque folia integra ac citra contritionem vllam potioni impoſita, auxiliaré vim contra perniciem eius prçſtãt. Etenim caliditate & proprietate ſua potus vitia emendant. De Ruta, quomodo aduerſus venena cõferat, ſatis dictum eſt ſuprà cap. 13.

Additur in poſteriore verſu, quòd flos roſç ſuperioribus adiunctus, nõ modò dictã earum vim augeat, ſed Veneris inſuper appetitũ cohibeat atque tollat. Quod ſanè de roſis potiſſimùm intelligẽdum eſt, quæ puniceo colore rubent: hæ nãque fragrantia ac ſtyptico ſuo ſapore potus nocumẽtum remouent.

DE NAVSEA MARINA.

CAPVT XXI.

Nauſea non poterit hæc quem vexare, marinam
Vndam cum vino mixtam qui ſumpſerit ante.

Cùm plerisque neceſſitas incidat nauigio per mare proficiſcendi, hîç etiam remedia quædam aduerſus nauſeas & vomitiones, quibus premi ſolent, qui nauium inſueti primùm iam nauigare incipiũt, enumera

merare placuit, Népe, ſi diuites illi fuerint, vt per dies aliquot antequam nauem conſcendant, vinum ſuum aqua marina temperent: ſin pauperes, aquam marinam abſque miſtione bibant. Sic enim fiet, vt nauſeas citra vllum negocium euitét. Nam vinum, & pręcipuè aquoſum, quod Paulo Æginetæ οἰνάριον Græcè dicitur, ſtomacho vomitionibus turbato maximè conuenit. Aqua verò marina ſalſa & adſtrictoria ſua vi os ventriculi claudens, vomitiones præcîdit atque impedit. Porrò vomitionibus primùm iam oboriétibus, nec facilè, nec vtiliter reſiſtitur: vt quæ omnino magna ex parte præſidio eſſe ſoleant contra magnas & vehementes ægritudines, nimirum elephantiaſin, aquam intercutem, apoplexiam, & ſtomachi tum frigiditatem, tum inflationem. Siquidem ab his non ſolùm præſeruant, ſed eaſdem etiam iam obortas, vel curant, vel certè leuãt. At ſi diutiùs crebriusq; vrgeãt, adeò vt nauigãtes vehementer debilitétur, comeſtione ſtypticorũ & acidorum fructuũ, cuiuſmodi ſunt mala cydonia, mala Matiana (hoc eſt, vt interpretatur Iacobus Syluius, poma ſylueſtria, vt verò Ianus Cornarius, poma Arantia) & noſtra orbicularia & curtipendula poma, quæ Epiroticis malis reſpondere putantur, vulgò Capenduta, ſiue pommes de

Gale. cõment. 14. libro 4. aph.

Oribaſ. lib. 5. cap. 3. Synopſ. ad Euſtathium.

Capendus Gallicè vocantur,& punica ſiue granata acida,reſtringendæ ſunt. Hæc enim os ventriculi corroborant,& humoré ſurſum repentem deorſum reuellunt,ac infernè per ventré euacuant, fluentemq; ſtomachum ſiſtunt. Quin & ipſe ſtomachus ab hiſce roboratus fructibus humores ad ſe vndarum exagitatione cõfluentes reprimit.Apij quoque ſemen torrefactum,ac in vino pótum,confert.Abſinthiũ quoque tã in cibo, quam in potu ſumptum, nauſeas tollit.Panis itém aſſatus,ſi ex vino aquoſo & odoro maceratus ingeratur, prodeſt. In ſũmma, tota victus ratio tum ex acidis & ventriculum roborãtibus, tum vapores etiam ſiue fumos ad caput aſcendere prohibentibus,conſtituenda eſt:In quorum numero & lenticulæ cumprimis in aceto, vel ſucco vuæ acerbæ incoctæ,reponédæ ſunt. Plura Paulus Aegineta lib.1.cap.56.& Auicenna 3.1.doct.5.cap.8.

Vapores ſtomachi prohibentia.

DE GENERALI condimento.

CAPVT XXII.

Saluia,ſál, vinum, Piper,allia, petroſelinum,
Ex his fac ſalſam,ne ſit commixtio falſa.

Communes recenſentur hoc loco materiæ,

teriæ,ex quibus in menſa ἰμβάμματα, hoc eſt,intinctus, condimenta,ſiue ſalſamenta ex tempore parari poſſint, ſi ſpecialia defuerint. Sunt autem ex numero ſex.Et prima quidem Saluia eſt: Ex hac enim fit condimentum in aſſatione ſiue coctura anſerum & porcellorum. Hi namque Saluia perſępè farciri ſolent,antequam aſſentur:vt nimirum ſuperfluis ac glutinoſis ipſorum humiditatibus reſolutis atque diſſipatis,Saluiæ penitus ſibi cùm odorem, tum ſaporem induant. Saluia tamen poſt aſſationem reĳcienda, & non comedenda eſt:Quin etiam ruricolę & plebei homines condimentum ex Saluia conficiunt, quo in anſerum eſu vtuntur.Allium enim cum Saluia contundunt, vt acrimoniam deponat, & vino commiſcent. Secunda, Sal: de quo infrà capite 52.Tertia, Vinum: Quod ſanè extemporale diuitum, vel nobilium condimentum eſt. Nam in ſinapeos aut omphacij defectu, vinum cum ſalę temperatum pro ſalſamento ingerunt. Quarta,Piper: Eſtque ruſticorum & agreſtium hominum ſalſamentum: quippe, quibus fabæ atque piſa pipere condîta in quotidiano ſint vſu. Quinetiã ex pane toſto cum ceruiſia, ſiue vino,ius nigrũ pipere condîtũ pultis inſtar cõficitur,quod ob id vulgato iã ferè vbiq; nomine pipera-

Salſamẽta varia.

Sal cum vino

Piper.

tũ etiam appellatur. Hoc ſuper carnes aut piſces effuſum in delitijs habetur. Quinta, *Allium.* Allium:hinc quoque ſalſamentum Ruſtici cõficiunt,quod cũ omnibus propè cibis ſuis,ſiue aſſi illi fuerint, ſiue elixi,ſiue dulces,ſiue ſalſi, imò verò & cum induratis ouis eſitãt. Allium namque tritum cũ molli caſeo ac lacte commiſcent,atq; epulis deinde apponunt.Sexta,Petroſelinum: *Petroſelinum.* Siquidẽ ex folijs eius contuſis, cúmque omphacio vel vino albo commiſtis, fit ſalſa viridis, quæ cum aſſis ferè mãditur. Cęterùm ſilentio minimè prętereundum hoc loco,quòd pro ratione temporum ſibi inuicem ſuccedentium,tum cibariorum etiam, quibus cùm apponuntur, ſalſamenta variari conueniat. Calidis ſiquidem temporibus frigida,aut minima certè caliditate participantia,è contrariò verò frigidis calida conferunt. Salſamentorum igitur ſtatuenda materia eſt,in æſtate omphàcium, turiones vitis,acetum, ſuccus malorum limoniorum, vel citrangulorum,vel punicorũ, ſiue granatorum, cum ſaccharo,ſtillatitio roſarum liquore, qui ῥοδόσταγμα Grçcè dicitur & amygdalis. Quibus tamen interdum ſerpylli nonnihil ac petroſelini ad frigiditatis commoderationem addi poteſt. Temporibus frigidis aptiſſima conſtituetur ſalſamentorũ materia,ſinapi,eruca,

zingiber,

zingiber,piper,cinnamomum, caryophyllon,allium,ſaluia ſerpyllum,mentha, petroſelinum,iuſcula carnium, vinum,& acetum,ídque non acre nimis, ſed vini naturæ propinquum.Temperatis autem temporibus inter caliditatem & frigiditatem media magis congruent. Porrò quod ad cibaria ipſa attinet,alia aliis, quemadmodũ ſanè coqui non ignorant, egent condimentis.Carni namque veruecinæ,ſimiliter & vitulinæ,atque capreolinæ,ſalſa viridis apponi ſolet,in æſtate quidem ex aceto, & omphacio, cum paucis ſpeciebus, nempe cũ petroſelino ,zingibere albo,omphacio, & pane toſto, eóque in aceto vel agreſta macerato, ſine allij admiſtione:In hyeme verò eadem, ſed cum largiore ſpecierum copia,pauco allio, optimo vino,& pauca agreſta, apponitur.Nõnunquam verò ſinapi & eruca ſufficiunt. Carnibus bouinis elixatis perquàm vtile pro condimento eſt, duntaxat ad vſus eorum, qui rectè valent,iuſculum nigrum ex pane toſto,cúmque iure carnium,pauco omphacio, & pipere coctum, quod piperatum etiam nomine appellari diximus. Hoc idem & pro ſuillis nõ inutile hyberno tempore fuerit, Nihil porrò vetat in principio refectionis per æſtatem carnes ſuillas etiam frigidas cum aceto ac petroſelino mandi. Quòd ſi

tamen eædem carnes, nempe bouina atque ſuilla fuerint, hyeme quidem cæpe atque allium cum exiguo ſpecierum dulcium pondere: æſtate vero ὀμφάκιον ſine cæpis, aut paruulas cæpas, ſed minuta planè copia, aſſumere alienum nō eſt. Sin verò ex carnibus ſubtilioribus paſtillatura conſtiterit, repudiato per æſtatem cæparum vſu, lac amygdalarum cum omphacio & exiguo ſpecierum dulcium puluere apponendum eſt. Ouum etiam conquaſſatum cum omphacio in fine conceditur. Hyeme verò vinum in omphacij locum ſufficere, adeóque ſpecies augere operæprecium erit. Cuniculorum & pullorū aſſaturæ conuenit condimentum ex cinnamomo & mica panis, æſtate quidem cum omphacio; ſed hyeme cum vino. Suillę carni aſſatæ per hyemem conueniet liquor, qui inde aſſando deſtillauerit, cum cæpis contuſis & optimo vino temperatus: per æſtatem verò ſalſa viridis, cuius ſuprà mentionem fecimus, ex vſu magis erit. Phaſianorum, perdicum, & turturum aſſaturæ præter ſalem aliud non requirunt condimentum.. Caponibus vero & gallinis elixatis non inutile condimentum eſt per hyemem proprium decoctionis earundem ius cum pauco ſpecierum dulcium puluere. & maximè quidem ſi ſaluia, hyſſopus ac petroſeli-

troſelinum iuri ſimul incocta fuerint : æſtate ius ipſum per ſe cum momento croci & ſucco turionum vitis ſufficit. Cæterùm pro caponum & gallinarum pinguium paſtillatarum condimento, præter exiguam ſpecierum dulcium copiam nihil penitus apponendum eſt, ídque in fine tãtùm, per æſtatem quidem cum omphacio, per hyemem verò cum optimo vino. Piſces verò tantò calidioribus atque acrioribus opus habent condimentis, quãtò craſſiore magíſque excrementitia carne & humidiore natura conſtiterint, concoctúque pertinaciores fuerint. Eadẽ in carnib⁹ quoque habenda eſt ratio. Plura Magninus de conſeruanda ſanitate, part. 3. capit. 20. & 21.

DE VTILITATE LOTIONIS MANUUM

CAPVT XXIII.

Lotio poſt menſam tibi confert munera bina.
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.
Si fore vis ſanus, ablue ſæpè manus.

Duæ hîc referuntur commoditates ex lotione manuum à ſumpto cibo. Primò namque manus ipſas puras atque mundas

efficit. Deinde verò lumina etiam reddit acuta, id eſt, viſus aciem excitat. Et hoc quidem non per ſe, ſed ex accidenti. Manus enim inſtrumenta ſunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas atque mundas eſſe conuenit. Sed de hoc abundè ſuprà cap. 2.

DE PANE
CAPVT XXIIII.

Panis non calidus, nec ſit nimis inueteratus,
Sed fermentatusq́; oculatus, ſit bene coctus,
Et ſalſus modicè, ex granis validis electus.
Non comedas cruſtam, choleram quia gignit aduſtam.
Et panis ſalſus, fermentatus, bene coctus,
Purus ſit ſanus, non talis ſit tibi vanus.

Duo circa Panis electionem tenenda eſſe, hoc loco præcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis autem maximè exiſtit recentior, & primùm iam è furno extractus. Nam cùm lentorem quendam adhuc retineat, vehementer inflet, viſceráque obſtruat, neceſſe eſt: eóque ad ſanitaté inutilis habetur. Quod 2. Cano. tract. 2. capite 572. in eum propè modum ſcribens Auicéna innuere etiam voluit. Non comedatur calidus, ſicut eſt, quando videlicet è furno extrahitur: huius enim, quemadmodum & reliquo-

reliquorum ſimilium vſus,propterea quòd inflet ,& immodicè viſcera obſepiat atque obſtruat , naturæ aduerſus infenſúsque eſt. Hic idem , vt libro 2. de vict. ratione in morb. acu. aphoriſ. 34. Hippocrates ſcriptum reliquit , & loco citato Auicenna confirmat , manifeſta caliditate & recenti fuligine ſitim facit,celeritérque vaporoſa humiditate ſatiat , ſed ſuprà ſuſpenditur,& tardè deſcendit. Vetere tamen (reliquis accidentibus circunciſis) faciliùs concoquitur : eſt enim humidior : ídque duobus potiſſimùm modis cognoſcitur. Primùm ex pueris,ferè enim ij maximè eo delectantur , vtpote ſimili. Alterum teſtimonium ab ætate ſumitur, Nam ſi vetus eſt ſicciſſimus , qui recentiſſimus eſt ,eum humidiſſimum eſſe oportet. Qui quidem & ſi victus ſalubris rationi vt alimentum minùs congruit , odoratu tamen præſtantiſſimus habetur. Valenti enim ac ſuaueolenti vino imbutus & naribus admotus , cor ipſum mirum in modum recreat ac roborat , atque hac ſanè ratione ſyncope correptis vtiliſſimè adhibetur. Imò verò & ſolo eius olfactu vitã prorogari nonnulli memoriæ prodiderunt. Quod proinde à Democrito factum eſſe, Diogenes Laërtius libro 9. in eius vita iis teſtatur verbis: Cùm iam ex ſenio deficeret , & pro-

Panis odor.

pinquus videretur morti, mœrenté ſororé, quòd ille in celebritate Cereris moriturus, ipſa deæ vota exoluere nequiret, bono animo eſſe iuſſit, panéſque calidos ſibi quotidie afferre, eos igitur naribus quum admouiſſet, viuum ſe, dum ea celebritas trãſiret, ſeruauit. Vbi verò dies illi tranſierunt (tres autem erant) quietiſſimè ac minimo dolore concluſit vitam 109. ætatis anno. Extat ſuper hac re Græcũ eiuſdem Laërtij Epigramma, ſic Latinè conuerſum

Quiſnam tam ſapiens viſus, qui tale patrârit
Vnquam, quale ſciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit præſentia fata dies, &
Illa recens cocti panis odore aluit.

Plura hac de re Conciliator differentia 155. & Manardus li. 18. epiſt. 6. Secundum, ne vetuſtate induratus, ſiue mucidus edatur. Naturæ enim humanæ, propterea quòd nimium exiccet, melancholicúmque ſuccum generet, pro alimento non conuenit.

Panis electio. *Secundo* loco quinque enumerantur panis electi conditiones. Prima, vt ſit bene fermentatus: Siquidem concoctu inter panes, vt libr. 1. de alim. facult. cap. 9. Galenus atteſtatur, ſunt facillimi, qui plurimùm ſunt fermentati, & pulcherrimè ſubacti, quíque in clibano igne moderato fuerunt aſſati. Porrò qui fermento omnino caret, nemini prorſus eſt accommodus. Qui verò pa-

rò parum habet fermenti, hic, iuxta Aui-
cennæ ſententiam, vbertim quidem nu-
trit, ſed niſi multo exercitio ac labore fa-
tigetur, qui eo vtitur, promptè læditur. Ie-
coris enim meatus, per quos fertur ali-
mentum, obſtruit, lienis imbecillitatem
auget, calculos denique in renibus gignit.
Secunda, vt ſit oculatus id eſt, ratus, poro-
ſus, & minimũ ponderis magna mole no-
bis præſtans: Hinc enim viſcoſitaté omné
ſublatam eſſe perſpicuũ eſt. Parũ tamen, ſi
Auicennæ credimus, alit, ventré excremẽtis
implet, & facilè per inteſtina deſcẽdit, quẽ
admodum ille quoque, qui, quòd ex farina
à furfure nõ ſeparata, & furfure à pura fari
na nõ ſeparato fiat, αὐτόπυρος, ſiue συγκο
μιστὸς à Græcis, à Galeno verò πιτυρίας, i. fur
furaceus, & à Cicerone cibarius appellatur.
Furfur enim cum nonnihil facultatis ha-
beat abſterſoriæ, meritò inteſtinis irrita-
tis velox fit eius deiectio. Iis autem contra
rij quidem ſunt panes puriſſimi, plurimum
ponderis exigua mole habentes, omnium
verò panum tardiſſimè deijciuntur. Tertia,
vt plurimum ab artifice ſit ſubactus, & in
clibano mediocriter calido bellè perco-
ctus: malè namque coctus quum ægrè con-
ficitur, tum ventriculũ etiam grauat. Quod
Auicennę etiam teſtimonio confirmatur,
qui loco citato ita ferè inquit: Panis, q nõ

probè percoquitur, plurimum quidem nutrit, ſed ſi quis priuatus, & ab exercitatione alienus, eo vti voluerit, celerrimè in obſtructionis periculum incurret. Huius etiam generis eſt in patella coctus. Nã partes ipſius intimæ minùs bellè elaborantur. Sed de hac conditione abundè ſuprà capite 9. in Tritico dictum eſt. Quarta, vt mediocri ſit ſale conditus: dulcior enim obſtruit, ſalſior exiccat, qui verò in vtriuſque exceſſus medio conſiſtit, ſi ipſi cætera omnia antè pariter adfuerint, optimum præbet alimentum. Modus verò ſalis guſtu iudicandus eſt: qui namque in longiori huius miſtura offenderit, prauus exiſtit. Quatenus igitur guſtus nullum adhuc ſenſum triſtem ex ea miſtura pescipit, eatenus ipſius copiam augere præſtiterit. Quinta, vt ex optimis granis, laudatiſſimo nimirum tritico ſit confectus: de quo ſatis ſuperque dictum eſt capite 9. Tertio demũ loco præcipitur, vt ab eſu cruſtæ panis, proptereа quòd choleram aduſtam atque ſuccos melancholicos generet, abſtineamus: quatenus enim ipſa aduſta & ſicca eſt, ſuccum etiam inde genitum aduſtum & ſiccum eſſe oportet. Quod Galeni teſtimonio confirmatur, qui in 4. Hippoc. lib. de vict. ratione in morbis acut. cõmẽt. 103. ita ſcriptum reliquit: Ob aſſationem ambuſta,

buſta, tum ad ſucci bonitatem, tum ad cõcoctionem ſunt inhabilia, cholerámq; pariũt, propter eam, quæ his accidit, acrimoniam. Meritò igitur nobiles, qui natura bilioſi ſunt, vtranque ſibi cruſtam, tam ſuperiorem, quàm inferiorem auferri à pane curant: quos præcellentes Eccleſiarum proceres, atque delicatiores obſonatricis ſpeculationis magiſtri imitantur. *Cruſta panis.* Deligenda itaque è pane medulla eſt: quippe quę melius, firmius, atque velocius, quàm cruſta, præſtet alimentum. Iis tamen, qui ſani adhuc ſunt, ſed ventriculum habent humidiorem, quíque extenuari cupiunt, cruſta nonnunquàm poſt alios cibos veſci conceditur: vt quæ præſumptos cibos deorſum ſubducat, & os ventriculi roboret. Vltimi duo verſus optimi ac ſaluberrimi panis quinque notas continent nempe, vt ſit probè ſalitus & fermentatus, vt bene percoctus, vt purus ac ſanus, id eſt, confectus ex granis mundis, & validis, ac bona meſſe collectis, quæ imbrium multitudine vitiata non ſint. Quod Auicenna loco citato iis ferè verbis innuere etiam voluit: Oportet, inquiens, vt panis ſit mundus, ſalitus, bellè ſubactus, fermentatus, probè coctus, & heſternus, hoc eſt, poſt biduum non repoſitus. Minimè præterea ſilentio prætermittendum, quòd maior panis por-

tio ex comparatione ſemper ſumenda ſit ad piſces, herbas, & fructus humidiores quàm ad carnes & oua: rurſus ad carnes maior, quàm ad oua: & ad mollia oua copioſior, quàm ad dura.

ADDITIO.

Tritum in ſcholis Medicorum eſt dictum, Diſſertionem vtique omnem eſſe incommodam. Verùm quæ ex pane fiat, peſſimam. Quod ſanè deſumptum eſt ex 3. 1. doct. 2. cap. 7. Auicennæ, vbi inter reliqua ſic fermè ſcribit: Panis impedimentum, vbi non percoquat venter, maximum cenſeri debet. Carnis verò non ita. In ſtomacho quippe reſidet diu, onere imprimis moleſto, quòd ſi non concoctus ſatis, deni que dilapſus fuerit, hepar præfarcit, ac meſeraicas. Caro autē maiorē ducit cū humano corpore ſimilitudinē, proinde ex ea minus prouenit nocumenti, & hepatis, aut meſeraicarum præfartio leuior, ac curationi minùs minúſque obſiſtens, imbibentibus membris longè procliuius ob cognationem quādam carnis ſuccum, quàm panis. Hæc Cælius Rhodiginus libro 5, cap. 36. lectio. antiqua. Sciendum præterea, quòd panis ex farina cribro ſuccreta, & à furfure repurgata, maius ac purius præſtet alimētum: furfuraceus verò, id eſt, cui furfuris nonnihil

nonnihil commiſtum eſt, minimùm quidem omnium nutriat, ſed faciliùs,ceu antea quoque diximus,per aluum ſubeat. De Pane plura Galenus libro 1. cap. 9. & 10.de aliment.facult. & libro 5.capite 8.de ſanitate tuenda.

DE CARNE PORCINA.
CAPVT XXV.

Est porcina caro ſine vino peior ouina.
Si tribuas vinum, fuerit cibus ac medicina.

Priore verſu carnis porcinæ inſtituitur cum ouilla comparatio, nempe quòd porcina abſque vino ſumpta,quàm ouilla peior habeatur. Porrò quod praua ſit ouilla, Galenus libro 3.de aliment.facult.capite. 1. iis confirmat verbis: Agni carnem habent humidiſſimam ac pituitoſam,Ouium verò excrementoſior eſt, ac ſucci deterioris.Hac ipſa tamen ſuilla,quæ bonum alioqui ſuccum generat,peior eſſe,ſi abſque vino edatur, hoc loco aſſeritur. Idque non aliam certè ob cauſam, niſi quòd & ipſa pituitoſam habeat ſubſtantiam, quæ quidem vino corrigitur, & ad ζυμμετρίαν perducitur. Altero deinde verſu innuitur, eandem cum vino ſumptā, ſuprà quàm quòd valentiſſimè nutrit, facultatem etiam ha-

itaque porcorum inteſtina ſanguine plena ſint, nec aliud animal ex brutis facilius tum ſaginetur, tum pingueſcat, non abs re inteſtinis eius libentiùs veſcimur. De carne ſuilla abundè ſuprà cap. 7.

DE MVSTO. CAPVT XXVI.

IMpedit vrinam muſtum, ſoluit citò ventrem.

Hepatis ἐμφράξιν, *ſplenis generat lapidēque.*

Quinque referuntur hoc loco incommoda, quæ vini recentis ſiue muſti potum ſæpius excipiunt.

Primum quidem, reddendæ vrinæ impedimentum eſt, quod dupliciter ſanè intelligendum eſt. Vel enim craſſitudine, quā ex multa terrenæ fęcis admiſtione obtinuit, vſque eò hepar adęóq; renes ipſos obſepit atque obſtruit, vt vrina penitus ſupprimatur: vel certè conſuetum eius reddendę morem ac ordinem immutat. Id quod de muſtis nonnullis Rhenenſibus, ac aliis quibuſdam ſubtilioribus nemini dubium eſt. Siquidem fæces eorum terrena & nitroſa qualitate pręditę ſunt, atque eam ob rem, vbi in veſicam deſcenderint, ipſam mordicant, vrinámque inordinatè ac pręter morem conſuetum profundere cogunt.

Muſti incumēta.

mùm in renibus : qui colore ruber eſt, & friabilis. Hunc eam maximè ob cauſam muſtum generare dicitur, quòd ſubſtantia conſtet craſſiore, adeóque craſſitudine renes offerciat. Et hoc verè quidem de muſto dulcioris vini, cui nitroſæ ac mordicantes fæces admiſtæ non ſunt, intelligitur. Nam cui eæ admiſtæ ſunt, tantum abeſt à generatione calculi, vt nihil ei magis poſſit eſſe contrarium: quippe quòd vrinam vehementer moueat, ac prouocet. Eiuſmodi verò nonnulla ex Rhenenſibus inuenias, quæ non modò arenulas ſecum per vrinam agant, ſed meiere etiam frequentiùs cogant. Frequens porrò miſtio arenulas iam adhæreſcentes motu ſuo abſtergit & aufert. Quare,&c. Plura infrà capite quadrageſimoquinto.

DE AQVÆ POTV.

CAPVT XXVII.

Potus aquæ ſumptus, comedenti incommoda præſtat,
Hinc friget ſtomachus, crudus & inde cibus.

Duplex noxæ genus inter edēdum aquæ potum cōſequi, hoc loco aſſeritur. Primò nanque ventriculum infrigidat, & relaxat, maximéq; omnium cibi appetentiam deii- *Aqua potus noxius.*

cit. Deinde concoctioné interrumpés cruditatem generat. Pendent autem ea potiſſimùm, vt teſtis eſt lib. 7. metho. medend. cap. 6. Galenus ex frigiditate eius omnia, cuius culpa & in præcordiis diutiſſimè mo ratur, & fluctuationes excitat & in flatum mutatur, & corrumpitur, & ita ventriculi reſoluit robur, ſic vt deteriùs ob id concoquat. Proinde eodem in loco Galenus etiam præcipit, ne ilicò poſt cibum largiùs bibatur, videlicet antequam cibus fuerit concoctus. Siquidem innatant cibi, ſi bibatur, ita vt eos ventriculi corpus propter interpoſitum humorem non contingat. Quod innuere etiam 3.1, doct.2. cap. 7. his ferè verbis Auicenna voluit: Neque poſt cibum multa bibenda eſt aqua, quę inter ipſum, videlicet cibum, & ventriculi corpus, ſeparationem faciat, & fluctuationis ſenſum inuehat. Hoc idem ſequente etiã capite, nempe octauo, in hunc propè modum ſcribens atteſtatur: Cùm à comeſtione natura concoctioni ſtudet, ſi tantum aquæ exhauſtum priùs fuerit, quantum commodæ ciborum permiſtioni ſufficit, tum ea quæ ſuccedit aquę potio, inchoatam concoctionem turbat atque impedit. Idem in Canticis ſectio.2. apho.29. & 30. Aquæ potu in menſa vtendum non eſt, niſi ratione adhærentiæ & tardioris de-

ſcenſus

ſcenſus buccellę. Aqua enim cum cibo ſumenda non eſt. Quem locum Auerrhoës exponens inquit: Cauſa quidem huius eſt, quoniam aqua, quæ ſtatim à comeſtione bibitur, antequam ingeſtus cibus à ventriculo incaleſcat, infrigidat, concoctionem impedit, & cruditatem parit. Eadem etiam cauſa eſt, cur ingeſtus cibus ventriculo innatet, neque eidem adhæreat, nec vniatur, vt ipſum, ſicuti par eſt, conterat. Actio nanque ventriculi in ſumptum cibum fit, conterendo ſimul & coquendo. Vnde ſimile quiddam ſuccedit, quale ſolet cùm multum aquæ in lebetem feruentem infundimus: nam tum caloris vis in elixando hebetatur. Ita & in ventriculo contingit. Nam & cibi in corpore concoctio elixationi ſimilis eſt, vt diſertè admodũ docet Ariſtot. lib. 4. Meteorolo. cap. 3. & poſt eum Galen. lib. 3. de facul. natur. cap. 7. Exigua tamen aquæ potio, quæ paulatim, & quaſi ſugendo ſumitur, ante cibi deſcenſum concedi poteſt, nempe vt per eam cibi promptiùs ventrem permeent, & ad inferiora deſcendant, idque magis adhuc, ſi ſitis etiam moleſtans ad bibendum vrgeat. Exigua enim frigidæ potio eo, quo diximus, modo ſumpta, ventriculũ alleuat ac colligit. Alleuat quidem, quia ſitim extinguit, & cibi deſcẽſũ promouet. Colligit

verò,quia partes eius in vnũ cogit. Et hoc ex locis Auicennæ iam citatis ſatis liquet. Cæterùm notandum, quòd quamuis in depulſione ſitis,aquæ quàm vini potus magis conueniat, omnibus tamen quæ valetudini tuendæ ſunt conſideratis, vinum haud dubiè præferendum eſt. Nam dato ac conceſſo, quòd in ſitis extinctione (quę ex Ariſtotelis & Galeni ſententia, eſt appetitus frigidi ſimul & humidi, aut alterutrius) aqua in vniuerſum ſit melior, quia frigida & humida,naturaliter tamen in cibi permiſtione, & eiuſdem ad omnes corporis partes delatione, vinum pręſtantius habetur. Siquidem facilius cùm propter ſubſtantiæ tenuitatem, tum actionis celeritatem cibis permiſcetur. Quinetiam natura eo magis delectatur, adeóque citius attrahit, & aliis cibis permiſcet: idque eo excellentius etiam, quòd hæc miſtio per modum quendam fiat ebullitionis, quam vinum vtique, cùm ſit poteſtate calidum, adiuuat: aqua verò ob innatam frigiditatem turbat atque impedit. Et ſic omnibus perſpicuum fit, vinum in ciborum tum permiſtione, tum delatione aquæ præferendum eſſe: quippe ſubſtantiæ tenuitate & genuina caliditate promptè permeat & penetrat. Nam quæ calida ſimul & tenuia ſunt,facilè penetrãt:quò fit, vt vi-

vt vinum etiam, quàm aqua, magis ad omnes corporis partes deducatur. Aquæ nihil ineſt poteſtate calidi, nihil ſubſtantiæ aëreæ, nihil igneæ: vnde tardiuſcula ſit, & plurimum temporis moretur, adeoque omnem curſum impediat neceſſe eſt. Adſignatur præterea & alia ratio, cur aqua vino in potū ſi poſtponēda: nempe hęc, quòd aqua cùm per ſe neque concoquat, neque nutriat, alimenti tamen nutritionem vel maximè impediat. Atque inde ſanè cibi omnes, quantò aqueæ naturæ magis participes ſunt tantò minus nutriunt. Vinum igitur commodius cum cibo bibitur, quippe quòd non ſolùm non impediat nutritionem, ſed multùm etiam iuuet: Maximè enim celerrimeque tum nutrit, tum inſtaurat, quemadmodum ſuprà cap.8.& 11.abūdè oſtendimus. Inſuper & hoc notandum quòd aquæ potio, Auicenna 3.1.doc.2.cap. 8.teſte non inter edendum modò, ſed in aliis quoque certis quibuſdam vitæ ſtudiis noxia exiſtit: Et primò quidem, ſi ieiuno ſtomacho ſumatur: tunc enim liberè ceu nullo retinaculo præpedita ad principaliora membra penetrans inſita ſua frigiditate calorem innatum aut extinguit, aut certè debilitat. Et hoc potiſſimùm in homine verè ieiuno. Nam ebrio maximum quandoque leuamen adfert neque ipſe quicquā

Aqua crapula confert. inde læſionis percipit, ſi ieiunus aquam bibat. Idque eam maximè ob rem, quòd ieiunus ebrius non ſit omnino ieiunus, aut ſtomacho vacuo, ſed nõnullas etiam tum retinet heſternæ crapulæ reliquias: eas igitur, cùm nitroſa qualitate præditæ, ac ob id perquàm moleſtæ ſint, aqua cõtemperãs ſtomacho abſtergit: quinetiam vapores ad caput tẽdentes deorſum reuellit, ac totum vẽtriculi habitum in priſtinum quodámodo ſtatũ reponit, corroboratque, ita vt alimentum rurſus appetat, contineat, & cõcoquat. Secundò, ſi ab exercitatione vehemẽtiore, aut ſtatim à coitu ſumatur, tunc enim pori corporis aperti, ac robur nonnihil diſſolutum eſt: aqua igitur in profundum penetrans calorem innatũ aut extinguit, aut certè deteriorem reddit. Tertiò, ſi mox à balneo ſumatur: idq; eis potiſſimũ, qui vacuo ventre loti fuerint. Siquidem cutis ipſorũ laxata iã, & meatus immodicè aperti ſunt; quare aqua, vt dictum eſt, liberè ac citra vllum obſtaculum penetrãs in ſummum vitæ diſcrimen perducit. Hinc eſt quod Auicenna 6.4. Tract.1. Sum.1. cap. 12. ita ferè ſcriptum reliquit: Ex aqua frigida, quæ ieiuno ſtomacho, aut illicò poſt balneum, ſiue coitum bibitur, bonę temperaturæ corruptio & ὕδρωψ timenda eſt. Quartò, ſi deprauatæ ſitis, quę ebriis ſępè aca-

Dioſc. li. de lethalibus medic. capit. 38. Aetius libr.

ac aliis quibuſdam ventri ac gulæ ſeruien tibus media nocte, aut ſummo mane oboritur, depellendę gratia ſumatur. Frigidæ enim potu tum concoctio impeditur, tum reſolutio ac diſſipatio vini potentis, vel ſalſi aut bilioſi humoris in ore ventriculi contenti, prohibetur. Quo fit, vt ſitis ęquè vehemens ſtatim vrgeat, & temporis ſpacio magis augeatur. Proinde hęc ſitis ſomno tutius placabitur: per hunc enim humores prędicti ſitim excitantes concoquūtur & deſcendunt, ideóque vt ſubinde ceſſet ſitis neceſſe eſt. Quòd ſi verò ſitis vehementior fuerit, quàm vt frigidi aëris inſpiratu, aut oris collutione ſedari poſſit, aquę frigidæ potu reſtinguēda eſt: nam melius eſt concoctionem aliquantiſper impediri, quàm multa ſiti ventriculum accendi, præſertim ex meraciore vino. Aqua igitur frigida ex vaſe ſtricti orificij, ſiue gracilis colli bibenda eſt, vt plurimum temporis moretur in orificio ſtomachi, valétiúſque ſitim mitiget: ac de ea ſæpius etiam, ſed paululum ſumendum eſt, ne concoctio penitus excludatur. Quintò generaliter ac communi ratione ſanis obeſt, ſi multum aquæ frigidæ bibant: Calorem enim innatum extinguit, pectus, offendit, ciborū appetentiam deiicit, & neruoſis omnibus aduerſatur partibus, vt teſtis eſt libr. 5. apho.

13. cap. 45. & 83. & Paulus libr. 5 cap. 65.

18.& 24.Hippocrates. Prudentiſſimè igitur monuiſſe videtur, quiſquis ille fuerit, qui ita cecinit:

Vina bibant homines, animantia cætera fontes,
Abſit ab humano pectore potus aqua.

Veruntamen aqua temperatè frigida appetentiam amiſſam reuocat nonnunquam, nõ per ſe quidem, ſed ex accidente. Ventriculum náque ac vnà villos eius in vnum cogendo firmat ac roborat.

DE CARNE VITVLINA. CAPVT XXVIII.

SVnt nutritiuæ multùm carnes vitulinæ.

Laudibus hîc efferuntur carnes vitulinæ, eò quòd alimentum copori ſuggerant nõ mediocre: Et hoc ſatis ex Auicéna conſtat. Nam 3.1.doctr.2.cap.7.inter cętera prę cipit, vt cibus Sanitatis tutelę conueniens, ſit talis, quales ſunt carnes, & propriè hœdorum, & vitulorum lactentium paruorũ & agnorũ anniculorũ, vt quę cõſimilis ferè ſint naturę, & facilè in ſanguiné cõmutentur. Galenus quoque lib.3.cap.1.de alimen. facul. Carnes vituli lactentis, ſex vel octo hebdomadarum, aſſatas, vt optimas tum ad coquendum, tum ad ſuccum bonum generandum, tum ad nutriendum, commendas.

mendat. Sed de his abundè dictum eſt ſuprà capit.7. Ideo non eſt cur hîc plura referantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS.

CAPVT XXIX.

SVnt bona gallina, & capo, turtur, ſturna, columba,
Quiſcula, phaſiades, merulæ, ſimul ortygometra,
Perdix, frigellúsque, ὦτις, tremulúſque amarellus.

Agitur hoc loco de prętſtantia alimenti, quod ab auium genere ſumitur: enumerantur autem quatuordecim, ſed ita quidem, vt inde & reliquarum iudicia facilè colligas.

Primum, Gallina eſt: quo nomine non ſolùm gallinæ iuuenes mediocriter pingues, ſed galli etiam gallinacei hoc loco intelligendi veniunt. Siquidem horũ omniũ caro (vt copioſè admodum differentia 68. Cõciliator ex Haly, Auenzoari, Auerrhois & Meſuæ ſentẽtia probat) alimenti eſt inter aues optimi: quia facilè in ſanguinem vertitur, & parum excrementoſa eſt. Caro autem gallinarũ eſt melior quàm gal- *Gallina.*

lorum, niſi ſint caſtrati. Nigrarũ quoq́ue, & quæ nondum pepererunt, eſt melior & leuior, vt gallorum, qui nondum coierunt. Miram in corpore obtinet cùm ipſius temperamenti, tùm humorũ æquandorum facultatem. Iis maximè conuenit, qui uitam in otio ac quiete degunt, quiq́ue leuiori ingenio ac mente ſunt. Colorem viuidum comparat, vocem clarificat, genitali ſemini adiicit, & cerebri ſubſtantiam auget. Iuſculum eorũ optima leproſis medicina eſt. Ad hæc gallorum cum gallinis nondum coëuntium teſtes, deperditas in morbis vires mirificè reſtituunt: quam ob cauſam hecticis, & maraſmo laborantibus, morborumq́ue diuturnitate macrefactis vtiliter exhibentur. Inſuper & ſemẽ prolificum ſuppeditant, & Venereas roborant vires. Decrepitorum autem præcipuè gallorum caro nitroſa & ſalſa, cibo inepta, medicamẽtoſa eſt iure ſuo maximè: potiſſimùm verò gallorum ruforum, qui ad motum ſint alacres, ad coitum ardentes, ad dimicandum fortes, obeſorum ac macrorum medij, quóque vetuſtiores, eò magis ſunt medicamentoſi. Plura Meſues libro 2. de medicam. ſimpl. purgant. dict. 1. capite 23. Simeon Sethi in Syntagmat. & Auicenna 2. capit. 296.

Capus. *Secunda*, Capo, ſiue Capus: hoc nomine ſemi-

ſemimarem gallum vocant, quum fuerit caſtratus,ſicuti à M. Varrone libr.2.cap.9. & Columella lib.8.cap.2.de Re ruſtica traditur.Hic enim in cibis gratior eſt, vtpote remoto Veneris vſu pinguior atque ſalubrioris alimenti redditus Quare cum voluptate aſſumitur à ventriculo, ac faciliùs concoquitur.

Tertia, Turtur:huius quoque caro cibis annumeranda eſt nulla omnino ex parte damnandis,qui neque tenues,neque craſſi ſunt,ſed veluti in συμμετρίᾳ,omniſque exceſſus mediocritate conſiſtunt.De ea Galenus cap 7.lib.de attenuante diæta,in hunc ſcribit modum: Qui non exercetur,mandendæ ei erunt modicè non modò gallinę, ſed columbæ etiam, ac turtures, tametſi turtur tẽperamento eſt ſicca,& potiſſimùm quæ in montibus degit, itaque veſci quis poterit eis innoxiè: recens tamen non turtur modò non eſt mandenda, ſed nec perdix,nec alia omnia, quæ carnem habẽt moderatè ſiccam, ſed vbi vnum diem ad minus ſuſpenderis,ita demum mandas licet.Porrò palumbes,præterquàm quod carnem habent columbis, & perdicibus, & turturibus duriorem, difficilem etiam ad coquendum, & excrementitiam habent. Perdices verò, ac turtures, neque duriſſimas habent carnes,neque concoctu diffi- *Turtur.*

ciles, neque prauo ſucco vitioſas, ſed & ipſarum durities, ſi mortuæ vno die aſſeruentur, facilè vincitur, fiuntque friabiles omnino atque inculpatæ. Alimentum enim corpori dant laudabile, ſanguinemque minimè viſcoſum generant, & craſſi ac tenuis medium. Proinde quibus ſalubris cibus curæ eſt, eos, vt arbitror, his vti conuenit. Hæc ille. Plura Galenus in lib. de cibis boni & mali ſucci, cap. 5. & Rhazes apho. lib. 3. apho. 17.

Sturnus. *Quarta*, quorundam opinione, Sturnus eſt, quem ψάρον Græci vocant: auis nigra, albis maculis diſtincta, magnitudine Merulæ. Eius generi proprium cateruatim volare, & quodã pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus, ſicuti ab Ariſtotele lib. 9. cap. 26. de hiſtoria animalium, & à Plinio lib. 10. cap. 24. traditur, Galenus libr. 6. capi. 16. de ſanitate tuenda, inter perdices, attagenas, merulas, & turdos, quæ quidẽ boni ſucci eſſe ab omnibus exiſtimãtur, ſturnos etiam commemorat: cùm tamen à multis illaudabilis eſſe alimenti iudicentur: quippe qui melancholicum atque vitioſum generent ſuccum, & cicuta, quæ venenum eſſe ab omnibus ſtatuitur, veſcantur, vt eſt apud Galenum lib. 1. cap. 2. & libr. 3. capit. 17. de ſimpl. med. fac. Huic obiectioni Aloiſius Mundella ſic oc-
cur-

currẽdum putat: Nempe Galenũ in 6. de ſanitate tuenda in calculi renum vitio, ſturnos tanquam tenuis alimenti approbaſſe, itemque palũbes & paſſerculos, qui in turribus nidificant, πυργίτας Græci vocant: Vel Sturnos non ita fortaſſe improbi ſucci eſſe, præſertim iuuẽculos, vt vulgus putat: quædam namque ſunt animalia, quæ adhuc in tenella ætate exiſtentia, boni ſunt ſucci, vt vituli & hœdi: ſi verò annoſa fiãt, praui. Hæc enim, vt ait Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 1 & cõcoctionis, & boni ſucci, & nutritionis laude carent. Multò autem magis Galeno credendum eſt, quàm vulgo ita inconſultè aliquam generalem proferenti ſententiam. Neque etiam, quòd veneno paſcantur, ab horum eſu abſtinendum eſt. Nõnulla enim animalia ſunt, quę licet venenis quandoque nutriantur, boni tamen ſunt ſucci, quemadmodum de ſturnis iam commemoratis conſtat. His enim cicuta nutrimentum eſt, homini medicamentum. Siquidem ſturnorum natura cicutam in ſubſtantiam ſuam vertere poteſt, quod hominum non poteſt. Sunt tamen quibus Starna hoc loco magis arrideat, vt per eam auis accipiatur grãdiuſcula, magnitudine anſeris, colore cinereo, cuius caro ſucci ſit laudabilis, prę ſertim iuuenculæ. Atque ita ſanè Rhazes libro 3. ad

Almanſ.ca.10.intellexiſſe videtur, vbi hãc reliquo auium generi præferẽs in eum pro pẽ modum ſcriptum reliquit: Starnæ caro inter aues leuiſſima, atque his, qui attenuãte victus ratione delectãtur, cõuenientiſſima inuenitur. Vel per Starnam auis forma & magnitudine puſillæ perdicis intelligenda eſt. Sic Rabbi Moſes accepiſſe videtur, ita ad Iudæos inquiens: Pari modo nec ſtarnæ domino noſtro cõuenire putãdæ ſunt: quia ventrem conſtringunt. Sed hanc proprietatem alij ipſis perdicibus adſcribunt. Nam carnes earum, ſicuti à Simeone Sethi & Rhaze loco paulò antè citato, aſſeritur, ventrem ſiſtunt. Quinetiam Baldachus quidam non contemnendus autor, ſtarnas mirificè commendans tabula 15. de rebus non naturalibus, ita ferè ſcribit: Starnæ, phaſianorum, ac perdicum naturæ propinquæ ſunt, & ſecundum ordinem ſeſe in temperamento & ſubtilitate habent. Præſtantiſſimæ enim ſunt ſtarnæ, mox phaſiani, deinde perdices, vt quæ reliquis excellentiùs deſiccent. Docet prӕterea Ioannes Michaël Sauonarola, ab harum trium eſu abſtinendum eſſe, tum iis, qui quãlibet actionem fortem ac vehementẽ obeunt tũ ſanis etiã: vt ſi quando morbus aliquis inciderit, habeant quod vltra cõſuetudinem ad edendum inuitet.

Quin-

Quinta, Columba, auis vulgò nota, quæ cùm bilioſam admodum habeat carnem, ſanguinem moderato, craſſiorem & calidiorem neceſſariò gignit: atque ob id febres nonnunquam facit: Quare in paſtillis potius cum aceto, aut omphacio, & coriandro præparata, quàm aſſa mandenda eſt: ita namque exuperantia caliditatis eius ad *συμμετρίαν*. cõmoderationemque reducitur. Renes frigiditate dolentes iuuat, ſemini genitali & ſanguini adiicit: ſed caput atque oculos lædit. Quinetiam lepram, ſi frequentius vſurpetur, generare fertur. Non minimùm verò reliquis pulli eius volucres tum ſucci probitate, tum concoctionis facilitate præſtant. Inuolucres enim calidam, ac humidam habent carnem, atque excrementitiam, & maximè domeſtici. Ex columbis enim, vt Oribaſius tradit libr 4. ad Euſtathium, capit. 1. agreſtes domeſticis præſtantiores ſunt: & omnino agreſtia domeſticis præcellunt. Electiores quoque pulli ſunt per Ver & Autũnum, quàm per Æſtatem atque Hyemem excluſi fotique. Porrò antiquæ & annoſæ nõ ſolùm colũbæ, verùm & turtures, tũ ob caliditatis & ſiccitatis exceſſum, tum verò & coctionis difficultatem vitãdæ ſunt. Plura Simeõ Sethi, in Syntag. Rhazes li. 3. cap. 10. ad Almã. Auicenna lib. 2. Cano. cap. 132. & Auerrhoës *Colũba.*

lib.5.Collect.cap.32.

Quiſcula, coturnix. *Sexta*, Quiſcula: vulgare nomen à ſono fictum: Neoterici Qualeam vocant. Latinis (vt Feſtus ait) dicta eſt Coturnix, itidem à voce, à qua multis auibus nomina indita ſunt, ὄρτυξ à Græcis appellatur. Caro eius, iuxta Auerrhois ſententiam, temperata eſt, ad caliditatem tamen paulò propenſior, ac tenuis ſubſtantiæ, optimique ſucci: quare ſanis, ac iis, qui conualeſcunt, alimentũ eſt ad bonam valetudinem accommodatiſſimum. Verùm Pſello, Iſaaco, atque aliis quibuſdam non aſpernandis Medicinæ ſcriptoribus, Coturnix auis eſt, tum ad cõcoctionem, tum ad ſucci bonitatem inhabilis, vt quæ & Veratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur. Vnde Auicenna 2. Canon.capi.153. ab eius vſu ſuadet abſtinendum, veluti à tetanum & ſpaſmum inducente. Vbi notandum tamen Auicennam nõ ob id ſolùm coturnicis cibum improbare, quòd elleboro nutriatur, ſed etiã quòd talis facultas ſpaſmum ac tetanum generandi, illius inſit ſubſtantiæ. Hac ratione igitur Galli coturnices cum molli ac pingui caſeo paſtillatas edere conſueuerũt Poteſt etiam per coturnicem intelligi alia quædã auis, perdice aliquamtulum maior, genis, roſtro, & pedibus rubenti colore, reliqua verò pennarum facie ad leucophæũ ver-

vergente, quæ Italorum vulgo Coturnix appellatur: eſtque de Alpinarum volucrũ genere, & in ſylueſtribus & frigidis locis, montibúſque verſatur & degit, neque ab Italicis regionibus vnquam recedit. Cuius auium ſpeciei apud veteres fuerit, nõdum ſatis compertum habetur: ſed ex guſtu, & odoratu, & loci natura, in quo continuè commoratur, & ex iis quibus paſcitur (nam illa grati admodũ ſunt odoris) boni & laudabilis eſſe alimenti iudicanda eſt, & propterea in cibis meritò expetenda. Quo ſanè modo Rhazes etiam li. 3. ca, 10. ad Alman. coturnicem accepiſſe videtur, cùm ei ſecundum poſt ſtarnam bonitatis locum tribuit. De vtraque coturnice cùm plurima, tum cognitu pulcherrima habet Aloiſius Mundella epiſt. 6.

Septima, Phaſianus: quem à Phaſide amne apud Colchos, vbi primùm cognitus eſt, ita nuncuparunt. Hæc eſt decantata omnium libris auis, quam primam ferè in menſis eſſe iudicánt propter carnis bonitatem, à qua Medicinæ profeſſores veluti à ſcopo de temperamentis ciborum iudicia auſpicantur: ſucci enim probitate & iucunditate longè cęteris antecellit, neq; ſolùm ad victus ſalubris rationem, verũ ad robur quoque conciliandum accommodatiſſima eſt. Caro enim iuuenculi ac pin- *Phaſianus.*

guis conualeſcentibus & morborum diuturnitate macrefactis optimus cibus eſt. Sed ob nimium atque immenſum precium Principum duntaxat menſis atque magnatum dicata eſt. Meminit Phaſiani Galenus libro 3.de alim. facult. capite 18. ſic inquiens:Caro Phaſianorum, quod ad concoctionem, & nutrimentum attinet, gallinis eſt ſimilis, voluptate tamen in edendo ſuperat: & ſicciore conſtat temperamento,vt qui in ſicciore degat aëre, & magis exerceatur. Lege plura de hoc apud Simeonem Sethi,&Rhazen aph.li.3.aph.13.

Merula. *Octaua*;Merula:quæ quidem auis eſt nigro pennarum colore,roſtro rutilo,& ſturni magnitudine.Κότ]υφος à Græcis dicitur, Quãquam verò hæc à Galeno,Oribaſio,atque Aegineta inter optimi ſucci alimenta connumeratur, carnem tamen,quàm perdicis & attagenis,duriorem obtinet.Quare & ipſa iuuencula ac pinguis mandenda eſt. Turdi quoque & reliquæ id genus auiculæ montanæ omnes in hanc claſſem referendæ ſunt.

Ortygometra. *Nona*, ὀρτυγόμητρα: ea auis eſt turturis magnitudine, pennarum colore nec quicquam à coturnice differens, roſtrum longius eſt & acutius, crura pedéſque ſatis etiam præ corporis ſpacio longos obtinet, quinetiam

quinetiam frugiuora eſt,& aduena: antequam coturnices haud vſpiam audias, neque coturnices te amplius viſurum ſperes, vbi hæc audiri deſiit. Vox mirifica eſt, coaxantium ranarum clamori non abſimilis, niſi quòd ſubtilior multò & acutior ſit. Caro eius optimum gignit ſuccum, vbi per diem ſuſpenderis. Gylbertus Longolius in erudititiſſimo ſuo de Auibus Dialogo eãdem eſſe putat cum κυχράμῳ, ὀρτυγομήτρα, autem Græcis dicta eſt quaſi coturnicum matrix, quòd Coturnicibus per maria terráſque aduolantibus dux & rex itineris eſſe ſoleat, ab ὄρτυξ, id eſt, coturnix, & μήτρα, id eſt, matrix. Plura Ariſtoteles libr.8, cap.12. de hiſtoria animal. Plinius libro 10. cap.23. natural. hiſtor. Solinus cap.18.& Athenæus lib.9. deipnoſophiſt.

Decima, Perdix: huius quoque caro medij ferè temperamenti eſt, & concoctu facilis, probúmque ſuccum gignit, præſertim ſi non illicò poſt occiſionem, ſed vnum ad minus diem ſuſpenſa comedatur. Sic enim quod durum in ſe continet, abijcit, & friabilis redditur, quemadmodum ex Galeno paulò antè oſtenſum eſt. Sanguinem copioſum ac tenuem generat, adeóque craſſioré, ſi fortè in corpore inuenerit, extenuat: ídque alę potiſſimũ prę̃ſtãt: quæ vt in aliquo auiũ genere, ita in hoc quoq; *Perdix.*

facilius concoquuntur. Et vno verbo, optimæ quidem alæ ſu[illegible]n iuuenum ſaginatarum, peſſimæ ve[illegible]acilentarum & antiquarum. Alimentum autem perdicum optimum eſt iis, qui ſe non exercent,& qui vitam degunt otioſam, quíque imbecilliores & inualidi ſunt,tum etiam attenuante victus ratione aſſuetis, & hydropicis, quíque humido ſunt ventriculo: vitioſos enim & corruptos ipſius humores conſumit atque abſtergit. Memoriam aſſiduè manſa corroborat, impinguat, ſemen auget, & ventrem ſtimulat, ſed ventrem cohibet: vnde accommodatiſſimum diarrhœa laborantibus fit edulium, ſi aſſa cum aceto ingeratur. Medulla cum vino præſumpta ictericos ſanat.Iecur comitiali morbo correptis auxilio eſt. Fel quoque ſuffuſionibus oculorum à principio mirificè prodeſt: facit & ad ipſorum hebetudinem. Si tempora ſingulis menſibus eodem felle perungantur, memoriæ confert. Plura Galenus libro 3.cap. 18. de alim. facult. & lib.8.cap.3.meth.meden.& Simeon Sethi in Syntag.

Frigellus. *Vndecima*, Frigellus: Ea ex turdorum genere auis eſt,cuius Ariſtoteles libro 9.capite 20. de hiſtoria animal. tres conſtituit ſpecies. Vna viſciuora, quæ niſi viſco & reſina non veſcitur,& magnitudine paulò

minor

minor quàm pica eſt, Altera pilaris, quæ ſo num edit acutum, & magnitudine merulæ eſt. Tertia, quam iliacam vocant nõnulli, minima inter has, minúsq; maculis diſtin-ćta, de quo ſanè turdo intelligẽda ſunt, quę de frigello hoc loco dicuntur. Hic vtrinque iuxta oculos, & in pećtore & in ipſo alę flexu, intus & foris maculas habet latiuſculas, rubras. Primũ genus nõ niſi hyeme apud nos cernitur, aut ſi videatur, rarũ eſt. Secundum per totum annum apparet maculoſo valde pećtore, & cantus ſui gratia à multis in caueis alitur. Tertium per æſtatem apud nos nuſquam videtur, ſed vindemiæ tempore, atque inſtante hyeme primùm cernitur, adeóque ob id frigellus, nẽpe quòd aduentu ſuo frigus inſtare prænunciet, nominatur. In vineis potiſſimùm reperiuntur, ac dulcium vuarum eſu ſæpi⁹ inebriantur, velociter volãt, & optimi ſunt ſucci, præſertim circa feſtum Omniũ ſanćtorum. Lege Gulielmum Turnerum in libello de Auibus.

Duodecima, Otis: quæ & ipſa in cibis gratiſſima atque optimi ſucci eſt, nempe ex ſylueſtrium gallinarum genere, Perdicum ſimilis: ſed obeſitate corporíſque pondere parum ſe alis attollit, quapropter canibus ſe obnoxiam quodam modo cognoſcens, ad eorum latratum extemplo pro- *Otis.*

ripit, ſeſe latitans inter frutices. Lege Aelianum & Oppianum. Gylbertus Lon. eam eſſe adſerit, quam Bonoſam vulgò, nuncupant. De qua Galenus libro 3, de alimēt. facult. capite 19. & Athenæus libro 9. deipnoſ. Sunt tamen quibus orex hoc loco magis placeat, vt gallina phaſiani per eam accipiatur. Alij verò gallinam aquaticam interpretantur. Siue igitur gallina ſit aquatica, ſiue phaſiani, caro eius bonū gignit ſuccum.

Tremulus. *Decimatertia*, Tremulus: quæ quidem auis eſt fuſco pennarum colore, magnitudine quàm gallina minor, velociſſimi volatus, altè vociferans ac clamoſa, in cuius capite criſta plumea, ex earum auium genere, quas σεισοπυγίδας Græci vocant: caudam enim, cùm pedibus incedit, aſſiduè quatit, & ob id tremulus vocatur. Semper ferè iuxta maria verſatur: ne quis paruam illam auiculam longæ caudæ, quæ codatremula vulgo, ſiue motacilla dicitur, per tremulum hoc loco intelligendam putet. Huc etiam referri poſſet (ſi non eadem eſt) auis quædam cornice minor, plumis ferè viridibus & nigris per totum dorſum, caput, & collum: ventre albo, longa & ſemper erecta in capite criſta plumea, alis obtuſioribus, & inter volandum magnum ſtrepitum edentibus, vnde &

vannellus

vannellus à barbaris dicitur, clamoſa admodum & querula; quæ aquis vermium gratia,quibus ſolis victitat,appropinquat, ſed ipſas non ingreditur,in planis & locis erica conſitis plurimùm degit,

Decimaquarta, Amarellus: auis, aquatica, forma perinde ac anas,ſed minor, ab Ariſtotele libro 8.cap.3.de hiſtor. animal. βόσκας appellatur. Illud porrò noſſe in vniuerſum expedit,quòd præſtantius alimentum ab iis ſumatur auibus, quæ volatu magis nituntur, celeriúſque volant. Et quemadmodum prædictarum auium caro concoctu facilis,& ad bonam valetudinem accommodatiſſima, ſic è diuerſo quarundam excrementitia eſt ac mali ſucci. multóque ad coquendum difficilior,atque inæqualis temperamenti: cuiuſmodi inprimis exiſtit pauonum,anſerum,gruum, ardearum, & quotquot oblongum habent collum ac roſtrum,ínque paludibus nutriuntur. Huc, quod ad ſucci prauitaté attinet,paſſeres etiam referédi ſunt,qui in turribus nidificant,pyrgitæ appellati :nam & calidiſſimi ſunt,& longiùs à temperamento recedunt, ac durius alimentum dant, Venerémque impenſiùs ſtimulant. Circa electionem verò alimenti, quod ab auium genere ſumitur,, ſciendum eſt, iuxta diuerſas præſtantioris alimenti proprieta- *Amarellus.*

tes (ſi eius, quod nutritur, ſanitatem vel robur ſpectes) carnes variè laudari. Sic Galenus ad facilem concoctionem & ſubtilitatem reſpiciens, bonitatis palmam perdicibus attribuit. Rhazes & Iſaacus ob leuitatem & ſubtilitatem ſtarnam prætulerunt. Idem quoque Iſaacus diuerſa ductus ratione diuerſarum auium carnes laudauit. Auicenna turturis carnem, quòd mentis aciem atque intellectum roboret, mirificè commendat. Auium porrò omniũ volucrium genus pauciſſimum præſtat alimentum, ſi ad genus greſſilium cõferatur, potiſſimùm ſi ad ſuillam, qua non aliud inuenias, quod copioſoris ſit nutrimenti: volucrium tamen caro ad coquendum eſt facilior: quare iis, qui neglecto corporis exercitio, conſiliis potiſſimùm, & ſtudiis, ac contemplationi vacant, conuenientiſſima eſt, præcipuè perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinacei, & gallinæ, quemadmodum li. 3. de alim. facul. cap. 18. Galenus teſtatur. Sanguinem enim procreat clarum atque mundum, & ſpirituum generationi, ac mẽtis exercitiis, & intellectui aptiſſimum. Siccius namque alimentum, quale dictarum auium eſt, ſtudio contemplationiſque intentis conuenit. Siccitas enim prudentiæ familiaris eſt, ſicuti luculẽter & perſpicuè docuit Galenus in libro. cui ti-

cui titulus, Quòd animi mores corporis tẽperaturam ſequantur, cap.5. Lege plura apud eundem libr.8.ca.2.method,medendi, & in libro de attenuante dięta capite.6. De Attagene,pulcherrima quędam & ſcitu digniſſima, Gylbertus Longolius in Dialogo de Auibus prodidit.

DE PISCIBVS.

CAPVT XXX.

SI piſces molles ſunt magno corpore tolles.
Si piſces duri,parui ſunt plus valituri.

Hîc duæ traduntur laudabilium piſciũ notæ. Piſces enim, aut dura carne ſuapte natura ſunt, aut molli. Ex his igitur qui molles ſunt,vetuli iunioribus præſtãt. Carnis namque mollities pro modo humiditatis reſpondet,quæ crudior in nouello piſce, in vetulo verò concoctior exiſtit. Quare nouelli piſces lento ac pituitoſo ſucco magis quàm vetuli abundant. Atque hac certè ratione nonnulli anguillam etiam vetulam iuniori præferunt. Ex iis verò,qui dura carne præditi ſunt,iuniores longè præſtantiores & concoctu faciliores habẽtur: eiuſmodi porrò lucij cum primis ſunt & percæ. Carnis enim durities concoctioni reſiſtit. Quę ſanè ſentẽtia ex 2.Cano.

ca. 553. Auicennæ deſumpta eſt, vbi ſic fermè ſcriptum reliquit: Ex piſcibus dura carne præditis eligendi ſunt minores, ex molli verò maiores ad terminum aliquē. Plura Galenus lib. 3. de alim. facult. capite 29. & 30.

Lucius & perca, & ſaxatilis, albica, tencha,
Gornus, plagitia, & cum carpa, galbio, truta.

Hîc decem recenſentur piſces, quorum alimentum hominum corporibus ſaluberrimum eſſe putatur.

Lucius. *Primus*, Lucius eſt: piſcis vulgo notus, qui quòd non modò in alterius, ſed ſuæ etiam ſpeciei piſces graſſetur, tyranni appellationem vulgato verſiculo ſortitus eſt

Lucius eſt piſcis rex atque tyrannus aquarum.

Natatu velox, ac durę carnis eſt, ſed omnium Medicorum iudicio εὔπεπτος, atque optimi ſucci,

Perca. *Secundus*, Perca: qui branchiis ſubrufus eſt, dorſo ſpinis armatus vnde ἀκανθοστεφῆ εἶναι καὶ ποικιλόχροα, ex Ariſto. Athenæus ſcribit li. δειπνοσοφ. 7. Duræ quoque carnis eſt, & vulgo cognitus. Porrò alimentum, quod ex eo ſumitur, non modò ad coquendum eſt facile, ſed guſtui etiā gratum, atque hominum corporibus ſaluberrimum, vt quod ſanguinem medium conſiſtentia

conſiſtentia generet, ſuprà cap. 9. Vnde maximo in precio hic piſcis ſemper eſt habitus. Auſonius in Moſella ſic de eo canit:

Nec te delitias menſarum Perca ſilebo.
Amnigenos inter piſces dignande marinis.

Quanquam certè τὸ (πάρκη) antiquiſſimis etiam Græcorum vſitatum ſit, repetiuntur tamen quibus per ἀντίφρασιν quòd nulli piſcium parcat, à parcendo ſic dictus eſſe videatur: vt qui iratus alios piſces pinnis ſuis, quas ſupra dorſum habet, vulneret. Qua ratione à Lucio quoque immunis eſt. Imò, vt Albertus refert, naturalis quædam lucio cum perca amicitia eſt. Læſus enim Lucius non tam facilè à quouis alio piſcium ſanatur quàm à perca.

Solùm igitur liquidis percā laceratus in vndis
Veſtigat luſtrans, ſolū hunc medicamina poſcit.

Qui ſic inuentus vulnera eius tagendo lenit atque ſanat.

Tertius, Saxatilis: quo quidem nomine piſcis à nonnullis hoc loco accipitur ex eorum numero, qui parui perpetuò manent. Cuius alimentum (licet ſquamis careat) ad voluptatem, coctioné, ſimul ac diſtributionem, & ſucci bonitatem, præſtantiſſimum eſt. Multos tamen inuenias quibus Saxaulus potius, ſiue Saxaulis hîc legendum eſſe videatur, vt hoc nomine ex planorum piſcium genere eũ intelligam⁹, *Saxatilis.* *Saxaulis.*

mollitie Gallis merlus. Aſellus eſt veterũ, vel ei omnino cognatus. C. Geſner. & pro bono gratóque cibo habetur.

Quintus, Tinca, vel tencha: piſcis aquæ dulcis notus, pelle lubrica, muccoſa, ad nigredinem tendente, ac carne dura: vnde ab his tribus, nempe lucio, perca, & tinca poſt coctionem pellis auferri ſolet. Auſon. in Moſell. vulgi ſolatium vocat, quòd pauperibus tantùm apponatur. Excrementitius eſt, & totus lutoſus. *Tencha. Tinca.*

Sextus, Gornus, gornatus, ſiue gurnadus: piſcis marinus albus, atque minimus, medij digiti longitudinem non excedẽs. Vnà cum capite ac ſpinis manditur. *Gornus.*

Septimus, Plagitia: piſcis marinus planorum generi ſubijciendus, rhombo figura ſimilis, ſed contractior, lingulaca latior. Hic piſcis ſupina parte albicat, prona fuſcus eſt & terrei coloris, inſtar paſſerum auium, vnde à Latinis paſſer etiam dicitur, à Græcis ψῆττα, Guil. Rond. lib 11. cap. 7. *Plagitia.*

Octauus, Garpa, ſiue Carpio: Cyprinus quorundam opinione: piſcis fluuiatilis notus, ſquamoſus. Cuius caro excrementitia eſt ac muccoſa, quare à magnatibus in vino decoquitur. Ita namque multò quàm antè præſtantior euadit: quicquid enim muccoſum, aut viroſum guſtu refert, id totum deponit. *Carpa.*

Galbio. *Nonus*, Galbio: piſcis marinus notus, cartilagineus, corpore tenui, & in ampliſſimas alas expanſo, raia latinè dicitur, & à quibuſdam rochetus, ſiue rochus, à Græcis βάτος, καὶ βατὶς, à rubi, quem, βάτον vocant, ſimilitudine. Quemadmodum enim ſpinoſus eſt aculeatúſque rubus, ita raia omnis aculeis aſpera, non quidem toto corpore: ſunt enim λειόβατοι, id eſt, leues raiæ, quibus nulli ſunt in corpore aculei: ſed ſiue leues ſint raiæ, ſiue aſperæ, omnes vncos aculeos in cauda geſtant, ſicuti in rubo, cynosbato, & roſis cernuntur. Piſcis eſt duræ carnis, concoctu difficilis, ſed alimenti firmi & ſani, Vide Guiliel. Rondel. lib. 12. cap. 3. Nonnulli Galbionem referunt in baculo contuſorum piſcium claſſem, vt eum hoc nomine intelligamus, qui & ipſe duræ carnis eſt, ac ſanus. Alij textus habent Gobio, de quo Galenus lib. 3. de alimen. facul. cap. 28. Góbio, inquit, littoralis eſt piſcis, ex eorum numero, qui parui perpetuò manent. Suauiſſimus ac concoctu facillimus ſimúlque ad diſtributionem & ſucci bonitatem optimè comparatus. Gallicè Gouion.

Truta. *Decimus*, Truta: Hic omnium, qui in dulcibus aquis generantur, piſcium æquali cunctarum gentium iudicio longè nobiliſſimus habetur. Varius admodū eſt, purpu-

eis,

reis guttis ſiue maculis totum dorſum ſpecioſè pingentibus, carne interius rubra, quemadmodum in ſalmone etiam conſpicitur, vt proculdubiò is piſcis ſit, q Auſonio in Moſella Salar vocatur cùm dicit:

Purpureisque Salar ſtellatus tergora guttis.

Celebratur apud homines, tanquam voluptate cibos reliquos ſuperet. Carnem habet valde friabilem, vt in qua nihil neque lentoris, neque pinguedinis inſit, quo fit vt alimentum, quòd ex eo ſumitur hominum etiam corporibus ſaluberrimum eſſe cenſeatur. Huc, quod ad ſucci bonitatem attinet, aſchiæ etiam & auratæ, referendi ſunt. Porrò Truta Gallicũ eſt: nam vulgo Truitte vocant. Verùm hactenus ſingulatim de piſcibus, Nunc generatim etiam atque vniuersè nonnihil de præſtantia ipſorum dicemus.

Sciendum, igitur in primis, alimentum, quod ex piſcibus prouenit, quemadmodum id ipſum libro 3. capite. 25. de aliment. facult. Galenus atteſtatur, ſanguinem gignere conſiſtentia tenuiorem, quàm quod ex pedeſtribus animalibus ſumitur. adeò vt non affluenter nutriat, & celerius diſcutiatur, magis tamen excrementitium eſt. Phlegmatici enim, id eſt, frigidioris humidioríſque temperamenti ſunt piſces. Ob eandem tamen cauſam quidam, ipſos *Piſcium electio.*

concoctu difficiles eſſe ac tardi tranſitus, cenſuerũt, quippe ratione frigiditatis len ti etiam ſunt, atque diutius ob id ventriculo immorantur, & concoctioni repugnant, quo fit, vt ſæpius corrumpantur, & putreſcendo ſitim generent. Carnium itaque laudabilium alimentum hoc nomine, quàm piſcium ſalubrius eſt.

Secundò verò hoc etiam ſciendum, nempè pelagicos, hoc eſt, marinos (modò cæteræ bonæ notæ conſentiant) in victus ſalubris ratione, quàm qui in aquis dulcibus nati ſunt, eſſe meliores. Alimentum enim quod præſtant, minus excrementitium eſt, & carnium naturæ propinquius. At verò cùm pelagici (cæteris paribus) quàm fluuiatiles ſint carne duriore, conſentaneum eſt eoſdem difficilius etiam concoqui & reſolui, ac magis nutrire, ſanguinémque gignere puriorem. Ægris tamen ob concoctricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accommodatiores ſunt.

Tertiò ſciendum, ex piſcibus tam marinis, quàm fluuiatilibus, eligendos eſſe, qui carne ſint minimum muccoſa aut lenta, ſed alba, ſuaui, ſubtili, friabili, odorata, quæ tardè putreſcat, & qui non degunt in paludibus, lacubúſque, atque id genus locis limoſis ac ſordidis, nec in aquis limoſas herbas, & mali ſucci radices habentibus,

bus. Peſſimam enim habent carnem, qui in eiuſmodi locis degunt.

Eligendi verò non admodum iuuenes, neque prægrandes, neque pinguedine multa reſperſi, ſed vt in ſuo genere, carnoſi, & celerrimi curſus.

Ex marinis præſtantiores habentur, qui in fluminibus longius à mari diſtantibus capiuntur, vtique ſi cæteræ laudabilium piſcium notæ non abfuerint. Iiſdem quoque notis conſentientibus, quantò ſpinis agnatis ac ſquamis horridiores fuerint, tantò præſtantiores etiam eſſe par eſt. Spinarum enim & ſquamarum multitudo ſubſtantiæ puritatem arguit. Præterea optimi ſunt ex pelagicis, qui viuunt in mari puro ac profundiore, ventorúmque procellis magis agitato, & quod fluuios multos & magnos excipit. Quare in mari Pōtico & Balthio nutriti iis præſtāt, qui in mari Mortuo ſiue Meridionali capiuntur.

Eorum autem, qui in fluuiis gignuntur, ſalubriores ſunt, qui in iis gignuntur, in quibus aqua rapidè fluit, ac copioſa eſt. Ex quibus iam dictis liquidò conſtat, qui piſcium probi malíve cenſeri debeant.

Cetacei enim ac beſtiales, cuiuſmodi porcus & canis marinus, delphinus, & morhua potiſſimùm habentur, cùm laudabi-

lium piſcium notis, nimirū albedine, ſubtilitate, ac friabilitate careant, in cibo ſunt prorſus iniucundi, & ad coquendum difficiles, exiguúmque boni quidem alimenti, excrementi autem plurimum reddunt, & præſertim recentes. Quare mirum non eſt, ſi prauum ſuccum in eorum corporibus, qui quotidie illis veſcuntur, congerant. Quos tamen ſi quando, meliorum non ſuppetente copia, edere cogamur, magnoperè cauendum, ne illico à captu ingeratur, ſed ſeruandi ſunt per dies aliquot, dum caro eorum molleſcat, adeóque citra ſubſtantiæ corruptionem tenereſcat. Id quod fieri ſolet vbi leuiter ſale conſperſi fuerint. Quo modo ſapidiores etiam, ac multò quàm antè præſtantiores euadere, Libro 3 de aliment. facult. cap. 24. & 40. Galenus autor eſt. Quicquid enim muccoſū, aut viroſum guſtu referunt, id totum deponunt.

Ex piſcibus marinis raia & gornus in laudabilium claſſe cenſentur, carnem enim habent cōſiſtentia puriſſimam. Deinde verò Paſſer & Solea, quorum tamen caro lentior eſt, minúſque tum alba, tum friabilis, & craſſior, ſapore etiam atque odore minus cōmendabilis. Merlango tamen, ſiue merlano, quem ἀφύω Græci vocant, ſecundus fortè à raia deberetur locus, minore enim participat craſſitie ac

lentore,

lentore, quàm paſſer & ſolea, & ſubſtantia vtcunque friabilis eſt: ſed ſi odorem, ſaporem, colorem, ſubſtantiæ puritatem & molliciem ſpectes, bonitate nonnihil à gorno ac raia deficere videbitur. Idem de harengo iudicium eſt. Morhua iuuenis bonitate prædictis ſatis propinquat, ſed ſi diligentius ad præſcriptas laudabilium piſciũ notas exigatur, craſſior multò atq; lentior inuenietur. Salmones autem, rhombi, (vulgo Gallorum turboti) & ſcombri vulgò maquerelli ſiue macrelli, longè à reliquis bonitate deficiunt: ſunt enim multò craſſiores, magíſque lenti, & concoctu difficiliores, neque competunt niſi vehementiore exercitio fatigatis, robuſtis ac iuuenibus, ídque magis etiam ſi quid ſalſedinis ipſis commiſceatur, quò lentor, craſſities, & frigiditas eorum remittantur ac corrigantur.

Ex piſcibus autem aquæ dulcis lucius & perça mediocres laudatiſſimi ſunt, præſertim ſi præter dictas bonitatis notas pinguedinis non omnino expertes fuerint. Secundum poſt illos locum obtinet vendoſia, carnem tamen habet non perinde albam, ſubtilem, & friabilem, ſæpiúſque in ſtagnis, quàm fluuiis reperitur.

Illud porrò ſummatim noſſe etiam expedit, quòd piſces fluuiatiles, modò cætera

conſentiant, tum ad bonos humores gignendos, tum etiam ad guſtus ipſius voluptatem cæteris multò ſint præſtantiores, ſi in aqua profunda, petroſa aut aſpera, ad Boream ſpectante, ac rapidè fluente degant: præſertim ſi vrbis alicuius ampliſſimæ, latrinarum, balneorum, culinarúmque loturæ & purgamenta in illã non defluant, neque & veſtes & alia eiuſdem generis in ea abluantur. Multo verò magis, ſi præterea & herbarum ac bonarum radicum copia abundet. Cancri verò tam marini quàm fluuiatiles, ſicuti lib. 3. de alim. facult. cap. 33. à Galeno traditur, dura in totum carne conſtant, ideóque & ad coquendum ſunt difficiles, & firmi alimenti, ægrè tamen in ventriculo corrumpuntur.

In piſcibus quoque id communiter memoria tenere oportet, quòd recentes valde nutriant & humectent, mammas lacte repleant, ſemen prolificum ſuppeditent, adeóque venerem excitent, & bilioſis corporibus ſint accommodatiſſimi. Cæterùm abſtinendum ab ipſorum eſu poſt quamlibet actionem fortem ac vehementem: quinanque id temporis ingerũtur, eos & malè concoqui, & dum in iecur ac venas diſtribuuntur, ſuccum generare crudum, qui non facilè in probum ſanguinem mutetur, à ratione alienum non eſt. Præterea

ea verò, cùm hæc ipſorum etiam natura ſit, vt tardiùs pertranſeant, cura non minima adhibenda eſt, ne in ventriculum incidant debilem aut prauis ſuccis vitiatum: quippe qui tum neque bellè concoquãtur, & facilius ferè, vnà cum aliis in ventriculo exiſtentibus corrumpantur. Neque item vnà cũ carnibus, nec lacticinis, neque ſummo poſt alios cibos loco, ſi quid Auicénæ credimus, edendi ſunt.

Poſtremò verò hoc etiã ſciendum, quòd craſſioris ſucci piſces infra mediocritatẽ ſaliti recentibus ſint præferendi: Verùm recens ſaliti, Galeno lib.3. de aliment. facult. cap.24. teſte, iam diu ſalitis ſunt meliores. Piſces etiam laudabiles exiguo ſale cõſperſi, atque immoderatè ſumpti, apppetentiam, ſi quis eis delectetur, reuocant & roborant.

DE ANGVILLA, ET nonnihil etiam de Caſeo.

CAPVT XXXI.

Vocibus anguillæ prauæ ſunt, ſi comedantur,
Qui phyſicen non ignorant, hæc teſtificantur.
Caſeus, anguillæ, nimis obſunt ſi comedan-

tur.

Ni tu ſæpè bibas,& rebibendo bibas.

Anguillam vocibus nocere hoc in loco *Anguilla* traditur,idque rationibus tũ medicis,tum philoſophicis cõprobatur. Limoſus enim piſcis eſt,craſſique & lẽti ſucci,obſtructiones facit lõgiusque à memoratis paulò antè probi piſcis iudiciis recedit: quod Galenus etiã in libr.de cibis boni & mali ſucci, cap.15.in hunc modum ſcribẽs atteſtatur. Anguillæ nunquã boni ſucci ſunt,tametſi puro in humore verſentur, nedũ in eo qui vrbium ſordes & purgamẽta in ſe recipit. Idem ferè & in lib.de attenuãte diæta cap. 6.confirmare videtur. Anguillæ,inquiens, & mollium pars maxima tametſi carnem habent mollem , quod tamen ſucco lento & pituitoſo abundant, iis , qui ſalubri victus ratione vti volunt , plurimum eſt noxia. Pari modo de muſtelis quoque, quæ vulgato iam nomine lampredę dicuntur, ſentiendum eſt. Nam & ipſę nihilo ſecius quàm anguillæ plurimum craſſi ſucci gignunt:tametſi paruulæ lampredæ non perinde malæ & periculoſæ ſint. Minore enim,vt ſenſus ipſe iudex eſt,craſſitie & lentore participant. Quo fit,vt hi piſces, licet non ingratum ori ſaporem offerant(quod ſalua tamem eorum reuerentia dictum velim,

lim,qui in eorum vſu diu perſeuerant)admodum ſint periculoſi. Siquidem generatio eorum in aquis ſerpentum generationi in terris reſpondet, non ſine veneni ſuſpitione. Vnde etiam M. Varroni libro 4. de lingua latina, nomen habent, quòd anguibus adſimilentur. Atque hac certè ratione capita & caudæ, ac ſimiliter interior ſpina, vt quę venenum in ſe contineant, nullo modo edenda ſunt. Côueniens autem erit ob ſucci craſſitiem ac lentorem, vt in optimo vino immerſæ necentur, atque cum iuſculo deinde optimarum ſpecierum, ſicuti ab Apitianæ ſcholæ ſectatoribus ſolét, prę parentur: ac primò quidem duabus ebullitionibus in vino & aqua præbulliant, illiſque reiectis tandé ad perfectionem coquãtur. Vel gelu inde in patina fiat, vel paſtillatura, vel aſſatura, idque cum ſalſamento competenti, in hyeme quidem cum viridi, fortibus ſpeciebus, & vino: in ęſtate verò cum debilibus ſpeciebus, omphacio, & aceto. Commodius tamen ab eiuſmodi piſcium eſu abſtinetur. Stomacho enim & renibus ſunt inimici, ſed præcipuum ſentiunt nocumétum ex eorum obſoniis, qui arenulas mingere conſueuerunt, quoniam illæ anguillari glutino in calculos cogi & adſtringi videantur. Podagra quoque laborantibus manifeſtè officiunt, nec vllis

Anguillæ coctio.

Anguillæ eſus calculoſis noxius.

morbis medentur, ſic vt iniquè natura fe ciſſe videatur, quę tam ſuauem refutandis expuendíſque piſcibus indiderit ſaporem. Medici omni ex loco, omnſque tempore, & pręſertim circa ſolſtitium anguillas deteſtantur.

Sequitur deinde, caſeum atque anguillas plurimum nocere ſi comedantur: quod ſanè de iis, quę magna mole ingeruntur, intelligendum eſt. Cauſę quidem de caſeo ſuprà cap.7. De anguillis verò in præſenti capite habentur.

Poſtremo loco hoc etiam adſeritur, nèpe prauitatem eorum vberiore ac frequentiore vini potu corrigi atque emendari: quod minimè tamen de vino ſubtili ac pe netrante, neque item de eo quod in potus delatiui vicem ſubſtituitur, intelligendum eſt. Tale namque cum cibis mali ſucci bibendum non eſt, quemadmodum 3.1.doct. 2.cap.8. Auicenna ſic fermè ſcribens diligenter admodum monuit: Neque cum cibis praui ſucci, nec antequam illi conficiātur, neque ab eorundem concoctione vinū protinus bibendum eſt: quippe quòd mali chymi cibos in omnia ſtatim corporis exteriora membra, quò fortaſſe citra vini ad miniculum minimè penetraſſent, non ſine ſanitatis diſpendio ſecum trahat. Intelligendum igitur de vino forti non admodum

dum penetrante, qud ſæpius atque modicè cōmodæ ciborum permiſtionis gratia ſumitur. Hoc enim prauitatem eorum corrigit, cōcoctoriam facultatem roborat, frigidóſque & phlegmaticos humores cōcoquendo benignos reddit: quo fit, vt ad caſei atque anguillarum, quæ ægrè admodū conficiuntur, concoctionem non parum proficiat.

Cæterùm neque illud ſilentio hoc loco inuoluendum, nempè vinum non in anguillarum modò, ſed quorumlibet etiam piſcium eſu exhibendum: quippe frigidioris humidioriſque temperamenti ſunt omnes, adeóque difficilius ob id ipſum conficiuntur, tardiuſque tranſeunt: vino igitur ſæpius ac modicè ſumpto facilè emendantur, adque συμμετρίαν perducuntur. Hinc non temerè hactenus hoc vſurpatum eſt: Ex piſcibus viuos quidem aqua foueri, mortuos verò vino condiri oportere.

DE CIBI POTVSQVE IN prandio atque cœna permiſtione, ſiue alteratione.

CAPVT XXXII.

INter prandendum ſit ſæpè parúmque bibendum,

Si ſumas ouum, molle ſit, atque nouum.

Hîc duo traduntur præcepta.

Primum, de cibi potuſque in prandio atque cœna permiſtione ſiue alternatione: Inter prãdendum namque cœnandúmue invicem modò edendũ, modò bibendum eſt, ac ne id quidem largè & copiosè, ſed ſępè potius & parcè. Neque enim iuméta nobis in hoc imitãda ſunt: quæ tum demum bibunt, cùm cibo exaturata fuerint: ſed potio ſubinde interponéda eſt, quoniã cibus permiſtione potionis mollior redditus per membra nutritioni deſeruientia, facilius peruehitur.

Potus triplex. Vbi notandum, triplicem à Medicis cõſtitui potum. Ac primũ quidem permixtiuum vocari, quòd vnà nimirum cũ cibis ingeratur: Alterum delatiuum, quòd cõcoctione in ventre iam confecta & abſoluta, in hepate verò inchoata, vt cibi penetrationem adiuuet, exhibeatur. Tertium verò ſitis ſedatiuũ, quo in expléda ſiti vtimur.

Permixtiuus. Quæ igitur de potu hoc loco traduntur, ea de permixtiuo accipienda ſunt. Hic enim interponi ſæpius ac permiſceri cibis debet, neque ad finem prandij vel cœnę, ſiue dũ ſitis vrgeat (ſaluo tamen aliorum iudicio) differendus eſt. Imò verò crebrius etiam ab illis aſſumi debet, qui cibis actu vel potentia ſicciotibus veſcuntur, quique vehementius ſeſe atque immoderatius exercendo ſiccum

ſiccum panem vorant:non tamen copiosè, ne cōcoctio impediatur. Simile enim quiddam ſuccederet,quale aquā in lebetem feruentem ſæpius largè & copiosè infundentibus ſolet : quippe caloris vis in coquēdo hebetaretur.

Sitis autem ſedatiuus potus circa prandij vel cœnę finē natura cōgruere magis videtur: tunc enim ob calidi ſiccique cibi æſtuationem vera ſitis vrget. Nāque veriſimile non eſt eodem ac breui temporis momēto infeſtari naturā eſurie ſitique ſimul, eo quòd hęc irritetur à calore,illa ſtimuletur à frigore interno. Eſtque hic potus augendus,vel minuendus,prout ipſa ſitis expoſtulat. *Sedatiuus.*

Atqui delatiuus prima coctione iam peracta,atq; etiā paulò antè quàm aliud quidpiam edatur, propinandus eſt : præſertim cùm prius ingeſtus cibus conſiſtentia fuerit craſſior:neque differendus eſt dum ſitis oboriatur. Ventriculum enim ad reliquum ſuſcipiendum cibum reddit expeditiorem, ac eorum etiam , quæ in ventriculo continentur diſtributionem ad hepar plurimum iuuat. Non tamen immoderatius eo abutendum eſt, vt maturè concoqui poſſit. Siquidem inconcoctus ad hepar nō tranſit. Quod verum vtique erit,ſi in delatiui locū non ſubſtituatur aqua. In illa e- *Delatiuus.*

nim neceſſe nõ eſt, vt cõcoctio expectetur, priuſquam ad hepar tranſmeet. Rationabiliter verò in potu delatiuo, ceu etiam in permixtiuo nõ aqua, ſed vinum propinari debet, aut aliud quidpiam, quod vino ſit ἀνάλογον, veluti ceruiſia, μελίκρατον, aut ex ceraſis vel malis, aut ſimili quopiam fructus genere confectæ potiones: quibus tamen omnibus vinum eſt præferendum. Facilem enim efficit alimẽti in omnia mẽbra diſtributionẽ: vnde non ineptè ὄχημα τῆς τροφῆς ab Hippocrate nũcupatur, vt copioſè admodum ſuprà capite 15. & 27. oſtendimus.

Sed quia de cõmoda cibi potusq́ue permiſtione ſatis iam diximus, illud minimè omittendum eſt, quod nõnullis vt rectum placere video, nempè vt iuxta craſſiorem, ſicciorem, & frigidiorem cibum de vtroque potu tam delatiuo, quàm permixtiuo largius aſſumamus, & vt rurſus circa calidiorem, ſubtiliorem, atque humidiorem, parcius. Et iterum vt vinum ſubtile valensq́ue cum cibo natura craſſo, duro, ac frigido bibamus, & è diuerſo, vt calidioribus concoctioniq́ue magis parentibus cibis vinum debilius adiungamus. Quæ ratio ſi ſtabit, valentiore vino iuxta carnem vtemur bubulam, quàm pullorum gallinaceorum: itémque iuxta piſces, quàm car-

nes

nes animalium terreſtrium.

Secundũ præceptum de ouis erat, nẽpe vt recentia ac mollia ingeramus: cuius ratio reddita eſt ſuprà cap. 8.

DE PISIS.

CAP. XXXIII.

PIſum laudandum nunc ſumpſimus ac reprobandum.

Eſt inflatiuum cum pellibus, atque nociuum,
Pellibus ablatis ſunt bona piſa ſatis.

Inquiſitione dignum videtur, quod de piſis hoc loco traditur, nempe ipſa laudẽm mereri quandoque, nonnunquam vero & vituperium. Vbi ſcire ante omnia conuenit, piſa duas habere facultates, adſtrictoriam nimirum & purgatoriam : quarum hæc certè in ipſorum velut carne eſt, illa verò in corticibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice manduntur : culpantur, quæ non decorticáta ingeruntur. Priore enim modo ſumpta, vt in diætis vniuerſalibus Iſaacus id ipſum confirmat, ventrem ſubducunt, altero verò magis condenſant & adſtringunt, plurimúmque flatulenti ſpiritus pariunt, ita vt pugna quædam ac tormina in inteſtinis excitentur, purgatoria quidẽ facultate ſuccum excernere vo- *Piſa.*

lente, adſtrictoria verò retinente; hincque intus affligitur natura, ab vtroque horum diuexata. Porrò ſi piſa cortice ſpoliata mādantur, tunc purgatorię actioni maximè conferunt. Quod de piſis hîc dicitur, idem de omnibus fermè leguminibus, putà fabis, lentibus, phaſeolis, & ſi quæ ſunt ſimilia, præcipuè tamen corticem habentibus craſſiorem, vt de fabis & ciceribus nigris, intelligendum eſt. Hac nāque ratione legumina omnia, quemadmodum libr. 4. de vic. rat. in morb. acut. apho. 93. Hippocrates atteſtatur, flatuoſa ſunt, & cruda, & cocta, & fricta, & macerata, & viridia. Cortex præterea in omnibus peiorem generat ſuccum, quàm quæ ipſorum velut caro eſt. In piſorum genere reperiuntur quædā alba & rotunda, cortice tenui, leui, ac fragili, quæ tametſi vnà cum corticibus innoxiè mandi queant, præſtat tamen vt decorticentur. Legumina viridia adhuc & nondum exactę matura, valde tenuem habent corticem, ac minus ipſis diſcrimē ineſt, quod ad corticem ſaltem & carnem attinet, faciliúſque concoquuntur: quare ea nonnulli ſanis corporibus, quàm matura atque exiccata magis conuenire arbitrati ſunt: quod tamen à veritate alienum videtur. Nam ea admodum eſſe excrementitię, & ſubſtantię corruptioni magis obnoxiæ,

xię, conſtat: quo fit, vt à ſanis non vſquequaque citra noxam ſumi queant. Hoc tamen negari non poteſt, quòd matura & exiccata cùm ab extimis corticibus purgata fuerint, ad victus ſalubris rationé, quàm recentia nō decorticata, accommodatiora ſint, & è diuerſo viridia quàm exiccata cortice non ſpoliata. Porrò, cùm omnium leguminum ſubſtantia inflet, concoctioni renitatur, craſſique & praui ſucci alimentū in corpus diffundat, meritò à victus ſalubris ratione excluditur. Brodium tamen, ſiue iuſculum eorum, eò quòd flatum cum omni & alimenti & cōcoctionis prauitate deponat, ventrem ſubducat, vrinam cieat, venarum atque viſcerum obſtructiones amoliatur, adeoque ad vaſorum etiā, quæ colatoria vulgo vocantur, nempe hepatis, renum & veſicæ, emundationem ſit efficaciſſimum, non parum commoditatis in victus ſalubris ratione habere dignoſcitur. Cuius proinde vſum ieiuniorum tempore, quando craſſis atque obſtruentibus vtimur cibis frequentiorem eſſe conuenit. Multiplex porrò ac varius hominibus leguminū vſus eſſe ſolet. Nōnulli enim cum ſalſis carnibus eſitāt: quem modū Galenus lib. 1. cap. 25. de aliment. facult. non probat. Nam hæ quoque ſanguinem craſſiorem & melancholicum magis generant. Quæ

propter non eſt his copioſius vtendum, & maximè ſi cui corpus ſit aut melancholicum, aut craſſo, aut prauo ſucco abundet. Peſſimè autem coci diuitibus legumina ſapa adparant: quandoquidem legumina haudquaquam incraſſantium miſtionem poſtulāt, ſed humidorum potius, & quæ ipſorum craſſitiem incidāt. Quibus verò ſapa commiſcetur, iecoris obſtructiones ſolent gignere, viſcerisque huius ac lienis inflammationes inaugent, niſi melle addito, meliora fiant. Perſpicuum autem eſt, quòd & ſcirroſos viſceris vtriuſque affectus ſapa exacerbat. Vt autem legumina eſui accommodatiora fiant, magis nutriāt & craſſum prauumque ſuccum amittant, in hunc ferè modum coquenda veniunt:

Piſorum coctio.

Sub noctem in aquam feruentem infundantur, ac primò quidem manibus diutulè confricentur, vt à cortice ſeparentur, deinde per totam noctem in eadem macerando temperentur, ſequenti verò die duabus vel tribus ebullitionibus in eodem liquore, dum tertia quartáue aquæ portio abſumatur, percoquantur. Aquam autem adhibere oportet leuiſſimam, ceu pluuialē. Nam & hac citius coquentur, & molliora euadent, & concoctioni minus faceſſent negocij. Ius decocti colo tandem transfundendum, & ad vſus reſeruandum. De quo vbi

vbi & quantum cuique libuerit, accipiendum, cúmque cinamomo denuò, & croco temperandum ad lentum igné. Hoc enim pacto terreã naturam magna ex parte deponet. Nonnulli duas partes zingiberis, vnam piperis, aliquantum etiam cymini adijciunt, quò facilius ſecedat: ad extremũ aliquid aceti viniue, & byturi admiſcent, atque vnica iterum ebullitione coquunt, ſpumam interea diligenter auferentes. Quod quidem in principio refectionis potiſſimùm ſumendum. Illud poſtremò minimè prætereundum, quòd brodium ſiue iuſculum cicerum & piſorum alborum multò ſit præſtantius, & humanæ naturæ accõmodatius, quemadmodũ & tota eorum ſubſtantia.

DE LACTE TABIDORVM.

CAPVT XXXIIII.

LAc φθισικοῖς ſanum caprinum, póſtque
cameli,
Ac nutritiuum plus omnibus eſt aſininum.
Plus nutritiuum vaccinum ſit, quoque ouinum,
Adſit ſi febris, caput & doleat, fugiendũ eſt.

Hîc præcepta quædam traduntur de electiore lactis genere, quatenus videlicet *Lactis electio.*

φθισικοῖς,hoc eſt,tabidis,emaciatis, hecticа febre laborantibus, & quomodocunque conſumptis, ſit conducturum. Cibi enim his ipſis, quòd calorem natiuum imbecillum obtineant,concoctu faciles conueniunt:boni item ac multi alimenti, vt corpus emaciatum inſtaurent: ſed liquidi & tenues, vt vias ob ſiccitatem contractas facilius ſubeant, & penetrent: ob febrim quoque refrigerent nonnihil, & ob vlceris ſaniem, detergant, & ob ſolutionem continui, glutinent. Quas dotes omnes habet lac:facilè enim coquitur, ac omnium quæ alimenti gratia ſumimus,lac, butyro & caſeo multum nutrit: optimum optimi eſt ſucci, ſero caſei & butyri liquidum eſt, ſubfrigidum eſt, vt libro 5. capite 20. & libro 10.capite. 7. de ſimp. medic. facul.terget ſapore dulci butyroſæ ſubſtantiæ,& acrimonia ſeri, glutinat caſeo, & eodem ac butyro eſt emplaſticum.Quapropter nonnulli, Galeno in libro de cibis boni & mali ſucci,cap 9.teſte, pulmonis vlceribus affectos potione tantùm lactis curari putãt, antea ſcilicet quàm ea ipſa vlcera amplientur,calloſáque fiant.

Lac caprinum Ac *primum* quidem præceptum eſt de lacte caprino, quod vtile eſſe phthiſicis, Auicenna lib.2. Cano.cap.442.& 1.4.tract. 3. cap.6. confirmat. Neque id ſanè iniuria: ſiquidem

ſiquidem inter cætera lactis genera moderatè ſe habet, cùm non admodum pingue craſſúmq; ſit, ob id mediũ quoque eſſe cenſetur, quod in corporibus noſtris præſtat.

Secundum de camelino, quod illo tenuius eſt, ſeroſique humoris magis particeps: quo fit, vt minus tum nutriat, tum emaciatis conferat. Hydropicis tamen, & quibus hepar malè affectum eſt, non parum cõmoditatis adfert, præſertim ſi fuerit cameli nuperrimè enixæ. Eo namq; hepár, ſi quid Auicennæ credimus, reficitur atque inſtauratur.

Tertium de aſinino: Aſinæ namque inter cætera brutorum genera lac præbent ad propoſitos affectus accommodatiſſimum: quippe cùm tenuiſſimum ſit, & minimè coagulatur, & quoquo verſus ocyſſimè in corpus digeritur, quemadmodum elegantiſſimè libro 7. method. medend. capit. 6. à Galeno ſcribitur. Quod Auicenna quoque. 1. 4. tract. 3. capite. 6. confirmat. Non eſt, inquiens, lac poſt muliebre, quod hecticis æquè conferat, ac aſininum, Hecticã enim, ſiquidem curabilis fuerit, ad plenum curat. Sed præ cæteris lac muliebre, tanquam naturæ eiuſdem, & humano corpori familiariſſimum, ab aliis medicis, præcipuéq; ab Herodoto & Euriphone ad tabidos affect⁹ celebratur. Quoniã cæteris

2. Cano. cap. 442. & 14. 5. Tract. 4. cap. 13.

Alexãd. Trall. li. 12. cap. 4.

Lac muliebre.

eſt ſubtilius, frigidius, & humidius, citius concoquitur, velocius penetrat, & melius nutrit. Sumendum autem quoduis horum manè ieiunis, horis tribus, aut quatuor ante cibum, vnc. quatuor primùm: quas ſi rectè confecerit, poſtridie quinque, ſex vncias, & ſic diebus conſequentibus auctam, ſi bene concoquat, vſque ad libram vnam. Quatenus enim vires augeri cernimus, eatenus nos quoque cibis adiiciemus. Sumat autem patiens ex mamilla, aut minimum diu extra propria conceptacula moratum (illic enim & ſanguis & ſemen promptiſſimè corrumpitur) per ſe aut cum pauco melle, vel ſaccharo. & ſale, ne in ventriculo aceſcat. A lacte hauſto nō dormiat, ne corrumpat, nec corpus exerceat motu ac frictione, ne crudum lac in corpus trahat.

Cæterùm ſilentio prætereundum hoc loco non eſt, quòd non ſemper lac muliebre, aut aſininum phthiſicis proſit: imò verò lac acidum, ſiue ebutyratum ab ipſis in certis quibuſdam caſibus conuenientius adſumitur. Et primò quidem, quando cum phthiſi fluxus ventris ſimul infeſtat. Deinde cùm metus eſt, ne in ventriculo coaguletur, vel ardor adeſt vehementis febris, aut ventriculus ſuapte natura biliofus exiſtit, vt in quo lac nullo negotio in bilē

tranſeat.

tranſeat. Quinetiam quando phthiſi febris coniungitur putrida, & multæ in inferioribus partib⁹ ſunt obſtructiones. Lac enim acidum cohibet & adſtringit aluum, neque facilè in bilem conuertitur: quippe cui butyrum, quo promptè accendi poterat, ademptum ſit: eadem ratione nec in putrida facilè putreſcit. Præterea cùm immundus ac ſordidus eſt ventriculus: in eiuſmodi enim lac promptiſſimè corrumpitur. Poſtremò verò cùm phthiſicus lac integrum & dulce abominatur, ab acido autem ſiue ebutyrato non omnino abhorret, Sed de his omnibus copioſè admodum Hieronymus Cardanus libro ſecundo Cōtradicentium, Tract. 4. Contradict. 1. & Cōciliator differentia 194.

Quartum de lacte vaccino: quod vt inter cætera lactis genera craſſius ac pinguius inuenitur, ita alere etiam magis putandum eſt. Atque hinc ſanè Rhazes libro 3. capite 15. ad Almanſo. ſic fermè de eo ſcriptum reliquit: Lac vaccinum quorumlibet aliorum animalium lacte craſſius iudicatur, atque ob id corporis molem & obeſitatem adipiſci volentibus accommodatiſſimùm habetur. His amplius Auicenna lib. 2. Cano. cap. 442 hoc quoque addendum putauit: Nempe lac cuiuslibet animalis, cuius fœtus eandem in vtero morā *Lac vaccinum.*

cum homine ducat, id eſt, per nouem menſes, humano lacti eſſe maximè conforme: illud verò, quod ſit animalis, cuius imprægnatio quàm mulieris diuturnior ſit, eſſe deterius: quo fit, vt, cùm vacca nouem menſibus vitulum ferât, lac eius humano maximè conforme, atque ob id optimum quoque habeatur.

Quintum de lacte ouino: hoc, quod ad conſiſtentiam quidem & nutrimentum attinet, ad vaccinum quodãmodo accedit.

Sextum de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cuius rei cauſæ adſignatæ ſunt ſuprà cap. 7.

DE BVTYRO.

CAPVT XXXV.

Lenit, & humectat, ſoluit ſine febre butyrum.

Tres butyri proprietates hìc referuntur.

Butyri proprietates tres.

Primò, cum doloris ſedatione lenit, & maturat: Siquidem temperatè calidum eſt, & natura pingue atque oleoſum, facultatíſque concoquentis, paulum habens etiam digerendi potentiæ, in mediis nimirum corporibus, ſecundum duritiem & mollitiem. Bubonas igitur & parotidas iuuat, gingiuas extenuat, & præſertim in infantibus dentientibus, item humores in pectore

pectore ac pulmone ſixos linctu cōcoquit.

Secundò humectat: ex meliore namque lactis eſſentia conſtat. Quemadmodum ergo lacti, vnde ſeiunctum eſt, humectandi vis ineſt, ita & butyro ineſſe oportet.

Tertiò verò ſoluit: largius enim ſumptum, cùm ob ſuæ ſubſtantiæ lubricitatem, tum ob communem omnium ciborum humidorum rationem, qui ſcilicet citra adſtrictionem ſunt humidi, facilè per ventrem ſubit. Sed febricitantibus & calidioribus naturis non æquè vt aliis conuenit: ipſis enim in flauam bilē conuertitur.

Illud porrò noſſe hoc loco vtile eſt, quòd butyrum ob ſuperabundantem & humiditatem & pinguitudinem in alimētis, vſu præſertim immoderatiore, expetendum non ſit. Ventriculum enim reſupinat, ac ſubuertit, & ad vomitum incitat. Neque vltimo poſt alios cibos loco ingerere conuenit, quippe cùm humidum ſit ac lubricum, faciléque ſubduci queat, in ſuperficie natans corrumpitur, & ob hoc ipſum ante alios cibos ſumendum eſt. Ita enim citius ſubducitur, & aliis cibis viam munit. Quocunque oleo magis tum nutrit, tum cibos condit quo fit, vt obſoniis additū olei atq; adipis vicem meritò penſet. Vnicè tamē hoc ſemper cauendū, ne vſus eius ſit immoderatus, néue in vētriculo

accendatur. Pinguia enim inflammata, quemadmodum in maiori praxi tract.6. capite.15.rub. 4. Ioannes Michael Sauonarola ſcriptum reliquit, in melancholiam aduſtam tranſeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo ſit, inquit ille, vt ob nimium Butyri vſum multi leproſi in Germania reperiantur. Recens etiam butyrum, contra beſtias, quæ virus eiaculantur, venenáque, & foris illitum, & per os aſſumptum efficax eſt: ab aſpide enim percuſſis vtiliſſimè imponitur: & in peſtilenti aëris conſtitutione quotidie cum puri panis tribus aut quatuor bolis manè ab ieiunis deuoratum, mirificè ad ſanos ab infectione præſeruandos confert. Plura de butyro Dioſcorides lib.2. capite.62. Galenus libro 10 capite 10. de ſimpl. med. facul. Paulus Aegineta libro 7. Simeon Sethi in Syntag. & Auenzoar Tract.3.cap.4.libro 3.Theyſir.

DE SERO.

CAPVT XXXVI.

IN cidítque, lauat, penetrat, mundat quoque ſerum.

Hic agitur de facultatibus Seri, quod lactis aquoſa eſt ſubſtantia. Hoc (vt libr.2. diſtinct.1.capite 9. de med. ſimpl. purgan.

Meſues

Meſues inquit) excalfacit atque ſiccat ordine primo completo, & vſque ad ſecundum. Quinetiam attenuat, abluit, abſtergit, & nitroſa, qua refertum eſt, facultate, aluum abſque aliqua mordacitate leniter ſubducit. Bilem tum flauam, tum atram ab exuſtis humoribus genitam deiicit: quo fit, vt mirificè conferat maniacis, & melancholicis. Præſtat item ad viſcerum infarctus, & morbis inde prouenientibus opitulatur: nimirum aqua intercute laborantibus, felle ſuffuſis & lienoſis. Datur vtiliter febrientibus ex bile, & viſcerum, ac vaſorum obſtructionibus. Competit etiâmnum vitiis in cute à bile, & peruſtis humoribus emergentibus. Quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, pſoris, lepríſq; admodum conuenit. Hæc ille. Comitialibus quoque, atque iis, qui ob potentis vini largiorem potum malè habent, auxilium præſtat. Plura Dioſcorides lib.2.cap.6o. Galenus lib.10.de ſimpl.med.facul.cap.8. Rhazes lib.3.ad Alman.capit. 15.& Auicenna 2. Cano.cap.442.

DE CASEO.

CAPVT XXXVII.

CAſeus eſt gelidus, ſtipans, craſſus, quoque durus,

Caſeus & panis ſunt optima fercula ſanis.
Si non ſunt ſani, tunc hunc ne iungito pani.

Duo hoc loco peraguntur. *Primò* quatuor referuntur facultates Caſei. Quarum prima eſt, ipſum eſſe gelidum, id eſt, temperatura frigidum; quod intelligi debet de recente ac molli, qui frigidus & humidus, & non de vetere, qui calidus & ſiccus eſt. Atque huius ſanè rei grauiſſimum habemus teſtem Paulum Æginetam, qui lib. 7. ſic ait: Caſeus recens compactus & mollis, repulſoriam vim habet, leniter perfrigerans. Quinetiam de eo intelligi poteſt, qui conficitur ex ſola lactis coagulatione, abſque vlla alterius rei commiſtione. Reperitur enim qui ob aromatum quorundam, ac odoratarum herbarum admiſtionem acrior & calidior eua ſerit, & ob id linguam vellicet, atque ventriculum excalfaciat. Talis autem colore potiſſimùm viridis exiſtit, qui ſi maiore paulò mole ingeratur, corpus vehementer exurit. Secunda eſt, caſeum ſtipare, hoc eſt, adſtringere ac cohibere aluum, quod maximè ſolet præſtare vetus, cui multum coaguli admiſtum eſt. Tertia eſt, ipſum eſſe craſſum, quod eſt, craſſos generare humores, idque nullo excepto. Omnis enim caſeus fit ex craſſiore & terreſtri magis cuiuſlibet lactis ſub-

ſubſtantia, admiſto coagulo, & expreſſo inde ſero. Quarta eſt, Caſeum eſſe durum. i. ægrè & concoqui, & aluo diſcedere: nimirum propter ſuccum craſſiorem.

Secundo deinde loco hoc etiam adſeritur: nempe caſeum parua mole cum pane ſumptum, optimum ſanis hominibus eſſe cibum, quippe qui panis admiſtione concoctu reddatur facilior, cùm alioqui per ſe ſumptus, admodum ob concoctionis tarditatem offendat. Aegrotantibus verò, propterea quòd neque ad concoctionem, vt dictum eſt, neque ad mouendam vrinam, neque ad ciendam aluum, neque ad ſucci denique probitatem, quicquam boni conferat, omnino fugiendus eſt. Plura de hoc ſuprà cap. 7. & 9.

CASEVS DE SEIPSO.

Ignari Medici me dicunt eſſe nociuum,
Et tamen ignorant, cur nocumenta feram.
Expertis reor eſſe ratum, quia commoditate
Languenti ſtomacho caſeus addit opem.
Caſeus ante cibum confert, ſi defluat aluus,
Si conſtipetur, terminet ille dapes.
Qui phyſicen non ignorant, hæc teſtificantur.

In prioribus duobus verſibus προσωπο

ποιῖα eſt. Fingitur enim Caſeus ſeipſum aduerſus malignos vicinos aut vituperatores defendere. Ignari, inquiens, Medici, dicunt me nociuum eſſe: quum ipſi tamen ignorent cauſam, cur humanæ naturæ nocere dicar. Alluſum autem videtur ad illud, quod ab Hippocrate in libro de veteri medicina ſcriptũ eſt in hũc modũ: Atqui, inquit, mihi neceſſarium eſſe videtur, vt omnis Medicus de natura ſciat, & omni ſtudio annitatur vt cognoſcat, ſi modò aliquid eorum quę fieri debent, rectè pręſtare velit. Quid eſt homo ad ea quæ comeduntur ac bibuntur comparatus, & quid cuique ab vnoquoque continget, ac accidet, & non ſimpliciter ſic exiſtimare, quòd malũ edulium eſt caſeus. Dolorem enim adfert repleto ex ipſo. Sed quem dolorem, & propter quid, & cui parti intra hominem exiſtenti incommodum exiſtit? Nam & alia multa edulia ac pocula natura mala ſunt, & afficiunt hominem non eodem modo. Proferatur autem mihi, verbi cauſa, aliquid, velut vinum meracum multum potum, hominem aliquo modo debilem reddit, & omnes qui viderint hoc fatentur & cognoſcunt, quòd hæc eſt vis vini, & quòd ipſum eſt cauſa, & in quas in homine partes maximè poſſit nouimus. Talem itaque veritatem etiam de aliis oſtendere

ſtendere volo. Etenim Caſeus, quandoquidem hunc in exemplum ſumpſi, non omnes homines lædit, ſed ſunt qui ex ipſo repleti, ne tantillum quidem offenduntur, imò gracilibus mirabiliter etiam conferre proditur. Sunt autem qui difficulter ſummouentes ipſum ab eo liberantur. Horum verò naturæ differunt, differúntque etiam iuxta hoc, quod eſt in corpore caſeo contrarium. Nam à caſeo excitatur & cõmouetur, in his quibus eiuſmodi humor multꝰ in corpore exiſtit, & quò magis hic potens eſt, eò magis veriſimile eſt ipſos malè affligi. Si verò toti humanę naturę malus eſſet, omnes vtique læderet. Hæc autem ſi quis nouiſſet, non incurreret ea, neque ſanè pateretur. Hactenus Hippocrates.

Secundo deinde loco duæ recenſentur vtilitates ab ingeſto caſeo. Quarum prima quidem eſt, ipſum delibilitatem abſcindere ſtomachi: vbi ſciendum tamen, quòd non quilibet ſtatim caſeus cuiuis ſubueniat ſtomacho (caſei ſiquidé in certis quibuſdam caſibus omnes ex æquo nocét, ſtomacho nimirum raræ texturæ, ac illi quoque qui ex longa ægritudine adhuc debilis ſe colligit) ſed recens, mollis, ac pauci lentoris particeps, quemadmodum libro 3 ad Alman capite 15. Rhazes teſtatur. calido atque ſicco ſtomacho apprimè conferre

exuſtionem enim, caliditatem, & ſiccitatem eius frigiditatis ac humiditatis ratione reprimit, & emendat. Contrà verò eidem, vetus admodum, & acris, cuíque multum coaguli iniectum eſt, manifeſtè officit. Stomacho autem, cuius pelliculis multa infarta ſunt phlegmata, plurimum confert caſeus, qui inueterauit, & ob id quàm prior acrior atque ardentior euaſit: phlegmata enim acrimonia ſua incîdit, abſtergit, & infrà ſubducit. Rurſus verò recens ac mollis huic maximè nocet.

Secunda eſt, caſeum priori loco exhibendum iis, quibus vẽter maiorem in modum ſoluitur: poſteriori verò, quibus idem ob imbecillitatem non reſpondet. In vniuerſum namque adſtringentia, ſi prius añte alium cibum aut edantur, aut bibantur, aluum comprimũt. Quibus autem ob imbecillitatem venter non reſpondet, ij molliendi virtute prædita, nempe olera, aut piſces, aut id genus aliud præſument: deinde adſtringentia, (quorum in numero caſeus etiam reponitur) quæ dum ipſum firmant ac roborant, deorſum in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina eſt, propellunt, ádque excretionem tandem incitant: id quod ex veræ medicinę peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum li.2. de aliment.facult.ca.22.vbi rationẽ tradit,

cur

cur Rhetori cuidam adſtringentibus poſt alios cibos laxantes ſumptis venter fuerit ſolutus. Huiuſce rei meminit etiam Paulus libr.1. cap. 81. De acido caſeo ita ſcribit Aëtius lib.2.ca.101. Recens caſeus, qui ex acido lacte fit, & ob id ὀξυγαλάκτινος appellatur, omnium optimus cenſendus eſt. Nam & in cibo iucundiſſimus eſt, & ſtomacho innoxius præ omnibus aliis caſeis exiſtit, minus ægrè concoquitur, & minus ægrè tranſit, neque verò valde craſſi ſucci eſt, quo crimine in commune omnes caſei ſunt infames. His addit Rhazes, acidum caſeum exigua mole vltimo poſt alios cibos loco ingeſtum, roborare os ventriculi, atque auferre etiam ἀνορεξίαν ac nauſeam, quę ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant.

DE MODO EDENDI & bibendi.

CAPVT XXXVIII.

Inter prandendum ſit ſæpe parúmque bibendum,
Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Præcipitur inprimis hoc loco, vt inter prandendum cœnandúmue in vicé modò edatur, modò bibatur, id eſt, inter edendũ

Quare quod dicitur, ſic intelligendum potius videtur: Incipe cœnam à potu, id eſt à cibo liquido & concoctu facili. Et hoc eſt quod ait Hippocrates in aphoriſmis libro 2. apho. 11. Facilius eſt impleri potu, quàm cibo. Atque eius quidem rei hæc aſſignari poteſt ratio: Quia ſi cibus liquidus & concoctu facilis poſtremo ſumeretur loco, concoctionem eius multò citius, quàm craſſi ac duri, qui prius ingeſtus fuerit, perfici contingeret. Somnus enim qui cœnam ſubſequitur, mirum in modum concoctionem adiuuat. Hánceque ob cauſam liquidus cibus, cùm ob craſſum illum nondum ex toto concoctum, ad exitum peruenire nequeat, nimis adureretur: aut certè, ſi exierit, craſſum illum, ſed incoctum adhuc ſecum traheret, periculúmque ita ei qui comederit, non vulgare compararet. De recto ciborum ordine nonnihil etiam ſuprà cap. 6. diximus. Porrò de quæſtione hac, Vtrum à potu cœna inchoanda ſit, lege Conciliatorem differentia 118.

Poſt piſces nux ſit, poſt carnes caſeus adſit.
Vnica nux prodeſt, nocet altera, tertia mors eſt.
Singula poſt oua, pocula ſume noua.

promptius deſcendat. Quod de eo ſanè caſeo maximè intelligendum eſt, qui medium locum inter recẽtem ac veterem ſortitus ſit.

In ſecundo deinde verſu de triplici agitur nuce: quarum vna quidem prodeſſe, altera nocere, tertia verò mortem inferre dicitur. Per primam autem eam nonnulli intelligunt, quæ ob odoris præſtantiam Moſchata vulgo appellatur. Hæc ſiccat & excalfacit ordine ſecundo completo. Adſtringit, oris ſuauitatem commendat, & fœtentis animæ virus cõmanſa abolet: Lentigines in facie emendat, viſum acuit, ventriculum & iecur roborat, lienem abſumit, vrinam ciet, fluentem aluum ſiſtit, flatus diſcutit, & frigidis vteri affectibus mirificè prodeſt. Per alteram accipiunt vel nucem Auellanam, quæ λεπτοκάρυον καὶ κάρυον ποντικὸν Græcis appellatur vel eã quæ in cõmuni eſt vſu, & κάρυον βασιλικὸν Græcè, Latinè verò Iuglãs dicitur. Quarum illã quidẽ nocere ob id tradiderunt, quòd ægrè concoquatur, cibis in ventriculo ſupernatet, vomitus excitet, flatus generet, & largius eſitata caput tentet: Hanc verò, quòd pari modo concoctu difficilis, ſtomacho inutilis, bilioſa, & tuſſientibus inimica ſit, capitíq; dolorẽ inferat. Ob háncq; ipſam ſanè cauſam, Nuces etiam dici à no-

cendo, Grammatici autumant. Græcorũ quidam κάρυα, quòd καρυβαρίαν, id eſt, capitis grauedinem faciant, nominari tradunt. Per tertiam verò iocoſè nonnulli nucem interpretantur baliſtæ, quòd nimirum repentinam inferat mortem. Verùm alij nucem intelligũt Metellam: quippe quæ venenum ſit ναρκωτικὸν, id eſt, torporem inducens. Quarto enim refrigerat exceſſu, ita vt drachmarum duarum pondere eſitata ſtatim interimat, minore verò menſura temulentiam faciat. Quos quidem affectus pręſtat etiam in canibus, quibus necandis aptiſſima habetur. Lege Rhazen lib.3.ca.30. ad Al. Serapionem de ſimpl. med. cap 365. & Auicen. 2. Cano. cap. 508. PORRO vt grati etiã diſcipuli vicibus fungar, Georgij Sturtiadæ medici eruditione & experientia clariſſimi, meíque olim in re medica præceptoris obſeruandiſs. de tribus hiſce nucibus opinionem huic quoque loco inſeram. Is igitur per nucem hîc aliud nihil quam Iuglandem intelligendum adſerebat: per vnicam quidem paucas numero, quæ citra denarium conſiſterent: per altearam, quæ paulò largiore copia ingererentur: per tertiam verò quæ immoderatiſſimè ſumerentur.

Secundum hanc igitur interpretationẽ

vnica nux prodeſſe dicenda eſt , vel quòd nuces letalibus aduerſentur venenis : vel quòd viridium ac recentium nuclei depellati,& ante alios cibos ſumpti ventrem leniter ſubducant, torrefacti verò aliquantulum atque à reliquo cibo commanducati ciborum in corpus diſtributionem adiuuent. Altera nocere,quòd nimirum concoctu ſint difficiles,ac caput immoderatiore vſu tentent. Tertia verò mortem inferre,quòd præter iam dicta incommoda δυσεντερίαν etiam ad iſtum ingeſtæ modum generent : quæ niſi præcipiti & compendiario auxilio cohibeatur , mortem breui inferat.

Tertio demum verſiculo præcipitur, vt poſt oui cuiuſque recentis atque mollis eſum hauſtulus,& præcipuè vini,ſumatur. Eiusque rei duplex ferè adſignatur ratio. Ac prior quidẽ,quòd ouum recens ac molle ſucci ſit optimi,& concoctu facilis:paruáque mole,vt ſuprà cap.6.oſtẽdimus,plurimo corpus reficiat alimento,idque vitello ſuo potiſſimùm : vinum autem , quum natura eo delectetur maximè , pręſtet vt à membris auidius attrahatur , celeriúsque ita permeet. Poſterior verò, quòd ouum tardius deſcendat per gulam (quæ Græcis proprio nomine οἰσοφάγος ab οἴσω, fero, & φάγημα,cibus;quòd cibum & potum in vẽ-

triculum tranſuehat, Arabibus Meri nuncupatur) vinum autem deſcenſum eius adiuuet.

DE PYRIS.
CAPVT XXXIX.

ADde pyro potum, nux eſt medicina veneno.
Fert pyra noſtra pyrus, ſine vino ſunt pyra virus.
Si pyra ſunt virus, ſit maledicta pyrus.
Dum coquis, antidotum pyra ſunt, ſed cruda venenum.
Cruda grauant ſtomachum, releuant ſed cocta grauatum.
Poſt pyra da potum, poſt pomum vade cacatum.

Pyra. Hîc docetur inprimis, vt ſuper pyrorũ eſu vinum bibatur, idq́ue tum vetus, tum odoratum: atque eius quidem ratio reddita eſt, ſuprà cap. 7. Pyra enim ſanguinẽ ſeroſo replent ſucco, inflationesq́ue ac colicos cruciatus ſuſcitant. Vinum ergo, cùm calfaciat, tenuet, flatus diſcutiat, & ſeroſam redundantiam conſumat, ſuper ipſis cõuenientiſſimè bibitur. Deinde Nucem veneno medicinam eſſe traditur: de quo copioſè ſu-

ſè ſuprà capite 13. Secundo ac tertio verſu dicitur, pyra abſque vino commanſa eſſe virus, hoc eſt, nocere humanæ naturę, cuius ratio iam reddita eſt: ne quis interim ſimpliciter, vt de illis, quæ exceſſu qualitatum elementorum, quarum miſtione conſtant, aut propria qualitate, ſiue forma (vt vocãt) occulta venena eſſe noſcuntur, ita de pyris quoque ſuſpicetur: Sic enim commanſa perniciem ſubinde vel noxam aliquam inferrent, ac proinde arbor ea ferés meritò deteſtabilis eſſet, adeóque ob id ipſum excindenda, atque in ignem coniicienda. Quartò verſu innuitur, pyra recentia & cruda eſſe venenum, id eſt, nocere humanæ naturę: Nam extra hoc quòd ſanguinem seroſo atq; ebulliẽte replẽt ſucco, inflationes & colicos cruciatus excitant, phlegmata etiam ac ſcabiem generãt. Cocta verò contrà ἀντίδοτον, id eſt, remedium prçſtant, perinde atque illa paulò antè prç ſtare diximus, quæ cum vino manderẽtur. Atque hçc ſanè vltimo poſt alios cibos loco ſumenda potiſſimùm ſunt: ita namque excrementorum ſubductionem adiuuant. Quinto verſu docetur, crudorum pyrorũ eſum grauem eſſe ſtomacho. Ipſum enim non à concoctionis tantùm opere diſtrahit, ſed flatibus etiam diſtendit. Cocta verò è cõtrario grauatum ſtomachum leuãt,

& reficiunt, inque ſuum priſtinum vigorẽ reſtituunt. Vltimo tandem verſu hoc inprimis præcipitur, vt vinum ſuper pyrorum eſu bibatur: cuius quidem ratio iam reddita eſt. Deinde, vt à pomorum eſu aluus ſubducatur: quam rem Galenus libr. 2. capi. 21. de aliment. facult. ſic ſcribens confirmat: Poma acida, cùm ſuccum craſſum in ventre inuenerint, ipſum incîdũt, ac deorſum ſubducunt, ob idque deiectiones humectant. Quòd ſi ventrem purum inuenerint, ipſum magis ſiſtũt. Porrò ſuccus dulcis, cùm ſine acrimonia & craſſitie, hoc eſt, cùm ſolus planè fuerit, celerius, quantum in ipſo eſt, diſtribuitur. Quòd ſi acrimoniã aut craſſitiem habuerit, citius ſubducitur. Eadem habet Oribaſius libr. 4. Synopſeos ad Euſtathium filium capi. 69. & Auicen 2. Cano. capite 569. Quinetiam hæc adſignari poteſt ratio, nempe quòd poma flatum in ventriculo excitent, flatus verò per aluum facilè ducat.

DE CERASIS.

CAPVT XL.

SI ceraſum comedas, tibi confert grandia dona,
Expurgat ſtomachum, nucleus lapidem tibi tollit,

Hinc

Hinc melior toto corpore ſanguis ineſt.

Tria ex ceraſorum eſu commoda hoc loco recenſentur: ac *primum* quidem, quòd ſtomachum expurgent: idque de iliis potiſſimùm intelligendum, quæ vnà cum nucleis manduntur. Ad eum namque modũ (ut nonnullis placet) ingeſta abſtergent & emundant. *Secundum*, quòd nuclei eorum cùm inde expreſſus ſuccus ſiue lac ſumitur, peculiari quadam proprietate lapidem non in renibus tantùm, ſed in veſica quoque frangant & expellant. *Tertium* verò quod quæ ipſorum velut caro eſt, optimũ generet ſanguinem, corroboret, & impinguet. Et hoc certè experientia teſtatur, & demonſtrat ratio. Siquidem in paſſeribus, qui ceraſis plurimum delectantur, eo ipſo tempore quo hæc matura ſunt, iecuſcula non paulò maiora quàm aliàs reperiuntur. Vnde hepar frequentiore ceraſorum vſu augeri ac roborari certò colligitur. Sed hîc notandum, quòd duplicia ſint ceraſa, craſſa nimirum & parua: ac craſſa rurſus duplicia, nempe dulcia & pontica, ſiue acerba. Dulcia omnia & parua inſalubriora ſunt, facilè corrumpuntur, & lúbricos in corpore generant. Craſſa põtica quoque duplicia inueniuntur. Quædam enim pediculo conſtant longiore, bacca etiamnũ cęteris craſſiore, guſtu acerbo, & admodũ

Ceraſorum commoda.

acido, colore perpetuò rufeſcente, nec vnquã in atrum vergẽte. Italis vetle dicũtur. Hęc tenera adeò & fragilia ſunt, vt niſi ſub arbore ſua comedantur, facilè geſtatu collidantur & marceſcant: Quare non niſi recentia, atque in principio tantùm menſæ ſumenda ſunt. Abſtergẽdi ſtomachi & ciendæ appetentię vi prædita ſunt. Alia denique craſſa, nigra, & maximè omnium põtica ſunt, quæ in cõpluribus Italiæ locis Marasche vulgò nuncupantur, à ſapore ſic dicta, quòd non iniucundi amaroris tantillum reſipiãt. Ea ſummo poſt alios cibos loco edenda ſunt, ita vt os ventriculi ponticitate ſua claudant: quo clauſo concoctio & melius & citius peragitur. Galenus habita ceraſorum omnis generis ratione lib. 7. ſimpl. medi. cap. 19. ea hiſce paucis perſtrinxit: Ceraſus arbor fructus fert non paris adſtrictionis in omnibus particulatim plãtis participem. Nam & in harum, ſicut etiam malorum granatorum, & malorum quibuſdam auſtera qualitas, in quibuſdã verò dulcis, in nonnullis autem acida exuperat. Quinetiam ipſorum dulcium ea, quæ nondum cocta ſunt, ac matura, quædam admodum ſunt acerba, quædam ſimiliter moris acida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbam exuperat, in ceraſiis non ſemper. Ergo quę dulciora ſunt,

magis

magis quæ in inteſtinis ſunt ſubducunt, ſed minus grata ſtomacho ſunt. Cõtrà auſteræ. Quæcunque verò acida ſunt ea pitui toſis excremétoſiſque ſtomachis ſũt apta. Siquidem auſteris magis deſiccant, & nonnihil etiam incidunt. Porrò ipſius arboris gummi communem omnibus viſcoſis & mordacitatis expertibus medicaminibus facultatem obtinet, quæ & ad arterias exaſperatas accommoda eſt. Propriè autem, ſi quidem, quod quidam ſubſcribunt, verum eſt, calculis vexatos adiuuat. Nam ſic illi tenuium partium ineſſet facultas quædã. Hæc ille. Plura Dioſcorides libro 1. capite 126. Plinius libro 15. capite 25. & Simeon Sethi in Syntagmat.

DE PRVNIS.
CAPVT XLI.

F*Rigida ſunt, laxant, multum proſunt tibi pruna.*

Duæ prunornm facultates hîc referuntur. Ac prior quidem, quod corpus mediocriter refrigerent. Dulcia enim (quẽadmodum libr. 2. de medicaminibus ſimpl. purgantibus bened. cap. 19. à Meſue ſcribitur) calido frigido temperata, aut paulo frigidiora, humida ordine ſecundo: *μίσα*, id eſt, dulcacida frigida, principio ſecundi. *Pruna.*

Omnia tamen refrigerant. Quare Luſitani, qui calidam incolunt regionem, carnium ſuarum coctur æ pruna plerunque immiſcent, & potiſſimùm Damaſcena. Poſterior verò, quòd aluum moueant. Et hoc Galenus quidem lib. 2. de alimen. facult. capi. 31. ita ſcribens confirmat: Corpori, inquit, ex hoc fructu minimum alimenti accedit: vtilis tamen eſt iis, quibus propoſitum eſt, ventrem mediocriter humectare ac refrigerare: Ipſum enim cùm humiditatis, tum lentoris ſui gratia ſubducit. Quod certè de maturis intelligendum: Cruda enim, quemadmodum Auicenna teſtatur, nõ parum adſtrictionis præ ſe ferunt. Et quanquam poſterior hæc prunorum facultas, non ſecus atque prior etiam, Damaſcenis ferè attribuatur, Armeniis tamen potius adſcribenda erat, vt quæ, Auicenna & Meſue teſtibus, præter cætera magis alterent, largiusque ſoluant. Vſui verò maximè ſunt matura: immatura minus: optima autem inter ipſa, & humanæ naturę conuenientiſſima ſunt oblonga, carne cùm dura tum exigua, ſiccitate nõnulla participantia, corticé exteriore tenui, ſapore non prorſus dulcia, ſed μέσα, id eſt, dulcacida, qualia Damaſcena cumprimis habentur. Hæc enim mediocriter humectant ac refrigerãt. Multa porrò & varia prunorũ genera reperiun-

periantur, non omnium tamen vſus approbatur: Et ex ipſis agreſtia quædam parua, dura acerbaque, & cibo iniucunda, Galeno ἀγριοκοκκύμηλα vulgò prunėola ſiue prunula nominantur, Horum fructus, inquit Galenus lib. 7. de ſimpl. medic. facult. capite 35. euidenter adſtrictorius eſt, ventrémque ſiſtit. Quo fit, vt aquam nonnulli ventri ſiſtendo accommodatiſſimam inde eliciant. Cæterùm pruna quæ ventris ſubducendi gratia ſumuntur, in aqua frigida, prius quàm ingerantur, aliquandiu præmaceranda ſunt. Ita namque præparata magis tum humectant, tum refrigerant, adeoque ad appetentiam, quæ collapſa fuerit, excitandam, & ad flauam præterea bilem, quæ in ventre habetur, detergendam ac ſubducendam accommodatiora fiunt. Quare bilioſis etiam non ſolùm febribus, ſed aliis quoque morbis ſalubria redduntur. Pruna recentia atque humida ſiccis valentius quidem alterant, ſed excrementitium magis & peioris ſucci corpori præbent alimentum. Sicca verò non ſolùm ad nutritionem accōmodatiora ſunt, verùm magis etiam corroborant. Quod de prunis hoc loco diximus, idem de ceraſis quoque aliquo modo intelligi poteſt, ſed horum humiditas quàm illorum ſubtilior ac minus lenta eſt, quo fit, vt minus etiam a-

lant. De prunis Dioſcorides libro 1. capite 134. Galenus & Meſues locis paulò antè citatis, & Auicenna libro 2. Canonum capite 539.

DE PERSICIS, RAcemis, & Paſſulis.

CAPVT XLII.

PErſica cum muſto vobis datur ordine iuſto
Sumere, ſic eſt mos nucibus ſociando racemos.
Paſſula nòn ſpleni, tuſſi valet, eſt bona reni.

Duo præcepta cumprimis hoc loco traduntur.

Ac *primum* quidem, vt muſtum cum perſicis bibatur, aut ſanè perſica ſimul cum muſto exhibeantur. Muſtum namque calfacit admodum, ebullitionemque in corpore efficit: ſed perſica ebullitionem hanc atque calfactionem frigiditate ſua cohibent & moderantur. Contrà verò perſicis, cùm vehementius refrigerent, meritò adhibetur muſtum, quippe quòd frigiditaté eorum, ne ventriculo noxam inferant, calore ſuo facilè mitiget ac temperet. De perſicis ſuprà cap. 7.

Secundum verò, vt vuarum racemi cum nuci-

nucibus edantur: quod de aridis potiſſimùm & antiquis nucibus intelligendum eſt: Virides etenim ac humidę per ſe ſalubres cenſentur. Antiquę verò & aridæ excellenter ſiccant, adeoque ob oleoſam ſuã qualitatem promptè in corporibus accenduntur. Iure igitur vuarum racemi cum ipſis mandendi veniunt, vt qui exiccationi atque inflammationi humiditate ſua reſiſtant. De nucibus copioſè ſuprà capite 13.

Tertio deinde verſu traditur, paſſulas ſiue vuas paſſas lieni officere: Ipſum enim cõmuni ratione dulcium omnium obſtruunt atque lædunt. Hinc Galenus in libro de attenuante diæta, cap. 9. in eum modum ſcriptum reliquit: Vuæ paſſę ſi non ſint adſtringentes, lieni quidem & hepati tumentibus non conducunt: thoraci tamen ac pulmonis affectibus conducunt. Renibus etiã conferunt, eos enim lauant & abſtergunt, vrinamque cient. Renes namque multa ad ipſos deriuata humiditate mundantur. Sed de his quoque ſuprà cap. 9.

DE FICVBVS.
CAPVT XLIII.

Scropha, tumor, glandes, ficus cataplaſmate cedunt.

Iunge papauer ei, confracta foris trahit oſſa.

Ficuum facultates. Hîc duæ ficuum cataplaſmatis modo impoſitarũ facultates referuntur: Ac prior quidem, quòd cum aqua ſiue alio quopiã conuenienti liquore decoctæ, humidęque impoſitę, ſcrophulas, glandes, atque tumores diſcutiãt. Per ſcrophulas verò, quemadmodũ doctiſſimè ab Iano Cornario in cap. 8 lib. 1. Macri ſcribitur, Latinis non receptο adeò vocabulo, ſtrumæ intelliguntur. Videtur autem ex Græca voce factum eſſe. Sicut enim Græci χοιράδας appellant, quas nos ſtrumas dicimus, ſic viſum fuit huic, qui primus ſcrophas appellauit eos glandularum circa collum ac guttur tumores, Græcæ vocis etymon exprimere: χοιράδες enim ἀπὸ τῶν χοίρων appellatæ ſunt, hoc eſt, à porcis ac ſuibus: Vel quòd, Auicenna 3.4. tract. 2. cap 9 teſte, ob edacitatem haud rarò circa hoc animal reperiãtur, vel quòd earum figura porcis plurimum adſimiletur. Per Glandes accipiendus hoc loco abſceſſus, vt Guidoni Gauliaço placet, vtcunque mollis, vnicus, mobilis & ſeparatus à partibus circumiacentibus, in emunctoriis plerunque naſcens à glandis forma, quam aptæ ſe ferre videtur, nomenclaturam accepit. *Aetius libro 15. capite 5.* Lege Io. Tagaultium lib. 1. inſtitutio. chirurg. cap. 13. Porrò per tumores quælibet inflationes in quauis corporis parte exor-

exortæ intelligi poſſunt. His enim omnibus curandis ac maturandis ficus in aqua cum momento aceti, vt penetrationem earum adiuuet, decoquendæ ſunt, donec molleſcant, mox liquore per colum transfuſo, ficus ipſę in mortario contundendæ, ac cum eodem rurſus cataplaſma informandum. Cataplaſma autem propriè medicamentum vocatur, quod è plantis viridibus contuſis, vel iiſdem ad mollitudinem vſque in aqua decoctis componitur: id quòd innuitur etiam vulgato verſiculo:

Tunc cataplaſma facis, cum ſuccum ponis & herbam.

Poſterior verò facultas: quòd cum papauere impoſitæ ficus fracta extrahant oſſa. Quo ſanè loco erraticum illud papauer intelligendum eſt, quòd in aruis paſſim naſcitur, flore rufo, & capite pollicaris vnguis magnitudine. Pueri in Scholis ἐγκαυστὸν, i. atramentum librarium ex contritis florum foliis conficere ſolent. Dioſcorides libro 1. cap. 142. de foliis eius priuatim teſtimonium præbet, quòd cum ficubus cataplaſmatis modo impoſitæ ad extrahendum oſſa fracta conducant. Sed adſcribam ipſius verba. Ανάγουσι δὲ οἱ ὄλυνθοι καὶ ὀστᾶ σὺν μήκωνος ἀγρίας φύλλοις, id eſt, Groſſi cum ſylueſtris papaueris foliis oſſa extrahunt.

Vermiculos, venerémque facit, ſed cuilibet obſtat.

Duo hîc traduntur effectus ficuum. *Primò* namque ex largiore ipſarum vſu pediculorum multitudo prouenit: Quod de iis potiſſimùm intelligendum eſt, quæ, vt refert Galenus libr.2.de alim. facul. capite 8. & poſt hunc Auicenna 2.Cano.ca. 283.maturæ prorſus ac ſiccę ſunt:quandoquidem ſanguinem non admodum bonum ſudorémque multum gignunt. *Deinde* verò ad venerem irritant. Excrementitiæ enim ſunt, & inflationes pariunt, quibus virga erigitur,& Venereæ roborantur vires.Plura ſuprà cap,9.

DE MESPILIS.

CAPVT XLIIII.

MVltiplicant mictum, ventrem dant meſpila ſtrictum.
Meſpila dura placent, ſed mollia ſunt meliora.

Duæ meſpilorum vtilitates hoc loco recenſentur.Vna quidem,quòd mictum ſiue vrinam multiplicent atque augeant.Quod certè non primò & per ſe,ac propria ſui ratione efficiunt, ſed ex accidenti. Fæces enim

nim, comprimendo indurant, quo fit, vt ventris humor ad veſicam diſtribuatur. Quinetiam ratio adſignari poteſt ſimilis illi, quæ eſt apud Hippocratem aph. libro 4. aph. 83. Mictio noctu plurima facta paruam ſignificat deiectionem. Quoniam, inquit Philotheus, multa & magis conferta diſtributio facta eſt in iocinore, & aliò deriuata eſt materia, ideo multæ vrinæ fluxerunt, parum autem ſtercoris: & è conuerſo, ſi multa ſtercoris deiectio fiat, pauca erit vrinarum excretio, eadem de cauſa: nam parua diſtributio facta eſt, & ideo etiam parum vrinæ, multa autem per ſtercus deiectio, quoniam in ventriculo maneat humidum. Altera verò, quòd ventrem detineant: ídque præſtant maximè qualitatis ratione, quæ ineſt ipſis acerba admodum & ſtyptica. Ex quo infertur hoc loco, meſpila dura placere, quippe quæ ob adſtrictionem aluo fluenti in cibo accommodatiſſimè exhibeantur: ſed mollia eſſe meliora: vt quæ magis nutriant, & aluum minus ſiſtant. Illud porrò neminem latere debet, omnibus huiuſcemodi parcè veſcendum eſſe, non autẽ affluenter, vt pyris, perſicis, ficubus, vuis, & ſimilibus. Nullo enim ipſorum vt alimento, ſed vt medicamento potius indigemus Quod ſatis quidem colligitur ex ſaporis *Mictio nocturna.*

acerbitate,& duritie ſubſtantiæ,vt quæ extra hoc quòd ſerò in arbore maturitatem conſequantur, minus etiam, quàm vt edi queant,molleſcant. Atq; hac ſanè de cauſa priuſquàm edantur, reponi ſolent donec emolliantur. Sic enim quàmplurimum ex acerbitate & ſtypticitate amittunt,& in cibo ſuauiora fiunt.

DE MVSTO.

CAPVT XLV.

PRouocat vrinam muſtum,citò ſoluit,& inflat.

Tres hîc enumerantur commoditates muſti. *Primò* enim vrinam prouocat. Siquidem fæcibus eius nitroſum quidpiam ineſt, ac tergendi facultas, atque eam ob rem vbi in veſicam deſcẽderit,ipſam mordicans ad vrinæ profuſionem impellit. Qui tamen verſus non de quolibet muſto, ſed de eo ſolùm intelligendus eſt, quod fæces habet mordicantes. Eiuſmodi porrò ex Rhenenſibus non pauca reperias. Muſtum enim,cui fęces inſunt craſſæ,nõ mordicantes,quemadmodũ ſuprà ca.26.oſtendimus, meatus obſepit atque obſtruit vrinarios,ita vt vrina potius ſupprimatur.

Deinde ventrem ſoluit: Viſcera enim nitroſa & ſalſa fæcis ſuæ qualitate abſter-

gens

gens ad deiectionem incitat.

Tertiò verò inflat, quod quidem propter eam contingit, quam in corpore excitat, ebullitionem: Inde enim flatus proueniũt. Sed de his omnibus ſatis ſuprà ca. 26.

DE CEREVISIA ET ACETO. CAPVT XLVI.

CRaſſos humores nutrit ceruiſia, vires
Præſtat, & augmentat carnem, generátque cruorem.
Prouocat vrinam, ventrem quoque mollit, & inflat,
Frigidat & modicum. Sed plus deſiccat acetum.
Frigidat, emaciátque, melanch. dat, ſperma minorat,
Siccos infeſtat neruos, & pinguia ſiccat.

Duo hoc in loco peraguntur. Primò enim breuiter octo Cereuiſiæ proprietates percurruntur. Quarum prima quidem eſt, quòd craſſos humores in humano corpore generet: ídque maximè ſi vino comparetur. Porrò iuxta materiæ varietatem vnde conficitur, aliam in ſe atque aliam recipit vel incraſſandi, vel extenuandi humoris rationem. Siquidem ex craſſiore ſubſtantia craſſiores, ex tenuiore verò te-

uiores humores procreari par eſt.

Secunda, quòd robur addat.

Tertia, quòd carnem augeat.

Quarta, quòd bonum gignat ſanguinem. Quæ quidem tres proprietates potiſſimùm intelligendæ ſunt de cereuiſia multæ ſubſtantiæ, non nimis recenti, neq; nimis inueterata, ex optimis granis rite & perfectè cocta: qualis Erphordienſis cumprimis exiſtit. Ea enim multum habet ſubſtantiæ, boni eſt ſucci, vberrimum corporibus exhibet alimentum, & vires auget.

Quinta, quòd vrinam prouocet: quæ proprietas claris maximè conuenit cereuiſiis, quibus plurimum incoctum eſt lupuli: qualis eſt Embecenſis. Ea namque ob lupuli copiam celerrimè penetrat & vrinã prouocat.

Sexta, quòd ventrem molliat. Eiuſmodi inter triticeas Hamburgenſis exiſtit. Grati ſaporis eſt, multum ſubſtantię habet, copioſum & boni ſucci alimentũ præbet, ſanguinem bonum generat, & in ſoluenda aluo per ſe, aut cum butyro Phryſico primum locum ſibi vendicat. Minus tamen conuenit illis, quibus caput non admodum firmum eſt: quippe qui ex ea facilè inebrientur.

Septima, quòd flatibus ventrẽ diſtendat: id quæ maximè præſtat Cereuiſia cruda, hoc

eſt,

eſt, malè & imperfectè cocta: quæ certè, præterquàm quòd ægrè concoquitur, inflationes etiam & obſtructiones gignit, vrinámque remoratur: impinguat tamen admodum. In hanc claſſem Coyta Hollãdiæ referenda eſt.

Octaua, quòd paululum infrigidet: Eiuſmodi cenſentur cumprimis cereuiſiæ Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebei homines vulgo vtuntur. Eæ namque omnes vino collatę, refrigerandi facultatem habere videntur. Vbi ſciendum, cereuiſiam confici poſſe ex auena, hordeo, & tritico: ſed iuxta materię rationem diuerſa ei inducitur temperatura ſiue qualitas. Quę namque ex hordeo fiunt, frigidiores euadunt. Hordeum enim refrigerat ſiccátque in primo gradu. Quę ex hordeo ſimul atque auena, minus alunt, nec inflant neque obſtruunt admodum. Quę verò ex tritico, calidiores exiſtunt, magíſque tum obſtruunt, tum nutriunt. Craſſiores ceruiſię tenuioribus tardiùs concoquuntur, atque in corpus vniuerſum diſtribuuntur, magis tamen nutriunt. Tenuiores verò contrà citò alterantur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent vrinam, & parum alũt. Mediocres omnia faciunt mediocriter. Peſſima habenda eſt cereuiſia, quę conficitur

Cereuiſia præparatio.

ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel chamę peu ce: Ea enim adeò efficitur valida & halituoſa, vt parum abſit, quin bibentes paulò immoderatius ad inſaniam redigantur, maximum capitis dolorem generat, & neruos lædit. De Cereuiſia plura ſuprà capite 17. & 18. Eſt prætereа eruditiſſimum Ioannis Placotomi, de natura & viribus cereuiſiarum, opuſculum, in omniũ manibus, vnde facilè ſuppleri queant, quæ hîc deſiderantur.

Aceti proprietates quinque.

Secundo deinde loco quinque aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem, quòd exiccet. Secunda, quòd refrigeret. De temperatura vel maxima eſt inter autores controuerſia, aliis frigidum, aliis contrà calidum adſtruentibus. In hoc tamen præcipui conſentiunt, quòd vim habeat refrigerandi magis, quàm calfaciendi. Exiccat tertio gradu, eſtque valde tenuium partium, craſſos & glutinoſos humores attenuat, atque incidit, humorúmque putrefactioni vel maximè reſiſtit. Eámque ob rem Medici peſte graſſante cùm in cibo, tũ in potu aceti vſum mirificè commendant. Hinc ſanè 3.1.doc.5.cap. 1. Auicenna inter alia ſic fermè de eo ſcribit: Aceto prætereа peſtis tempore vti in cibo atque potu, nocuméti ipſius ſecuritatem præſtat. Tertia, quòd emaciet, hoc eſt, macrũ reddat. Vehementer

menter enim attenuat, incîdit,ac deſiccat, & excellentius ſi,vt 3.1.doc.4.cap.5. Auicēna tradit, ieiuno vſurpetur ſtomacho. Aſſiduus tamen atque immoderatior eius vſus plurima omnino adfert incommoda. Viſum namque debilitat, pectus ac pulmonem offendit,& tuſſes commouet. Hepati quoque inimicum eſt: Siquidem, vt tract.3. ad Soltanum Babyloniæ Rabbi Moſes autor eſt, ipſum radit, ſanguinémq; eius dealbat. Stomacho pręterea, iuncturis,& neruoſis omnibus malis nonnihil immoderatiore vſu ingenerat, articularésq; dolores, tremores, & paralyſin excitat. Proinde qui frigido ſunt & ſicco temperamento, quíque inualidum pectus, pulmonem, hepar, ſtomachum,&neruos habent, ab aceto abſtineant, aut modicè ſaltem eo vtantur.

Quarta, quòd generet melancholiam: Frigiditate enim ſua & ſiccitate ipſum hepar refrigerat & exiccat, atque ad generandam fæcem melancholicam opportunum reddit, quæ deinceps facilè in veram melancholiam vertitur. Hippocrates libr.3.de vict.rat.in morb.acu.apho.38.

Quinta, quòd Veneris appetentiam reſcindat,& ſemen imminuat. Nimium enim attenuat, incîdit, exiccat, & refrigerat. Cibariorum tamen appetentiam ſuſcitat Horum facultatum libr.3,ad Almanſorem

DE RAPIS.

CAPVT XLVII.

RApa iuuat ſtomachum, nouit producere ventum,
Prouocat vrinam, præſtátque in dente ruinam.
Si malè coctá datur, tibi torſio ſic generatur

Hîc tria cumprimis raporum recenſentur commoda. Ac primum quidem, quòd ſtomachum iuuent. Secundum, quod flatus gignant. Tertium, quòd vrinam prouocent. Quę ſanè omnia de iis intelligi debent, quę bellè, & præcipuè cum pinguibus carnibus percoquuntur. Ea enim iucundiora ac gratiora ſtomacho fiunt, ſatis tum nutriunt, tum impinguant, ſed humentem ac fluxam carnem creant, flatus & genitale ſemen generant, Venerémq; ſtimulant, vrinam prouocant, fauces leniunt, atque thoracem, ac viſum prętereà (vt Auenzoar in libro de conſeruanda ſanitate, & tract. 8. cap. 21. libri 1. Theyſir. & Auerrhoës lib. 5. cap. 41. collect. teſtantur) peculiari quapiam proprietate roborant. Fertur etiam, quòd fibræ illorum, ſiue caudę, aluum fortiter moueant. Atque hinc ſanè vulgati excogitati ſunt verſiculi: *Raporũ commoda & incõmoda.*

Radix rapa bona eſt, comedenti dat tria dona.
Viſum clarificat, ventrem mollit, bene bombit.

Secundo deinde loco duo eorundem referuntur incommoda. Nam & dentes lædunt, & torſiones ſiue tormina in ventre ſuſcitant. Atque his quidem malis cruda maximè obnoxia ſunt. Primùm enim non ægrè modò dentibus franguntur, verumetiam minus iuſto in ventriculo conficiuntur: quo fit, vt & ipſa corrumpantur, & fœtidos præterea halitus dentibus ſuggerant: accidítque duplici ita nomine dentes offendi, commanducatione nimirum, & halitu. Deinde verò ad iſtum modum liberalius ingeſta, concoctu ſunt difficiliora, ac flatulenta magis, ſtomachóque noxia. Nonnunquam autem & ventrem mordicant. Quorum poſterius etiam vulgato nobis indicatur verſiculo:

Ventum ſapè rapis, ſi tu vis viuere rapis.

Crebrior raporum vſus craſſum humorem generat, & obſtructiones iecoris parit. Ventrem nec ſiſtunt, nec mouent. Inter radices tamen omnes, quæ quidem edendo ſunt, rapæ corporis nutritioni vel maximè conueniunt; ídque ex ſaporis iucunditate facilè deprehenditur. Ea enim eduliorum omnium natura eſt, vt amara, & quæ linguam contrahũt, minus, dulcia verò magis alant. Rapa autem cùm aliis radi

cibus

cibus dulciora ſint, minúsque linguam contrahant, maius etiam aliis præſtare alimentum, magiſque victus ſalubris rationi conuenire conſentaneum eſt. Sanguinem tamen craſſiorem & melancholicum generant, cùm minus iuſto in ventriculo ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem, conficiuntur. Coctioné auté diuturniorem poſtulant, eáque ſunt laudatiſſima, quæ primæ ebullitionis aqua ſegregata & abiecta, bis percoquuntur. Cruda, ob prædictas paulò antè cauſas, nullo modo edenda ſunt. Cymæ raporum decoctæ manduntur, & vrinam ciét. Rapum muria cōditum, vel cum aceto & ſale ſumptum, minus quidem alimenti ſufficit, ſed multò magis appetentiam recreat. Huius ſemen tritum & magna copia hauſtum, Venerem ſuſcitat. Fertur, quòd ſi quis hoc ipſum ſemen cum calamintha & Lénia terra commixtum ſumat, eo die neque veneno, neque morſu venenati animalis lædi. Appenſum inguinum morbis peculiari quapiam proprietate medetur. Plura Dioſcorides libro 2. cap. 99. Plinius li. 18. cap. 13. Galenus libr. 2. de alimen. facult. cap. 62. & lib. 6. de ſimpl. med facul. cap. 98. & Simeon Sethi in Syntag.

DE ANIMALIVM viſceribus.

CAPVT XLVIII.

EGeritur tardè cor, concoquitur quoque durè.
Sic quoque ventriculus, tamen exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentum medicinæ.
Concoctu facilis pulmo eſt, citò labitur ipſe.
Eſt melius cerebrum gallinæ, quàm reliquorum.

Cor. Agitur hoc loco de natura & facultate viſcerum, quæ homines cibi cauſa ex animalibus ſecant. Recenſentur autem numero quinque. Quorum *primum* quidem eſt, *Cor.* Cor tardè tum concoqui, tum per inteſtina deſcendere. Caro enim eius dura eſt, cui, vt ægrè concoquatur, & tardiſſimè deſcendat, natura comparatum eſt. Teſtis Galenus libro tertio, de aliment. facult. capite 11. Cor, inquiens, ſubſtantia quidem caro eſt fibroſa ac dura, ideóque ad cõquendũ eſt difficile, & tardè permeat. Huc iecur quoque referendum videtur. Nam, vt ibidem teſtatur Galenus, omnium animalium iecur craſſi eſt ſucci, ac ad coquendum

dum difficile, tardéque permeat. Renes itidem praui admodum ſunt ſucci, & concoctu difficiles. Galenus ibidem cap.5.

Secundum eſt, ſtomachum quoque ægrè concoqui, & lentè tranſire. Eſt enim membrum cartilaginoſum ac nerueum, neque facilè in bonum ſanguinē mutari poteſt. Cartilaginoſa enim dura ſunt, nerueę verò animalium particulæ ſuccum abſolutè pituitoſum gignunt, Oribaſio lib.4. Synop.ad Euſtathium filium cap.7.teſte. Galenus libro 3. de aliment. facult. cap. 12.in hunc ferè modum de eo ſcriptum reliquit: Durior carnibus eſt ſtomachus, ob id, etiamſi ritè conficiatur, ſuccum tamen gignet non planè ſanguineum neque inculpatum, ſed frigidiorē, ac crudiorem. Proinde multum temporis requirit, priuſquam ſatis confici & in probum ſanguinem mutari queat. In extremis tamen partibus, nempe in fundo & orificio, facilius conficitur, vt in quibus pinguior ſit, & carniū naturæ propinquior. *Tertium* eſt, Linguam boni eſſe alimenti, idque maximè, Auicenna lib.2. Cano.cap.145 teſte, circa radicem. Illic enim ſuauiſſima eſt, facilè concoquitur, & probum corpori alimentum præſtat: cùm fungoſa alioqui laxáue ſit, & reſpectu ſolidioris carnis parum alimenti habeat. Inter omnes tamen porcellinæ

præſtantiſſimæ ſunt, vt quæ ablata circumcingente pellicula à ſtructoribus ac prægustatoribus principum, carni æquiparentur aprugnæ. Bouillæ ob exuperantem humiditatem parum in victus ſalubris ratione commendantur. Quamobrem ipſis vſuri obſonatricis artis periti, caryophylla inſerere ſolent, priuſquàm aſſentur: ſic enim illarum humiditas contemperatur, edendóque accommodatiores fiunt. *Quartum* eſt, pulmonem facilè & concoqui, & per inteſtina deſcendere: mollis enim admodum eſt & rarus. Paulus libr. 1. cap. 85. hæc ſic tradit: Pulmo facilius quidem, vtpote fungoſus, concoquitur, ſed leuiorem cibum præbet, pituitæ generandæ efficax. Agninus verò pulmo, licet pro alimento minus conueniat, medicamenti tamen vim poſſidet. Impoſitũ enim, vt autor eſt Dioſcorides lib 2. cap. 34. & Galenus lib. 11. de ſimpl. medic. facult. cap. 8, attritus à calceamentis contractos ab inflammatione tuetur & ſanat. Idem tradit Auicenna 2. Cano. capi. 568. *Quintum* eſt, gallinæ cerebrum omnium eſſe præſtantiſſimũ. Vbi ſciendum imprimis, cerebrum eſſe pituitoſum, craſſi, vitioſique ſucci: Lentè trãſit, concoctioni aduerſatur, ſtomachum lædit, & nauſeam excitat: ideo rectè vulgò ad corrigendam frigiditatẽ & humiditatẽ, cum

Pulmo.

Cerebrũ.

cum ſale,& puluere zingiberis, aut piperis cõdiri ſolet. Suillum naturę inimicum eſt: Ouillum verò, vitulinum, leporinum, cuniculinúmue cum ſale ac calidis ſpeciebus mandi conceditur. Inter omnia tamen cerebrum gallinæ primam laudem obtinet. abundè enim nutrit, genitali ſemini adiicit, & cerebri ſubſtantiam auget, vnde & his, qui tardiori leuioríque ingenio ac mẽte ſunt, prodeſſe dicitur. Dioſcoridi lib.2. cap.40. ſanguinẽ à cerebri membrana profluentem ſiſtit. Quod Auicenna lib.2. Cano. cap. 128. & 296. ad fluxum ſanguinis narium tranſtulit, nempe qui membranæ cerebri vitio cõtractus ſit. Cerebrum, inquit, gallinæ prohibet fluxum ſanguinis nariũ, accidentem ex velaminibus cerebri. Plura de hoc ſuprà cap.9.

DE SEMINE FOENICVLI. CAPVT XLIX.

SEmen Fœniculi pellit ſpiracula culi.

Hoc in loco traditur, ſemen fœniculi, quod *μάραθρον* Græcè dicitur, flatus diſſipare atque expellere, ídque maximè ratione caliditatis. Nã, vt lib. ſeptimo de ſimpl. medic. facult. capite 97. Galenus memoriæ prodidit, tam valenter excalfacit, vt ex tertio ordine excalfacientium cenſeri prome-

reatur: deſiccat verò non æquè, ſed ipſum quiſpiam in hoc primi eſſe ordinis poſuerit: proinde lac procreat: quod, ſi admodum deſiccaret, non ſanè efficeret. Suffuſis eadē ratione auxiliatur, vrinas menſéſque ciet. Ex eſu præterea ſeminis fœniculi manant & alia quædam commoda. In febribus enim nauſeam, & ſtomachi feruorem ex aqua frigida potum ſedat, ſtomachum purgat, oculorum aciem reficit, & cum vino decoctum virulētorum vermium ictus ſanat. Contritæ radices, & cum melle illitæ, morſibus canum medentur. Quæ quidem omnia à nonnullis, memoriæ proſpiciendæ gratia, hiſce verſibus incluſa ſunt:

Bis duo dat marathrum, febres fugat, atque venenum,
Et purgat ſtomachum, lumen quoque reddit acutum.

Tranſcripta autem ea ſunt, partim ex Dioſcoride lib.3.cap.71. partim verò ex Auicenna lib.2.Cano.cap.281. Quo ſanè loco inter alia refert Auicenna, etiam Democritum exiſtimaſſe, ſerpentes, & vermes venenatos, recentis fœniculi ſemine paſtos ſenectam exuere, oculorúmque aciem ſucco eius reficere, veris initio, vbi latebris relictis in apricum prodierint. Vnde intellectum eſt, hominum quoque caliginem præcipuè eo releuari. Plura hac de re Nicander

candes ſub exordium Theriacωn, Plinius lib.8.cap.27.& lib.19.cap.9.& lib.20.cap.23. Macer libro 1.cap.16.& Meſues cap.1. de ægritudinibus oculorum. Attamen quum concoctioni aliquantulum renitatur, & exiguum; prauſque ſucci alimentum corporibus exhibeat, non vt alimento, ſed vt medicamento potius fœniculo vtendum eſt. Proinde aliis interim cibis ipſum vice condimenti, & vt eorum prauitatem corrigat, adhibemus. Quemadmodum enim petroſelinum nonnunquam cum lactucis, vt earum humiditas & frigiditas contemperentur, ſic etiam cum cucurbitis interdum, aut rapis, vt prauitas eorum minuatur, fœniculum decoquere ſimul & mandere conſueuimus.

DE ANISO. CAPVT L.

Emendat viſum, ſtomachum confortat Aniſum.
Copia dulcoris Aniſi ſit melioris.

Duæ hîc referuntur vtilitates Aniſi. *Primò* nanq; viſum emendat, & maximè quidem foris impoſitum. Atque hinc ſanè apud Plinium lib.20.cap.17.naturalis hiſt. Epiphoris oculorum è vino radicem eius tuſam, ab Iolla imponi ſolitam legimus

Ipſum cũ croco pari modo & vino,& per ſe tritũ cũ poléta ad magnas fluxiones extrahendáque,ſi qua in oculos inciderint.

Secundo deinde loco ſtomachum roborare dicitur, quod profectò de ſemine eius potiſſimùm intelligendum eſt. Illud namque,vt li.6.de ſim.medic.facult.ca.44.Galenus adſerit,maximè vtile eſt acre & ſub amarum , vt propè ad vrentiam accedat caliditatem. Eſt autem & in ſiccando tertij ordinis ſicut & in calfaciendo. Stomachum igitur calfacit , & qui in ipſo ſunt, humores craſſos,ac frigidos, lentosq́ue attenuat, incîdit , liquidosq́ue & expulſioni accommodos reddit. Inflationes quoque, quę ab iiſdem proficiſcuntur,diſcutit.Atque hinc adeò fit vt ſtomachus tum repurgetur, tum exiccetur,& onere, quo grauatus fuit depoſito roboretur . Quinetiam viſui eadem ratione conferre exiſtimandum eſt, quippe cui nihil æquè noceat atque ſtomachi impuritas.Hinc enim impuri,fœtidi,& turbulenti fumi ad oculos ſublati noxã ſpiritibus viſiuis inuehunt.Melius adhoc ſemper recens,plenum,non furfuroſum,dulcedine & odore pręſtans.Prętęr has vtilitates & aliæ quamplurimæ à Dioſcoride libro 3. capite 55. Plinio loco paulo antè citato , Serapione capite 242.& Auicenna libr.2.Cano.capit.1.recenſentur.

Oris

Oris enim halitum iucundiorem facit doloris leuamentum præſtat, vrinam ciet, diſcutiendi vim habet, aquam quæ ſubiit cutem diſſipat, potum ſitim ex ſalſis humoribus contractam extinguit, animalium venenis aduerſatur, valet ad inflationes. Aluum & alba fœminarum profluuia toſtū ſiſtit, lac ad mammas elicit, Venerem ſtimulat. Diſpœas à pituita profectas toſtum purgat, cum melle ſumptum melius. Vetuſtis & antiquis ex frigore hepaticis affectibus prodeſt. Iecoris, lienis, renum, vteri, ac reliquorum etiam viſcerum obſtructiones tollit. Vias enim ab humoribus craſſis, frigidis, ac lentis præcluſas & obſeſſas aperit. Atque ob id febribus quoque opitulatur antiquis. Dolores capitis leuat, ſuffitum naribus: cum roſaceo tritum inſtillatumque fractis auribus medetur.

DE SPODIO.
CAPVT LI.

SI cruor emanat, Spodium ſumptum citò ſanat,

Spodium ſanguinis profluuia hîc ſiſtere traditur: quod de Spodio ab Arabibus nobis deſcripto potiſſimùm intelligēdum venit. Hoc, vt ex Auicenna 2. Cano. cap. 617. colligitur, non eſt niſi radices cannarum *Spodium*

arundinűmue aduſtæ. Quare cũ eo, quod Græci ἀντισπόδιον appellant, conuenire videtur. Officinæ Plateariȷ nixæ teſtimonio, pro ſpodio tam Græcorum quàm Arabũ, oſſibus vſtis vtuntur, quæ elephantis eſſe putãt, quum veriſimilius ſit bouis, vel alterius eſſe animantis oſſa. Quocirca cùm verum & Græcorum ſpodium, quod Tutiæ vocatæ ſpecies eſt, habeatur, ex officinis prorſus hæc combuſta oſſa proſcribantũr, eiuſque in Græcorum compoſitionibus vſus ſit, in Arabum verò compoſitionibus cannarum Indiæ ſpodio, aut ſi illud habeŗi non poſſit, radicibus cannarum noſtrarum aduſtis vtendum erit. Græcorum ſpodium ſolum admouetur: Arabum verò etiam ſumitur & deuoratur. Hoc ipſum itaque ſanguinem vndecunque etiam manãtem hîc ſiſtere traditur: & maximè quidẽ, quòd frigidũ ſit & ſiccũ, valideque adſtringat: aut certè, quòd ſumptum ſiue admotum peculiari quadam proprietate hepar intemperie vel naturali, vel quoquo modo aduentitia calidius, moderetur ac roboret. Hoc autem viſcere (quod principiũ ac fons ſanguificationis eſt) roborato, ſanguis ab eodem melius etiam retinetur. Puluis igitur eius cum ſtillatitiis liquoribus roſarum & plantaginis in nares iniectus αἱμοῤῥαγίαν earundem curat. Idem cum

fuc-

ſucco plantaginis contra αἱμόπτυσιν & dyſenteriam efficaciter ſumitur. Quin & aliæ quàm plurimæ ab autoribus ſpodio at tribuuntur dotes, Siquidem cor quoque proprietate quadam corroborat, & ſpiritus claros ac ſolidos efficit: quapropter exhilarat etiam atque lætificat. Potum, aut appoſitum calidæ cardiacæ, & contractæ ab effuſione flauę bilis ad os vẽtriculi ſyncopę, calidoque cordis tremori auxiliatur: adiuuante ſcilicet talem ipſius actionem facultate adſtrictoria; & maximè quidem in temperaturis calidis. In frigidis verò cũ croco temperatum eadem præſtãt. Febribus confert acutis, ſitim ſedat, & immodico cholerico alui profluuio atque vomitui ſubuenit. Puſtulis quoque quæ in ore & lingua erumpunt, prodeſt. Feruorem furoremq́uę flauæ bilis compeſcit, ventriculum roborat, ardori eius atque imbecillitati proficit, flauæq́ue ad ipſum bilis inhibet effuſionem. Contra melancholiam ex ſollicitudine, timorem de præteritis, terrorem dę futuris, & quaslibet animi perturbationes, efficax eſt. Vtiliter calidis oculorum abſceſſibus illinitur. Plura Rhazes lib. 3. ad Almanſorem capit. 36. Auicenna loco citato, & tract. 2. de viribus cordis capit. 3. Auerrhoës libro 5. collect.. capite 56. Serapion cap. 332. & Leonhartus Fuchſius lib. 1.

cap.17.de cõpoſit.medic.Porrò autem quẽadmodum ſpodium peculiari hepatis roborandi facultate præditum eſt,ita & alię nonnullæ medicinæ aliis ſingularibus quibuſdam membris roborandis accommodatæ ſunt, veluti macis cordi,moſchus cerebro,glycyrrhiza pulmoni,capparis lieni, & galanga ſtomacho , id quod vulgatis etiam hiſce verſiculis comprobatur:

Gaudet hepar ſpodio.mace cor,cerebrum quoque moſcho,
Pulmo liquiritia , ſplen.capp.ſtomachúſque galanga.

DE SALE.
CAPVT LII.

VAs condimenti præponi debet edenti,
Sal virus refugat , rectè inſipidúmque ſaporat.
Non ſapit eſca probè, quæ datur abſque ſale.
Vrunt res ſalſæ viſum , ſeménque minorant,
Et generant ſcabiem , pruritum , ſiue rigorem,

Tria hoc in loco peraguntur. In primis enim generale traditur præceptum, nemini hactenus humaniori ſaltem atque ciuiliori,non obſeruatum : nempè vt vas condimenti,

dimenti, hoc eſt, ſalinum primùm in menſa apponatur: idque adeò vulgatum vbique eſt, vt hiſce etiam verſiculis decantetur.

Sal primò poni debet, primóque reponi.

Non bene menſa tibi ponitur abſque ſale.

Duo deinde ſalis recenſentur commoda: ac primùm quidem, quòd venenis reſiſtat. Cuius duplex adſignari poteſt ratio: Vel quòd ſal vim habeat vehementer ſiccam & adſtringentem, atque ob id quicquid in corporibus humidum eſt, id omne depaſcat, reliquum adſtrictione leniter cõtrahat, eiusque rei teſtis eſt Galenus lib. 11. de ſimp. medic. facult. cap. 50. ſic inquiens: Nam ſal quicquid in corporibus humidũ ineſt, id quodammodo abſumit: & quod reliquum eſt ſubſtantiæ ſolidæ adſtrictione contrahit, ac proinde etiam conditura ſua carnes ſeruat, & à putredine tuetur: Vel quòd ſal non ſolùm humores è corpore ducendos liquet, incîdat, tenuet, purget, & exiccet: ſed poros etiam, per quos veneni vis in interiora corporis irruere ſolet, denſet ac conſtringat, adeoque penetrationem eius intercipiat & excludat. Secundũ verò, quòd cibos condiat, id eſt, ſapidiores reddat: Nulla ſiquidem cibaria citra ſalis commiſtionem ſapere, quotidiano diſcimus experimento. Tertio demum loco ſa-

Salis ſiue cibariorũ nimis ſalſorum nocumẽta.

lis, ſiue per ſalſorum eduliorum, quatuor e numerantur nocumẽta. Quorum primum quidem eſt, quòd vſu præſertim immoderatiore vrant, hoc eſt, corrumpant, aut hebetem certè ac debiliorem reddant viſum. Cuius itidem duplex aſſignari poteſt ratio: vel quòd oculi, vt ſuprà cap.2. ex Ariſtotele oſtendimus, ſint de natura aquę; Res verò perſalſæ humidam ipſorum ſubſtantiam exiccent & conſumant, adeoque hebetudinem ob id viſui adferant. Vel quòd à cibariis perſalſis in ventriculo exiſtentibus mordaces admodum atque acres reſoluantur fumi, qui ad oculos ſublati ipſos acrimonia ſua rodant, ac rubefaciãt. Atque hinc ſanè eos, qui ſalem excoquũt, rubros ferè oculos habere conſpicimus. Secundum, quòd Veneris appetentiam compeſcant. Nam cùm omnes corporis exiccent & conſumant humores ſperma quoque neceſſariò exhauriunt ac minuunt. Tertium, quòd ſcabiem generent. Acrem enim ac mordacem procreant ſuccum, ſanguinemque adurunt, atque hinc profectò ſcabies incidere conſueuit. Quartũ, quòd pruritum etiam excitent: mordacia enim ac pruriquiſa generant excrementa. Horum nocumentorum Rhazes etiam meminit lib.3. ad Almanſo. cap.17. Sal, inquit, ſanguinem eorum, qui multam ex ipſo ſu-

munt quantitatem, adurit:viſum quoque debilitat, atque ſperma minuit:pruritum generat, & ſcabiem. Ad hæc, ſerpiginem nonnunquam,& impetiginem,morpheam que ac lepram progignit iis, quorum corpora ad patiendum ſunt parata. Quin vrinarios etiam meatus,vſu præſertim immoderato ac frequentiore, excoriat. Modicè tamen ſalſa profligato faſtidio appetentiã reuocãt. Fertur præterea, quòd ſi ſal cum aceto & ſucco rutæ permiſtus,pedũ plantis diligenter infricitur, non noxam tantùm ex vini crapula contractam curet,ſed iis etiam,qui cibos auerſantur,Græci ἀποσίτους appellant,auiditatem reſtituat. Plura de Sale Dioſcorides lib. 5. capite 90. Galenus libro 9. capite 30. & libro 11. capite 50 de ſimpl. medi. facul. Simeon Sethi in Syntag. Auicenna 2. Cano. capite 624. & Meſues libro 2. ſec. 2. capite 16. de medic. ſimpl. purgantibus.

DE SAPORIBVS, AC eorum qualitatibus.

CAPVT. LIII.

HI feruore vigent tres, ſalſus, amarus, acutus.

Alget acetoſus, ſic ſtypans, ponticus atque

Vnctus, & inſipidus, dulcis dant tempera-mentum.

Hic agitur de ſaporibus, ſiue qualitatibus guſtatoriis: Vbi ſciendum inprimis, Saporem accipi pro omni eo, quod guſtu diiudicatur. Species autem eius aliter ab aliis numerari ſolét. Galenus lib.1.de ſim.med. fac, cap.38. non facilè numero comprehenſibiles eſſe tradit, à Theophraſto lib.6.de cauſis plantarum cap.1.& 4.eius octo recé-ſentur differentiæ, exempli gratia, dulcis, pinguis, auſterus, acerbus, acris, ſalſus, amarus, & acidus. Quibus nonum quoque nõnulli adiiciendum putarunt, nempè inſipidum, quem ἄποιον Græci vocant, quòd extra omnem ſit inſignem tum caliditatem tum frigiditatem, mediã, quoad fieri queat, conſtitutionem obtinens, qualem præbet ſenſum aqua planè omnis qualitatis expers. Ex quibus tres calfacere hoc loco traduntur, nimirum ſalſus, amarus, & acris. Sed in his non parua eſt maioris minoriſ-que ratio. Siquidem acre, vt Auicenna 2. Cano.trac.1.cap.3.confirmat, eſt calidius, hinc amarum, deinde ſalſum, quoniam acre maiorem vim habet reſoluendi, incidendi, & abſtergendi, quàm amarum: Salſum verò eſt velut amarum frigida aliqua humiditate retuſum, hebetatumq́ue. Secũdo

Sapores octo.

do deinde loco tres ex ſaporibus ſtatuuntur frigidi. Acidus videlicet, auſterus, & acerbus. Ex quibus acerbus tamen frigidior exiſtit, mox auſterus, deinde acidus. Quod ſanè perſpicuum euadit in omnibus fructibus, qui dulceſcunt. Principio enim acerbi ſunt vehementis infrigidationis: proceſſu deinde temporis cùm per ſolarem calorẽ aliquo modo ad concoctionem ducti fuerint, auſteritas in eis ſentitur, qua ſenſim depoſita, aciditatem acquirunt, ſicut ὄμφακες, hinc dulcedinem tandem adſciſcũt. Acidum verò quamuis acerbo minus ſit frigidum, tamen ob ſubtilitatem & penetrationem ſuam eò in pluribus maioris eſt infrigidationis. Acerbum autem & auſterum in ſapore ſunt propinquæ, ſed hoc nihil linguæ præter extimã eius ſuperficiẽ contrahit: illud verò non modò extimam ſuperficiem, verùm etiam interiora eius contrahit atque exaſperat. Poſtremò verò tres dicuntur temperati, id eſt, mediæ qualitatis, ita vt corpus neque refrigerent excellenter, neque calfaciant: nempe dulcis, pinguis, & inſipidus. Dulce enim licet calidum ſit, in ipſo tamen non apparet excellentia caliditatis, vt libro 3. ad Almanſo. capite 1. Rhazæ viſum eſt. Porro ſuæ cuique ac propriæ ſapori adſignantur facultates.

Dulcia. Dulcia enim concoquunt,emolliunt,rarefaciunt,laxant, plurimúmque corporibus exhibent alimenti,& impinguāt. Cùm enim naturę sãguinis noſtri & carnis proximè congruant lingua auidè excipit ac voluptate,ac dilatatione afficitur,eis fruẽs non lęditur,non exulceratur ab eis,nec refugit ea,vt amara ſeu acria. Ac ſanè quicquid nutrit, ex genere dulcium eſſe oportet. Nã dulcia vngunt,implent,& reſtituũt eroſas particulas. Sed interdum excellẽter dulcia nocent: quia cùm ſint valde calida & aërea,cito in igneam naturam tranſeũt, vt mel & ſaccharum celerrimè vertuntur in flauam bilem. Quare auidius vſi ſaccharo ſępè periculosè inflammantur. Ad hæc, dulces cibi intemperantius eduntur, humorisque copiam generant,quam ſequuntur interdũ vel putrefactiones vel obſtructiones & abceſſus hepatis atque lienis: & maximè quidẽ cùm hęc viſcera ad patiendum accommodata fuerint. Stomachum quoque relaxãtadmodum,& aluum cient. Pectori tamen cõferũt & pulmoni,genitaleque ſemen augent.

Amara, Amara meatus perpurgant, abſtergunt, extenuant, humorem craſſitiem incidunt, & linguam mordent, ſuntque in natura terreſtri, craſſa, in qua excedunt calor & ſiccitas, vt in Bile, Nitro, Marrubio, Abſinthio,

ſinthio. Immodico vſu ſanguinem citò adurunt & corrumpunt, bilemque augent flauam.

Acerba Græcis στρυφνὰ appellata, recentiores pontica, à pungendo vocant, quo verbo medici quoque libenter vtũtur, linguã cõtrahunt, & introrſum pellunt, ideoque conſtipandi, denſandi, & adſtringẽdi vim habent. Suntque in natura terreſtri, craſſa, frigida, & ſicca. Ideo enim acerbus ſapor dicitur eſſe tardior, quã acidus, quia acidus eſt in natura tenuiore minus terreſtri. Acerba ſunt fructus glandium, pyra ſylueſtria, & in genere immatura poma, mala cydonia, ac magis immatura. Nam poſtquã maturuerunt, fit mixtus ſapor ex acerbo & dulci, ſicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt στρυφνὰ & fructus, qui vulgò Ribes dicuntur, Item caſtaneæ, corna, & poma Cynosbati, *Acerba.*

Auſtera Græcis αὐστηρὰ medicis etiam noſtri tẽporis στυπτικὰ, à verbo Græco στύφω, dicta, contrahunt, conſtringunt, denſant, incraſſant, & infrigidant. Sunt enim in natura terreſtri, craſſa, frigida & ſicca, ſed plus habente caloris & humiditatis, quàm habeant acerba. Frequentiore in cibis ac immoderatiore vſu humores abũdè extenuant, inaniuntq́; eóque ſanguinẽ gignunt melancholicum, & corpus redduat *Auſtera.*

gracile. Ventriculum tamen, quemadmodum Galenus id ipſum in libr.de cibis boni & mali ſucci cap.17.atteſtatur, corroborant.Omnia inquit, quę egregiè auſtera ſunt, laxum ſtomachum ac ventrem firmant,ac tum præcipuè, cùm calida intemperie affecti ſunt.Hac enim de cauſa,atque etiam ad alui-fluxiones ſiſtendas, auſteris vtimur vinis. Iuuant enim ventriculum natiua ſiccitate, & aliquantulum adſtringunt.

Pinguia. Pinguia ſiue oleoſa, quę Gręcis λιπαρά, & vulgo vnctuoſa nominantur, dulcibus vicina ſunt,aqueæ & aëreæ ſubſtantiæ: leniunt,emolliunt,lubricant,laxant,concoquunt,maturant,& humectant,ſine manifeſta tamen calfactione. Hæc ſi ſint mediocria,optimè nutriunt: Sed immodicè pinguia ſupernatant, abominabilia ſunt, & nauſeabunda,ventriculum reſupinant, coctionem impediunt, flatus & obſtructiones generant. Ad hæc, cibi quoque antequam edendo naturæ ſatisfactum ſit, ſatietatem adferunt. Quod Galeni teſtimonio confirmatur,qui lib.3.de alim.fac.cap. 29.ita ſcriptum reliquit: Pinguia & lenta cibaria,ſtatim vt ſumpta fuerint, celeriter implent,& appetentiam euertunt. Præterea,quod maius eſt, compluribus deinceps diebus ipſorum eſum non ſuſtinemus. Febrici-

bricitantibus, ac iis etiam, quibus ſtomachus atque hepar calidiora ſunt, non æquè vt aliis conferunt: ipſis enim facilè accenduntur, & in flauam bilem tranſeunt. Reliquis verò phlegmatis generant copiã, ſomnolentiam pariunt, rationalémque mentis partem reddunt hebetiorem. Carnium tamen atque olerũ co[illegible]ura non mediocre tribuunt condimentum.

Acria. Acria, Græcis δριμέα, & vulgò acuta, non ſolùm mordent ac rodunt linguam, ſed etiam penetrant, vrunt, vlcerant, aperiunt, flatus diſſipant, tenuant, incîdunt, ſeparant, reſoluunt, è longinquo attrahunt. Síntque in natura tenui, in qua excedunt caliditas & ſiccitas: & ſuperant calore res amaras: Vnde calorem augent, & corpus velociter inflammant, ac ſanguinem adurunt, ipſúmque in bilem prius flauam deinde in nigram conuertunt, ſiccant etiam emaciántque ac ſitim faciunt. Acria autem ſunt, vt piper, zingiber, alliũ, cepa, calx, & granum gnidium,

Salſa. Salſa, Græcis ἁλμυρὰ, incîdunt, tergent, tenuant, liquant, mordent, condiendo ſeruant, & à putredine vindicant, conturbãt, ſubuertunt ventriculum, & ad vomitum impellunt, deſiccant citra apertam aut caliditatem aut frigiditatem, ſitim excitant, exaſperant, radendo expurgant, & aperiũt.

Plura ſuprà cap.52,

Acida. Acida, Græcis ὀξέα, vulgò acetoſa, mordendo conſtringunt, & refrigerant, penetrant, incidunt, extenuant, diuidunt, tergent, farctu liberant, perpurgant citra excalfactionem. Súntque in natura tenui, frigida & ſicca, in qua dominatur frigiditas. Nam quæ ſunt tantùm acida, ſunt præcipuè frigida, vt ὀξαλίς, quæ vulgo acetoſa, nominatur: quia hæc purè hunc ſaporem habet. Eſt & ſpecies mali punici verè acida. Alia quædam ſunt mixtæ qualitatis, vt acetum, quod eſt ſubacre, quia etſi frigidum eſt, tamen, retinet obſcurum calorem ex vini corruptione: inde fit ſubacre, ſed tamen dominatur frigiditas. Cùm enim exhalant aëreę partes, & reliquę manent terreæ, diluta aquoſa tenui parte fit acetum ſua natura frigidum. Acida ſanguinis atque flauam bilis feruorem compeſcunt, & vt libr.2.cap.21.de aliment. facult. Galenus atteſtatur, cùm in ventriculo ſuccum craſſum inueniunt, eũdem incidendo aluum ſubducunt, & ob eam cauſam fæces liquefaciunt. At ſi purum ventriculum inueniant, eum magis ſupprimunt. Corpus infrigidant ac deſiccant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant. Neruis etiam ac neruoſis omnibus nocent. Appetentiam tamen cient: quia

quia humores vitioſos in orificio collectos diuidunt & pellunt, & mordicatione non vrente irritant ventriculum. Ex inſipidis quędam magis nutriunt, nempe quæ propius ad æqualitatem accedunt: quædam verò mediocriter calfaciunt, aut refrigerant: Quæ ſanè ſi multa etiam humiditate prædita fuerint, hum[illegible]antium: ſin verò ſiccitas in eis exuperet, exiccantium ordini adſcribenda veniunt. De his omnibus plura Galenus in libr. de ſimpl. medic. facul. præſertim lib. 5. cap. 25. Paulus libr. 7. cap. 1. Aëtius li. 1. ca. 1. Rhazes li. 3, ad Almanſor. capit. 1. Serapion ſermo. 2. de tempera. ſimpl. Auicenna libr 2. Cano. trac. 1. capit. 3. Meſues li. 1. Theorem. 1. & Philip. Melanth. in libro de Anima. *Inſipida.*

DE VIPPA.

CAPVT LIIII.

BIs duo vippa facit, mundat dentes, dat acutum
Viſum: quod minus eſt implet, minuit quod abundat.

Hic quatuor recenſentur cõmoda Vippæ: Primò dentes mundat. Panis enim vino imbutus diutius circa dentes moratur, atq; eã ob cauſam facilius etiam fæculentam materiam ipſis adhærentem abſtergit *Vippa.*

ac conſumit, quàm vinum per ſe ſumptũ. Deinde viſum acuit: Malos enim fumos, qui è ventriculo cerebrum petunt, ſuáque permiſtione ſpiritus viſiuos obſcurant, reprimit: adeóq; materias prauas ſtomacho inhærentes concoquit, incîdit, & deorſum pellit. Tertiò cruda cõcoquit: quia os ventriculi leni quadam adſtrictione claudens concoctoriam facultatem roborat, plurimúmq; alimenti corporibus exhibet. Quartò verò vitioſorum humorum multitudinem minuit: Eos enim concoquit, incîdit, exiccat & deorſum expellit: ídque maximè, ſi panis aſſatus priùs, aut ſuper prunis exiccatus fuerit. Quin eodem etiam modo ſuperfluè concocta ad *συμμετρίαν* reuocat. Porrò de vippa quam Gallicè *Souppe au vin* vocant. Hermolaus Barbar. ca. 65. li. 5. corollarij in Dioſcoridem ita ſcribit: Erat veteribus ientaculum, buccea ex vino, quod genus Barbari, à vino & pane vippã vocãt. De quo Athenæus lib. 1. Deipnoſ. ſic ait: *πρωϊνὸν ἔμβρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλοῦμεν, διὰ τὸ ἐν ἀκράτῳ βρέχειν καὶ προσίεσθαι ψωμοῦς*, id eſt, matutinum edulium ſiue ientaculum, quod nos *ἀκρατισμὸν* vocamus, propterea quòd panis buccellæ mero tingantur. Lege de eodem Plutarchum in Sympo.

DE-

DE DIÆTA.
CAPVT LV.

OMnibus adſuetam iubeo ſeruare diætam,
Quod ſic eſſe probo, ni ſit mutare neceſſe.
Hippocrates teſtis, quoniam ſequitur mala peſtis.
Fortior hæc meta eſt medicinæ. certa diæta.
Quam ſi non cures, fatuè regis, & malè curas.

Cùm primus præcipuusque non ſolùm morbi cuiuſuis curandi, ſed ſanitatis etiam tuendæ ſcopus (vt in libro, qui de facilè parabilibus inſcribitur, capit. 28. & in preſagio, experientia confirmato capite 5. & in libro de attenuante victus ratione cap. 1. Galenus adſerit) in exacta victus ratione conſiſtat: operæ precium fuit de ea etiam hîc aliquid præſcribi. Præcipitur ergo inprimis, vt ſeruetur conſueta diæta. *Diæta.* Per quam ſana adminiſtratio ſex rerum non naturalium modò intelligenda venit. Et ratio quidem eſt, quòd tranſgreſſio à conſuetudine noceat nocumento magno. *Conſuetudo.* Conſuetudo enim eſt altera natura: quia, vt lib. 1. capit. 11. Rhetoricorum ad Theodecten, & libr. 7. capit. 10. Ethicorũ, & ca. 2. De memoria & reminiſcẽtia, ab

Ariſtotele ſcribitur, conſuetudo eſt eõrum, quæ vt ſæpè, ſiue vt plurimùm fiunt: natura eorum, quæ vt ſemper. Sæpè autem & ſemper ſunt ſibi inuicem propinquá. Quod eſt ergo diu adſuetum, in naturam ferè tranſiuit: quemadmodum igitur naturam cuſtodire oportet, ita & conſuetudinem, ſi laudabilis fuerit. Et quemadmodum conſueta cibi & potus adminiſtratio, eadem ratione & aliarum rerum non naturalium obſeruanda eſt. Vnde ſi quis conſuetus multum, laborare, velit hanc conſuetudinem immutare, ocióq; indulgere, minúſue laborare, vel aliud laboris genus adſumere, ídque alio & tempore & modo, ille proculdubiò multum ex hoc debilitabitur. Idem intelligendum de cibo ac potu, ſomno & vigilia, repletione & inanitione, & animæ accidentibus. In quibus omnibus conſuetudinem obſeruare decet, & maximè quidem ſi ſit laudabilis, vel ab hac non multum declinet, ſiue medium etiam locum inter bonam ac malam obtineat: reſpectu nimirum illius, ad quod fieri debet permutatio. Porrò quanta ſit vis conſuetudinis, vel inde colligas, quòd debiles & ſenes cõſuetos labores facilius ferant, quàm fortes atque iuuenes inconſuetos: quod profectò lib. 2. apho. 49. Hippocrates etiam hiſce verbis confirmat:

Qui

Qui conſueti ſolitos labores ferre,etſi fuerint imbecilles & ſenes,non conſuetis,fortibus, atque iuuenibus facilius ferunt. Quod dicit, inquit Philotheus, tale eſt: Sunt duo, hic quidem ſenex,ille autem in conſiſtenti ætate, ambo incipiunt fodere, & huic quidem ſeni contingit rectè fodere,illi autem,qui eſt in cõſiſtenti ætate, nõ rectè: ſeni quidem ob conſuetudinẽ rectè, quamuis ſit imbecillus, iuueni autem non rectè, cùm non adſuetus ſit.In vniuerſum enim oportet cognoſcere, fortiores aliis fieri partes,quę exercentur, & hac de cauſa ſolitos labores facilius ſuſtineri. Ex hoc autem particulari exemplo licet nobis & de omnibus ratiocinari. Deinde verò malam peſtem, hoc eſt, maximum periculum ex repentina conſuetæ diętę permutatione ſequi,confirmatur autoritate magni Hippocratis, nempè ex 2. libro de vict. rat.in morb.acut.apho. 21. & 22.vbi ſic inquit: Atqui facile eſt hoc addiſcere, quòd ſimplex victus cibi ac potus, ipſe ſibiipſi ſemper ſimilis, ſecurior omnino eſt ad ſanitatem. quàm ſi quis repentè ad alium meliorem magnam mutationem faciat. Nam & his, qui bis in die cibum ſumunt, & his qui ſemel,repentinæ mutationes noxas & ægritudines inducunt. Et eos ſanè qui prandere non adſueti ſunt, ſi pranſi

Mutatio ſubita nocet.

fuerint, ſtatim infirmos facit hoc, & toto corpore graues,& debiles,& pigros &c. Aelianus quoque ab initio libri 5. de varia hiſtoria, Tachi cuiuſdam exemplo admodum diſertè nobis ſignificauit, quàm periculoſa ſit repentina diętę permutatio. Tachus Aegyptius, inquiens, donec vſus eſt vernaculo victu, & frugaliter vixit, omnium hominum fuit ſaniſſimus. Poſtquam verò ad Perſas venit, & in illorum luxum delapſus eſt, cùm non poſſet ferre inſolentiam ciborum, vitam in dyſenteria tranſegit, & luxuriam cum morte commutauit. Quanquam autem non ſanis tantùm, ſed ægris quoque adſueta victus ratio diligenter obſeruanda præcipiatur, haud tamen rarò incidit eius permutandę neceſſitas: quando nimirum illaudabilis exiſtit, ita vt, niſi permutetur, pernicioſæ inde conſequantur ægritudines. Talis autem eorum eſt, qui prandium aut cœnam prauis terminare ſolent alimentis. Eiuſmodi igitur conſuetudinem neceſſarium eſt corrigi ac permutari, non quidem ſubitò, ſed paulatim & ordinatè. Omnis enim ſubita permutatio vehementer nocet, maximè ſi à conſueto ad inconſuetum tranſitus fiat. Hinc eſt quod in libro De natura hominis, ita ſcriptum reliquerit Hippocrates: Detrahendi

hendi ſunt cibi ac potus, quibus vti conſueuerunt, ídque paulatim facere oportet. Nam ſi quis citò diætam permutet, periculum eſt etiam à permutatione aliquid in corpore nouatum iri. Quin etiam laudabilem victus rationem interdũ mutari neceſſe eſt, quo (ſi quando neceſſitas inciderit) natura non offendatur inſolentia, nouitatéque, neque renuat, neque recuſet. Nam qui omni diætæ ſeſe aſſuefacit, minus læditur, cùm ad inconſueta trãſire cogitur. Eadem in aliis quoq; rebus nõ naturalibus ratio eſt. Quod Hippocratis etiã teſtimonio confirmatur, qui libr.2.aph.50. ita ſcriptum reliquit: Quæ ex longo tempore conſueta ſunt, etſi deteriora ſunt, inſuetis minus moleſtare ſolent. Oportet igitur ad inſueta permutari. In cuius quidẽ ſententiæ explicatione Philotheus inter cætera ſic inquit: Cùm enim quodq; ipſorum factum ſit peculiare, minus lædit, quamuis ex ſua natura moleſtum ſit, ſi nondum in conſuetudinem venerit. Verbi cauſa, ſolitus eſt aliquis mannam comedere, hic ſi ad bonum cibum ſumendũ cõuertitur, læditur, cum adſuetus non ſit: adſuetus eſt aliquis aquæ potioni, ſi præter conſuetudinem bibat vinum, offenditur, quoniam conſuetudo contemnitur. Oportet igitur ad inſueta permutari, vt, ſi neceſſe

ſit,ea, quæ offeruntur, ferre poſſimus. Vtentem enim copioſo nutrimento,oportet etiam parum cibi quandoque aſſumere,vt, ſi contingat,ferat etiam illius vſum. Hinc eſt, quod Cornelius Celſus libr. 1. capite 3. in hunc etiam modum ſcripſerit: Nimis ocioſa vita vtilis non eſt,quia poteſt incidere laboris neceſſitas. Neque etiam ex nimio labore ſubitum ocium, neque ex nimio ocio ſubitus labor ſine graui noxa eſt. Huc igitur reſpiciens Hippocrates rectiſſimè conſulit, conſuetudinem eſſe mutandam. Proinde non temerè à Plutarcho in libro de tuen.bona valetud.in hũc modum ſcribitur: Exacta illa & vehemẽter ad vnguem, vt dici ſolet, obſeruata vitæ ratio,ſimul & corpus formidoloſum reddit. ac periculis obnoxium, & animi frangit vigorem. Quocirca cauere quiſque debet, quemadmodum libro 4. capite. 10. ad Almanſ.prudentiſſimè Rhazes monuit, ne alicuius rei ſibi conſuetudinem faciat,quam deinceps ipſum obſeruare neceſſe ſit. Exempli gratia: Si quis vno cibo conſuetus ſit vti, vel aliquo potu, vel omnino ab eis abſtineat, vel dormire,vel moueri,vel egerere, Veneríue indulgere cõſueſcat:& ab aliquo iſtorũ impetuoſè irritetur, maximũ incurret nocumẽtum, ſi ab eis abſtinuerit. Quapropter quiſque corpus ſuum debet ita

Conſuetudo varianda.

Oribaſ. li. 1. ca. 2. Enporiſtõn ad Eunapium.

ita præparare, vt caloris & frigoris patiens eſſe poſſit, & admotiones & cibaria ſibi neceſſaria aptum reddatur, & vt ſomni & vigiliarum horas, atque manſiones & domos ſine læſione permutare queat. Fortaſſis enim ex neceſſitate id ipſum quandoque facere cogetur. Poterit autem commodè, ſi conſuetudinem non obſeruet ad vnguem, ſed interdum ad inſueta tranſeat. Porrò quo tempore, quóue modo conſuetudo mutanda ſit, copiosè admodum docent, Galenus libr. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 3. de ſanita, tuen. & libro 8. cap. 9. metho. meden. Conciliator different. 98. & Hieronymus Cardanus libro 1. tracta 6. Contradic. 2. Tertio demùm loco traditur, fortiorem ac potiorem medendi metam, eſſe certam diætam: Quam ſanè ſi medicus curare noluerit, ac aliam quandam, eámque non ſatis commodam adminiſtrauerit, ſtultè ægrum regere, ac malè curare meritò dicetur. Sciendum eſt autem, apud Galenum hæc alimentorum genera inueniri, copioſum, medium, tenue Copioſum eſt ſanorum cibus, qui non ſolùm vires conſeruat, ſed etiam auget, Medium ad ſanos etiam ſpectat. Nã vires quidẽ cõſeruat, non tamen auget. Tenue, id eſt, quod vires quidem comminuit, eatenus tamen vt non exoluantur. Hoc ab autoribus

Alimentorum genera.

in multas partes diuiſum eſt, nempe in tenue ſimpliciter, in tenue exquiſitè, in tenuiſſimum citra adiectioné, & in tenuiſſimum in extremo. Tenue ſimpliciter per pauca, aut ea quæ parum nutriunt, edulia, fit, eiuſmodi eſt ptiſanæ ſuccus, mulſa, & ſorbitio ex alica. Tenue exquiſitè, vbi ptiſanæ ſuccus exigua ſumitur quãtitate. Tenuiſſimum citra adiectionem, per mulſam aquam, ſiue melicratum fit ſolum. Tenuiſſimum verò in extremo, per inediam ad iudicationem vſque progreditur. Copioſum autem vel eſt, vbi tota ptiſana ſumitur, vel copioſius, vbi piſces, oua, & ius carnium: vel copioſiſſimum, vbi caro: Medium autem horum eſt, vt panis lotus, vel placenta. Sani homines non ſolùm conſeruandi, ſed augendi etiam ſunt, propterea alimentum copioſum illis cõpetit. Qui verò ægritudine longa laborant, vires augere non debent, ſed bene conſeruare: aliter vſque ad finem non ſufficerent, propterea hi medio victu cibãdi ſunt, qui etiam ſanis cõuenit, in quibus vires augere nõ cupimus, ſed illas ſolùm cõſeruare in animo eſt, quas etiã in lõgo morbo totis viribus ſeruare ſtudemus. Quũ verò ægritudo breui terminatura eſt, ſi quarto die finire debeat, aliquid dare non eſt opus, iuxta illud Hippocratis libro 1. apho. 6.

Extremis

Extremis morbis extrema exquiſitè remedia optima ſunt. Imò ſi vires ſufficerent, & in ſeptimo terminatura eſſet, nihil penitus dandum eſſet, niſi poſt illum terminum. Hac de re plura, & cognitu non indigna reperies apud Galenum aph. 4. 5. & 6. ibid. apud Galenũ & Philotheum in comment.

DE ADMINISTRATIONE diætæ.

CAPVT LVI.

QVale, quid, & quando, quantum, quoties, vbi, recta
Debent hæc medico in victus ratione notari,
Ne malè conueniens ingrediatur iter.

Sex circumſtantias medico in præſcribenda victus ratione conſiderandas eſſe, hoc in loco traditur. Prima quale, hoc eſt, cuius qualitatis cibus exhibendus ſit: quia in calida ægritudine cibus frigidus, in frigida calidus, in humida ſiccus, in ſicca verò humidus conuenit. Corpus tamen quod ſecundum naturam eſt, ſimilem ſemper victum poſtulat: quemadmodũ quod præter naturam eſt, contrarium. Siquidem quod naturaliter ſe habet, cuſtodire: quod præter naturam eſt, tollere oportet. Sed

Sed de hoc plura Galenus cùm alibi ſæpe, tum maximè in arte medicinali cap. 86. & libr.1.cap. 10. de Sanitate tuend & libro 8. cap.9.metho.meden. Secunda, quid:id eſt, cuius ſubſtantiæ: Athletis enim ac ruſticis, iisque, qui quamlibet actionem fortem ac vehementem obeunt, cibus exhibendus eſt craſſus ac durus: quia facultatem concoctoriam poſſident fortem: neque tenuis ſubſtantiæ cibus, velut eſt caro pullorum,caporum,vitulorum,agnorum, hœdorum, & ſimilium ,ipſis competit: quippe quæ in ipſis vel adureretur, vel, quàm par eſt, citius conficeretur, ita vt ſæpius ob id cibari cogerentur. Non temerè igitur inquit Gloſſa delectabilis in l. Seruis vrbanis, in principio. ff. de leg.tertio.Ruſtici non debent vti pane albo, vel pullis,aut aliis delicatis cibariis: ſed pane groſſo,caſeo,cępis,& fabis.Porrò nobilibus atque ocio deditis hominibus tenuis ſubſtantiæ cibus magis congruit: quippe qui virtutem concoctricem habeant debiliorem, quàm vt craſſos cibos, cuiuſmodi ſunt ſalſæ ſuum atque boum carnes, & piſces ſole, aut vento, aut fumo indurati, ſuperare queant. Pari modo & in ægritudinibus acutis tenuiore vtendum eſt diæta,quàm in chronicis,id eſt longis, ſicuti quartanis.Tertia,quãdo,id eſt,quo potiſſimum

mum diei tempore cibus adſumi debeat: in ſanis enim conſuetudo maximè obſeruanda eſt. Vnde hominibus manè ſurgentibus,& bis tantùm in die cibum ſumentibus, æſtate quidem prandendum eſt hora decima,vel paulò antè,neque differendum donec propinquet meridies, vt qui maximum æſtum importare ſoleat. Cœnandũ hora ſexta, vel paulò pòſt. Hyeme verò iiſdem ob ſomni prolixitatem prandendum eſt hora vndecima, vel duodecima: Cœnandum hora ſeptima, vel paulò pòſt: ſed ita tamen, ne quid præter conſuetudinem fiat. Quinetiam in ægris cibãdis temporis habenda eſt ratio, præſertim in febricitantibus. Siquidem in ipſis paroxyſmis,vel non multò ante futuram acceſſionem à cibis abſtinendum eſt: quòd nimirum naturam, quæ circa morbi materiam tum occupata eſt, cibus oblatus diſtrahat, atque adeò humores morbum efficientes adaugeat. Neque immediatè poſt paroxyſmum cibus dandus eſt, quippe quem facultas à febris intemperie deiecta nondum ſuperare queat. Quapropter tamdiu ante ſequentis acceſſionis initium exhibendus eſt, vt prius quàm ea appropinquet, decenter in ventriculo coquatur, & ad inferiores partes deſcendat idque in illis potiſſimùm ita obſeruandum, quibus virtus

adhuc ſatis valida exiſtit. Iis verò, quibus vires proſternuntur, dandus eſt cibus quocunque tempore, etiam in vigore. Cuius rei teſtis eſt Galenus, qui libro 1. apho. commen. 9. ita ſcribit: Aliquando in ipſo etiam morbi vigore, vbi Symptoma aliquod interuenerit, robur naturæ diſſoluens, nutrire cogimur. Quod idem copioſius etiam monſtrat li. 20. cap. 3. & 5. meth. meden. Hæc omnia de paroxyſmo Stephanus Athenienſis in primum librum Galeni ad Glauco. comment. 39. multo clarius in hunc modum exponit: Sciendum ſanè eſt, naturam egere ſemper alimento, quod baſim ac ſedem illius, quod digeſtum eſt, ipſi repleat. Sed hoc ipſum alimentum præcipuè dandum eſt, quando ipſum concoquere, ac conficere poteſt. Concoquit autem quando pura ac integra eſt, nec à febris caliditate vexatur. Quare in interuallo dandum id eſt. Si enim in acceſſione demus, facultas quæ à febris intemperie deiecta eſt, ipſum ſuperare non poteſt. Alimétum autem non concoctum materia fit febris. Et hoc eſt, quod Hippocrates libr. 1. apho. 11. ait: In acceſſionibus ſubtrahere oportet: nã addere nocuum eſt. Dandũ igitur eſt alimentum in interuallis. Sed hæc dici poſſunt in intermittentibus. In continuis verò quid vtiq; quis faceret? neq; enim

in his

in his inuenire licet remiſſum ac quietum tempus, verùm continua eſt febris. Tamē in his etiam fit μειόπυρεξία, id eſt, febris diminutio, quæ interuallū imitatur : túncq; alimentum dandum eſt, non quando accedunt. Hæc ille. Plura & ad præſentem ſpeculationem maximè facientia habentur apud Brudum Luſi.lib.2.cap.9. de victu febricitantium. Quarta, quantū, i. quantitas ſumendi cibi: quæ profectò in æſtate, vt ſuprà cap. 19. diximus, minuenda eſt : quòd tum ob immodicas reſolutiones calor innatus debilior exiſtat: Hyeme verò augenda, propterea quòd concoctoria facultas id temporis ob frigus ambientis roboretur. Quinta, quoties in die .videlicet cibus exhibēdus ſit. Eſt enim æſtate quàm hyeme, autumno, aut vere, ſæpius exhibendus, ſed minori quantitate. Pari modo facultate concoctoria debili exiſtente, ſæpè ſed parua quantitate dandus eſt. Eadem verò robuſta exiſtente, dandus eſt quidē quantitate magna, ſed rariùs. Sexta, vbi, id eſt, quo in loco : Cibus enim per æſtatem quidem locis ſuis arte, ſiue natura frigidis, per hyemem verò temperatis, ſumendus eſt.

DE CAVLE CAP. LVII.

IVs caulis ſoluit, cuius ſubſtantia ſtringit.
Vtraq; quādo datur, vēter laxare paratur.

Hîc agitur de caulibus per quos nihil iam aliud intelligendum, quàm vulgare illud olus, quod κράμβη Græcis, Latinis verò Braſſica dicitur: atque hoc vel ex Martiali diſcere licet, qui xeniorum libro, eos caules per nitratam aquam virides conſeruari ait:

Ne tibi pallentes moueant faſtidia caules,
Nitrata viridis braſſica fiat aqua.

Recenſentur autem hoc loco tres ipſorum facultates: Quarum prima quidem eſt, decoctum eorum, & maximè primæ ebullitionis, ventris ſoluendi vim obtinere: In foliis nanque & exterioribus partibus nitroſa quædam & abſterſoria ineſt qualitas, quam ſanè, cùm debiliter admodum inhæreat, modica elixatio in aquam facilè deponit, eíque potentiam adiicit purgatoriam. Atque hinc adeò fit, vt ius primæ decoctionis aluum excellentius, quàm ſecundæ, deiiciat. Nitroſa enim illa & abſterſoria qualitas exquiſitè per primam ſegregatur, atque in aquam deponitur. Secunda eſt, corpus ipſum ſiue ſubſtantiam communi ſiccantium ratione ventrem ſiſtere magis, quàm ad deiiciendum incitare: quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur, & relinquitur ſubſtantia terrea ſicca, quæ ſumpta ventrem adſtringit, ídque multò magis, ſi non bis duntaxat,

xat., ſed ter aut quater aquam effuderis. Nam quantò exquiſitius in aquam ſuccū ſuum depoſuerit, tantò & illi quidem maiorem purgandi vim adiiciet, & reliquam ſui ſubſtantiam, quæ velut oleris ipſius caro eſt, reſtringentem efficiet. Eadem eſt ratio in beta, atque adeò in omnibus fermè, quibus ſapor aut acris, aut nitroſus, aut ſalſus ineſt. Quippe & lenticula ipſa, tametſi ſatis magnam adſtringendi potentiam guſtu refert, tamē eiuſmodi quid ſortita eſt. Nam & huius decoctum, ventris ſoluendi vim obtinet. Verùm hic ſuccus etiamſi deguſtes, perſpicuam miſturam repræſentat, tanquam ſi nitroſo auſterum quid commiſceas. Sed & conchularum maris, cæterorúmque ferè oſtreorum ſuccus planè tum ſalſus eſt, tum ventrem ſoluendi vim obtinet: quamuis eorum caro ventrem reprimat. Tertia eſt, vtrunque, nempe decoctum atque ſubſtantiam ſimul ventris ſubductionem efficere: cùm enim vires ſuas ita retineant, abſtergere etiam, & inteſtina ad expulſionem irritare, conſentaneum eſt. Lege hac de re plura apud Galenum libro 3. de ſimpl. med. facultat. cap.14. & libro 1.cap.3. & 25. & lib. 2.cap.44. de aliment. facultat. Proditum quoque eſt, Braſſicam naturali quadam facultate vino aduerſari, & curare

temulentiam : Vnde quærit Ariſtoteles, 3. Sectio. problem. 17. Quid eſt cur braſſica ſedet crapulam ? Nonnulli reſpõdent, hoc euenire ſolitum, quòd ex eſu eius fumi eleuentur admodum craſſi, qui cùm vini vapores incraſſent, ad cerebrum aſcendere etiam prohibent. Ariſtoteles tamen aliam adſignat cauſam, nempe quòd, quicquid humores vinoſos vndique & omni ex corporis parte ad ſe in aluum trahit, & corpus refrigerat, tollat crapulam. Braſſica autem eſt huiuſmodi. Ergo braſſica curat crapulam. Minor probatur, quia per ſuccum eius humores,qui vinoſi crudíque tenentur, è toto corpore detrahuntur. Ipſa verò ſubſtantia frigida, ſtyptica, ac terrea, ſuprà in ventriculo remanens corpus refrigerat, quo fit, vt tenues humores ad veſicam labantur. Cùm igitur humor vtrinque educatur, corpúſque refrigeretur, rectè per conſequens à crapula liberatur. Euenit ad hæc, vt cùm homores deorſum ad ſe trahunt atque excernunt,flatũ etiam ſecum deducant : qui, ſi per vinum liceat, in caput ſe efferens grauitatem creat, & crapulam : ſin autem deorſum ſe vertit, corpúſque ob cauſam prædictam refrigeratum eſt,dolor crapulæ omnis tollitur. Quin & ipſa Braſſicæ folia, quemadmodum libro 2. de compoſit. medicam.local.

Braſſica temulentiam curat.

capite

capite 5. Galenus atteſtatur, calida macerata, capitique circumpoſita ac obligata, naturaliter ebrietati reſiſtunt. Porrò Braſſica, quę edendo eſt, calfacit & ſiccat primo abſceſſu. Prauum & melancholicum ſuccum procreat. Æſtiua tamen peior eſt quàm hyberna. Oculorum aciem hebetat, vnde Græcis κράμβη dicta cenſetur, quaſi κορράμβη, quòd pupillas oculorum, quas illi κόρας vocant, obtundat, hebetetque. Somnum per contraria inſomnia interturbat. Stomacho incommoda eſt parumque nutrit: at ſi cum pingui carne coquatur plurimum noxæ atque vitij amittit. Vrinā ac mēſes ciet, & lumbricos interficit Succus eius cum melle ſumptus, magnificè defectiones vocis iuuat: & ſi vulneribus imponatur, ea glutinat, doloſa malignaq; vlcera, & induratas inflammationes ſanat. Plura Dioſcorides libro 2. capite 108. Plinius libro 20. capite 9. Galenus locis ſuprà citatis. Simeon Sethi in Syntagmate. Rhazes libro 3. capit. 18. ad Almanſorem & Auicenna 2. Cano. cap. 142.

DE MALVA.

CAPVT LVIII.

D*Ixerunt Maluam veteres, quòd molliat aluum,*

Huius radices raſæ ſoluunt tibi fæces.
Vuluam mouerunt, & fluxum ſæpè dederunt.

Hîc agitur de facultatibus Maluç. Et primo quidem verſu, qui ex libro 2 capite 36. Æmilij Macri huc adſcitus eſt, veteribus Latinis Maluam, ab emollienda aluõ, dictã eſſe traditur. Cuius ſanè rei teſtis etiam M. Varro, qui Maluam, quaſi moluam, quòd aluum molliat, dictam eſſe cõtendit, quippe quæ clyſteribus infuſa, vel in cibo accepta, ventrem facilè moueat. Quin etiam Græcis μαλάχη, ab emollienda aluo, nomé traxit. Siquidem ipſis μαλάττειν mollire ſignificat. Antiqui enim ea in acetariis cum lactuca, ad ſubducendam aluum vtebantur, Vnde Martialis libro 10. Epigrãmatum:

Exoneraturas ventrem mihi villica maluas
Attulit, & varias, quas habet hortus, opes.

Et alibi:

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Cæterùm hoc olus facilè ſubducitur, nõ modò propter humiditatem, verumetiam propter genuinam viſcoſitatem, & potiſſimùm quando quis cum oleo & garo copioſam ipſam ſumpſerit. Atque ob id inter quatuor etiam emollientia, quorum decocto in clyſteribus ad induratarum fæcum

cum eductionem paſſim vtimur, primum locum ſibi védicauit. Porrò duplex malua eſt. Vna quidem floribus ſanguineis, altera verò candidis: & in hac quàm illa maior emolliendi vis ineſt.

Secundo deinde verſu innuitur, radices Maluæ raſas, fæcibus educédis eſſe accommodas: & maximè quidem, ſi inde, perinde atque è radicibus Mercurialis, βάλανοι, id eſt, glandes, ſiue ſuppoſitoria fiant.

Tertio demum verſu, Maluam menſes ciere dicitur, quod & ipſum ſanè ob manifeſtam humectandi facultatem ac genuinum lentorem præſtat. Inceſſione namque vterum emollit, ita vt venena eius ab acri ſanguine promptiùs fundātur. Quinètiam menſes prouocare, certo ſe experiméto didiciſſe, Platearius adſerit. Folia Maluę trita cum foliis ſalicis omnibus emplaſtris cōmodiora ſunt. Nam & inflammari non ſinunt, & ſanguinem ſiſtunt, & recens vulnus cicatrice includunt. Sed & luxatis ac contuſis medentur. Phalāgiorum quoque & reptilium plagas curant folia eiuſdem, ſi cepas & porrum triueris, eisq; miſcueris, ac impoſueris. Si quis verò ſylueſtris Maluæ ſucco cum oleo illinatur, à veſpis & apibus non pungetur, ſed & qui punctus iam eſt, ſucco opem ſentit, & folia Maluæ cōtuſa & impoſita, ſimiliter percuſſum ab

illis ſanant. Similiter autem curat Malua illita lichenas,& oculta fœminarum vitia. Succus verò eius auribus inſtillatus,dolorem aurium ſedat. Cum melle acceptus, thoracem pulmonemque iuuat,& raucam vocem lenit,hepaticos ſanat, & comitiali morbo apprehenſos reſipiſcere facit Eodé modo & nephriticis & iſchiadicis auxiliatur. At verò decoctum ipſius potatum,difficultatem emittendi vrinam emendat,lapides conterit,ſomnum conciliat,facilemque partum præſtat. Prodeſt etiam eroſionibus veſicæ,&inteſtinorũ,vuluæ ſedisque clyſtere infuſum. Malua illita inflãmationes lenit,eaque,quæ indurata ſunt, emollit. Plura Dioſcorides lib.2.cap.106. Plinius lib.20.cap.21. Galenus lib.7.de ſimpl.medi. facul.cap.95.&: lib.2.de alim.facul. cap.42. Conſtantinus Cæſar lib.12.de agricultura, capit.12.& Simeon Sethi in Syntag.

DE MENTHA.
CAPVT LIX.

Mentitur mentha, ſi ſit depellere lenta. Ventris lumbricos,ſtomachi vermésque nociuos.

Mentham eo nomine non eſſe dignandum, niſi alui etiam lumbricos & ſtomachi

chi vermes enecandi atque expellendi facultatem obtineat,hoc loco adſeritur. Amarum enim quiddam in ſe habet & acerbum : & amaro quidem , nòn ſecus atque abſinthium,lumbricos interficit:acerbitate verò ſi cum oxicrato bibatur , recentes ſanguinis reiectiones reprimit. Exhibendum autem decoctum eius,velut abſinthij quoque, & non ſubſtantia . Eſt enim,vt ſi qua alia herba , tenuium partium guſtu acri , & facultate calida , ex tertio nimirum ordine excalfacientium , & ſecundo ſiccantium.Quare vt medicamento potiùs,quàm alimento ipſa vtimur. Hepar enim frigidum & ventriculum iuuat,corroborat & ſtomachum,& concoctionem facit, ſedat quoque ſingultum , & vomitum phlematicum atque ſanguineum. Prodeſt quoque ad cordis morſus , & appetitionē ſuſcitat.Mediocriter item ad Venerem excitat:id quod omnibus accidit,quæ humiditatem ſemicoctam & flatuoſam continent. Aperitque iecinoris ac ſplenis oſtruſtiones. Verùm hac veſci ad ſatietatem nō oportet: quoniam ſanguinem extenuat,& ſeroſum facit , & ipſum in flauam bilem permutat:deinde efficit vt ſanguis,qui maximè eſt tenuium partium, diſcutiatur, & craſſus ac melancholicus relinquatur atque idcirco oportet bilioſos ab ea abſtine-

re. Contrita cum ſale,& morſui rabioſi canis impoſita, medicamentum fit ſalubre. Arida verò trita,& poſt cibum ſumpta, ad cõcoctionem facit, & lienoſos iuuat. Cum vino pota, difficulter parienti ſuccurrit. Ferunt etiam, quòd manſa lippienti impoſita, fiat remedium : quódque eius decoctũ abſorptum, confeſtim ſanguinem è faucibus eiicientes ſanet. Coire lac denſaríque in caſeum non patitur, ſi folia potionibus lactis immergantur. In ſumma ſtomacho vtilis eſt,& in cõdimentis peculiarem gratiam habet. Huius ſemen ventrem purgat, & pulmonem lędit. Plura Dioſcorides libro 3. capite 34. Plinius libro 20. capite 14. Galenus libro 6. de ſimpl. med. facult. capit. 136. Simeon Sethi in Syntagmat. & Auicenna 2. Canonum capite 459.

DE SALVIA.

CAPVT LX.

CVr moriatur homo, cui ſaluia creſcit in horto?

Contra vim mortis, non eſt medicamen in hortis,

Saluia confortat neruos, manuúmque tremorem

Tollit,

Tollit, & eius ope febris acuta fugit.
Saluia, caſtoriúmque lauendula, primula veris,
Naſturt. Athanaſ. hæc ſanant paralytica membra.
Saluia ſaluatrix, naturæ conciliatrix.

Permagnam eſſe vtilitatem Saluiæ, hoc loco traditur. Ac primo quidem verſu per modum dubij quæritur, quî fiat, vt homo moriatur, cui Saluia creſcit in horto? Ad quod ita reſpondetur ſecundo verſu: Quãquam medicina in hortis reperiatur, quæ corporis putrefactioni reſiſtat, humiditatémque cuſtodiat naturalem, ne citiùs quàm par eſt, diſſipetur, nulla tamen inuenitur, quæ moriendi neceſſitatem è medio tollat. Et hoc eſt, quod Auicenna 3.1. capite ſingulari ait: Ars quidem ſanitatis tuendę nos à morte ſecuros non facit, neque corpus à foris incidentibus nocumentis munit, neque vnũquodque corpus ad vltimã vitæ longitudinem, quæ eſt ſecũdũ hominem abſolutè perducit. Sed de duabus rebus ſecuritatem prębet putrefactionem enim penitus excludit, & humiditatem defendit naturalem, ne iuſto citiùs reſoluatur. *Gale. lib. 1. cap. 17. de ſanit. tuend.*

Secundo loco tres referuntur Saluiæ

effectus:ac primò quidem, quòd neruos roboret. Siquidem manifeſtè calfacit, & leniter adſtringit: humorum igitur copiã, qua nerui impediti relaxabantur, exiccat, refrigeratosque recalfacit. Deinde, quòd manuum tremorem tollat: Nã quicquid neruos roborat ac calfacit, tremoré etiã tollit. Tremor enim ex neruorum imbecillitate & frigiditate potiſſimùm accidit. Atque hanc ſanè ob cauſam ſenes nonnulli & anus decrepitæ cibis ac potibus ſuis folia Saluiæ imponere ſolent. Tertiò, quòd acutam remoueat febrem: cuius hãc adſignaueris cauſam, nempe quòd humores exiccet, adeóque putrefactionem, quam acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porrò ſaluia temperamento eſt euidẽter excalfaciente & exiccante, atque eã ob rem per ſe in victus ſalubris ratione non temerè vſurpanda. Attamen cùm neruos excellenter roboret, dupliciter ea homines in ſanitatis tutela vti conſueuerunt. Aut enim inde parant ἐμβάμματα, id eſt, intinctus, quẽadmodum oſtendimus ſuprà ca. 22 appetentiam ita reuocãtes ei, cui ventriculus crudis, inconcoctis, ac prauis humoribus refertus fuerit. Aut vinum ex ea etiam conficiunt, Saluiatum ipſis appellatum, quod in menſæ principio potiſſimùm expetitur. Hoc cùm ſibi qualitatem quandam

Manuũ tremor.

Saluiatum vinum.

dam à ſaluia calidam ſimul ac adſtringentem, aromaticáque, & exiccãtem adſciſcat, tremulis, paralyticis, & Epilepticis mirè conferre putandum eſt, præſertim ſi poſt purgationem ex epoto medicamento modicè ſumatur. Quin & ventriculum, cerebrum neruos ac reliquas quoque corporis partes præ humiditate laxas, exiccat ac roborat, ídque per hyemẽ maximè Valet cõtra renum, veſicæ, & laterum dolores, reiectiones ſãguinis, tuſſim, rupta & vulſa. Difficili vrinæ auxiliatur, & ſuppreſſos menſes prouitat, ſed immoderatiùs: quocirca grauidis non niſi cum timore exhibendũ eſt, quippe qũòd part⁹ facilè enecet, & abortus faciat. Vaporoſum eſt admodũ, facileque caput ferit, & citò inebriat: quare caput debile habentibus, quibusque plurimùm moleſtiæ catarrhus exhibet, ab ipſo in roborãdo ventriculo cauendum eſt: ne, dum vni parti auxilium quærunt, reliquas offendant. Imò verò nec aliâs immoderatiùs eo vtendum eſt. neque ad depellendã ſitim, neque ad deferẽdum permiſcendúm ue cibum: quippe quod vniuerſum ita cibum ad extremam potiſſimè caliditatem ac ſiccitatem perduceret. Primũ enim per ſe calidum & ſiccum eſt vinum, deinde verò & Saluia ſatſtrenuè excalfacit, deſiccatque, & tenuium eſt partium: quare quod

inde fit vinum, ad immodicam haud dubiè caliditatē ac ſiccitatē inclinabit, atque ob id ſanitatis tutelæ minùs conuenit: vt quod ingeſtum cibũ præmaturè atque ante perfectã eius cõcoctionem è ventriculo ac hepate ad cerebrũ facilè & neruos deferret, obſtructionemque, omnis putredinis matrem, in humano corpore excitaret. Plura de hoc Magninus cap.21.part.3. Regiminis ſanitatis, & Ioã. Michaël Sauonarola, in maiori pract. Tract.2. capit.4. Rubric. 15. Duplex porrò Saluia paſſim in hortis ſpectatur: Vna magnis latis, & aſperis foliis, Altera verò foliis minoribus, contractioribus, & læuioribus. Græci, quòd ipſa herba retorrida ſẽper & exucca appareat, cõmuni vtranque appellatione nuncuparunt, ἐλελίσφακον, quòd quaſi in tabẽ, vel ſiderationem redacta videatur.

Theophraſtus lib.6. cap. 2. de hiſtor. plãt.

Saluia.

Tertio loco ſex enumerantur medicamenta ſimplicia παραλύσει curandę accõmodatiſſima, nempe Saluia, Caſtorium Lauendula, Primula veris, Naſturtium, & Athanaſia. Hæc namque omnia proprietate quadam membra paralytica curant ac ſanant: De Saluia quidem ex modò dictis ſatis conſtat, quippe quæ genuina caliditate & ſiccitate ſua pituitoſum humorem, quo nerui obſtructi reſoluebantur, facilè cõſumat, adeóq; neruis ipſis robur addat.

Caſto-

Caſtorium calfacit ſiccatque cum extenuā di viribus eximiis, quibus præter alias actiones, etiam neruorum, qui ex copia humorum malè habent, affectibus, nempe tremori, ſtupori, conuulſioni, & paralyſi, congruit, & refrigeratos facilè recalfacit, & extrinſecus applicatum, & potui datum, ídque ita, vt nullam aliam offendat particulam, etiamſi mediocriter febris affligat, quemadmodum in veternis & cataphoris, ſed & menſibus retentis proficit, & ſecundas expellit. Iuuat etiam, ſi quis ſuffitum eius in prunis impoſiti inſpiratione hauriat, maximè affectus in pulmone aut capite cōſiſtentes. Frigidæ quoque ſurditati, & auribus, ob craſſos flatulentosque ſpiritus dolentibus, præclarè opitulatur, ad lentis magnitudinem cum oleo nardino infuſum. Oleum præterea caſtorij non minùs contra frigidos neruorum & iuncturarū affectus omnes valet, quàm Caſtorium ipſum, pręſertim ſi poſt materiæ euacuationem applicetur: reſiduum enim conſumit, neruos roborat, paralyſi, conuulſioni, ac tetano medetur, & acerrimos rigores, & frigora febrium, ſi ſpina dorſi eo leniatur, ſedat. Porrò Caſtorium teſticulus eſt animalis ancipitis vitæ, quod κάςωρ à Græcis, à Latinis Fiber, appellatur. De quo Dioſcorides libro 3. cap. 21. Plinius libro 8. *Caſtoriū.*

cap.30.& libro 32.cap.3. Galenus lib.11.cap. 11.de ſimpl.med.facult. Aëtius libro 2.cap. 177. Paulus lib.7.& Auicenna 2. Cano.cap. 125. Lauendula excalfacit & exiccat ordine ſecundo completo, vel tertio inchoãte, viribus à nardo Celtica non longè recedentibus. Confert omnibus cerebri ægritudinibus à frigido prouenientibus, conuulſis, reſolutisque auxiliatur: ventriculum roborat, & iecur ab infarctu liberat: quin & obſtructos lienes iuuat: vterũ calfacit, & mẽſes & ſecundas educit. Primula veris calida eſt & ſicca, neruos roborat, cõuulſioni, tremori, apoplexiæ, paralyſi, cęteríſque neruorum atque articulorum vitiis frigidis & humidis auxiliatur: atque inde arthritica etiam à nonnullis, & herba paralyſis appellatur. Primula veris autem dicitur, quòd ſcilicet Vere inchoante mox erumpat. Per Naſturtium Siſymbrium aquaticum hîc intelligitur, quòd riguis gaudet, & in fontium riuis diſcurrentibus comite Sio naſcitur, foliis primo exortu rotundis, quum verò adoluerint, erucę modo diſſectis: odore ac ſapore ſatiuo naſturtio proximis, atque ob id καρδαμίνη à nonnullis, id eſt, naſturtium, nominatur, Ea herba cùm ſicca eſt, tertij eſt ordinis excalfacientium & deſiccantium: cùm humida & viridis, ſecundi: craſſos & pituitoſos humores extenuat, inci-

Lauendula.

Primula veris.

Naſturtium.

incidit, & reſoluit: qua ratione neruos à phlegmate purgat, paralyſiſque cauſam aufert. Atque hinc ſanè præcipiunt Medici, vt in quadragenaria illa Eccleſiæ abſtinentia, propter phlegmaticos cibos, qui per id tempus mandi ſolent, Naſturtia quoque ſubinde exhibeantur. Athanaſia, tanacetum etiam vocatur. Ea parthenij ſpecies quædam exiſtit, purgandíque phlegmatis facultate prædita eſt, neruos caliditate ſua exiccat. Siue foris impoſita, ſiue intrò in corpus aſſumpta lumbricos, & materiam, vnde illi generantur, ex ventre pellit. Plurimùm igitur Galli primis ſanctum poſt Paſcha diebus Athanaſia cum ouis frixa ad phlegmatis per ieiuniũ quadragenarium ex eſu piſcium collecti eductionem vtuntur, ne ſcilicet inde lumbrici in corporibus aptis ac præparatis generentur. Recentiores etiam vtuntur ad ventriculi & alui flatus diſcutiendos: item ad frangendos renum calculos, & ad ciendam vrinam. Vltimo tandem verſu traditur, Saluiam ſic dici, quòd ad multa ſit ſalutaris, præcipuè ad fœcunditatem.

DE RVTA.

CAPVT LXI.

Nobilitas rutæ hæc, quòd lumina reddat acuta. *Mac. lib. 1. cap. 12.*

Auxilio rutæ vir quippe videbis acutè.
Cruda comeſta recens oculos caligine purgat,
Ruta viris minuit Venerẽ,mulieribus addit.
Ruta facit caſtum, dat lumen, & ingerit aſtum.
Cocta & ruta facit de pulicibus loca tuta.

Viſu. Quatuor hîc recenſentur facultates Rutæ: Ac primò quidem, quòd acutam reddat videndi aciem: commanducata enim, vt teſtis eſt Dioſcorides libro 3 capit.44.& poſt eum Auicenna 2.Cano.capit.578.mirè opitulatur oculis, qui hebetudinem ſenſêre. Præſtat idem & ſuccus eius cum ſucco fœniculi & melle inunctus. De hoc nonnihil quoque ſuprà cap.13. & infrà capite.79.

Secunda, quòd coëundi deſiderium in viris minuat, augeat verò in mulieribus. Nam quum ex tertio ſit ordine excalfacientium & ſiccantium, flatus ſtrenuè diſcutit, abolétque,& ſic ſemen virile, quod tenue admodum & aëreum eſt, reſiccat,ac prorſum neceſſe quidem permittit. Ex quo ſanè Veneris appetitum in viris cohibet. Sed in mulieribus ſemen aquoſum & frigidum calfacit,incîdit & extenuat, quare eas ad coitum magis incitat.

Tertia,quòd aſtutiam ſiue calliditatem, id eſt,apprehéſionem, & medij alicuius in ſubtili

ſubtili cauſa facilem inuentionem, vſurpantibus concilict. Calfactione enim ac reſiccatione extenuantur, & acuuntur ſpiritus, fouetur & illuſtratur ingenium.

Quarta, quòd decoctum ipſius, ſi domus ea reſpergatur, pulices depellat. Eos enim, vt vno ore Medici teſtantur, acrimonia ſua necat, & graui odore fugat. Pamphilus apud Conſtantinum Cęſarem, libr. 13. cap. 15. de Agricultura, longè plura aduerſus pulicum moleſtias remedia enumerat. Scrobem, inquit, facito, & rhododaphnas contuſas in ipſum mittito, ſicque omnes concurrent. Abſinthium, aut cucumeris ſylueſtris radix, aqua marina rigata ac reſperſa, pulices necant. Diſperdit autem ipſos penitus Melanthium, aqua maceratum ac reſperſum. Aut conyzæ coctæ decoctum irroratum. Diſperdit eoſdem ſimiliter ſemen ſinapeos & rhododaphnes, ambo ferueſacta, & in domo reſperſa. Calcem viuam cribrato, & poſtquã locũ verreris, inſpergito, indéq; necabuntur. Idē continget ex amurca pauimentis aſſiduè irroratis. Cyminum item ſylueſtre tritum ac aqua mixtum, & ſeminis cucumeris ſylueſtris drachmæ decem tritæ, & in aquam demiſſæ, indéque domo reſperſa, pulices crepare faciunt. Item chameleæ radix, & populi nigræ folia tuſa, & aqua mace-

Contra pulices.

Aetius. libro 13. capite. 43.

rata, & tribulus ex aqua cocta. Pulices etiam muria acris reſperſa, & aqua marina enecat. Quòd ſi in media domo quis peluim deponat, & circulum machæra penitus ferrea circumſcribat, & reliquam domum, prçterquam locum circumſcriptum, cremore ſtaphidis agriæ, aut lauri foliorum tuſorum conſpergat, aut etiam muria aut aqua marina cocta, omnes pulices in peluim congregabit. Fictile quoque vas defoſſum, ita vt labra æqualia pauimẽto habeat, & adipe taurino oblitũ, omnes pulices in ſeſe congregabit, etiam eos, qui adhuc in paleis deliteſcunt. Sub lecto paruulum ſcrobem facito, & in ipſum ſanguinem caprinum mittito, congregabítque pulices iſthic, & ex aliis veſtibus ad ſe illiciet ac vocabit. Cæterùm ex amphimallis & denſiſſimis tapetibus, in quibus plurimi pulices deliteſcunt, eximi ac euocari poſſint, ſi ſic in vrna aut dolio ipſe ſanguis caprinus deponatur. Hactenus ille. Auicenna 6, 4. Tract. 3. capite 11. de effugatione pulicum hoc amplius addit: Quando, inquit, dom⁹ colocynthidos infuſione aſpergitur, ſaliunt pulices, & fugiũt: & ſimiliter ex decocto rubi. Referunt quidam, quòd ſi lignum adipe erinacei oblinatur, iſthic pulices ſtatim omnes concurrent. Fugãtur quoq; ſuffitu ſulphuris. Eſt etiam-

nunc

num herba quædam vulgaris notitiæ, Arabicè dicta Chichuanu,id eſt, herba pulicum,quę in ciuitate Chairi puluerizata in lecto circa dormientes ponitur, & ex odore illius inebriantur, ſtupidíque fiunt pulices, & non lædunt. Porrò nihil æquè diſperdit pulices, ac graueolentia, velut ruta,mentha,mentaſtrũ,& lupulus,pręcipuè tamen fimus & vrina equi. Enecat pulices ſeminis rapi decoctum inſperſum.Quin & taurini cornus ſuffitu pulices fugari perhibentur.Fama eſt, inquit Dioſcorides libro quarto,cap. 60. ſi pſyllium virens domum importetur, non ſinere in ea pulices gigni.Poſtremò verò nihil tam accõmodũ eſt cõprehendendis pulicibus, quàm lecto impoſita recens & cãdidiſſima lanugo xylina.In ea namque congregati facilimè capiuntur.Plura Rhazes libr.8. cap.8. ad Almanſorem.

DE CEPIS.
CAPVT LXII.

De cepis Medici non conſentire videntur. *Sũt Marci lib. 1. capit 7.*

Fellitis non eſſe bonas,ait ipſe Galenus.

Phlegmaticis verò multum putat eſſe ſalubreis.

Nō modicum ſanas Aſclepius adſerit illas,
Præſertim ſtomacho, pulchrúmque creare colorem.
Contritis cepis loca denudata capillis
Sæpè fricans, capitis poteris reparare decorem.

Agitur hoc in loco de Cepis: Ac primò quidem dicitur, medicis de natura earum nondum ſatis conſtare. Nam ipſorum quidam phlegmaticis ex vſu eſſe tradunt: quidam verò minimè. Galenus libro. 2 de aliment, facult. capite 71. cholericis admodum nocere, phlegmaticis verò prodeſſe, iis atteſtatur verbis: Abſtinendum ab aſſiduo vſu omnium acrium, ceu ceparum, porri, & allij, & potiſſimùm cùm is, qui ipſis veſcitur, natura fuerit bilioſus. Solis enim qui vel ſuccum pituitoſum, vel crudum & craſſum ac lentum aceruarint, cibi eiuſmodi ſunt accommodati. Siquidem cæpe, vt Galeno libr. 7. de ſimpl. medic. facult. cap. 58. placet, in quarto calfaciunt exceſſu. Quo fit, vt calidis, quales cholerici cùm primis exiſtunt, vehementer officiant. Rhazæ verò lib. 3. ad Almanſorem, capite 18. ſuperfluos humores, & phlegma in ſtomacho generant. Quod de illis maximè intelligendum, quæ crudę mandun-

manduntur. Earum namque eſſentia craſſarum eſt partium, & mali ſucci. Porrò per fellitos, quemadmodum Cornarius noſter in cap. 7. lib. 1. Macri diſertè admodum monuit, bilioſos hoc loco accipere oportet, id eſt, τοὺς χολώδεις, ſicut phlegmaticos pituitoſos Deinde verò cæpas phlegmaticis multùm prodeſſe traditur. Corpus enim calfaciunt, humorésq; craſſos ac glutinoſos in ipſo coaceruatos concoquunt, attenuant, incīdũt, ac detergunt. Quin eadem etiam ratione ſtomacho frigidis, craſſis, ac glutinoſis humorib9 grauato vtiles ſunt, & ad validum colorē, veluti teſtis eſt apud Plinium libro 20. cap. 5. Aſclepiades, proficiunt. Neque enim fieri poteſt, vt viuidus ac floridus ſit faciei color, vbi ventriculus crudo, pituitoſo, ac prauo ſucco refertus fuerit. Tertio demum loco adſeritur, contritarum cęparum ſucco pilos, *Contra caluitiē.* ſiue crines locis glabris ac denudatis reſtitui, ſi eo ſæpius perfricentur: & maximè quidē, ſi ex denſatis infarctísq; meatibus, & materiæ ſub cute detentæ corruptela glabrities euenerit. Cæpæ enim caliditate ſua meatus aperiunt, materiámque prauam ſub cute detentam non ſolùm digerunt ac reſoluunt, ſed meliorem etiam in locum eius ſubſtituunt. Quapropter alopecię ſucco earum conuenientiſſimè perfricantur.

Celeriùs enim, vt Dioſcorides lib.2. ca.137. Galenus loco paulò antè citato, & Alexander Trallianus libro 1. capite 2. teſtantur, quàm Alcyonium pilos euocat, Vnde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem vocat, eo reparari. Capitis porrò decor capilli ſunt. Cæpę præterea ſemen genitale gignunt, & Venerem ſtimulant, vrinam cient, appetentiam ante alios cibos ſumptæ, excitant, ſed largiore cibo capitis dolores faciũt, ſitim mouent, faſtidium pariunt, ruborem faciei inducunt, ſaliuam multã generant, & rationem, vt aliqui ferunt, lędunt. Succus illarum cum melle illitus, oculorum habetudinibus, argemis, nubeculis, & incipientibus ſuffuſionibus auxiliatur. Quia etiam canis morſibus idem cum aceto, ruta & melle illitus confert: quare hi quoque duo verſus à quibuſdam hîc additi ſunt:

Appoſitas perhibent, morſus curare caninos,
Si trita cum melle priùs fuerint & aceto.

Plura de his ſuprà cap.13. diximus, cùm de Alliis ageremus.

DE SINAPI.

CAPVT LXIII.

Est modicum granum ſiccum, calidúmque Sinapi,

Dat

Dat lachrymas, purgátque caput, tollítque venenum.

Duo hoc in loco potiſſimùm aguntur. Primò namque perpuſillum illud granũ, quod σίνηπι, aut νάπυ Græci, Latini verò Sinapi vocant, ad calfaciendum deſiccandúmque efficax eſſe traditur: & hoc quidẽ Galeno lib.8.cap.5. de ſimp. medic. facult. teſte, in quarto gradu. Deinde verò tres eidem adſignantur facultates.

Prima, quòd lachrymas eliciat: excellẽti enim caliditate ſua humiditates, quæ in cerebro ſunt, attenuat, incîdit, liquefacit, & diſſoluit: illis itaque fluentibns, ſimul etiã lachrymæ proſiliunt.

Secunda, quòd caput purget: commanducatum enim pituitas capitis per os ducit & purgat. Quinetiam tritum, naribúsque admotum, ſternutamenta ciet, quibus meatuum obſtructiones tolluntur, & cerebri vitia expelluntur: eáque ratione comitialibus & apoplecticis mirificè ſuccurrit, *Caput purgare.*

Tertia, quòd venenum tollat: ſuffitum namque ac incenſum, ſerpentes fugat, ad eorundem quoque & ſcorpionum ictus cum aceto tritum, magna vtilitate illinitur, fungorúmque venena diſcutit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate

& flatu procreatis confert. Item quartanis morbis, qui ex aduſta pituita contracti ſunt, præterea & podagris à pituita factis. Officit verò viſui, & calido capiti, ac iecori. Concoctionem & diſtributionem ciborum craſſarum partium adiuuat. Minuit, quæ in ventriculo ſunt, humiditates. Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate grauatas, ſiccat. Si cum melle ſumatur, tuſſes reſoluit. Cum caricis verò iſchiadicis illitum, & lienoſis, vtile eſt: trahit enim quæ intus ſunt, ad corporis ſuperficiem, Plura Dioſcorides libro 2. ca. 140. Plinius libro 30. cap. 22, & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE VIOLA PVRPVREA.

CAPVT LXIIII.

Crapula diſcutitur, capitis dolor, atque grauedo,

Mac. lib. 1. cap. 19. *Purpuream violam dicunt curare caducos.*

Hîc tres referuntur effectus nigræ purpureæue violæ. Primus, quòd crapulam *Ebrietas.* ſiue ebrietatem diſpellat ac ſedet: Cuius ſanè rei duæ adferri ſolent rationes. Vna quidem, quòd temperatum, ſuauem, & cerebrum confortantem ſpiret odorem: Cerebrum verò roboratum ac validum ebrietas

ebrietās non tam facile, quàm imbecillũ, tentet. Altera, quòd cerebrum refrigeret. & fumis calidis recipiendis ineptum reddat, adeóque vini vaporem infringat, & ſic ebrietatem diſſoluat. Secunda, quòd κεφαλαλγίαν, id eſt, capitis doloré diſcutiat: & hoc quidem, ſi à cauſa calida, nempe à flaua bile, ortum habuerit: hãc enim purgat, & ab ea calorem extinguit. Horum effectuum meminit Plinius lib. 21. cap. 19. vbi de violæ viribus diſſerit, his verbis: Violæ purpureæ crapulam & grauedines capitis impoſitis coronis olfactûve diſcutiunt. Meminit etiam Simeon Sethi in Syntagmate. Violæ, inquiens, dolores capitis, qui fiunt à flaua bile, ſopiunt, potæ & odoratæ. Tertius, quòd curet caducos, id eſt, comitiali morbo correptos, à Symptomate accidenti ac caſu. Hoc habetur apud Dioſcoridem libro quarto capite 105. Cæterùm is non ſimpliciter hoc de purpurea Viola tradit, ſed de parte ea, quæ in flore purpurea exiſtit, vel purpuraſcit. Sic enim ſcribit: φασὶ δὲ τὸ πορφυρίζον τοῦ ἄνθους μεθ' ὕδατος ποθὲν, συναγχικοῖς βοηθεῖν, καὶ ἐπιληψίας ταῖς ἐπὶ παίδων Id eſt, Dicũt id quod in flore purpureum eſt, cum aqua potum, anginis, & comitialibus puerorum morbis auxiliari. Videtur itaque accipiendum eſſe de altero flore, qui in medio

Violæ inſtar capillamentorum ineſt: Sunt enim quidam flores, dicit Theophraſtus libro 1. capite 21. de hiſtoria plantarum, διανθεῖς, id eſt, duplicis floris, qui alterum florem in medio habent, velut roſa & lilium, & viola nigra. Lege doctiſſimas Iani Cornarij annotationes in caput 29. libri primi Macri. Quinetiam Plinius loco iam citato id ipſum ſic tradidit: Id quod purpureũ eſt ex iis, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Eiúsque rei hæc adſignari poteſt ratio, quòd cerebrum violæ fragrantia roboret, ita vt à paruis nocumentis minimum lædatur, & ſic in epilepſiam non facilè incidat. De violis plura Galenus li.6 cap.150. de ſimpl. medi.facult. Rhazes li.3.ad Almanſo.ca.21. Auicenna 2. Cano.cap. 726.& Meſues lib.2. Sect.1.cap.11.de ſimp.purg.

DE VRTICA.

CAPVT LXV.

Mac.lib. 2.cap.2.

AEgris dat ſomnum, vomitum quoque tollit, & vſum.
Illius ſemen colicis cum melle medetur,
Et tuſsim veterem curat, ſi ſæpè bibatur.
Frigus pulmonis pellit, ventríſque tumorem.
Omnibus & morbis ea ſubuenit articulorum.

Hic

Hîc ſeptem recenſentur facultates Vrticæ. Ac prima quidem, quòd ſomnum ægrotantibus accerſat. Craſſos namque & pituitoſos humores, quibus natura grauata ſomno deſtituebatur, extenuát, incîdit, & priuatim expurgat. *Somnus.*

Secunda, quòd vomitum, ſimúlque vſum eius tollat. Lentam enim & frigidam materiam, qua ſtomachum imbuente nauſea ac vomitus plurimum ſuboriri ſolent, incîdit, exiccat, & diſſoluit. *Vomitus.*

Tertia, quòd Colicis medeatur doloribus: nam extra hoc, quòd craſſum pituitoſúmq; humorem incîdit, & extenuat, craſſos quoque & flatulentos ſpiritus, qui exitum non habentes, colicos excitant crucia tus, diſcutit & expellit. *Colica.*

Quarta, quòd veterem curet tuſſim. Craſſos enim viſcoſóſque humores è pectore pulmonéque educit: qua ratione orthopnϾ quoque & lateris doloribus prodeſt, & maximè quidem ſemẽ eius cũ melle delinctum, quemadmodum 2. Cano. cap. 725. in eum propè modum ſcribens Auicẽna atteſtatur: Quando cum ptiſana, ſiue aqua hordei, decocta bibitur, vitia pectoris extrahit, & folia eius cum aqua hordei decocta thoracem à lentis craſſíſque humoribus expurgant, ſed ſemen cum melle delinctum, ad omnia efficacius eſt. *Tuſſis.*

Quinta, quod frigora pulmonis pellat: humores namque frigidos ac pituitoſos calíditate ſua incîdens ſimul & extenuans ex pectore pulmonéque educit.

Sexta, quòd ventris tumorem diſcutiat atque ſedet: Craſſos enim ac flatulentos ſpiritus, quibus venter diſtentus in tumorem attollebatur, diſſipat, atque reſoluit.

Septima, quòd omnibus articulorum doloribus, arthritidi nimirum, iſchiadi, & podagræ ſubueniat: præcipuè quidem, ſi prouenerint à lenta, craſſa, ac frigida materia: eam enim vrtica calfacit, incîdit, & extenuat. Ad hæc, vrtica flatuoſum etiam quiddam obtinet, quo & Venerem extimulat, & maximè vbi cum paſſo aut muſto ſemen eius bibitur. Eodem modo potum & vuluæ ora patefacit, vrinam ciet, renúmque doloribus medetur. Ventrẽ modicè ſubducit, ipſa duntaxat abſterſione, ac veluti titillatione, non purgatione crudum ac pituitoſum humorem educens. Ducit fœminis præterea menſes foliorum vrticæ decoctũ, addita exigua myrrha, potum. Cauendum tamen, ne linguam œſophagónque lædat: nimium enim exurit: quod cõmodè quidẽ fieri poterit, ſi poſt ſumptionem eius parũ olei roſacei abſorbeatur. Eſt autẽ vrtica cũ ſemine ſuo calida in principio tertij, ſicca verò in ſecundo: licet

Podagra.

do: licet ſemen minore paulò, quàm herba ipſa, ſiccitate participet. Plura Dioſcorides libro 4.capite 79. Plinius libr.22. cap. 13. Galenus libr.6.de ſimpl.med,facul. cap. 13. Paulus libr, 7. Rhazes libr.3. ad Almanſorem,cap.28.& Auicenna loco citato.

DE HYSSOPO.

CAPVT LXVI.

Hyſſopus purgans herba eſt è pectore phlegma, Ma. libr. 2.cap.5.
Ad pulmonis opus cum melle coquenda ingata.
Vultibus eximium fertur præſtare colorem.

Hîc agitur de hyſſopi viribus: Quod quidem deſiccat & excalfacit ordine tertio, ſed & tenuium eſt partium. Pituitam manifeſto experimento expurgat, facítque ad pituitoſos tum cerebri, tùm neruorum affectus, quòd non modò mundet, ſed roboret quoque. Quin & pectus,& pulmonem detergit, præſertim ſenibus, quorum pectora lenta, craſſáque pituita referta ſunt: quò fit, vt decoctum cum ficis,aqua,melle,& ruta,potúmq; peripneumonicis, diuturna tuſſi, ſuſpirioſis, à capite in ſubiectas partes deſtillationibus,

& orthopnoicis auxilietur. Aſuarides reliquóſque interaneorum vermes pari modo ſumptum enecat. Idem facit, ſi cum melle delingatur, nitri tamen addito momento. Decoctum ex aceto mulſo epotum, craſſum humorem per aluum extrahit. Ad ſubducendam aluum cum ficis viridibus detritis manditur: vehemétiúſque addita tri,naſturtio, aut irione, deiicit. Meſues exhibet cum iure, aut manna miſtum, vel cum melle, aut vuis paſſis purgatis, vel ſcilla coctum. Cutis in corpore colorem floridum efficit. Lieni, & aquæ intercutem cum fico nitróque empláſtri modo imponitur. Inflammationibus quoque ex vino illinitur. Cum feruente aqua impoſitum ſugillata diſcutit. In anginis cum ficorum decocto optimè gargarizatur. Decoctum cum aceto, dentium dolorem in collutione ſedat. Hyſſopi vſus inflationes, auricularum præſertim, vapores ſuffitu diſcutit. Cibi appetentiam inuitat, viſum acuit, menſes & vrinam ciet, & febrium horrores excutit. Vinum decoctionis eius vterum à ſuperfluitatibus purgat & abſtergit. Plura Dioſcorides libro 3. capite 27. Auicenna 2. Cano. capite 365. & Meſues libro 2. ſec. 1. capite 18, de medic. ſimpl. purgantibus.

DE CHÆREFOLIO. CAPVT LXVII.

A Ppoſitum cancris tritum cum melle medetur. *Ma.lib.1. cap.22.*

Cum vino potum lateris ſedare dolorem
Sæpè ſolet, tritam ſi nectis deſuper herbam.
Sæpè ſolet vomitum, ventrémque tenere ſolutum.

Enumerantur hoc in loco tres facultates chærefolij. *Prima*, quod tritum & cum melle appoſitum cancrum curet. Eſt autem Cancer tumor durus, melancholicus, inæqualis, rotundus, venoſus, id eſt, venas habens in circuitu turgidas, & exaltatas liueſcens, ſiue fuſcus, & colore magis, quàm inflammatione nigricans, calidus, ſed non adeò, vt inflammationes, ſubitò accreſcens, ægros maximè fatigans, & perpetuo ferè dolore affligens, Græcè *καρκῖνος* & *καρκίνωμα* dicitur. Hanc autem appellationem huic morbo indiderunt tam Græci quàm Latini, à cancro aquatico animali, quoniam circa hunc implentur & intenduntur venæ, cancrorum pedibus, à glomere illo corporis deſcendentibus, perſimiles. Nonnulli verò inde ſic nuncuparunt, quòd difficillimè ab his partibus, quas obſederit, euellatur, quemadmodum cancer aquaticus animans. Hic enim *Cancer.*

loco, quem ſemel apprehenderit, pertinaciter hæret. Adde quòd hic tumor cancri animalis colorem repræſentat, nempe ſubnigrum. Plura de hoc Paulus libro quarto, ca. 26. & Ioannes Tagaultius lib. 1. cap. 15. chirurg. inſtit.

Tormina *Secunda*, quòd cum vino potum, lateris dolorem ſedet. Tormina quoque ventris mitigat. Craſſas enim inflationes, vnde dolores iſti proueniunt, diſcutit. Præterea ſtomachi atque aliorum etiam viſcerum flatus diſſipat, obſtructionéſque tollit: ad quæ quidem omnia vinum quoque per ſe ſumptum ſingulare eſt.

Vomitus. *Tertia*, quòd vomitus aluíque profluuia ſiſtat. Calfaciẽdi enim & exiccandi vi materiam eorum diſcutit, atque conſumit, & maximè quidem ſi à frigido & pituitoſo ſucco oriantur. Vrinam & menſes ciet, lateris, renum, ac veſicæ dolores tollit, cum melicrato exhibitum. Porrò Chęrefolium, de quo hoc loco agitur, nulla alia herba eſt q̃ quæ vulgo noſtrati *Cerfueil* appellatur. Cæterùm medicamenta, quæ hîc de chærefolio produntur, neque apud Plinium, neque apud vllum aliquem autorem Græcũ reperiuntur, ſed ex Plinio illo recentiore, & longè poſt Galenũ autore omnia tranſſumpta ſunt. Nam is hæc verba de ipſo tradit: Chærephyllon canceratis medetur,

Lib. 4. ca. 37. de re Medi.

lateris

lateris dolores ex vino mitigat. Quidam illud oleo incoctum ἀκόπου, ad ſoluendã frigoris iniuriam, miſcuerunt. Ex aqua mulſa pituitam reſoluit. Ex aceto lumbricos & tineas perimit, vrinam ciet, menſtrua pellit. Tritum cum cera & axungia vetere, parotidas diſcutit. Lege doctiſſimi viri Iani Cornarij annotationes in caput 22.lib.1.Mac. Ad hæc ſuccus ſiue ſtillatitius chærefolij liquor potus cum carbonibus tiliæ, & lapide ex cancrorum capitibus exempto, ſanguinem ob caſum, percuſſionem, vel contuſionem in grumos concretum, certo experimento diſſoluit, & renum calculos frangit.

DE ENVLA CAMPANA.

CAPVT LXVIII.

Enula campana reddit præcordia ſanã,
Cum ſucco rutæ ſuccus ſi ſumitur eius,
Affirmant ruptis quòd proſit potio talis.

Hîc duæ referuntur facultates herbæ, quam ἑλένιον Græci vocant, Latini Helenium, & Inulam, Barbari Enulam, Officinæ Enulam campanam. *Mac. lib. 1. cap. 20*

Prima, quòd curet ac roboret pręcordia: quo nomine iã exta in homine intelligen-

da veniunt,nempe os ventriculi, membra ſpiritus, & quæcunque cordi propinquiora ſunt. Et hoc ſanè radice potiſſimùm efficit. Ea enim calida & ſicca atque odorata eſt cum excrementitia humiditate,quapropter eclegmatis cum melle temperata craſſos ac lentos humores pectori pulmonísque infarctos educit, tuſſi orthopnœæq; prodeſt. Omnis iræ dolorísque obliuionẽ inducit,cor exhilarat acroborat. Ex ea vinum etiam conficitur, quod νεκταρίτης Græcis dicitur.Hoc contra ſtomachi & pectoris vitia, & cordis ex humiditate & frigiditate imbecillitatem efficax eſt, excrementa in venis ſanguini permiſta, per mẽſes,ac vrinas expellit.

Vinum enulatũ.

Secunda,quòd ſuccus eius cum rutæ ſucco permiſtus,hernioſis,hoceſt,ruptis, quibus inteſtina in ſcrotum deuoluuntur,admodum opituletur, & maximè quidem ſi hernia ex flatuũ multitudine euenerit.Eos enim rutæ atque helenij ſuccus diſcutit. Radix præterea helenij ſtomacho prauis ſuccis referto vtilis eſt in paſſo condîta, obſtructionéſque iecoris atque lienis tollit. Trita, potáque ad cruentas excreationes ſingularis eſt, & ſerpentium morſibus medetur. Ruptis ac conuulſis omnibus confert. Folia eius ex vino cocta vtiliter illinuntur frigidis ac diuturnis partium affectibus,

affectibus, cuiuſmodi ſunt nonnullæ coxarum paſſiones, ἰσχιάδας vocant, & exiguæ aſſiduæq́ue articulorum quorundam præ humiditate procidentię ac luxationes. Plura Dioſcorides lib.1.cap.17. Galenus libro ſexto, capite 114.de ſimpl.medic facult.& Auicenna 2.Cano.capite 240.

DE PVLEGIO. CAPVT LXIX.

CVm vino nigram choleram potata repellit, *Ma.lib.2. cap.4.*
Appoſitam veterem dicunt ſedare podagram.

Duo hoc in loco Pulegij recenſentur effectus. Prior quidẽ, quòd atram bilem cum vino expurget: eiúſque rei teſtis etiam eſt Dioſcorides lib.3.cap.31. Atram, inquiens, bilem per aluum exigit.

Alter verò, quòd peculiari proprietate quadam antiquam curet podagram. Craſſos enim viſcoſóſque humores vnde podagra generari plurimùm ſolet, vehementer calfacit, decoquit, extenuat, & emolitur. In tertio namque ordine calidum & ſiccum eſſe ſtatuitur, quapropter podagris etiam per ſe ſubuenit, impoſitum vſquedũ rubeſcat locus. Vi pollere corroborãdi, ex

bona fragrantia eius ſatis liquet. Aperit quoque, attrahit, & conſumit, ratione tum eſſentiæ, tum qualitatum. Potum menſtrua, ſecundas, ac partus eiicit. Pulmonis vitia ex melle & aloë potum extrahit, conuulſis auxiliatur. Capitis dolores impoſitum leuat. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æſtúſque iniuriam, & à ſiti, traditur. Nauſeas, ſtomachíque eroſiones ex poſca permulcet. Bibitur in vino vtiliſſimè contra ſerpentium morſus. Defectos animo recreat, cum aceto naribus obiectum: Siccatum prætereà crematumque, & in puluerem tritum, gingiuas confirmat. Illitum cum polenta inflammationes omnes ſedat. Cum cerato varos extinguit: lienoſis cum ſale vtiliter illinitur. Decoctum eius ablutas prurigines mitigat: & eadem vtilitate inſidentibus fœminis prodeſt: inflationes, durities, & muliebrium locorum conuerſiones corrigens. Plura Dioſcorides loco citato, Plinius lib. 20. capite 14. Galenus libro 6. capite 93. de ſimpl. medic. facultat. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE

DE NASTVRTIO.
CAPVT LXX.

Illius ſuccus crines retinere fluentes *Mac.li.1. cap 11.*
Illitus adſeritur, dentiſque leuare dolorem.
Lichenas ſuccus purgat, cum melle perunctus.

Hîc agitur de hortis familiari herba, Naſturtio, quod κάρδαμον Græci vocant, quaſi καρήδαμον, quòd caput tentet ac domet. Et referuntur tres ipſius facultates.

Prima, quòd ſuccus eius ſiue ſtillatitius liquor, capiti illitus, aut potus etiam, capillorum defluuia ſiſtat: præſertim ſi ex de ſatis infarctiſque meatibus orta fuerint. Craſſos enim & pituitoſos humores calfacit, incîdit, & extenuat.

Secunda, quòd dentiũ curet dolorem, præcipuè ſi à frigida materia prouenerit: Eam enim naſturtium diſcutit.

Tertia, quòd ſuccus eius cum melle illitus, lichenas, id eſt, impetigines, ſiue ſquamas cuti adhærentes, abſtergat. Naſcuntur eæ ex phlegmate potiſſimùm ſalſo, ſed naſturtium intus aſſumptum omne phlema pellit & expurgat: nam & mel quoque inſigniter abſtergit. Naſturtij ſemen

adurentis,ſeu cauſticæ facultatis particeps eſt,ſicut ſinapi.Proinde coxendicis, & capitis dolores, atque adeò quodcunque aliud rubrificationem poſtulat, eo perinde atque ſinapi excalfaciũt. Miſcetur quoque remediis,quæ exhibentur aſthmaticis, tanquam ſcilicet id, quod craſſos ſuccos valenter incidere valeat,velut & ſinapi:nam per omnia ei ſimile eſt.Stomacho aduerſatur,aluum turbat, ventris lumbricos pellit,lienem imminuit,partus exanimat,mẽſes ciet,& Venerem ſtimulat. Illitum cum melle lienem extenuat,fauos expurgat.Serpentium venenis potum reſiſtit, atque eos ſuffitu fugat.Carbunculos ad ſuppurationem perducit,& rumpit: Coxendicibus cũ polenta commodè ex aceto illinitur:tumores imflammationéſque diſcutit.Furunculos cum muria illitum emittit. Vomitum flauæ bilis citat,eandemq́ue per inferna educit.Tradunt nonnulli, naſturtium vim vigoremq́ue animi ſuſcitare, ac proinde eos qui ipſum eſitauerint,ingenio ac mente promptiores fieri. Lege Plinium libr.19. cap.8.Eraſmi Chiliades in Prouerbio,ἴσθιε κάρδαμον. Porrò & herba arefacta ſimilem ſemini vim poſſidet. Humida vero adhuc& viridis propter aqueę humiditatis admiſtioné,multò ſemine inferior eſt : adeóque tunc mordacitas eius moderata eſt,vt cum
pane

pane ea vti liceat,ceu obſonio.Plura Dioſcorides lib.2.cap.141. Plinius lib.20.cap.13. Galenus lib.7.ca.8.de ſimp.medi.facul.Simeō Sethi in Syntag.& Auicē.2.Can.ca.509

DE CHELIDONIA.

CAPVT LXXI.

Caecatis pullis hac lumina mater hirundo, Mac.li.2. cap.29.
(Plinius vt ſcripſit) quamuis ſint eruta, reddit.

Notatu dignum eſt, quòd hîc ex Plinio de chelidonia refertur: nempe ipſam pullis hirundinum viſum reſtituere. Locus eſt libro 25.capite.8.vbi ſic ſcriptum reliquit: Animalia quoque inuenere herbas inprimiſque chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido reſtituunt viſum,vt quidam volunt,etiam erutis oculis.Meminit eiuſdem etiam lib.8.ca.27.his verbis: Chelidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes. Hoc nomen,vt lib.2.cap.165. Dioſcorides teſtatur, ſibi videtur vendicaſſe, quòd aduentu hirūdinum exoriatur,& diſceſſu emarceſcat Sunt qui narrant,hirundines excęcatis pullis,admota herba,viſum reſtituere, inquit idem.Hinc cognitum eſt, ſuccum eius ho-

minum oculis quoque mederi, vtique in quibus craſſum quiddam in pupilla colligitur, digeſtione atq; diſcuſſione indigens. Hinc igitur edocti medici chelidoniam omnibus ferè oculorum remediis pro viſus claritate admiſcere ſolent. Herba eſt nota, crocei ſucci, cuius inuentionem hirundinibus ob id quoque attribuũt, quòd pulli earum ſæpius quàm vlli aliarum auium in cæcitatem incidant. Hirundinum enim ſtercus chelidoniæ oppoſitum præſtat: excæcat nãque, ſi calidum in oculos decidat, & præcipuè matrum. Quod etiam ſacræ teſtantur literæ, nam Tobiæ 2. ſeniorem illum hoc ſtercore excæcatum fuiſſe legitur. Cor. Cel. libro 6. capit. 6. fabulam putat, per parentes oculos herba reſtitui, qui per ſe ſaneſcant. Chelidonia tertij eſt ordinis abſoluti iam, ídque tum in calfaciendo, tum in ſiccãdo. Attrâhit igitur, diſcutit, & conſumit. Radix trita & in vino decocta, caput, columellámque frigidorum humorum à capite deſcendentium multitudine laxatam, ac linguæ radici atque faucibus incumbentem, expurgat, ſi exurgentem inde fumum infundibulo adhibito æger admittat, & vinum deinde gargarizet. Cum aniſo, & vino albo pota, medetur regio morbo, & vlceribus quæ ſerpunt, impoſita cum vino, aut manducata, dentium
dolo-

dolorem ſedat. Plura Galenus libro 8. capite 172. de ſimpl. medic. facult.

DE SALICE.
CAPVT LXXII.

AVribus infuſus vermes ſuccus necat eius. Mac. lib. 1. cap. 16. & libr. 2. cap. 35. Idem libr. 4. cap. 11.
Cortex verrucas in aceto cocta reſoluit,
Huius flos ſumptus in aqua frigeſcere cogit
Inſtinctus Veneris cunctos acres ſtimulantes.
Et ſic deſiccat, vt nulla creatio fiat.

Tria hoc loco de Salice traduntur. *Primum*, quòd ſuccus eius auribus inſtillatus vermes interficiat, & maximè quidem, ſi is ſit ex foliis, & cortice expreſſus. Amarum enim quiddam in ſe habet & acerbum Idem quoque cum roſaceo in calice punici calfactus, aurium doloribus & saniei medetur.

Secundum, quòd cortex eius in aceto decoctus verrucas pellat. Hanc rem Dioſcorides libr. 1. cap. 115. ſic tradidit: Corticis cinis admiſto aceto maceratus, illitu clauos, & callos tollit. Eſt enim vis eius admodum deſiccatoria, ſed ita tamé, vt morſu abſtineat: habet verò etiam quandam adſtrictioné. Auicéna cap. 541. ſecundi Ca-

no. eundem effectum portulacæ quoque tribuit. Ex ea, inquiens, fricãtur verrucę, & eradicat eas nõ qualitate, ſed naturali quadam facultate.

Tertium, quòd flos ſalicis cõceptus prohibeat, & hoc certè ob vim deſiccatoriam, & aſtrictionem. Hoc ipſum autem ἀσυλληψίαν ἐργάζεσθαι Dioſcorid. dixit, hoc eſt. facere vt mulier non concipiat. Non autem ſolùm mulierum conceptus prohibet ſalicis ſemen, ſiue fructus, ſiue flos, velut hîc appellatur, ſed etiam inſtinctus Veneris omnes congelat ac reſiccat, etiam in viris, vt generare nequeant. Atque hoc ipſum Democritus quoque apud Conſtantinum Cęſarem libro 11. capit. 14. tradit his verbis: Qui fructus ſalicis appellatur, pabulo pecorum ammixtus, ipſa pinguefacit. Tritus autem & in potu acceptus ab homine ſteriles facit: ex quo & Homerus ὀδυσ. κ. ait.

Κλήτρεις αἰγειόιτε ϰὴ ἰτέαι ὠλεσίκαρποι.

Id eſt:

Et populi & ſalices plantæ fructum perimentes.

Verùm Theophraſtus libro 3. cap. 2. de hiſtoria plantarum, & Plinius libr. 16. cap. 16. vocem ὠλεσίκαρπος non ſic accipiunt dictam ab Homero, vt ſignificet fructuum ac ſeminum humanorũ perditionem, ſed

ipſius

ipſius arboris. Plinij verba hæc ſunt: Ocyſſimè autem ſalix ammittit ſemen, antequã omnino maturitatem ſentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda: ſecutáque ætas ſcelere ſuo interpretata eſt ſententiam, quãdo ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe cõſtat. Hæc ferè Ianus Cornarius in cap. 11. lib. 4. Macri. Didymus antiquiſſimus Homeri interpres, ita ex Theophraſto de ſalice refert: ὁ καρπὸς τῆς ἰτέας πινόμενος ἀφανίζει τὴν γονὴν τῶν ἀνθρώπων. Id eſt, Fructus ſalicis potus genituras hominũ demolitur. Plura de Salice Galenus lib. 6. de ſimpl. med. facult. capi. 155. & Auicenna 2. Cano. capite 326. & 686.

DE CROCO.
CAPVT LXXIII.

Conſortare crocum dixerunt exhilarando,
Artus defectos reficítque, hepar reparátque.

Hîc agitur de proprietatibus quibuſdã Croci. Ac primò quidem corpus roborare dicitur, eiſque lætabundam quandam conciliare alacritatem iucunditatémue, præcipuè ſi quis eo modicè vtatur. Immoderatius enim ſumptus, pondere nimirũ trium

drachmarum,letalis eſt.

Deinde verò mẽbra defecta, id eſt,debilia ac proſtrata reficere, inque vigorẽ ſuũ reſtituere,traditur.Superat enim in eo calfaciẽs & qualitas & facultas,vt tota eius eſſentia ſecundi ſit ordinis excalfacientiũ,& primi exiccantium: proinde concoquendi maturandi,emolliendi,aperiendi,& diſcutiendi vim quandam habet,adiuuante ſcilicet & paucula quadam adſtrictione.Cor non parum,exhilarat,ipſúmque adeò ac ſimul etiã hepar,atque alias corporis partes ob inſidentem nimirum adſtrictionẽ, ita corroborat, vt non facilè diſſolui queant, obſtructionéſque tollit.Quinetiam ſtomachũ moderato calore ſuo firmat, eiúſque tum cõcoquendi, tum diſtribuendi facultatem adiuuat. Immodicè tamen illo vtẽdum nõ eſt: quippe qui ita nauſeam facilè moueat,& cibi inappetẽtiã, Græci ἀνορεξίαν vocant,efficiat:ſiquidem aciditatem in vẽtriculo extinguit,quæ præſertim appetentiam excitat. Siccando mediocriter diſpoſitionibus pectoris phthiſicis auxiliatur, putredines corrigit, anhelitũ facilem reddit,eiusque inſtrumenta corroborat.Nam ſi vſus ipſius mediocris fuerit,facilem reſpirationem, & amabilem coloris bonitatẽ facit:ſin verò citra modum pallorem inducit,cerebrum infeſtat, capitis dolorem cõmouet,

mouet, ſẽſus obtenebrat, & oculos hebetat. Vino impoſitus vehemẽter inebriat, adeoq́ue exhilarat, vt in ſaniam maximè alacrẽ lætabũdam pariat. Si quis verò ex paſſo biberit, crapulam nõ ſentiet. Additur in potiones, quæ interaneorũ cauſa temperãtur. Pituitoſa vitia & lethargica ſanat. Sõnum conciliat, Venerẽ ſtimulat, menſes & vrinã ciet. Mulierib⁹ difficulter pariẽtibus in potu duarũ drachmarũ põdere exhibitus partum accelerat. Illitus cũ humano lacte viſum abſtergit, & oculorum fluxiones cohibet. Auriũ remediis vtiliſſimus eſt. Vergentes ad ignem ſacrũ inflãmationes inunctus lenit. Vuluę ſedíſque cataplaſmatibus vtiliter inditur. Plura Dioſcorides lib. 1. ca. 25. Plin. lib. 21. cap. 20. Galenus lib. 7. de ſim. medic. fac. cap. 57. Simeon Sethi in Syntag. Serapion cap. 173. ſimp. & Auicen. lib. 2. Cano. cap. 129.

DE PORRO.
CAPVT LXXIIII.

Reddit fœcũdas mãſum perſæpe puellas, Mac. li. 1. cap. 6.
Manãtemq́; potes naris retinere cruorem,
Vngas ſi nares intus medicamine tali.

Duę hoc in loco Porri referũtur proprietates. Ac prior quidem, quòd imprægnandi facilitatem vtẽtibus mulieribus pariat.

atq; ne abortiãt grauidę prohibeat. Quod ſanè magni ętiam Hippocratis autoritate, Plin.lib.20.cap.6.in hunc modum ſcribens confirmat: Hippocrates,de morb.mulieb. lib.1.& 2.& alibi ſæpius, ſine alia mixtura dari iubet.vuluáſque contractas aperiri putat.Fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo augeri. Idque non in cibo tantùm,ſiue potu,ſed illitum quoque & foris admotum,præſtat. Coquitur enim in aceto & marina aqua coma eius,decoctóque illo in ſidentium fœminarum pręcluſi duratíque loci vtiliter fouentur. Folia quoque porri muliebres locos, qui nimio humore madeſcentes fœtum haud continere valent, egregiè purgant.Item ex abortu profluuia ſiſtit,poto ſucco cum lacte mulierum.

Altera, quòd ſanguiné è naribus erumpétem ſiſtat: & maximè quidé ſuccus eius cũ aceto,addito thure,aut manna.vel galla aut mẽtha. Idem quoque ſanguiné reiicientibus cũ gallæ aut thuris farina,vel acacia,auxilio eſt. Quinetiam potæ ſeminis drachmæ duæ cũ paribus myrti baccis veteres ſanguinis ex pectore reiectiones ſanant. Acrimoniam enim quandam habet porrum,& adſtringendi aliquam vim, ſed ſemen acrius eſt.Plura ſuprà,cap.13.

DE

DE PIPERE.

CAPVT LXXV.

QVod piper ſit nigrum, non eſt diſſoluere pigrum.

Phlegmata purgabit, concoctricémque iuuabit.

Leucopiper ſtomacho prodeſt: tuſsique dolorique

Vtile, præueniet motum, febriſque rigorem.

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis, longo ſcilicet, albo, & nigro. Et fructus quidem, vt libr. 8. cap. 42. de ſimp. med. fac. Galenus memoriæ prodidit, nuper admodum germinantis arboris, oblongum eſt piper, maturo humidius: humiditatis eius indicium eſt, quod facilè repoſitum perforetur, ac non protinus mordicet, ſed poſt paulò incipiat, verùm pluſculum duret. Fructus veluti acerbus immaturúsque album eſt piper, nigro quidem acrius. Nam illud iam quaſi ſuperaſſatum eſt, & ſuperexſiccatum. Longum quidem piper, μακρὸν Græci, Album λευκὸν, nigrum μέλαν πέπερι vocant. Sanè prioribus duobus verſibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

Prima, quòd in diſſoluendo non ſit pi-

grum, hoc eſt, craſſos, glutinoſos, ac frigidos humores, flatuoſóſque ſpiritus egregiè diſcutiat. Valenter enim tũ excalfacit, tũ deſiccat, ordine nimirũ tertio cõpleto.

Secunda, quòd phlegmata expurget: Viſcidam enim pituitã, quæ in interiore corpore, nempe in thorace, pulmone, & inteſtinis reſidet, concoquendo atque extenuando diſſipat expellítque.

Tertia, quòd plurimum adiumenti concoctoriæ adferat facultati. Hoc ipſum Dioſcorides etiam libro 2. capite 145. iis confirmat verbis: Somnum, inquiés, & appetétiam cibi conciliat, concoctionem adiuuat: vtuntúrque ob id eo ad intinctus. Porrò ad eum vſum melius eſt longum: quippe quod, Galeno libro 4. capite 10. de Sanitate tuenda, teſte, flatuoſi ſpiritus craſſitudinem ſoluit, & quæ in præcordiis pigra ceſſant, ad ventrem depellit, & concoquendis quæ ſumpſeris ſubuenit. Poſterioribus duobus verſibus quinque albi piperis referuntur vtilitates.

Prima, quòd ſtomacho conferat: ipſum enim, vt Galenus eodem quo antea loco teſtatur, ſupra duo reliqua genera roborat.

Secunda, quòd linctu potúque tuſſientibus opituletur: præſertim ſi ex frigido & craſſo humore tuſſis euenerit: eum namq; piper album calfacit, incîdit, & diſſoluit.

Pari

Pari modo & cunctis aliis frigidis, & à pituita ortis pectoris vitiis ſuccurrit.

Tertia, quòd dolori ſubueniat: ídque intelligendum vel de dolore pectoris, vt iam dictum eſt, vel de dolore flatuoſo: Potum enim cum melle & recentibus lauri foliis, flatuoſos ſpiritus & tormina diſcutit.

Quarta, quòd præſumptum febrium acceſſiones, ſiue exacerbationes, παροξυσμοὺς Græci vocant, auertat: & hoc quidem in febribus frigidis. Earum namque materiam excalfaciendo quodammodo diſſipat & expellit.

Quinta, quòd febrium horroribus circuitu repetẽtibus, ſiue potu ſiue illitu ſubueniat: Neruos enim & muſculos caliditate ſua vehementer roborat, & in eis reſidentem materiam conſumit. Hinc eſt quòd libro 3. capite 1. Macer in hunc modum cecinerit:

Quódq; mouere ſolet frigus, periodica febris
Compeſcit, febris ſi ſumitur ante tremorẽ.

Quod 2. Cano. cap. 556. verbis Auicenna innuere etiam voluit, inquiens: Fricando fit inunctio ex ipſo cum vnguento, & confert rigori. Eiúsque rei exempla ſunt apud eundem 1.4. trac. 2. cap. 12. Et hæ certè facultates non albo tantùm piperi, ſed & reliquis quoque generibus conueniunt. Libe-

ralior piperis vſus, quemadmodum eſt apud Ariſtotelem Sect. 1. probl. 44. vrinas prolicit, parcior auté aluũ deiicit: è cõtrario verò ſcammonia. Piper caliginé, quę oculis obuerſatur, abſtergit: Serpentiũ morſibus auxiliatur: Anginæ eo & melle cõuenienter perunguntur. Cum vua paſſa manducatum, pituitam à capite elicit. Strumas cum pice diſcutit. Vitiligines ex nitro emaculat. Plura Plinius lib. 12. cap. 7. & Serapion cap. 735. de ſim. med. fa.

DE GRAVITATE auditus.

CAPVT LXXVI.

ET mox poſt eſcam dormire, nimiſque moueri,
Iſta grauare ſolent auditus, ebrietáſque.

Hîc tria recenſentur, quibus auditus prægrauari ſolet.

Primùm, cibus quem ſomnus ſtatim excipit, & maximè quidem ſi ventriculus eo diſtentus fuerit. Hic enim concoctionem impedit, & cruditates gignit. Ex inconctis verò ac crudis in ventriculo cibis viſcoſi, craſſi & flatuoſi ſuſcitantur fumi: qui in caput ſublati, cùm exitũ non inueniãt, auditorios obſtruunt meatus, auditúmque grauant.

grauant. De hoc nonnihil etiã ſuprà cap.5.

Secundùm, motus, ſiue labor vehementior illico poſt ingeſtum cibum ſuſceptus: Cuius cauſam Galenus in commentario περὶ εὐχυμίας, ϗ κακοχυμίας cap. 5. hanc eſſe tradit. Nam ſicuti, inquit, bonæ valetudini ante cibum exercitatio maximũ adfert cõmodum: ſic qualiſcũq; ſumpto cibo motus noxius admodum eſt. Alimentum enim ex ventre ante concoctionem in diuerſas corporis partes diſtribuitur, proptereáque crudi humoris copia per venas aggeritur. Vnde craſſi etiã ac flatuoſi ſpiritus ſurſum elati meatus auditorios obturant. Idem quoque libro 6. de ſanitate tuenda, cap. 8. iis teſtatur verbis: Non leue incommodum nonnullis accidit, cùm repleti cibo ſe exercitant, Nonnullis enim & caput impletur vaporibus, & in iocinore aut ponderis ſenſus, aut diſtentionis, aut vtriuſque percipitur. Et li.1.ca.9. de alimẽt. facul. Carnes, inquit, inanitæ rapiunt ex ventre ſuccum non modò ſemicoctum, ſed nonnunquam etiam omnino crudum atque inconcoctum, cùm cibo ſumpto operibus ſeſe reddiderint, ob eámq; cauſam ij grauiſſimis morbis poſtea præhendũtur, & ante ſenectam intereunt.

Oribaſ. lib.1. cap. 7. ad Eunapium.

Stare tamen poſt comeſtionem, vel ſuauiter deambulare, quo cibus ad fundum

deſcendat ventriculi, multum expedit & confert, ob bonam ciborum concoctionem. Idque vulgato etiam hoc comprobatur verſiculo:

Poſt cœnam ſtabis, aut paſſus mille meabis.

Tertium, ebrietas. Nam ex calidi vini temperatura multi omnino vapores ac fumi ad auditus ὄργανον promptè deferuntur, qui, cùm exitum non inueniant, ſpiritum eius inſitum perturbant, & audiendi difficultatem, Græcis βαρηκοΐαν καὶ δυσηκοΐαν appellatam, pariunt. Neque verò auditui ſolùm, ſed viſui quoque ac reliquis ſenſuum inſtrumentis omnibus ebrietas nocet, quemadmodum 4 3. capit. 2. Auicenna iis teſtatur verbis: Ex eis quidé, quæ nocent auri, & reliquis ſenſibus, ſunt nauſeoſa ſatietas, & repletio, & propriè ſomnus ſuper repletionem. In nonnullis exemplaribus hic etiam verſus adſcriptus habebatur:

Balnea, Sol, vomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem, ſiquidem & hæc auditum grauare, & aurium ſonitus generare, 4. 3. cap. 11. autor eſt Auicenna. Oportet, inquiens, vt omnes iſti vitent Solem, balneum, motum laborioſum, vomitum, clamorem, coitum, & repletionem, & vt leni aut naturas ſuas.

DE-

DE TINNITV SIVE ſonitu aurium.

CAPVT LXXVII.

Motus,longa fames,vomitus, percuſsio, caſus,
Ebrietas,frigus,tinnitum cauſat in aure.

Septem hoc loco enumerantur ſonitus, ſiue tinnitus aurium cauſæ.

Prima, motus, immoderatior ſcilicet: Humores enim & ſpiritus vehementiore atque inordinato corporis motu concitati craſſos ventoſósque generant flatus,qui bus ſurſum vergentibus cùm facilis non pateat exitus, tinnitus excitatur. Ac plurimum ſanè ob ventoſi flatus in auditorio meatu commotionem naſci ſolet.

Secunda, fames, ſiue longior vltra conſuetam edendi horam abſtinentia. Cuius Auicenna 4.3 cap. 9. hanc tradit eſſe cauſam: Nempè quòd humores per corporis molem diſperſi ac quieſcentes longiore fame exagitétur. Natura enim cibo,in quem agat, deſtituta, ad humores conuertitur, eósque reſoluit & commouet.

Tertia,Vomitus violentus & multus In hoc enim motus accidit vehemétior, quo humores exagitati ſurſum ad caput feruntur:quo fit, vt oculi nonnunquã ãc facies

rubeſcant,viſúsque debilitetur, nonnunquam verò vapores ac ventoſi flatus ad auditorium pertingant organum, tinnitúmque excitent.

Quarta, prægreſſa plaga, ſiue percuſſio ſphærulæ capitis, & maximè qua parte aures ſitæ ſunt. Innato enim auditus aëri vehementius inde exagitato ſpiritus accedit. Siquidem membro aliquo læſo, quemadmodum in libro de renum affect.dinot.& cura cap.12.Galenus teſtatur, ſpiritus ſtatim & ſanguis, qui ſunt naturæ vehicula, eò concurrunt:ex quorum deinde commotione tinnitus accidit.

Quinta, caſus, præſertim ſupra caput, Cuius eadẽ cum præcedẽte ratio eſt.Quinetiam humores in corpore ex quolibet caſu vehementer exagitantur.

Sexta, ebrietas, & maximè quidem ex largo vini potu.Inde enim caput fumis repletur ac vaporibus, quibus ad auditorios meatus vergentibus, innatus eorum aër commouetur,& ſonitus quidam excitatur.

Septima, frigus immodicum. Eo enim auditus organum, & naturalis cerebri calor debilitantur,vt flatuoſos generent ſpiritus: quibus ad aures penetrantibus tinnitus facilè elicitur.Neque ob dictas ſolùm cauſas, ſed ob alias etiam non paucas ſonitus in auribus fiunt. Nempè ob flatuoſum

ſum ſpiritum in capite generatum ac commotum. Ex ſonitu ſaniei,quæ in ipſa fortaſſis aure genita eſt: aut ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu vermium in auditoriis meatibus ſæpenumerò eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientis commotionem: ſicuti in febribus ferè & paroxyſmorum principiis contingit: Aut ob ſuperfluam in corpore repletionem,præſertim in capite: Aut ex lenta & craſſa materia in ventoſos flatus reſoluta: Aliquando ob pharmacorum auricularium vſum ſonitus quidam etiam fiunt. Qui in febribus ſonitus fiunt, minimè interturbandi ſunt, vt plurimum enim ſtatim ſedantur. Plura Galenus libro 3.de compoſitione Pharmacorum ſecundum locos, cap.1.de ſonitu in auribus. Serapion trac.2.cap.12. de ſurditate, & Auicenna loco iam citato.

DE VISVS NOCVMENTIS.

CAPVT LXXVIII.

Balnea,vina,Venus,ventus,piper, allia,fumus,
Porrum cum cepis,faba, lens, fletúsque, ſinapi.

Sol, coitúſque, ignis, Labor, ictus, acumina, puluis,
Iſta nocent oculis, ſed vigilare magis.

Vnum & viginti numero hîc referuntur, quæ noxam oculis important. Ac *primum* quidem Balneum, ídque tam humidum, quàm ſiccum, hoc Stupha Barbaris, Latinis Aëreũ dicitur: Illud verò Tina vulgo, Latinis Solium appellatur. Duplici porrò nomine vtrunq; oculis officit. Primùm quidem immodicè excalfaciendo temperaturas eorum deſtruit. Natura enim, velut ſuprà oſtendimus, frigidi ſunt & aquei. Deinde verò tenuiores humiditates, quibus viſiui, iíque ignei temperantur, ieſocillantúrque ſpiritus, reſoluit & exiccat. Atque hinc adeò prope Rhenum, vbi plurimus vtriuſque balnei vſus eſt, non pauci paſſim occurrunt cæci, quemadmodum in Hollandia ob inordinatam victus rationem multi leproſi.

Secundum, vinum, & maximè quidem ſi immodicè bibatur. Cùm enim caput, vt ſæpius iam dictum eſt, vaporibus ac fumis repleat, non oculos tantùm ac viſum, ſed reliquos etiam ſenſus omnes immoderatiore vſu hebetare putandum eſt.

Tertium, Venus, immodica ſcilicet: Hanc enim

enim obtundere oculorum aciem, Medici omnes vno ore prædicant. Cuius cauſam Petrus Aponenſis Sect.4.problematum Ariſtotelis, comment.3. hanc eſſe tradit: Nempè quòd coitu auferatur id, quod commodum eſt oculis, humidum ſcilicet, aqueum & ſubtile, quo ſpiritus fulciuntur viſiui. Oculus enim, vt libro 5. capite 1. de generatione animalium, & alibi ſæpius Ariſtoteles adſeruit, humidus eſt, & de natura aquæ. Iam verò euulſis atque euacuatis humidis, partes ſuperiores neceſſariò exiccantur. Quo fit, vt oculi, qui humiditate vigent, à ſua decedant natura, hebetioréſque fiant. Meritò autem humiditate vigent: niſi enim ea ſuſtentarentur, per igneos facilè ſpiritus, qui in frequenti ſunt motione, exareſcerẽt. Atque hinc ſanè cõſtat, ſuperiores partes immoderato concubitu plus iuſto exiccari, viſúsque aciem hebetari: Humores enim deorſum trahuntur.

Quartum, Ventus, & præcipuè Auſtrinus: De quo libro 3. apho. 5. Hippocrates. Νότοι, inquit, *βαρυηκοοι, ἀχλυώδεες, καρηβαρικοὶ*, hoc eſt, Auſtri auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt. Auſter enim natura calidus & humidus eſt, ac magna ex parte pluuias & tempeſtates adfert, quare

etiam τὰ τῶν αἰσθήσεων ὄργανα ὑποσβέννυ-σι, quemadmodum Philotheus ait, id eſt, ſenſuum inſtrumenta implet, & obtundit. Cæterùm vox ἀχλυώδεις bifariam interpretari poteſt Primùm, vt ad auſtros ipſos referatur, qui caliginem aëris efficiunt. Iis enim flantibus aër fit turbidus, craſſus, caliginoſus, & tenebroſus. Secundò, vt ad oculos ipſos potius hæc vox referatur, qui flantibus auſtris, caliginoſi redduntur, minúsque acutè vident. Vt enim reliqua omnia ſenſuum inſtrumenta non ſatis probè ſuo funguntur munere, ſic etiam oculi ipſi ab auſtro caliginem quandam contrahunt. Lege Galenum commentario 1. in 1. epidem. Tempeſtate. 1. apho. 8.

Quintum, piper: Hoc enim cùm impenſius exiccet, acres omnino vapores frequenti eſu generat, qui vbi ad caput aſcenderint, oculos mordicant & exiccant.

Sextum, allium: quod acrimonia ſanè & vaporibus, quibus caput replet, oculos offendit. Suprà, cap. 13.

Septimum, fumus: qui certè, quòd mordaciſſimus ſit, nimiúmque exiccet, infeſtiſſimus eſt oculis. Ariſtoteles proble. 22, Sect. 31.

Octauum, porrum: hinc enim craſſi ac melancholici generantur fumi, qui ſurſum

ſum elati, oculorum aciem hebetem faciunt, ſi quis eo frequentius vtatur. Suprà, capite 13.

Nonum, cepæ: horum namque eſu acres ſimiliter ad caput ſubmittuntur fumi, qui non viſum tantùm, ſed vt quidam volũt, rationalem etiam animæ partem lædunt. Simeon Sethi.

Decimum, faba: flatuoſum enim craſſũmque & melancholicum generat fumũ, qui horrenda & terribilia parit ſomnia, mentem perturbat, ingeniíque aciem obtũdit, & ſpiritus viſiuos obtenebrat. Gale. libro 1. de ali. fa. capite 26. & Simeon Sethi in Syn.

Vndecimum, lens: Ea viſum integrum & inculpatum hebetat, ipſum immoderatè exiccans. Galen. libr. 1. de ali. fa. cap. 25.

Duodecimum, fletus, præſertim immodicus: Hic enim cùm retentricem oculorum facultatem imbecilliorem reddat, viſum vehementer oblædit, & ſanam oculorum aciem nimio plus ſiccando hebetat.

Decimum & tertium, ſinapi: quod acrimonia ſua viſum efficit debiliorem.

Decimum & quartum, conſpectus Solis: Et hoc quidem ob excellentem eius ſplendorem ac nitorem, quibus viſum deſtrui, manifeſta conſtat experientia & ratione. Senſibilium enim exuperationes, vt libro

2. de anima, cap. 12. Ariſtoteles adſtruit, ſenſuum inſtrumenta corrumpunt. Quod quidem Galenus etiam libr. 10. de vſu part. cap. 5. in hunc modum ſcribens approbat: Solem ipſum, inquiens, ſi quis oculis incōniuentibus velit intueri, oculos celeriter perdet: multiq; in Solis defectibus, cùm eum affectum, qui Soli acciderat, planius noſſe cuperent, fixis oculis Solem intuentes, imprudentes prorſus fuerunt occæcati. At enim per niuem iter facere quàm oculis ſit perniciosum, ſi minus Xenophonti credis, experientia tibi diſcere id licet: Sin verò naturalius quippiam audire ſuſtines, vbi ellychnium ardens, aut aliam quamuis flammam in Sole luculento conſtitueris, cernes eam protinus marceſcere, atque eiam ſi prope quamlibet flammam magnam ellychnium poſueris, vel aliam quamuis flammam minorem, repentè extinguetur: Cùm quæ minor lux eſt à maiore vincatur ſemper ac diſſipetur. Lege eundem etiam libro 1. de cauſis ſympto. capite 6.

Decimum & quintum, coitus: & maximè quidem Intempeſtiuus ac immoderatior. Hunc enim paulò antè capiti, oculis, omnibúsque ſenſuum inſtrumentis, plurimum nocere oſtendimus.

Decimum & ſextum, ignis: Cuius frequēs

inſpectio

inſpectio & ſplendor vehementer exiccat oculos, viſúmque debilitat. Quo fit, vt fabri ferrarij, & quicunque artes ſuas, quibus ſe ſuóſque ſuſtentant, ad ignem exercent, rubros ferè, & debiles habeant oculos.

Decimum & ſeptimum, labor: immodicus ſcilicet. Is enim ſanguinem efficit ſicciorem, ſicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat, ergo vel eam, qua pupilla integitur. Itaque vis illa conſpiciendi cooperitur, & deliteſcit. Ariſtoteles probl. ſec. 31. probl. 14.

Decimum & octauum, ictus ſiue percuſſio capitis, & maximè quidem qua parte oculi ſunt. Cùm enim ſanguis inde, ſicuti præcedente capite oſtendimus, ad oculos rapiatur, accidit vt ſpiritus viſiui perturbentur, adeóque viſus ob id debilitetur, & apoſtema nonnunquam generetur.

Decimum & nonum, nimius acrium rerum vſus: cuiuſmodi ſalſamenta nonnulla exiſtunt, quæ fumorum acrimonia aciem oculorum obtundunt.

Vigeſimum, puluis, ſiue ambulatio per loca puluerulenta: puluis enim ad oculos pertingens, viſum maximè obſcurat.

Vigeſimumprimum, immodicæ vigiliæ, quæ non oculos tantùm, ſed totum etiam corporis habitum impéſius exiccant,

& extabefaciunt.

Ad hæc, nocet oculis quælibet repletio: & quicquid naturam exiccat, quicquid item ſanguinem conturbat, ſiue ex rebus ſit ſalſis, ſiue acribus, ſiue etiã aliis: & omnis ebrietas. Vomitus medio quodam modo ſe habet: confert enim quatenus ventriculum expurgat, nocet verò quatenus cerebro inſidentes materias commouet, ádque oculos defluere facit. Quòd ſi neceſſarius fuerit, cum facilitate à ſumpto cibo prouocandus eſt. Somnus quoque ſuperfluus, quíque repletionem mox ſubſequitur, infeſtus admodum eſt oculis. Sic quoque copioſa ſanguinis detractio. Potiſſimùm verò, quæ per frequentem cucurbitularum affixionem celebratur. Plura Auicenna.3.3.trac.1.ca.5.& 3.3.trac.4.cap.4.

DE CORROBORANTIBUS viſum.

CAPVT LXXIX.

FOEniculus, verbena, roſa, & chelidonia, ruta.
Subueniunt oculis dira caligine preſſis.
Nã ex iſtis aqua fit, quæ lumina reddit acuta

Quinque hoc loco recenſentur herbæ, quarum

quarum ſucco,& ſtillaticio liquore, ſiue aqua,viſus reficitur ac recreatur.

Prima, fœniculus: ſuccus nanque caule & foliis expreſſus, ſiue diſtillatus, quemadmodum lib.3.ad Alman.cap.47. Rhazes teſtatur, & nos ſuprà cap.49.abundè oſtendimus, ad excitandam oculorum aciem præſtantiſſimus habetur.

Secunda,Verbena,ſiue Verbenaca περιστερεῶνα,καὶ ἱερὰν βοτάνην Græci vocant. Huius ſtillaticius liquor ſemel aut bis oculis quotidie admotus, ipſorum vitiis mederi perhibetur. Qua ratione oculorum remediis plurimum miſceri ſolet. Semen eius,vt in Pandectis Syluaticus refert,cum ſucco fœniculi impoſitum,oculos emundat.

Tertia,roſa:Cuius aqua refrigerando, & adſtringendo oculorum potiſſimùm fluxiones cohibet, animalémque ſpiritum ac viſum corroborat. Succus recentibus foliis expreſſus Dioſcoridi lib.1. ca.109. ad oculorum circumlitiones reconditur.

Quarta,chelidonia. Huius ſuccus claritati oculorum vtiliſſimus eſt, quemadmodum ſatis ſupérque oſtendimus ſuprà, cap.71.

Quinta,ruta: herba vulgo cognita, quæ viſus aciem excitat, grauéſque oculorum dolores emplaſtri modo impoſita cum polenta mitigat. Plura ſuprà cap.61.

DE DOLORE DENtium ſedando.

CAPVT LXXX.

SIc dentes ſerua, porrorum collige grana.
Vre cum hyoſcyamo, adiuncto quoque thure, decenter
Per ſicchonion & fumum cape dente remotum.

Remedium hoc in loco traditur efficaciſſimum ad ſedandum dentis ex eroſione dolorem. Quod conſtat ſeminis hyoſcyami albi, & porri ſingulorum partibus iiij. & ſeminis cepæ partibus ij. S. thuris parte vna. Primùm optimè præmundato dente, omnia ſimul comburantur, exurgentémque hinc fumum æger admittat, infundibulo adhibito, ad affectum dentem. Lege de hoc plura apud Æginetam libro 3. cap. 26. Aëtium libro 8. capite 33. Auicen. 7.3. cap. 19. Meſuen de ægritudinibus oris: titulo, de vermibus dentium: & Roſam Anglicam cap. de dolore dentiũ. Hyoſcyami natura eſt ἀναίδυνος, quæ doloris leuamen tum adeò præſtat, vt vix percipi quidem amplius poſſit. Fumus verò ſeminum porri atque cepæ, Auicenna 2. Cano. cap. 547. teſte, accommodatiſſimus eſt necandis eijciendíſque vermibus, qui in eroſis non-

nunquam dentibus intolerabiles cruciatus excitant. Hyoſcyamus, vt lib. 4. cap. 64. à Dioſcoride deſcribitur, frutex eſt caules emittens craſſos: folia lata, oblonga, diuiſa, nigra, hirſuta: flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam punicorum cytini, ſcutulis ſepti ſeminum plenis, vt papaueris, ἡ ῥίζα μετ᾽ ὄξους ἑψηθεῖσα, ὀδονταλγίαις ἐστὶ διάκλυσμα. Id eſt, radice eius in aceto elixa, vtiliter in dolore dentes colluuntur. Quod Macer etiam lib. 2. cap. 35. hiſce verſibus confirmat:

Ore diu tepidum ſi contineatur acetum,
Quo ſint decocta radices illius herba,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

Porrò χώνιον, quod in emboti locũ ſubſtituimus, ἀπὸ τῆς χώνης diminutiuũ eſt, ſignificat infundibulum.

DE RAVCEDINE VOCIS.

CAPVT LXXXI.

NVx, oleum, frigus capitiſque, anguillaque, potus,
Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Sex cauſæ raucedinis hîc recenſentur. *Prima*, Nux: ea enim cùm vehementer

exiccet, vocem exaſperat, gruúmque clangoribus ſimilem efficit.

Secunda, Oleum: & maximè quidé quod ex immaturis oliuis exprimitur. Huius enim glutinoſa quædam pars, dum in ore continetur, ad aſperam delabitur arteriam, ipſámque diutulè inhærendo ſtringit, & exaſperat. Omne prætereà oleum in bilioſis corporibus promptè accenditur, quare vocalem ſæpè arteriam ipſis exaſperat, raucedinémque parit. Quod oleo attribuitur hoc in loco, id ipſum etiam de caryino, quod è nucibus conficitur iuglandibus, intelligi poteſt.

Aphor. lib. 1. Cõmẽt. 5.

Tertia, frigus capitis, ipſum enim caput comprimit ac ſtringit: quo fit, vt humores, qui ſunt in cerebro, deorſum ad aſperam arteriam defluant, eámque immodicè humectando raucedinem excitent.

Quarta, anguilla: De ea ſatis ſuprà, cap. 31. dictum eſt.

Quinta, potus: nimius ſcilicet, & maximè quidem, ſi inſtante nocte, atque hora ſomni exhibeatur. Aſperam enim arteriam immodicè rigat & humectat: quæ ex medicorum omnium ſententia potiſſima raucitatis cauſa eſt.

Sexta, pomum crudum: quo nomine quilibet fructus crudi intelligendi hoc in loco veniunt. Quatenus enim crudi exiſtũt,

phlegmatis

phlegmatis generant multitudinem. Quòd ſi immaturi præterea ac ſtyptici fuerint, fauces exaſperant, raucedinémque pariút. Plures cauſas raucitatis enumerat Auicenna 10.3. Tract.2. capite 1.

RHEVMATIS REMEDIA. CAPVT LXXXII.

IEiuna, vigila, caleas dape, túque labora,
Inſpira calidum, modicum bibe, comprime flatum.
Hæc bene tu ſerua, ſi vis depellere rheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus:
Si ad fauces, branchos, ſi ad nareis, eſto coryza.

Hîc ſeptem enumerantur rheumatis remedia.

Primum, fames, ſiue ieiunium: per hoc enim ipſius conſumitur materia. Fames enim, vt aphoriſ. 59. lib. 7. Hippocrates adſerit, corpora exiccat. Et hoc quidem ex accidenti. Nam cùm fameſcimus, ſi in fame perſeueremus, naturalis calor, qui nunquã ceſſat, pabulo in quod agat, deſtitutus, carnium humiditatem exiccat. Quare rheumatis quoque materiam concoquendo ac diſflando conſumit.

Secundum, vigiliæ: quę & ipſę ſanè cùm totum corporis habitum, quemadmodum libro 7. capite 6. methodi medend. & comment. 28. libr. 2. apho. Galenus teſtatur, ſufficienter exiccēt, rheumatis etiam cauſam, nempe cerebri humiditates, neceſſariò cõſumũt, vaporũmque copiam ad caput trãſmitti prohibent.

Tertiũ, cibi calidi: præſertim ſi à frigida materia ῥεῦμα initium duxerit. Eam enim cibi calidi concoquunt ac maturant.

Quartum, labor: Hic enim ſicuti libro 2. de dięta Hippocrates adſerit, ſuapte natura ſuperflua demit. Cuius deinde hanc adfert cauſam, nẽpe quòd corpus ſiccet. Corpora enim laborantium calefiunt: quibus calefactis attenuatur & depurgatur id, quod in ipſis ſuperfluũ eſt: ſed reuera hoc eſt, quia calor ille exiccat.

Quintum, calidis aëris inſpiratio: Et maximè quidem, ſi ex frigida materia ſit rheuma. Ea namque per calidi aëris attractionẽ incaleſcit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus: Nam & hæc corpora, perinde ac fames, exiccat: adeóq; rheumatis materiam maturando diſſipat atque conſumit.

Septimum, cohibitio, ſiue retentio ſpiritus. Ea frigido potiſſimùm auxiliatur catarrho: frigefactas namque pectoris particulas,

culas, Aëtio libro 8. capit. 54. teſte, calfacit, materiámque catarrhi pituitoſam ac frigidam concoquit, diſpergit atque conſumit. Galeno libro 3. capit. 3 de ſanitate tuen. τοῦ πνεύματος κατοχὴ καὶ κατάληψις dicitur. His amplius, oportet vt is, qui catarrhum patitur, caput ſuum moderato calore continenter foueat, & à frigore, Boreali præſertim, tueatur: & maximè quidem poſt diutinos Auſtri flatus. Siquidem caput, vt comment. 12. libro 3. aphor. Galenus ſcriptum reliquit, repletum eſt in calida atque humida Auſtrina conſtitutione. Frigus autem Septentrionis ſuperueniens, ceu manus quædam extrinſeca capiens ac premens cerebrum, veluti ſpongiam quandam exprimit illam, quę in ipſo continetur, humiditatem. Hæc verò delata aliàs ad alium locum, ex iis qui faciles ſunt ad patiendum, multos generat morbos. Minimè tamen ſub die ſolaribus radiis nudum exponendum eſt, neque ad luculentũ ignem diutiùs commorando excalfaciendum. Eo namque modo rheumata augentur. Multam quoque ciborum ingeſtionẽ, præſertim vaporoſorum, ac vini potum fugiat: imò verò quoad fieri poteſt, famẽ ac ſitim toleret. Caueat etiã à potu aquæ glacialis ac niualis. Præterea ſupinum cubitum vitet, ne peccans humor in poſteriorẽ

partem & dorſalem medullam deferatur. Ea enim pars cùm manifeſto careat meatu,quo materia excernatur, periculum eſt ne ad neruos penetrans conuulſionem aut paralyſin generet. Somnum item fugiat diurnum,quantúmque poteſt vigilet: quoniam eſt radix curæ. Hæc ferè Rhazes libr. 9.cap.14.ad Almanſorem,& Auicenna 5.3. tracta.1.cap.13.

Vltimi duo verſus differentiam inter catarrhum,branchon,& corizam continent. Rheuma autè nomen eſt generale ad quélibet materiæ defluxum,ἀπὸ τοῦ ῥέω,quod eſt fluo. Eius ſpecies ſiue membra ſunt catarrhus,branchus,& coryza,de quibus ſuprà,cap.3.

Porrò rheumatis generatio imbrium generationi ſimilis eſt, quemadmodum lib. 2.de parti.animalium,cap.7.Ariſtoteles docet. Cùm enim ex terra vapor exhalat, effertúrque in ſublime à calore vbi supernè aërem ſubierit frigidum, conſiſtit: denuò in aquam propter refrigerationem conuertitur,atque in terram defluit. Fluxiones etiam ſic ex capite oriuntur in iis corporibus, quibus cerebrum frigidius eſt, quàm temperamentum modicum poſtulet. Cùm enim alimentum per venas ſurſum reſpirat, vbi excrementum ob eius loci vim refrigeratum eſt,fluxiones pituitæ,ſanieíque mouet.

mouet. Hactenus Ariſtoteles.

DE CVRATIONE FISTVLÆ. CAPVT LXXXIII.

AVripigmentum, ſulphur miſcere memento,
His decet apponi calcem, coniunge ſaponi.
Quatuor hæc miſce, commixtis quatuor iſtis
Fiſtula curatur, quater ex his ſi repleatur.

Medicamentum hoc in loco pro fiſtulæ curatione deſcribitur lõgè optimũ: quod, (vt præter quotidianam experientiam recentiorum ferè omnium ſcripta teſtãtur) neminem vnquam fefellit. Nempe vt fiſtulis infundenda collyria, ſiue penicilla ex auripigmento, hoc eſt, arſenico, ſulphure, cal ce, & ſapone commiſceantur. His enim omnibus inſignis quædam ineſt erodendi, exiccandi, diſcutiendi, abſtergendi, & emũdandi facultas: quæ ad fiſtulæ curationem cumprimis neceſſaria eſt.

Auripigmentum, ſiue arſenicum, facultatis eſt cauſticæ, ſiue vrentis, ídque tam combuſtum, quàm vſtionis expers. Diſcutit, attrahit, erodit, conſumit & emundat. Cruſtas cum vehementi vredine & violento morſu excitat. Reprimit quæ excreſcũt, & capillos euellit. Quod verò ſublimatum

eſt, cancrũ, lupum, eſthiomenon, noli me tãgere, fiſtulã, & omnes tales peſſimos morbos, primo die occidit, & extirpat.

Sulphur ſubſtantia tenue eſt, calfaciendi & ipſum vim obtinet, celeriter cõcoquit attrahit, deterget, & diſcutit.

Calx omnis communiter habet feruidã vim, erodit, vrit, & ignium modo cruſtas inducit. Calx verò in aqua elota abſque morſu deſiccat: ac ſi bis terq;, aut amplius abluta fuerit, planè mordacitatis expers conſtituitur, ac ſtrenuè abſque mordacitate exiccat.

Sapo, qui Græcis etiam σμῆγμα dicitur, eſt pingue illud albũ, ſiue nigrum, quo veſtes mulierculæ lauant abſtergunt, & emũdant. Calfacit quidem & deſiccat, ſed reliquis paulò remiſſius. Aptiſſimus eſt ad emolliendos tumores in σκίῤῥον induratos. Q. Serenus Samonicus prima longa extulit cap. 11.

Attrito ſapone genas purgare memento.

Porrò fiſtula (quę Gręcis σύριγξ nominatur) arctus oblongúſque, & calloſus eſt ſinus, aliquatenus indolés, aſſiduè & periodicè, id eſt, ſecundum diuerſa tẽpora, ſiue lunationes, vt vocant, fluens. Qui magna parte ex abſceſſibus parum dextrè curatis oritur, ſed & ex aliis nonnunquam vlcerum generibus ac ſinubus perperam curatis,

naſ-

naſcitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinearum fiſtularum tralatione. Quandoquidem in eis cauitas quædã deprehenditur, arundinum cauitatibus ſimilis. Plura Cornelius Celſus libro 5. capit. 8. Paulus Ægineta lib 6. cap. 77. Auicenna 4. 4. trac. 3. cap. 11. & Ioãnes Tagaultius libro 3. chirur. inſtitu. cap. 18.

DE DOLORIBVS CAPITIS.

CAPVT LXXXIIII.

SI capitis dolor eſt ex potu, lympha bibatur,
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si vertex capitis, vel frons æſtu tribulentur,
Tempora, frónſque ſimul moderatè ſæpè fricentur,
Morella cocta nec non calidaq; lauentur.
Iſtud enim credunt capitis prodeſſe dolori.

Duo hîc traduntur remedia doloris capitis.

Primum, ſi cuipiam ex nimio vini, vel alterius cuiuslibet liquoris inebriantis potu, dolor accidat capitis, vt is in potu aqua vtatur frigida. Ea namque frigiditate ac craſſitudine ſua impedit, ne fumi ex eiuſmodi potu ſurſum eucĉti cerebrũ petant ac lædant.

Secundum, ſi cuipiam vertex capitis, ſiue frons nimio calore æſtuet, vt ei tempora & frons moderatè primùm fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellæ lauentur.

Porrò Morella, ſiue Maurella, vt diſertè admodum Ianus Cornarius in cap.34. libr. 2. Macri exponit, dicitur ſolatrum Officinis appellatum, ob atrum acinorum colorem Mauros referentem: Græci στρύχνον κηπαῖον, Latini verò Solanum vocant hortenſe. Notum eſt omnibus, vtuntúrque ad omnia ea, quæ refrigerari adſtringíque poſtulant: poteſt enim hæc duo ordine ſecúdo, Galeno libr.8.cap.144. de ſim.med.fac. teſte. Folia per ſe trita & impoſita, capitis dolores ſanant. Dioſcorides lib.4.capit.71.

DE QVATVOR ANNI temporibus.

CAPVT LXXXV.

TEmporis æſtiui ieiunia corpora ſiccant,
Quolibet in menſe & confert vomitus, quoque purgat
Humores nociuos, ſtomachus quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Aeſtas, dominãtur in

tur in anno.

Tempore vernali calidúſque aer, madidúſque,
Et nullum tempus melius eſt Phlebotomiæ.
Vſus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & motus, ventriſq; ſolutio, ſudor,
Balnea, purgentur tunc corpora per medicinas.
Aeſtas more calet ſicca, & naſcatur in illa
Tunc quoque præcipuè choleram rubram dominari,
Humida, frigida fercula dentur, ſit Venus extrà.
Balnea non proſunt, ſint raræ phlebotomiæ,
Vtilis eſt requies, ſit cum moderamine potus.

Plurima hiſce verſibus comprehenduntur. Ac *primum* quidem, quòd ieiunia corpus per æſtatem validiſſimè exiccent. Æſtas enim cùm calida ſit ac ſicca, neceſſariò talem etiam vim, nempe calidam & ſiccam, in corpore exercet. Cutem igitur efficit rariorem, poros aperit, ſudorémque elicit: Quo fit, vt humoribus largè diſcuſſis ac conſumptis corpus vehementer exicce-

ciatur. De hoc nõnihil etiam ſuprà, cap. 15. Cur verò arte vomitum interdũ moliri oporteat, Auicen. 4. 1. ca. 13. hanc potiſſimùm adſignat cauſam: Nempe quòd ventriculo à natura nihil ordinatum ſit, quo irritante ſua ſponte expurgari queat: ſicuti inteſtinis flaua bilis, quę deſcendens ipſa facilè & abſtergit & emundat. Idẽ eodem in loco quãplurima etiam vomitus recenſet commoda, ſiquidẽ rectè fiat, & vomens ſuapte natura facilè ferat.

Ac primum quidem, quòd capitis grauitatẽ tollat: ídque maximè ſi ex humorum ac vaporum multitudine è ventriculo ac mẽbris inferioribus ſurſum vergente contracta ſit: ſi verò à proprio ipſius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, vt qui grauitatem augere magis ſoleat.

Secundũ, quòd viſus aciem ſubtiliorẽ reddat: præſertim ſi viſus ob vaporum copiã è ventriculo ſurſum aſcendentẽ obſcuratus fuerit: aliàs enim offendit potius.

Tertium, quòd nauſeoſam auferat ſatietatem: humorẽm enim in ventriculi ſpatio innatantem, ac nauſeam excitantem, euacuat.

Quartum, quòd illi etiam, ad cuius ventriculum flaua bilis confluens cibum corrumpit, egregiè opituletur: eam enim per ſuperiora exturbat.

Quintum, quòd ſtomachi ſubuerſionem atque abominationem ex pinguium ac dulcium alimentorum eſu cõtractam ſubmoueat.

Sextum, quòd ἀνορεξίαν, id eſt, appetentiæ amiſſionem, & corruptum ipſius ventriculi deſiderium, quo nimirum acria ſolùm, aut acida, aut pontica appetuntur, curet: Vomitus namque eiuſmodi affectionum cauſas omnes remouet: remotis verò cauſis, effectus quoque tolli neceſſe eſt.

Septimum, quòd corporis ex humorum redundantia laſſitudini conueniat: euacuata enim materia, vires corporis omnes alleuantur & recreantur.

Octauum, quòd renum ac veſicæ vlceribus ſuccurat: materiam nãque eò corruẽtem ad oppoſitam abducit partem.

Nonum, quòd lepræ auxilietur: & maximè quidem ſi cum vehementi vomitiuo, quale veratrum cumprimis exiſtit, eliciatur. Hoc enim lepræ materiam eradicatu difficilem è remotis locis ſubducit. Quin etiam primæ concoctionis errata corrigit: quò fit, vt & reliquæ concoctiones abſolutiores fiant. Lepræ enim origo eſt concoctoriæ facultatis corruptione.

Decimum, quòd corporis colorem èx vitioſo aliquo humore deprauatum emendet: ipſum enim à cute aliò deriuat.

Vndec-

Vndecimum, quòd epilepſiam ex ventriculi cum cerebro ſympathia obortam curet: humorem enim, cuius euaporatione epilepſia accidebat, è ventriculo expellit.

Duodecimum, quòd ictero, illi præſertim, qui ab obſtructionibus initium ducit, medeatur, vehementiore ſiquidem vomendi conamine obſtructionum materiæ à locis, quos obſidebant, auertuntur: Ad hæc materia etiam pituitoſa, quæ eiuſmodi ferè parit obſtructiones, vomitu educitur.

Decimum tertium, quòd aſthmati ſubueniat: cauſam enim eius antecedentem tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calfaciendo ſuperfluitates abſumit, vnde aſthma gignebatur.

Decimum quartum, quòd tremorem atq; paralyſin curet: harum enim paſſionum materiam aufert.

Decimum quintum, quòd magna & nigra vlcera in extremis partibus, & impetiginem (materiam diuertendo) curet.

Quanquam verò vomitus ritè prouocatus dictorum commodorũ omnium ſit autor, cauendum tamen vnicè erit, ne is qui valere & ſeneſcere volet, vt vomitũ quotidianum habeat. Nam eius frequentia aſſiduúsque vſus ſtomachum ſentinam & lacunam facit omnium ſuperfluitatum. *Auicẽ*. 4. 1. *cap*. 14.

Præterea ſurditatem etiam inducit, viſui obeſt, thoraces pulmonísque venas diſrumpit, nocet dentibus & doloribus capitis, maximè ſi non ex ventriculi vitio orti ſint. Cæterùm in eliciendo vomitu ſumma diligentia conſiderādū medico, qui ad vomendum faciles, quíque difficiles futuri ſint. Difficulter enim vomentes, ad vomitiones non ſunt cogendi, ſed per inferiora potius purgandi. Difficulter enim vomentibus, vbi eos ad vomendum vrſeris, venarum quæ in thorace ſunt ruptionis periculum imminet. Difficiles autem & inepti ad vomendum ſunt mediocriter carnoſi, & anguſto thorace præditi. Contrà verò, faciles & idonei, qui tenues gracilésq; natura ſunt, & amplum obtinent thoracē. Quæ ſingula Hippocrates libro 4. apho. 6. & 7. ita ſcribens confirmat: Graciles, & ad vomendum faciles, per ſuperiora purgare conuenit. Qui verò ad vomendum difficiles ſunt, & mediocriter carnoſi, hos per inferiora purgare oportet. Tempus vomitioni aptiſſimum eſt æſtas, vtpote in qua bilioſi potiſſimùm humores generantur, qui facilè ſurſum feruntur, & per vomitum ſine negotio eiiciuntur. Quod Hippocrates etiam libro 4. aphoriſmo 4. ita ſcribens confirmat: Aeſtate quidem ſuperiores magis ventres, hyeme autem

inferioces medicamentis purgare conuenit. Neque obſtat quòd Hippocrates in libro de diæta ſalubri, aphoriſmo 15. contrarium adſtruere videatur, ſex hybernis menſibus vomere vtile eſſe tradens: & Celſus libro 1.capite 3.vomitum vtiliorem hyeme quàm æſtate eſſe ſcribat: quòd vterque in iis locis de pituitæ vacuatione, quæ citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Quando enim hyeme in ventriculo pituita generatur, neceſſe eſt vt illam vomitibus expurgemus. Verùm vniuerſum corpus ſi purgare inſtituamus, æſtate per ſuperiorem ventrem, hyeme per inferiorem, vt eſt in aphoriſmis relatum, purgabimus. Quid multa? vniuerſum corpus æſtate per ſuperiora & vomitum magis purgandum, hyeme verò per inferiora. Pituitam verò in ventriculo tantum coaceruatam hyeme, vomitu eijcere nihil prohibet, imò plurimùm confert. Porrò quid ex eis quæ per vomitum quouis tempore eiiciuntur, prædicere liceat, Hippocrates libro ſecundo prognoſt. aphor.38.& ſequentibus, & poſt eum in ſuis commentariis Galenus, abundè docuerunt. Lege plura apud Leonhartum Fuchſium libr.2. Sect.5.cap.25.Inſtitu.medic.

Tertium ex iis, quæ in præſcriptis notantur verſibus, eſt, quòd quatuor ſint

anni tempora, Ver ſcilicet, Aeſtas, Autumnus, & Hyems. Et inter hæc Ver, licet per ſe ſit omnis exceſſus planè in medio, quemadmodum libro primo de temperamentis, capite ſeptimo, Galenus teſtatur, reſpectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur ac humidum. Hoc tempus ſanguini mittendo accommodatiſſimum eſt: ſi quidem æquale eſt, atque adeò neque nimis calidũ, neque ſupra modum frigidum: vt rectiſſimè ab Hippocrate lib. ſeptimo aphoriſmo 54. dictum ſit: Quibus ſanguinem è venis detrahere confert, iis verè ſanguinem mittere prodeſt. Hoc item tempore ſanguis in corporibus augetur. Conuenit autẽ vt in vere, ad imminuendam repletionem, Venus, mot⁹, ventris ſolutio, ſudor, & balnea ſint moderata. Hoc etiam tempus, vt libro 6. apho. 47. Hippocrates teſtatur, aptum eſt corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, quòd æſtas calfaciat atque exiccet, ac proinde flaua bilis, quæ calida & ſicca eſt, per ipſam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur *δυσκρασίαν*, quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis vtendum eſt frigidis ac humidis: abſtinendum à Venere, & crebris balneis. Nam & hæc exiccant. Et niſi neceſſitas

ceſſitas cogat, rara ſit phlebotomia. Sit quies & paucus motus: quies enim humectat, motus exiccat. Potu vtendum moderato, pręſertim frigido: ſuperfluā namque frigidi potus ſumptionem ob pororum apertionem, ſubita nonnunquam corporis infrigidatio, vel paralyſis, ſiue laxitas membrorum, aut repentina mors conſequitur. De anni temporibus plura diximus ſuprà, cap. 19. & 56.

DE NVMERO OSSIVM, dentium, & venarum in humano corpore.

CAPVT LXXXVI.

Oſſibus ex denis bis centeníſque nouenis,
Conſtat homo, denis bis dentibus & duodenis,
Ex ter centenis decies ſex quinquéque venis.

Traditur hoc in loco, quot in vniuerſum ſint oſſa, dentes ac venæ humani corporis. Oſſa quidem fiunt è ſemine, cùm id quod eſt craſſiſſimum, à calido vrente induratur, ſicut lapides coquuntur à calido vrente. Sunt autē oſſa veluti truncus ſuſtinens reliquū corpus. De quorum numero haud parua inter ipſos artis Medicæ ſcri-

ptores diſſenſio eſt. Hîc enim ducenta ea eſſe & nouendecim aſſeritur. Ioannes Tagaultius excellentiſſimus noſtri æui Medicus, ducenta & quadraginta ſex hoc diſticho complexus eſt:

Adde quater denis, bis centum, ſenáque, habebis
Quàm ſis multiplici conditus oſſe ſemel.

Nonnulli 304. conſtituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Almanſorem, ducenta & quadraginta octo ea eſſe, Galeni autoritate probat. Cùm omnia inquit, corporis oſſa numerata fuerint, prout Galenus numerauit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui ſubſcribit etiam vulgatiſſimus hic verſiculus:

Oſſa ducentena, atq; quater ſunt & duodena.

Dentes. *Secundo* deinde loco dicitur, homini ineſſe 32. dentes: & hoc quidem in corpore bene conſtituto, vt quælibet maxilla, tam ſuperior, quàm inferior, ſexdecim dentium ſit capax. Quaterni primores, ſiue aduerſi, τομεῖς & τεμικοὶ Græcis nominãtur, item γελάσινοι, quòd inter ridendum retegantur, Latinis inciſores, ſiue inciſorij: quia cibum in os primò allatum confringant & incîdant: ſingulis tantùm radicibus nituntur. Horum verò lateribus adiacent in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus ſimiles (vnde Κυνόδοντες vocati) cingúntque tomicos ex omni

mni parte,quorum munus eſt,morſu diuidere eſcas, atque eas diſcriminare. Simplici radice conſtant, quemadmodum inciſorij. Sed caninorum, qui ſuperiores ſunt,longiſſimas habent radices, vt ad oculorum orbem ferè pertingant, neruiſque qui labri ſuperioris motores, ab oculorũ regione per ſuperius foramen emergunt,admodum vicini ſint. Vnde fit,vt altero ex his dentibus auulſo, periculũ nonnunquam immineat, ne parte aliqua offendantur oculi, quapropter vulgo dentes ocularij dicti. Magnum, dum naſcuntur, dolorem infantulis infligunt, & ſi quando defluxio à cerebro in eam gingiuæ partem inſederit, in quam implantantur (vel natu grandioribus) totius genæ & oculi dolorem pulſatorium non ſine febre ſuſcitant. Intimis porrò dentibus atteritur cibus, iis maxillaribus, ſiue molaribus nomen eſt inditum, Grçci γομφίους,& μύλας, ſiue μυλίτας vocant, quòd cibos iam inciſos & confractos à prioribus dentibus molant & comminuant: aſperi enim ſunt, duri,& ampli, vt inciſa à tomicis, & confracta à caninis, in læuorem exactum terant. Sunt autem viginti: ſuperius quidem decem,in vtroque latere caninorũ ſiti, totidémque inferius. Qui ſuperiori maxillæ affixi ſunt,triplici radice, interdum etiam

quadruplici nituntur, alij verò duplici, & nonnunquam triplici: præſertim qui duo ex iis aduerſi & anteriores magis ſunt: tertius enim perrarò huiuſmodi eſſe reperitur. Poſtremi dentes, qui ſunt omnium reconditiſſimi, ac propemodum gingiua operti, Græcis σωφρονιστῆρες, quòd ſcilicet eo tempore producantur, , quo ſapere ſolemus, & ὀψίγονοι, id eſt, ſerotini, & Κραντῆρες, quòd ætatem perficiant & compleant, nuncupantur. Latini ſimpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes ſenſus & ſapientiæ. Interdum ad ſeptimum & viceſimum annum latent, vnde Hippocrates in lib. de carnibus, ſic ſcriptum reliquit: Quin & in quarto ſeptenario dentes enaſcuntur, pleriſque hominibus duo, qui ſapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam ad octogeſimum annum, teſte Plinio libr. 11. capit. 37. Plura Galenus in libro de oſſibus, capite 5. & lib. 11. cap. 8. de vſu part. Auicenna prima 1. doct. 5. ſum. 1. capit. 5. Andreas Veſalius libro 1. cap. 11. de humani corporis fabrica. Carolus Stephanus libro 1. cap. 11. de diſſectione, & Leonhartus Fuchſius parte 1. epitomes de humani corporis fabrica, lib. 1. cap. 14.

Tertio demùm loco traditur, humanũ corpus conſtare ex trecentis & ſexaginta

quin-

quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia petenda eſt.

DE QVATVOR HVMORIBVS humani corporis.

CAPVT LXXXVII.

QVatuor humores in humano corpore conſtant,
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholicis, Aqua confertur pituitæ,
Aër ſanguineis, ignea vis Choleræ.

Hîc de humoribus, qui ad humani corporis conſtitutionem neceſſariò concurrunt, cumprimis agitur. Sunt autem ij numero quatuor, ſanguis ſcilicet, pituita ſiue phlegma, flaua bilis ſiue cholera, & atra bilis, ſiue melancholia,

Deinde oſtenditur, quodnam eorum ſit temperamentum, & quomodo ſingulis elementis reſpondeant. Melancholia frigida ac ſicca eſt, & terræ reſpondet. Pituita frigida & humida exiſtit, & aquæ comparatur. Sanguis calidus eſt atque humidus, & confertur aëri. Flaua bilis calida ac ſicca exiſtit, & igni reſpondet. Quod ſanè vulgatis hiſce verſiculis maiores noſtri

innuere etiam voluerunt:

Humidus eſt ſanguis, calet, eſt vis aëris illi.
Alget phlegma, humétq; illi ſic copia aquoſa
eſt.
Sicca calet cholera, & ſic igni ſit ſimilata.
Frigens ſicca melãcholia eſt, terra adſimilata.

Sanguis omnium humorum facilè præſtantiſſimus eſt, vel quòd materia ſit ſpirituum, in quibus conſiſtit vita, & omnis actio, naturalis ſcilicet, vitalis, & animalis: vel quòd vitæ principiis conformis exiſtat. Eſt enim temperatè calidus ac humidus: vel certè quòd præcipuus ipſius vſus ſit, vt nutriat. Ex eo enim omnes particulæ corporis, vt multis in locis teſtatur Galenus, nutriuntur. Et vt verbo dicam, Sanguis naturæ theſaurus & vitæ fomes eſt: vt quo affatim effuſo, mors ſubinde ſequatur. Hinc ſanè eſt, quod Moſes 17. Leuitici ita ſcriptum reliquerit: Anima omnis carnis in ſanguine eſt. Significat autem anima Hebreis vitam. Hanc cùm dicit in ſanguine eſſe, vult ſanguinem vehiculum eſſe vitæ.

Sãguis.

Phlegma.

Phlegma ſecundum probitatis locum ſibi vendicat. Hic humor, vt teſtis eſt comment. 39. libri de natura humana, Galenus, in prima ciborum mutatione generatur. Colore autem albus exiſtit, & concoctione in ſanguinem mutatur. Quapropter

quum

quum ſit veluti ex dimidio coctum nutrimentum, nullum quod pituitam expurget proprium inſtrumentũ natura machinata eſt. Quippe in ventriculo generata pituita, quia fertur ſimul cum iis, quæ ex cibi potúsque humoribus in iecur diſtribuuntur, concocta iam ſanguis euadit. Quod autem pituitæ in venas fertur, animali etiam ex vſu eſt. Deſiderat itaque talis humor non vtique euacuari, ſed in corpore manens alterari. Quod verò in inteſtinis relinquitur, à bile ex iocinore in ea defluente abſterſum, commodiſſimè ac celerrimè per ſedem eijcitur, vt libro 5. de vſu part. corpo. hum. ca. 4. fuſius Galenus oſtendit. Porrò excrementum, quod à cerebro deſtillat, veluti Galenus libro 2. de natura. facul. capit. vltimo atteſtatur, propriè non rectè appellatur pituita, ſed Græcè βλέννα καὶ κόρυζα, Latinè Muccus.

Flaua pallidáue bilis, ſic à colore, qui eſt flauus pallidúſue, appellationem accepit, ſimpliciterque Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter naturam, capit 10. teſte, χολὴ dicitur. Reliquas verò omnes biles, cum coloris adiectione nominant. Generatur autem bilis in hepate, ibidémque cum ſanguine miſcetur. Neceſſarium autem fuit, vt ab ea ſanguis purgaretur, ne ſcilicet totius corporis color ab ea, haud

ſecus quàm in ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriam ſedem machinata eſt veſicam nimirum quæ iecori ſubeſt, & bilem ex eo ad ſe per conuenientem meatũ trahit. Vſus autem bilis flauæ eſt, vt inteſtina à pituitoſis excrementis repurget, & abſtergat, atque eorundem excretionem adiuuet. Ad inteſtina autem defertur bilis per meatum duodeno inſertum.

Atra bilis naturalis, veluti fæx ac ſedimentum ſanguinis eſt, ideo colore, quod nomen ſatis indicat, nigra. Hæc autem, ſi voluimus exquiſitè loqui, Galeno ſect. 6. apho. comment. 53. atteſtante, nondum atra bilis nominari debet, ſed melãcholicus humor. Neceſſe verò eſt ab hoc humore expurgari iecur, ideóque inſtrumentum, quo ille expurgetur, natura lienem condidit. Qui ſi minus quàm oporteat, melancholicum humorẽ ad ſe trahit, vt inde ſanguis impurior, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiam perſpicuum omnibus ſit, eum humorem in iecore generari, à quo tandem in lienem transfertur. Vſus autem atræ bilis naturalis eſt, Galeno libro 5. de vſu part. humâni corporis, cap. 4. atteſtante, vt ventriculi actiones iuuet. Ipſa enim cùm acerba & acida ſit, ventriculum intendit, & in ſeipſum contrahit, & exquiſitè comprehendere cibos cogit,

git, ac retinere, quouſque plenè concoquantur.

Verum enimverò cùm exacta humorum cognitio vtiliſſima cumprimis ſit, & oppidò quàm neceſſaria, de ipſis latius nōnihil dicemus.

Sanguis igitur, vt comprehenſum eſt, humor eſt calidus & humidus ex temperatiori parte ipſius chyli progenitus. Et hic quidem duplex eſt, iuxta neotericorum diuiſionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, eſt humor calidus & humidus, ſubſtantia quidem mediocris, colore verò multum rubens, odore autem & ſapore dulcis, mitis, ac benignus.

Verùm non naturalis ille dicitur, qui ab iſto nuper deſcripto deflexit, degenerauítque intra tamen ſuæ latitudinis terminos: quos ſi tranſgreditur, non iam ſanguis, ſed alius humor venit appellandus. Hoc autem (ſanguinem inquam degenerare à propria ſua natura) contingit dupliciter. Vnó modo (vt aiunt) in ſe, hoc eſt, ratione ſui, permutata propria eius ſubſtantia, citra alterius admiſtionem. Altero modo per alium, ſeu ratione alterius. Et per ſe quidem adhuc bifariàm, nempe: vel quia eius ſubſtantia craſſior eſt, aut tenuior quàm debeat: vel quia aduritur, & quod ex eo tenuius eſt, in flauam bilem

mutatur: quod verò craſſius, in atram, ídque abſque ſeparatione. Alterius verò ratione ſanguis fit non naturalis, quando alius humor illi permiſcetur. Quod multifariam contingere poteſt, prout ſcilicet variæ ſpecies bilis, pituitæ, aut melancholiæ, cum ipſo ſanguine miſceri poſſunt: qui ob id multifariam à naturali etiã differt. Ac primò quidé ſubſtantia: craſſior enim eſt, & turbidior, cùm ipſi miſcetur melancholia: tenuior, cùm flaua bilis, aut aquoſitas. Secundò, colore: pituitæ nanque ratione declinat ad albedinem, flauæ bilis ad pallorem: melancholiæ verò ad nigredinem. Tertiò, odore: fœtet enim cui humores admiſti ſunt putridi, omnino verò expers odoris eſt, cui crudi. Quartò, ſapore, flauæ bilis nanque admiſtione ad amaritudinem: melancholiæ ad aciditatem, pituitæ verò ad inſipiditatem vergit. Auicenna l.1. doc.4. cap.1. & Ioannes Tagaultius lib.1. inſtit. chirurg. cap 6.

Phlegma, quod Latini pituitam vocant, in generatione humorum ſanguinem conſequitur, maiórque eius portio eſt in corpore ſecundum ſanguinem, quàm aliorũ humorum. Eſt autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, eſt humor frigidus & humidus, ſub-

ſtantia

ſtantia crudus, colore vergens ad quandam albedinem, ſapore verò, & (ſi fas ſit dicere) odore ad dulcedinem. Hæc certè concoctione in ſanguinem mutatur: eſt enim poteſtate iam ſanguis, ſed nondum exquiſitè concoctus. Eſt quoque modus quidam pituitæ dulcis, quæ non exiſtit valde frigida: imò ſi cum corpore confeƒratur, paucæ admodum frigiditatis videbitur eſſe particeps: ſin verò cum ſanguine ac flaua bile, non modò frigida, ſed naturaliter etiam alba erit. Dicitur autem dulcis, extenſo nimirum hoc nomine ad omnes ſapores, qui delectationem guſtui pariunt: Aliàs enim naturalis pituita ἄποιος καὶ ὑδατώδης, id eſt, qualitatis expers, inſipida, & aquoſa, hoc eſt, aquæ ſapori valde aſſimilis eſt. Huic natura, vt dictum eſt, proprium inſtrumentum, veluti flauę bili, & melancholiæ, machinata non eſt, ſed ſimul cum ſanguine fertur, vt in ipſum opportuno tempore facilè commutari queat: ſimilitudinem enim ipſi finitimam iam atque propinquã habet. Huius quidem pituitæ duplex eſt neceſſitas, & vna vtilitas. Ac prior quidem neceſſitas eſt, vt in hoc iuxta membra ſit, quo facultates eorum caliditate ſua naturali in ipſa concoquenda ac diſtribuenda operentur, ex eáq; tempore indigẽtiæ nutriantur,

cùm proprio videlicet alimento, quod eſt ſanguis mitis ac benignus, ob retentionem aliquam maſſæ ſanguineæ, deſtituta fuerint, eam enim à ventriculo nonnunquam atque hepate ex accidenti quopiam retineri contingit. Altera neceſſitas eſt, vt ſanguini miſceatur, ipſúmque adeò membris phlegmaticæ conſtitutionis, ſiue temperaturæ, quale cerebrum cumprimis exiſtit, atque ſpinæ medulla, à Galeno νωτιαῖος μύελος, ab Arabibus verò Nucha appellata, nutriendis accommodet. Horum nanque ſanguini pituitam actu admiſceri oportet, iuxta menſuram, quā materiæ neceſſitas exigit. Vtilitas porrò eius eſt, vt articulos ac membra, quæ in continua ſunt, atque iugi motione, humectet: vt ſcilicet melius inuerti poſſint: quia vbi non ſint partes humectatæ, ſed ſiccæ, difficiles ſunt ad motum: & ne per calorem, qui ex motu & colliſione proficiſcitur, penitus exiccentur. Non naturalis pituita, eſt ea, quæ à modò deſcripta degenerat, intra tamen ſuæ latitudinis terminos, quos ſi forſan pertranſeant, non iam amplius phlegma pituitáve, ſed alius humor dici debet. Contingit autem bifariā pituitam ipſam à propria ſua natura degenerare. Vno quidem modo in ſe, quādo ſcilicet in propria ſuiipſius ſubſtantia, citra alterius admi-
ſtionem

ſtionem permutatur. Quod ſanè multifariam contingit. Alia enim iuxta ſenſus iudicium in ſubſtantia, hoc eſt, craſſitie ac tenuitate partium ſuarum diuerſa apparet: eáque à ſimilitudine muccilaginis, quæ è ſeminibus quibuſdam extrahitur, muccilaginoſa dicitur. Alia in ſubſtantia ſecundum ſenſus iudicium æqualis apparet, cùm reuera tamen in partibus ſuis ſit diuerſa, eáque pituita eſt cruda: quæ in ventriculo potiſſimùm atque inteſtinis colligitur. Ac illam quidem, quæ in ventriculo reſidet, Hippocrates in libro de ſalubri diæta, ſingulis mẽſibus bis vomitu expellere præcipit. Ad alterius verò excretionem, quæ in inteſtinis congeritur, à natura conſtitutum eſt, vt flaua bilis ſè veſicula fellis, quæ χοληδόχος Græcis dicitur, ad ieiunum, reliquáque ad inferiora inteſtina deferatur, eáque à pituitoſis excrementis repurget, & abſtergat, ipſorúmque expulſionem iuuet. Hæc eadem interim in venis quoque, ſenum præſertim, ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem, coaceruatur, ibidémque diutius hærendo augetur ac craſſeſcit: Cuius moleſtiam cùm vlterius natura non ferat, ipſámque per ordinarios meatùs expellere nequeat, facit è poſſibilibus quod melius eſt, repellítque à corde ac reliquis internis membris nobi-

lioribus ad exteriora,eáq; ignobilia,&prę-cipuè ad tibias: quò naturaliter alioquin ob grauitatem ſuam tendit. Eáque cauſa tibiæ ſenum inflantur nonnunquam, adeóque in tumorem attolluntur, vt preſſæ digitis foſſulam repreſentét: & maximè quidem appropinquante nocte. Idem euenire nonnunquam pinguibus etiam atque obeſis ſolet, quíque humidioribus oblectantur alimentis. Alia pituita tenuis valde eſt & aquoſa, aquæ nimirum paulului admodum denſatæ ſimilitudinem quandam præ ſe ferens. Qualis quidem in ſaliuis haud rarò ac ſputis illorum viſitur, qui cibos minus bellè conficiunt, quíque largius bibunt: Conſueuit etiam in coryzæ principio à cerebro in nares deſtillare. Hac eadem per decoctionem indurata, pituita euadit craſſa aut muccilaginoſa. Pituita alia craſſa admodum eſt & alba: cuius quidem quod tenue erat ob diuturniorem in iuncturis moram, euanuit: craſſum verò inſpiſſatum ac conglutinatum manſit, ceu lapis quiſpiam. Hinc nodoſa generatur podagra, morbus, vt Ouidius teſtatur, ferè incurabilis. Sic enim lib. 1. de Ponto, eleg. 4. de illa cecinit:

Tollere nodoſam neſcit medicina podagram.

Alia verò pituita denſa & craſſa eſt, colore & lentore, ponderéque fuſo ac lique-

facto

facto vitro ſimilis: quę ob id paſſim etiã apud rei medicę ſcriptores vitrea appellatur. De qua copioſè admodum Galenus lib.2.cap.7,de ſanitate tuenda,& lib.1.cap. 8.de ſympto.cauſis, &.lib.2.cap.6.de differen.febr.& lib.2,cap.5.de loc.affe. & lib.12. cap.8,methodi meden. Altero modo pituita efficitur non naturalis, per admiſtionem. Quando ſcilicet alius quiſpiam humor illi extrinſecus accedit: verbi gratia, vel ſanguis, vel bilis flaua, aut atra. Si ſanguis pituitæ permiſceatur, hæc dulcis efficitur: fiũntque ex ea, ſicuti in libro de multitudine, cap. 17. Galenus teſtatur, ſomnolenti. Si crudi humores, inſipida & aquoſa: quæ propter infirmam concoctionem in corporibus redundans cibi faſtidium parit, perindéque ac dulcis pituita apertè ſomniculoſos facit. Si flaua bilis, ſalſa: hæc mordacior certè, ſicciórque, ac leuior cæteris pituitę generibus inuenitur: nã flaua quoq; bilis mordax, ſicca, & leuis eſt.Quę quidẽ ex ſapore ſputi facilè iudicari poteſt, & in corporibus intemperantiũ, qui fortia vina bibunt, & ſalſis veſcuntur cibis,naſcitur copioſius: ac inde pernicioſi oriuntur catarrhi: Longiori tempore in ventriculo reſidens,intolerabilem nõnunquam excitat ſitim: Diutius verò huc illuc per inteſtina diſcurrens ipſa ferè

exulcerat dyſenteriámque generat, & teneſmum. Si melancholia pituitæ permiſceatur, ea acida efficitur, ſæpiúſque in imbecillo ventriculo, quàm in aliis corporis partibus reperitur: melãcholia enim naturaliter defertur ad os ventriculi, vt coctionem eius adiuuet, famémq; ac naturalem appetentiam inuitet. Ea igitur ſubſidendo nonnunquam pituitæ miſcetur, ipſámque reddit acidam: Quæ ex acido certè ructu iudicari facilè poteſt: fiúntque, ex ea in corporibus redundante famelici. Quinetiam pituita per ſe nonnunquam in ventriculo ex chylo acida efficitur, citra alterius humoris admiſtionem: nempe à debili calore per modum ebullitionis. Ea pituitoſis accidit frequẽtius, nõ ſec9 ac dulcibus fructuum quorundam ſuccis accidere ſolet. Primùm enim illi feruent atque ebulliunt, deinde aceſcunt. Poſtremò verò pituita quędam melancholiæ ponticę admiſtione, pontica etiã efficitur: minus ſæpè tamen, ob eius melãcholiæ raritatẽ inuenitur. Talis autem melancholia oritur quandoque ex vehementi infrigidatione, qua nimirum humiditas eius (cùm nullus accedat calor, neque debilis, quo ebulliens in acõrem vertatur, neque fortis, qui coquendo in ſanguinem mutet) congelaſcit, & ad terream nonnihil eſſentiam inalteratur,

Bilis,

Bibilis,quæ χολὴ Græcis dicitur, vulgo autem Cholera, eſt humor calidus & ſiccus,ex tenuiori & calidiori parte chyli,vel ex ſanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoque duplex eſt, naturalis ſcilicet, & non naturalis. Naturalis,eſt humor calidus & ſiccus poteſtate: ſubſtantia quidem tenuis, colore verò flauus, aut ruber, declinans ad quandam citrinitatem, ſeu flauitiem: ſapore verò exactè amarus, non autem acutus, ſiue acris, vt quidam malè affirmarunt. Hæc quidem in hepate generata, in duas ſtatim diſtribuitur partes. Vna cum ſanguine ad venas defertur: altera ad κύστιν,id eſt,veſiculam fellis tranſmittitur. Quę quidem cum ſanguine defertur,neceſſitatis & iuuamenti cauſa cum eo tranſit. Neceſſitatis quidem, vt ſanguini permiſceatur pro nutritione membri, in cuius temperatura conuenientem flauæ bilis partem eſſe oportet iuxta menſuram,quam materiæ neceſſitas requirit.Galenus libro 5. de vſu part.huma. corp. capite 6.de pulmone.Iuuamenti verò,vt ſanguinem,quo commodiùs per anguſtos venarum meatus ad nutriendum penetret, ſubtiliorem reddat. Quæ verò de ea colata ad cyſtin fellis tranſit, ob neceſſitatem itidem ac vtilitatem eò tranſmittitur. Neceſſitas autem, vel eſt ratione totius cor-

poris, nempe vt ipſum à pituitoſis ac bilioſis excrementis repurget & abſtergat: vel vnius cuiuſdam membri, vt nimirum vaſa fellis nutriat. Vtilitatis verò duo ſunt iuuamenta: vnum, vt inteſtina ab inhærentibus fæcibus & viſcoſo phlegmate abluat & expurget: alterũ, vt inteſtina & animuſculos pungat atque irritet ad excernendũ, quod ipſis noxium ineſt. Propterea, quando porus, qui à veſica fellis ad inteſtina protenditur, obſtructus eſt, malè habent inteſtina in expulſione excrementorum, & colica ſæpe accidit paſſio.

Non naturalis verò bilis dicitur, quæ à prædicto humore verè bilioſo degenerauit, intra terminos tamen ſuæ latitudinis cõtinetur, quos ſi egrediatur, non iã bilis, ſed alius humor reputabitur. Hoc autem (bilem inquam egredi limites ſuæ latitudinis) contingit bifariam: vno modo (vt ſic dicatur) per ſe, & in ſe. Altero modo per admiſtionem. Per admiſtionem quidem bilis efficitur non naturalis, ſeu præter naturam, cùm alius humor illi extrinſecus accedit. Et hoc quidẽ fit multifariã. Alia enim eſt, cui pituita admiſcetur: quæ, quòd frequentius generari ſoleat, nota & famoſa, ſiue maioris famæ vulgo appellatur: hinc ſæpe tertiana nota oritur. Alia verò eſt, cui melancholia admiſcetur, &

tur,& dicitur minoris famæ. Bilis autem, ſiue cholera maioris famæ,duplex eſt,citri na & vitellina. Quando enim bilis natu-ralis cum pituita tenui & aquea miſcetur, appellatur bilis citrina: quando verò cum craſſa pituita miſcetur, vitellina bilis ap-pellari ſolet,quòd ouorum vitellis, tũ co-lore,cum craſſitudine ſit ſimilis. Et hęc qui dem vitellina rurſum duplex eſt, ſicuti vi-tellorum ouorum duplex eſt color. Quidã enim magis aliis albicant, alij rufiores vi-dentur. Bilis autem quæ rufioribus eſt ſi-milis,per aſſationem fit. Minoris quoque famę bilis duplex eſt. Aut enim cholera na turalis miſcetur atrę bili ex bilis natura lis aſſatione facta, & hæc eſt peior,aut mi-ſcetur bilis naturalis cum humore melan-cholico naturali, qui in hepate cum aliis humoribus generatur,& hæc eſt melior:co lor eius ruber eſt,ſed non clarus,neq; flori-dus,imò ſanguini,qui in venis eſt,ſimilior. Bilis verò non naturalis per ſe, & in ſe,i. ſecundum propriam ſuam ſubſtantiam, a lia quidem in hepate ſæpius generatur per aduſtionem eius, quod tenuius ineſt in ſanguine.Craſſum enim in melancholiam vertitur. Alia verò in ventriculo ex prauis alimentis non concoctis,ſed corruptis:vel ex aliis humoribus in venis generatur. Et hæc quidem duplex eſt. Vna porracea,

praſſinam etiam vocant , quæ porri virorem præfert generatur ex vitellina , quando aduritur. Aduſtio enim in cholera vitellina efficit nigredinem , qua cum citrinitate miſta, generatur viriditas . Altera eſt æruginoſa, quę æruginis colorē imitatur, & gignitur ex porracea quādo eouſq; aduritur, donec humiditas eius exiccetur, &ob ſiccitatē albeſcat. Et hę duę extremè quidem malę ſunt , ſed æruginoſa peior. Auicenna loco ſuprà citato , & Ioannes Tagaultius lib.1.cap.8.Inſtit.chirur.

Melancholia , ſi in vniuerſum definiatur, humor eſt frigidus, & ſiccus, ex craſſiore ipſius chyli portione progenitus.Hęc quoque duplex eſt, naturalis ſcilicet,& nō naturalis.

Naturalis,eſt boni ſanguinis fæx,ac veluti limoſa quędam ſuperfluitas, hoc eſt, craſſior quidam ſanguis , cuius color niger eſt, ſapor verò acerbus, vel acidus, vt vomentibus eum non rarò innoteſcit:hęc in hepate quidem , & in maſſa ſanguinaria (in qua humores vniuerſi continentur)generata in duas ſtatim deducitur partes. Vna enim cum ſanguine ad venas defertur,altera ad lienem trahitur.Quę quidem cum ſanguine defertur,neceſſitatis & iuuamenti cauſa cum ipſo tranſit. Neceſſitatis quidem , vt ſanguini permiſceatur

gro

pro nutritione membrorum, in quorum temperatura conuenientem melancholiæ partem eſſe oportet, iuxta menſuram, quã materię neceſſitas exigit: ſicuti ſunt lien, oſſa, & omnia membra terreſtria. Vtilitatis verò, ſiue iuuamenti, vt nimis fluidam illam ſanguinis tenuitatẽ eouſque reſtringat, firmet, ac condenſet, dum inde nutriẽdorum membrorũ pars ſolida fiat. Requirit enim ſanguis in hiſce animalis particulis nutriendis craſſitudinem quandam.

Altera pars nẽpe craſſior, magiſque terrea, quę non ſatis commodè à naturali calore alterari potuit, ob neceſſitatem pari modo ac vtilitatem ad lienem ſeiungitur. Neceſſitas autem, vel eſt ratione totius corporis, nempe vt ipſum à melancholiæ ſuperfluitate expurget, vel vnius cuiuſdam membri, nimirum vt lienem nutriat. Vtilitas verò eius eſt, quòd ad os vẽtriculi profluens, inuentas ibidem humiditates exprimat, non aliter quàm muliérculæ lac mulgendo è vaccarum vberibus ſolent. Et huius quidem vtilitatis duo ſunt iuuamenta: Vnum, quòd contrahat ventriculum ac conſtringat: & cum acerba ſit atque acida, non modò non lædat actiones eius, ſed multò magis etiam promoueat. Nam ventriculum intendit ac contrahit in ſeipſum, cogítque cibos ad vnguem circumplecti, ac retinere quouſq;

fuerint concocti. Alterum, quòd acredine ſua commotionem ac corrugationem in ventriculo faciat, quibus ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autem virtus excitata fames appellatur. Fit enim fames propter ſuccum melancholicum tendentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illam facit famem: ob id igitur ſuccus melancholicus vtilis in natura fuit. Melancholia non naturalis eſt, quæ à modò deſcripta naturali degenerat, intra tamen limites ſuæ latitudinis permanés: quos ſi prætergrediatur, non iã amplius melãcholia, ſed alius humor dicetur. Eius quatuor differentiæ notæ communiter ſtatuuntur, licet plures ſint obſcuræ.

Prima eſt, quando humor ipſe melancholicus, qui naturalis dictus eſt, & quotidie gignitur in corpore, dum animal ſanitate fruitur, in propria ſua eſſentia torretur, aduriturue, & putreſcit, fitque bilis atra exquiſitè. Talis enim, vt libro 14. capit. 9. Therap. method. & libro de atra bile capite 3. & comment. 21. libro 4. aphor. Galenus ait, ex humore atro ſupra modum aduſto conflatur, habétque ſplendidum aliquid, veluti bitumen, & pix. Hæc autem (verè inquam atque exquiſitè atra bilis nominata) acida eſt, & in terram effuſa velut acetum feruet, & ipſam fermenti ritu ele-

eleuat, tum omni animanti iniucunda, adeò, vt ne mures quidem ipſi, aut muſcæ eã guſtauerint, non magis quidem, quàm copioſum ſalem, in quo nullum animans vitam peragit, vt mare, quod Mortuum appellatur, indicat. Porrò tum gignitur huiuſmodi nigra bilis, cùm ille veluti ſanguinis limus (quam melancholiam naturalem diximus) diutius moratur in corpore, & neque per aliquem ſenſibilem effluxum, neque occultum excernitur: verùm tranſmutatur, corrumpitur, & putreſcit. Siquidem hic humor, vbi amplius incaluerit, aut propter putredinem, aut febrem inflammantem, nigram efficit bilem, inquit Galenus libro 14. capite 9. method. medendi. Quæ quidem frigida eſt, quia terreſtris, ſed tamen caloris non expers, quemadmodum & cinis, & acetum, apparétque dum per aluum (vt contingit aliquando dyſentericis) excernitur, ſplendidior, ac nigrior ipſo ſanguine craſſiore, & nigriore, quẽ humorẽ melancholicum appellamus. Splẽdet enim veluti Mortui maris bitumen, quod Iudaicum vocãt.

Secunda ſpecies ſeu differentia bilis atræ non naturalis eſt, quæ ex aduſtione aliorum humorum naſcitur, vt illa quæ fit ex flaua bile vehementer vſta. Quæ etiamnum tantæ eſt malitiæ, vt & terram radat,

& eam, more bilis exquiſitè atræ in altum attollat. Sed & muſcæ ipſam, non ſecus, quàm verè nigram bilem, refugiunt. Si ſanguis quoque, aut pituita in corpore vehementer incaluerint, & exurantur, efficitur etiam melancholicus humor, non naturalis, per aduſtionem dictus, vt voluit Auicenna. Verùm duæ iſtæ poſtremæ ſpecies (quæ ſcilicet per ſanguinis, aut pituitæ aſſationem fiunt) Auicennæ mitiores ſunt. Scribit autem Galenus comment. 29. lib. 3. prædic. Hippoc. illam bilis atræ ſpeciem, quę ex flaua bile vehementer aſſata generatur, deteriorem eſſe quàm ea, quæ ex craſſiore ſanguine generationem habet: qui ſubſidenti in dolio vini fæculæ aut amurcæ, hoc eſt, fæci olei proportione reſpondet. Hæc enim mitior eſt, ſed potiſſimùm quoties traxit nondum in animali morā cum aliquo calore abundanti præter naturam. Verùm priuſquā in exactam atrābilem tranſmutetur, primò in vitellinam, ſecundò in porraceam, tertio in æruginoſam tranſit.

Tertia ſpecies melancholiæ nō naturalis eſt, quæ originem ſortitur à lapidoſa quadam concretione, vt cum ab imperitis Medicis vel Chirurgis eryſipelata, & inflāmationes (quas Græci φλεγμονὰς vocant) aut quiuis alij tumores ex naturalibus hu-

mori-

moribus procreati, admotis extrinſecus præſidiis, nimis vehementer refrigerantur, adſtringuntúrque: vel cum iiſdem tumoribus, ea quæ valentet nimis trahunt, digerun:que medicamenta, applicantur. Tunc enim toto; quod in eis ſubtiliſſimum erat, diſſipato, id quod reliquum eſt (nēpe craſſius) plus iuſto deſiccatum, lapidis duritiē cōſequetur, atque in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholiæ non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipſi melancholiæ naturali permiſcetur. Quod dum fit, dulcoratur, ac miteſcit magis, niſi dum alterutra bilis aduſta, huic commiſcetur. Siquidem tunc vel acreſcit, vel amareſcit, & eroſionis non modicè particeps efficitur. Auicenna loco antea citato, & Ioannes Tagaultius libro 1. capit. 14. inſtit. chirur. Plura Ioannes Baptiſta Montanus in 1. 1. doct. 4. cap. 1. Auicennæ, & Leonhartus Fuchſius lib. 1. Sect. 4. ca. 2. Inſtit. medic.

DE TEMPERATVRA, SIVE complexione ſanguinea.

CAPVT LXXXVIII.

NAtura pingues iſti ſunt atque iocantes,

Rumoréſque nouos cupiunt audire frequenter.
Hos Venus & Bacchus delectant, fercula, riſus.
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquẽtes
Omnibus hi ſtudiis habiles ſunt, & magis apti.
Qualibet ex cauſa non hos facilè excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeíque coloris,
Cantans, carnoſus, ſatis audax, atque benignus.

Signa, quibus ſanguinea temperatura facilè dignoſci queat, hîc recenſentur.

Ac *primum* quidem, quòd ſanguinei ſint pingues: quod de pinguetudine propriè dicta minimè hoc in loco accipiendùm eſt: Ea enim, ſicuti Galenus libro 2. capite 9. de temper. & poſt eum Auicenna 2. 1. doct. 3. capite 3. atteſtantur, ex habitus frigiditate gignitur: ſed de pinguitudine ad mediocrem corpulentiam, ſiue carnis abundantiam extenſa, quam εὐσαρκίαν Græci vocant. Siquidem rûbræ carnis cum decenti firmitate abundantia càlidæ ac humidæ, hoc eſt, ſanguineæ temperaturæ nota eſt. Quibùs enim plus eſt carnis rubræ, ij virtutem aſſimilatiuam hàbent poten-

rentem, & ſanguine abundant: quippe quæ (Galeno loco iam citato teſte) vigeant inualeſcantq́ue calido atque humido. Corpulentia, inquit ſiue abundantia carnis ex ſanguinis copia naſcitur. Cùm enim calori intra debitos fines manenti boni ſanguinis accedit copia, neceſſe eſt, vt corpulentia ſequatur. Idem innuere etiã his verbis Auicenna voluit: Corpus carnoſum abſq; multo adipe & pinguedine, eſt calidum & humidum, id eſt, ſanguineum.

Secundum, quòd Sanguinei ſint vel iocãtes, vt qui multa iucunditate, magnóque iocandi lepôre amicis ac familiaribus ſuis riſum ſubinde moueant: vel læti, hoc eſt, alacri & erecto animo: ídque maximè ob ſpirituum, qui ex ſanguinei humoris benignitate procreantur, ſubtilitatem & perfectionem.

Tertium, quòd facetiarũ, iocoſarúmque fabularum, & nouarum rerum auditione, eandem ob cauſam, mirificè capiantur.

Quartum, quòd proni admodum ſint in Venerem: Nimia enim Venus, ac intempeſtiuum eius deſiderium fit ob multitudinem genituræ, quæ ex ſanguinis copia potiſſimum naſcitur.

Quintum & ſextum, quòd conuiuia appetant, vino ſuauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis atque exquiſitiſſimis.

ſcilicet ſimilibus,& quibus ſeruari poſſint: ſeruantur enim ſimilia ſimilibus,

Septimum, quòd ridibundi ſint, hoc eſt, facilè rideant: quod Hippocratis etiam teſtimonio confirmatur, qui in libro de Structura hominis, ita ſcriptum reliquit: Qui puri ſanguinis non inexpertes ſunt, hi vſquequàque rident, & aſpectu ac corpore floridi nec non perſpicui coloris exiſtunt.

Octauum, quòd hilares ſint ac læto vultu: idque ob viuidum maximè ac floridũ colorem & venuſtatem corporis: hęc enim omnia ſanguinem qui temperatus eſt, cõſequuntur.

Nonum, quòd blanda plerunque & auditu iucunda verba ab ipſorum ore profluant, quod & ipſum vtique ob ſanguinis benignitatem euenire putandum eſt. οἷαι γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων κράσεις, τοιοῦτος καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quòd ingenioſi, hoc eſt, artibus quibuslibet addiſcendis idonei ſint: nimirum ob vigorem & inſitam ingenij ex ſanguine vim, ſiue docilitatem. Hinc etiam Hippocrates in libro de flatibus, ita ſcripſiſſe videtur. Opinor inter omnia, quæ in corpore ſunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quàm ſanguinem.

Vndecimum, quòd non facilè excandeſcant, præcipitesq; in iram ferantur, reprimit

mit enim ſanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξυθυμίαν efficit. Vnde eleganter ſanè flauæ bilis frenum ab Auicenna 4. 1. cap. 20. dicitur.

Poſtremis duobus verſibus non ſolùm ex iam dictis repetuntur quædam, ſed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum *primum* quidem eſt, quod ſanguinei ſint largi, hoc eſt, liberales, benefici, & ab omni auaritia alieni.

Secundum, quòd amoribus ſint dediti.

Tertium, quòd hilares ſint, & iucundo ac læto vultu.

Quartum, quòd ridibundi. Quæ omnia ſanguinis benignitate eueniunt.

Quintum, quòd rubei ſint coloris: Humor enim cuti colorem adfert, quemadmodum libro 1. aphor. comment. 2. Galenus adſerit. Et Auicenna 2. 1. doct. 3. capite 3. Color, inquit, rubeus ſanguinis multitudinem ſignificat. Quod intelligendum maximè de colore, qui ex rubeo & albo cum iucundo quodam nitore commiſtus ſit: & non qualis in facie eorum viſitur, qui fortia potant vina, & in cibo ſalſis atque acribus vtuntur ſpeciebus: nempe rubeus fuſcedine quadam permiſtus: hic enim lepram portendit.

Sextum, quòd cantionibus & muſicis delectentur harmonijs: quippe quæ & i-

ipſæ, autore Theophilo Citharœdo apud Athenæum libro 14. δειπνο. perinde atque ſanguis temperatior, εὐηθίαν, id eſt, bonos ac candidos mores pariant. Μέγας γὰρ θησαυρός ἐστι καὶ βέβαιος ἡ μουσικὴ ἅπασι τοῖς μαθοῦσι παιδευθεῖσί τε. καὶ γὰρ ἤθη παιδεύει, καὶ τοὺς θυμοειδεῖς καὶ τὰς γνώμας διαφόρους καταπραΰνει.

Septimum, quòd ſint corpulenti.

Octauum, quod ſint audaces: idq; ob ſanguinis caliditatem.

Nonum, quod ſint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris ſanguinei, qui eſt dulcis, mitis, & benignus.

DE TEMPERATVRA CHOlerica, ſiue bilioſa.

CAPVT LXXXIX.

ESt humor choleræ, qui competit impetuoſis,
Hoc genus eſt hominum cupiens præcellere cunctis.
Hi leuiter diſcunt, multum comedunt, citò creſcunt.
Inde & magnanimi ſunt, largi, ſumma petentes.
Hirſutus, fallax, iraſcens, prodigus, audax.
Aſtutus, gracilis, ſiccus, croceique coloris.

Bilioſæ

Bilioſæ temperaturæ notæ hoc in loco traduntur.

Ac *prima* quidem, quòd bilioſi ſiue cholerici, quos χολώδεις Græci vocant, prompti admodum ſint ad operationes: ſed impetu animi potius quàm cogitatione faciant omnia. Igneum enim habent calorem, qui impetum & agilitatẽ ad motiones pręſtat. Hinc 2.1.doc.3.cap.3.ita ferè ab Auicẽna ſcribitur: Cùm operationes plenè ac perfectè naturali curſu procedunt, temperaturæ æqualitatem indicant: cùm verò ad ſuperfluos mutantur motus, caliditatis exuperantia ſignificatur.

Secunda, quòd ambitioſi ſint, & honorum cupidi, primáſque in Conciliis ac cõſeſſibus expetant cathedras, adeóque præferri omnibus velint: perìnde atque ignis ipſe, qui ſine pondere ſemper euolat, excelſáque locum ſibi quærit in arce. Exuperans enim illè calor animos ad inſolentiam plerunque & arrogantiam excitat atque inflammat.

Tertia, quòd celeris ſint mentis, ingenijque & facilè diſcant: ob calidam nimirum & ſubtilem cerebri ſubſtantiam, quæ formas citò ac facilè ſuſcipit. Hinc non temere mentis acumen & prudentiam à bilioſo humore proficiſci, commentar. 40. de natura humana Galenus tradidit.

Lege plura de hoc apud eundem cap. 12. artis medicinalis, & Auicennam loco aliquoties iam citato.

Quarta, quòd edaces ſint, & multiuori: primùm enim fortem habent calorem cõcoquentem, tum ipſis etiam plus per omnẽ cutem digeritur, & in ambientem aërem euacuatur, quàm aliis corporibus.

Quinta, quòd citò adoleſcant, & corporis incrementum conſequantur: validiſſimum enim habent calorem innatum: hic verò omnes actiones naturales adauget, ergo vel eam, qua corpus ad ſummum incrementum (ἀκμὴν Græci vocant) perducitur. Galenus comment. 14. aphor. libro 1. & libro 5 capite. 8. de ſimp. med. fac.

Sexta, quòd magnanimi ſint, illatáſque iniurias iniquo animo ferentes à ſe propulſare ſtatim conentur, ídque maximè ob caliditatis exuperantiam. Parum enim ab vnaquaque re pati poſſe, caliditatem ſignificat, inquit Auicenna.

Septima, quòd largi, benefici, ac liberales ſint: præſertim in eos, vnde honores ſe cõſecuturos ſperant.

Octaua, quòd ſumma petant, id eſt, ad ſummos ſemper dignitatum ac honorum gradus affectent viam.

Nona, quòd ſint hirſuti: calida enim & ſicca

ſicca intemperies,ſicut Galenus lib. 2. cap. 10.de tempera.teſtatur, hirſuta eſt: verùm ea in ſummo. Quìppe per omnem cutem difflatur ſemper aliquid à calido, quòd ſecum etiam interim humoris nonnihil ad cutem adfert, vnde pili generentur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copioſè admodnm ibidem docet.

Decima,quòd verſuti,fallaces, & deceptores ſint.

Vndecima, quòd præcipites ſint in iram, acerbè nonnunquam vehementérque excandeſcant, & iraſcantur:ob animoſæ nimirum facultatis vehementiam, magnum caliditatis exceſſum, facilem bilis commotionem, & caloris in corde feruorem. Lege Galenum cap. 29. & 33. artis medicinalis, lib.2.ca.16.de ſanita,tuen.& in lib.de cauſis morborum.cap.2.

Duodecima, quòd ſint prodigi,iu eos potiſſimùm, à quibus ſe ad ſummos dignitatum gradus promouendos ſperant.

Decimatertia, quòd audaces,fortes,ac animoſi ſint; Plurimum enim in corde caloris habent,Galeno libro 2.cap.12.de temperament.teſte,

Decima quarta, quòd ſint aſtuti, & hoc ſanè ob flauæ bilis tum caliditatem, tum mobilitatem.

Decimaquinta,quòd graciles,id eſt,maci-

lenti ac raræ ſint corpulentiæ: ob exuperantem nimirum & immodicè difflantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles ſunt bilioſi. Galen. comment. 6. lib. 4, apho.

Decimaſexta, quòd ſicci ſint, id eſt, macri: eadem ratione.

Decimaſeptima, quòd crocei ſint coloris, id eſt, pallidi aut flaui. Certiſſima enim ſucci animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus ſicubi albius ſolito eſt effectum, pituitòſum abũdare ſuccum indicat: ſicubi pallidius aut flauius, bilioſum: ita ſicubi ad rubicundius quàm pro natura eſt mutatum, ſanguinis abundantiam ſubeſſe ſignificat: ſicubi ad nigrius, nigram ſupereſſe bilem oſtendit. Ita Galenus libro 4. capite 7. de ſanita. tuen. Lege eundem comment. 2. libro 1. aphor.

DE TEMPERATVRA PHLEgmatica, ſiue pituitoſa.

CAPVT XC.

Phlegma dabit vires modicas, latóſque breuéſque.
Phlegma facit pingueis, ſanguis reddit mediocres,
Otia non ſtudio tradunt, ſed corpora ſomno.
Senſus hebes, tardus motus, pigritia, ſõnus,

Hic

Hic ſomnolentus, piger, & ſputamine plenus.
Eſt huic ſenſus hebes, pinguis, facie color albus.

Hic recenſentur notæ temperaturę phlegmaticæ.

Prima, quòd phlegmatici viribus ſint infirmis ac inualidis: cùm enim phlegma frigidiſſimum ac humidiſſimum ſit omnium, quæ in animali habentur, mobilitatem caloris innati, & quæ inde oriuntur facultates omnesq́, magna ex parte obtundit ac debilitat, & occaſione quidē frigiditatis torpidum pigrúmque corpus ad naturæ actiones omnes reddit: Humiditatis vero ratione neruos omnes relaxat, lāguidósque facit: quo fit, vt phlegmatici, in quibus hic humor præualet, in omnibus motibus voluntariis pigritiam ſentiant.

Secunda, quod ſint lati, ſed breuioris ſtaturæ, ob debilitatem enim caloris innati corpus in longum extendi nō poteſt, porrigitur ergo, & in latitudinem protēditur.

Tertia, quod pingues ſint & obeſi, nimirum ob frigiditatem & humiditatem. Adeps enim vel pinguedo ſuperflua frigiditatis & humiditatis exceſſum ſignificat, & temperaturam corporis phlegmaticam. Quicquid enim in ſanguine pingue, leue, & tenue eſt, id in calidioribus corporibus alimentum quoddam calido fit:

in frigidioribus ſeruatur. Cúmque id venæ extra ſe tranſmiſerint, vbi in frigidas particulas incidit, quod genus membranæ ſunt, in iis concreſcit, & in adipem, ſiue pinguedinem conuertitur. Galenus libro 2.capite 9.de tempera. Sequitur deinde, ſanguineos eſſe ſtaturæ mediocris. Quicunque enim corporum habitus & temperati natura ſunt, & mediocri exercitatione vtuntur, hos neceſſe eſt διαάρκους eſſe, id verò eſt, mediocri omnino corporis habitu.

Quarta, quòd ad ocia, quàm ſtudia propenſiores ſint: inſtrumentis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus lib.3.de ſympto.cauſis, cap.3.

Quinta, quòd ſint ſomnolenti, ídque ob multam cerebri humiditatem & frigiditatem. Frigiditas tamen minorem vim ad procreandum ſomnum, quàm humiditas obtinet. Galen. cap.22. artis. medicinalis.

Sexta, quòd tardi ac hebetis ſint ingenij: quemadmodum enim mentis celeritas, ἀγχίνοια Græcis dicta, & diſcendi facilitas, quam εὐμάθειαι iidem vocant, à caliditate & ſiccitate, ita eorundem hebetudo ac tarditas à contrariis, nempè à frigiditate & humiditate exordiũ ſuſcipiunt. Galenus cap.12.16.18.& 22, artis medic.

Septima, quòd tardi ſint motus: & hoc

frigi-

frigiditatis ac humiditatis ratione:frigidi enim proprium eſt non mouere : humidi verò, relaxare.

Octaua, quòd ſint pigri.

Nona, quòd ſint ſomniculoſiores : quorum omnium cauſæ ex iam dictis ſatis cōſtant.

Poſtremis duobus verſibus repetuntur notæ prædictæ cum quibuſdam aliis.

Prima, quòd ſint ſomnolenti.

Secunda, pigri ac tardi ſint ad quamlibet operationem.

Tertia, quòd multi ſputi:frigiditas enim improbè concoquit ac digerit : proinde multa in corpore excremēta relinquit.

Quarta, quòd ſenſibus minimè vigeant. Galenus cap.22.artis medic.

Quinta, quòd ſint pingues.

Sexta, quòd album habeant faciei colorem, de quo ſatis in præcedenti capite, nempe 89.

DE TEMPERATVRA Melancholica.

CAPVT CIX.

Reſtat adhuc triſtis choleræ ſubſtantia nigræ.

Quæ reddit prauos, pertriſtes, pauca loquentes.

Hi vigilant ſtudiis, nec mens eſt dedita ſomno.
Seruant propoſitum, ſibi nil reputant fore tutum.
Inuidus, & triſtis, cupidus, dextræq; tenacis;
Non expers fraudis, timidus, luteíque coloris.

Signa melancholicę temperaturę hoc in loco referuntur. Ac *primum* quidem, quòd melancholici ſint praui, hoc eſt, malis, feris, ac perditis moribus, vt qui eò mœſtitiæ facilè inducantur, vt mortem deſiderent, iugularíque ſe optent, & odio proſequantur omnes quotquot viderint. Galenus lib. 3. de loc. affect. cap. 7.

Secundum, quòd triſtes admodum ſint, inſidiáſque ſibi tendi in omni vita ſuſpicentur. Ob turbidos nimirum & tenebricoſos, qui ex melancholico humore procreantur ſpiritus. Quemadmodum enim puri ac tenues ſpiritus lætitiam, ita econtrario turbulenti ac craſſi triſtitiam contrahunt.

Tertium. quòd taciturni ſint, & paucorum verborum: vt enim caliditas garrulitatem, ſic frigiditas taciturnitatem & ſilentium generat.

Quartum, quòd ad bonarum artium ſtudia apti, habiles, atque accommodati ſint, propter

propter ſolitudines nimirum, & ſecreta quæ ferè petunt,loca. Nam, vt libro 2. epiſto. vltima Horatius ait:

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit vrbes.

Eandem ſententiam ſic extulit Ouidius lib. 1. eleg. 1. Triſtium.

Carmina ſeceſſum ſcribentis, & otia quærunt.

Hinc eſt, quod Hippocrates de Democrito Abderita ad Philopœmenem ita ſcriptum reliquerit: Non inſaniam, ſed quandam excellentem mentis ſanitatem vir ille declarat, dum neque liberorum, neque vxoris, neque cognatorum, neque rei familiaris, neque omnino alicuius curam gerit, ſed & diu & noctu apud ſeipſum conſiſtit, & priuatim vitam degit, plerũque in antris & ſolitudinib⁹, aut ſub arborũ vmbris, aut in mollibus herbis, aut apud frequentia aquarum fluenta. Cõtingũt igitur talia plerunque atra bile percitis. Taciturni enim aliquando ſunt, & ſolitarij, ac deſerti amantes, & rerum familiarium conſpectum auerſantur, alienum putantes. Nec verò diſſimile vero eſt, etiam his, qui circa diſciplinas verſantur, ab vna erga ſapientiam adfectione, alias curas excluſas eſſe. Lege Ariſtotelé problemate 1. ſect. 30. Ciceronem libro 1. Tuſcula. quæſt.

& Quintilianum lib.10.cap.3.

Quintum, quòd breuibus admodum miniméque profundis pertententur ſomnis. Nam ad ſomnum creandum calidum adeſſe humorem opus eſt: hic enim concoqui expeditè poteſt, indéq; ad caput vapores ſurriguntur, à quibus ſubinde ſomnus inducitur. Quòd ſi deeſt, exiguúſque humor, aut concoctu difficilis ineſt, ſomnus non oritur. Qua de cauſa poſt cibum ſomnolentiſſimi fieri ob calorem ſolemus. Melancholicos verò & vehementer æſtuãtes inſomnia tenet. Alteros, quia refrigeratus humor penitus eſt. Alteros, quia nullus eſt, aut certè minimus. Horribilia etiam viſa melancholicis per quietem obiiciuntur, quibus maturius è ſomno excitantur. Galenus libro 1.cap.8.de ſymptocau. Et Cælius Rhodiginus libro 16.ca.36.& 37.lect.antiq.

Sextum, quòd conſtantes ac ſtabiles admodum ſint in rebus gerendis, ægerriméque dimoueantur ab eo quod menti ſemel hæſerit, adeóque difficulter etiam, ſi quando offendantur, in veterem gratiam reſtitui poſſint: Et hoc certè ſiccitatis occaſione: quæ non ſinit propoſitum facilè immutari.

Lib.6.aphor. Aph.23. *Septimum*, quòd nil ſibi tutũ fore putẽt, eóq; ſemper timeãt. Hinc eſt quòd Galenus lib.2.

lib.2.cap.7.de ſympto.cauſis, ita ſcriptum reliquerit: Illud quod ab Hippocrate perhibetur, omnibus melancholiæ ſpeciebus commune eſſe videtur. Si timor & mœſtitia multo tempore durant, melancholicũ eiuſmodi ſymptoma eſt. Sunt enim omnes ſine cauſa mœſti. Nec ſi roges quamobrem mœreant, reddere cauſam poſſint. Timent autem eorum nonnulli, tum mortem, tum alia quæ minimè ſunt timenda. Nec deſunt & qui mori vehementer expetant. Cæterùm quod ex atra bile, cùm principium rationalis animæ occupauit, timor, mœrórque, ac mortis expectatio accidant, nihil mirum: Siquidem etiam eorum quæ extra corpus ſunt, nihil videmꝰ quod nos perinde terreat ac tenebrę. Ergo cùm tenebræ rationalis animę parti ſunt circunfuſæ, neceſſe eſt hominem timere: vt qui ſemper vnà cum corpore ſuo timoris cauſam circumferat. Quod enim nobis extrinſecus fit, altiſſimis tenebris circundatum nobis aërem ad tempus aliquod occupantibus, id melancholiæ vitio laborantibus, ab interno, & ipſo corpore contingit, ſcilicet vel ipſa nigrà bile cerebrum occupante: vel aliqua melancholici halitus exhalatione, veluti in morbo quem flatuoſum & hypochondriacon vocant. Idem lib. tertio, cap.7. de locis affectis, iam citatam

ſententiam iis ferè repetit verbis. Differũt autem inter ſe melancholici. Nam omnes timent, mœrent, vitam damnant, odio habent homines, ſed non omnes mori cupiunt. Etenim hoc ipſum nonnullis melancholiæ caput eſt, quòd mortem pertimeſcunt. Quoſdam etiam alieno admodum, atque extraneo videbis animo: vtpote qui ſimul & mortem metuant, & tamẽ mortem ſibi conſciſcant. Proinde rectè videtur Hippocrates omnia ipſorum accidentia in duo hæc coëgiſſe, metum & mœſtitiam. Mœſtitia nimirum eos inducit, vt odio proſequantur omnes, quotquot viderint, nunquam non triſtitiam præ ſe ferentes: ac terrentur, vt in tenebris pueri, atque ex adultis indocti. Sanè quemadmodum externæ tenebræ omnibus ferè hominibus pauorem inducunt, niſi vel audaces admodum vel edocti fuerint: ſic atræ bilis color, mentis ſedem tenebris ſimilem reddens, timorem efficit. Etenim ſummis tum medicis, tum philoſophis in confeſſo eſt, & humores, & omnino corporis temperantiã animæ actiones variare poſſe. Poſtremis duobus verſibus repetuntur quædam ex iam dictis, & adduntur nonnulla alia.

Primum, quòd ſint inuidi: Eſt enim inuidia triſtitiæ ſpecies.

Secundum.

Secundum, quòd triſtes.
Tertium, quòd auari.
Quartum, quòd tenaces.
Quintum, quòd fraudulenti.
Sextum, quòd valde timidi.
Septimum, quòd lutei, id eſt, terrei, ſiue fuſci coloris ſint. Color enim purè fuſcus, qui viriditati propinquus eſt, melancholię dominium oſtendit, teſte Rhaze lib. 2. cap. 1. ad Almanſorem.

DE COLORIBVS

CAPVT XCII.

HI ſunt humores, qui præſtant cuique colores.
Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus.
Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus.

Indicia redundantis ſanguinis.

Si peccet ſanguis, facies rubet, extat ocellus,
Inflantur genæ, corpus nimiúmque grauatur,
Eſt pulſúsque frequens, plenus, mollis, dolor ingens,

In primis frontis, ſit conſtipatio ventris,
Siccáque lingua, ſitis, ſunt ſomnia plena rubore,
Dulcor adeſt ſputi, ſunt acria dulcia quæque.

Hic cuiuſque temperaturæ ex coloribus indicia præſcribuntur. Phlegmatici enim coloris ſunt albi: bilioſi, pallidi ſiue flaui: ſanguinei rubri: molancholici verò fuſci: qui propriè, Galeno libro 14. cap. 9. Therapeu. meth. teſte, color eſt inter rubrũ & nigrum medius. Sed de his omnibus in præcedentibus ſatis iam dictum eſt.

Secundo loco tredecim traduntur notæ redundantis ſanguinis.

Prima, rubor faciei: ob aſcenſum enim ſanguinis, omnia quæ circa caput ſunt, rubicundiora apparent.

Secunda, oculorum prominentia: calor namque exuberantis ſanguinis ipſos dilatat ac flatu diſtendit.

Tertia, genarum inflatio: cuius eadem eſt ratio.

Quarta, vniuerſi corporis cum diſtétione grauitas: Natura enim, cùm contentum humorum moderari nequeat, corpúsque multitudine grauatum ſuſtinere minus valeat, ſupplantatur ac deiicitur.

Quinta, pulſus creber, propter caliditatẽ, quæ ſanguinis multitudinem ſequitur.

Sexta

Sexta, pulſus plenus: ob calidorum & humidorum vaporum copiam.

Septima, pulſus mollis: nimia enim ſanguinis exuberantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, dolor capitis, & maximè quidẽ circa frontem: ob ſanguinis in plexu reticulari, vt quibuſdam placet, augmentũ.

Nona ventris conſtipatio: nimia enim caliditate fæces exiccantur & indurantur.

Decima, ſiccitas linguæ ob eandem cauſam.

Vndecima, vehementia ſitis: orificiũ enim ſtomachi præ nimia caliditate exiccatur.

Duodecima, ſomnia plena rubore: Nam quæ in ſomnis viſuntur, agíque putantur, magna ex parte corporis affectionem, humorúmque naturam, plenitudinem, defectum, ac qualitatem teſtantur, Nam qui ægrè ſe moueri putant, aut grauia onera portare, aut in ea re impediri, quam ſe efficere ſomniant, animalem facultatem ex plenitudine, aut craſſitie, aut viſcoſitate humorum, deprauatè habere coniiciendum eſt. Contrà qui ſe vel volare, vel currere ocyſſimè credunt, humores paucos eóſque leues miniméque excrementoſos habere veriſimile eſt. Et qui nocturnas Veneris imagines patiuntur, genitali ſemine abundare. Ad eundem modum qui in locis fœtentibus, ſordidis, ac immundis ſe volú-

tari putant, illos in corpore materiam pu- trem, corruptámque, ac grauiter olentem habere ſuſpicio eſt, quemadmodum cõtrà qui in locis odoris ſe eſſe autumant, materiam probam, ſuauitérque olentem: & cui accenſus ignis apparet, hunc à flaua bile infeſtari. Cui verò fumus, aut caligo aut profundæ tenebræ, ab atra bile: Imbres autem frigidum humorem abundare teſtantur, nix verò & glacies, & grando, frigidam pituitam. Gallorum gallinaceorũ criſtas habere, aut rufa quædam, ſanguinem exuperare. Luctatorem qui ſibi viſus fuit in ſanguinis ſolio ſtare, & vix ſupereminere, multo ſanguine abundare Galenus coniectauit, & euacuatione opus habere. Hæc ferè Galenus comment. 3. in lib. 1. epidemio. aphor. 1. & in libello de dinotione ex inſomniis. Lege & Rhazen. lib. 2. cap. 24. ad Almanſorem, & Auicennam 2. 1. doct. 3. cap. 7.

Decimatertia, dulcedo ſputi: propter ſanguinis dulcedinem. Rhazes lib. 2. cap. 20. ad Almanſorem.

INDICIA EXVBERANTIS
Cholerę, ſiue flauæ bilis.

Accuſat cholerã dextræ dolor, aſpera lingua,
Tinnitus, vomitúſq; frequẽs, vigilãtia multa.

Multa ſitis, pinguíſque egeſtio, tormina ventris.
Nauſea fit, morſus cordis, langueſcit orexis.
Pulſus adeſt gracilis, durus, velóxq;, caleſcẽs.
Aret, amareſcitq́;, incendia, ſomnia fingit.

Lege de his omnibus Rhazen libro 2. cap.1. ad Almanſorem, & Auicennam 2.1. doct.3.cap.7.

INDICIA REDVNDANTIS phlegmatis.

Phlegma ſupergrediens proprias in corpore leges,
Os facit inſipidum, faſtidia crebra, ſaliuas.
Coſtarum, ſtomachi, ſimul occipitiſque dolores.
Pulſus adeſt rarus, tardus, mollis, quoque inanis.
Præcedit fallax phantaſmata ſomnus aquoſa.

Rhazes lib.2.cap.23. ad Almanſorem, & Auicenna 2.1.doct.3.cap.7.

INDICIA ABVNDANTIS Melancholiæ.

Humorum pleno dum fæx in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulſus, tenuíſque vrina.

Sollicitudo, timor, triſtitia, ſomnia tetra.
Coaceſcũt ructus, ſapore & ſputaminis ambo.
Leuáque præcipuè tinnit vel ſibilat auris.

Rhazes lib 2. cap. 22. ad Almanſo. & Auicenna 2. 1. doct. 3. cap. 7.

DE PHLEBOTOMIA, AC PRIMÒ quidem de ætate phlebotomiæ.

CAPVT XCIII.

DEnus ſeptenus vix phlebbotomon petit annus.
Spiritus vberiórque exit per phlebbotomiam.
Spiritus ex potu vini mox multiplicatur,
Humorúmq; cibo damnum lentè reparatur.
Lumina clarificat, ſyncerat phlebbotomia
Mentes & cerebrum, calidas facit eſſe medullas.
Viſcera purgabit, ſtomachum, ventrémque coercet,
Puros dat ſenſus, dat ſomnum, tædia tollit.
Auditus vocem, vires producit & auget.

De venæ ſectione, quam φλεβοτομίαν Græci

Græci vocant, iam agitur: Ac primò quidem huic rei accommodata oſtenditur ætas, annus nimirum decimus ſeptimus, vel vt aliis placet, decimus quartus: Pueris nāque vſque ad quartumdecimum ætatis annum ſanguis mittendus non eſt. Carnem enim habent teneram & facilè perſpirabilem. Quod Galenus lib. 9. capit. 17. method. meden. iis teſtatur verbis: Puerorum, inquit, ſubſtantia omnium facillimè digeritur, ac diſſipatur, propterea quòd eſt omnium humidiſſima: & nulla frigidior hoc eſt, omnium minimè frigida. Quo minus vacuantis præſidij eget, cùm habeat ex ſe ipſa vnde naturaliter vacuetur. Idem etiam libro 11. capite 14. eiuſdem operis de ſynocho loquens confirmat. Si in puerum incidat, qui quartumdecimum annum hactenus non attigit, mitti illi ſanguis non debebit, propterea quòd tantillis, cùm præſertim calidi ac humidi ſint, plurimùm corporis ſubſtantiæ quotidie defluat, ac digeratur. Ita quòd ex incidenda vena moliendum nobis fuerat, id vltrò nobis ex curati corporis natura præſtatur. Quāquam Auenzoarus memoriæ dederit, ſe filiolo trimo venam diſſecuiſſe, atque hunc à morte tali remedio liberaſſe. Quòd ſi corpus decimumquartum annum exceſſerit, æſtimandum eſt qualisnam eius natura ſit,

Auerrh. lib. 7. cap. 3. colle-ctan.

num gracilis, & ſpiſſa, & dura, & copioſi ſanguinis, an contrà. Atque ita in priori miſſionem ſanguinis, adhibebis: in ſecunda nequaquam. Senibus quoque poſt ſeptuageſimum annum, ſi multi ſanguinis fuerint, viréſque robuſtas habuerint, ac morbus ita iubeat, venám ſecabis. Quod ſi in hac ætate conſtitutis, vires parum validæ ſint, & ſanguine non admodum abundent, in totum ab huiuſmodi euacuatione arcendi ſunt. In his enim cùm, Galeno libro 4. capite 10. de ſanitate tuend. teſte, ſanguis bonus exiguus ſit, crudi vero humores plurimi, inciſa vena bonum ſanguinem emittit, malum, qui in primis maximè venis circa iecur, & quod meſenterium vocãt, colligitur, in totum attrahit corpus.

Secundo loco vnicum innuitur ex phlebotomia incommodum: nempè quod vbetior per ipſã exhaletur ſpiritus. Quod certè Galenus in libello de ſcarificatione iis oſtendit verbis: Venã incidere ſæpè in anno, minimè commodum puto. Nã vnà cũ multo ſanguine vitalis ſpiritus excernitur. Hoc autem frequentius conſumpto, & tota corporis moles perfrigeratur, & omnia animalia opera peius fiunt. Frequentior igitur venæ ſectio maturam ſenectam, & hanc morbis grauioribus obnoxiam reddit. Cuiuſmodi ſunt cachexia, hydrops,

hydrops, arthritis, tremor, paralyſis, & apo plexia. Impenſius enim refrigerato natiuo calore, humidóq; primogenio imminuto, viſcera langueſcunt, cruditas dominatur, quæ tot malorum cauſa fit atque origo.

Tertio verſu traditur remedium reparã dorum ſpirituũ, potus nimirum vini. Hoc enim ex omnibus celeriter ac ſubitò nutriẽtibus, veluti ſuprà ca.8. & 11. oſtẽdimus, principẽ obtinet locũ. Quin ex cibo quoque, vt quarto docetur verſu, ſpiritus recuperantur, ſed lẽtè, hoc eſt tardius. Vbi ſciẽdum cũprimis, quod exhibendus ſit à venæ ſectione cibus concoctu facilis, optimi ſucci, ac plurimi nutrimenti, velut oua ſorbilia, & eiuſmodi. Eo moderatius tamen, vt lib.7.cap.21. ad Almanſorem Rhazes præcipit, primo ac ſecundo die vtendum eſt, quippe cõcoctoria facultas ſanguinis eductione debilis, multum ſuperare cibũ nequit. Hinc Iſaacus in diætis ita fermè ſcriptum reliquit: Cibus ipſis minuendus, ſed potus augendus, reſpectu nimirum cibi, & non cõſuetudinis: imò verò quã ante phlebotomiam minus bibendum eſt, quòd virtus concoctrix debilior adhuc ſit, quàm vt copiam eius ferat.

Quarto demùm loco vndecim moderatæ atque tempeſtiuæ phlebotomiæ enumerantur commoda.

Primum, quòd viſus aciem roboret, clarioremq́ue reddat: imminutis enim & detractis per phlebotomiam humoribus, quorum effumatione oculorum claritas obſcurabatur, viſus neceſſariò roboratur ac reficitur.

Secundum, quòd cerebrum expurget, integritatem menti reſtituat, & ingenij excitet aciem: ídque conſimilem omnino ob cauſam.

Tertium, quod medullas excalfàciat: ſuperfluas namque humiditates, quarum cõfluxu infrigidabantur, abſumit.

Quartum, quod viſcera, id eſt, interiora expurget: leuata namque quæ corpus noſtrum regit natura, exoneratáq; ſanguine, quo velut ſarcina premebatur, haud ægrè crudos in interioribus detentos humores concoquit & euincit.

Quintum, quòd vomitus & alui profluuia cohibeat: humores enim ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auicenna 4.1. capit. 20. ita ſcriptum eſt: Phlebotomia propterea quòd ad diuerſam trahit naturam ſecundum plurimum retinet. Vbi tamen ſilentio prætereũdum non eſt, quòd in alui profluuio cubiti vena incidẽda veniat: vt quæ citiſſimè conſpicuã nõnunquam adferat vtilitatem, quòd ſi contrà ſeces népe in pede, nihil omnino profuerit.

fuerit. Accidit tamen aliquando, vt aluus venæ ſectione fluida magis fiat, ídque duobus maximè modis. Vno quidé, quòd naturæ onere per phlebotomiã ſublato, virtus roboretur, adeóque alias haud rarò incitet euacuationes. Altero verò, quando alui profluuium oritur ex retentricis facultatis imbecillitate. Ea enim venæ ſectione augetur: quo fit, yt venter magis proritetur.

Sextum, quòd ſenſus efficiat puriores: euaporationem enim ad caput, vnde ſenſus turbantur, imminuit.

Septimum, quòd immodicis conferat vigiliis: ſiquidem humorum exundantiam, vnde acres ſubinde atque diuerſi ſurſum feruntur fumi, ſomnúmque impediunt, euacuat.

Octauum, quòd tędia, id eſt, nimiam corporis grauitatem, ſegnitiémque, ſiue laſſitudinem tollat, leuat namque quæ corpus noſtrum regit naturam, exonerátque humorum multitudine, quibus velut onere quodam grauiſſimo premebatur. Melancholia quoque, quæ præcipua quædam tędiorum ac grauitatum cauſa exiſtit atque origo, vnà cum ſanguine educitur, quippe fęx eius eſt & ſedimentum.

Nonum, quòd audiédi difficultatem corrigat: imminuit enim redundantiam hu-

morum, vnde craſſi ac flatuoſi ſurſum eue-
cti ſpiritus auditorios obturant meatus.

Decimum, quòd voci conferat: ſubtrahit nãque ſuperfluas humiditates, quibus vocalis arteria immodicè irrigata raucas edebat vóces.

Vndecimum, quod vires reficiat augeatque, ſiquidem corpore humorum exonerato multitudine, vires recreantur & augentur.

QVIBVS MENSIBVS CONueniat, quibúſue noceat phlebotomia.

CAPVT XCIIII.

TRes inſunt iſtis, Maius, September, Aprilis,
Et ſunt Lunares, ſunt veluti Hydra dies.
Prima dies primi, poſtremáque poſteriorum,
Nec ſanguis minui, nec carnibus anſeris vti.
Sit ſenium atque iuuenta licet, ſi ſanguis abundat,
Omni menſe probè confert inciſio venæ.
Hi ſunt tres menſes, Maius, September, Aprilis,
In quibus eminuas, vt longo tempore viuas.

Tria

Tria hoc in loco traduntur. Ac *primum* quidem, quòd tres menſes ſunt lunares, nẽpè Maius, Aprilis, & September, ipſiſque dies quidam inſint, quibus venam incidere nefas habeatur: Maij ſcilicet primus, & reliquorum trigeſimus. Idque vulgo quidẽ ita creditur, cùm reuerà fictum, atque à veritate alienum ſit. Siquidem & his ipſis diebus, modò conſtellatio non deterreat, venam ſecare nihil impedit. Vanum itẽ ac errore plenum eſt, & quod de anſerum eſu ſubiungitur, magíſque ſortilegio tribuendum, vel tractum fortè à Iudæorum conſuetudine.

Secundum, quòd ſenibus æquè atque iuuenibus ſingulo quoque menſe, modò in venis ſanguis abundet, ac morbus ita iubeat, ſanguinem ſubtrahere fas ſit: vt in quibus non facilè digeratur diſſipetúrque ſubſtantia, & boni ſanguinis adſit copia.

Tertiũ, quòd phlebotomia pro conſeruanda ſanitate adminiſtranda ſit in aliquo horum trium menſium: in Aprili ſcilicet, aut Maio, aut Septembri: differenter tamen. In Aprili enim ac Maio, iecoraria incidenda venit, ob exundantem nimirum ſanguinis copiam: eſt enim tempus vernum. In Septembri verò lienaris: ſiquidem per id tempus, cùm ſit autumnale, atra

ſectionem tollerat: quòd ſua caliditate vires diſſoluat, ac humores diſcutiat. Tempus etiam anni in mittendo ſanguine expendendum, num ſcilicet calidum ſit, aut frigidum. In frigido enim tempore corpus refrigeratur: ideóque ſanguinis miſſionem impedit. Quid enim attinet corpus antea abundè ſatis refrigeratum, ſanguinis detractione magis refrigerare? In calido tempore improbè vacuati ſyncope & reſolutione intereunt. Quippè calor ambientis è corpore foràs euocatum ſpiritum digerit, reſiccatque corporis habitum, & imbecilliorem reddit. Quocirca tum omnino à ſanguinis miſſione abſtinendum erit. Quod Galenus libro 11. capite 4. method. medend. iis verbis confirmat: Et omnino quidem non mittes in tempore æſtatis, & regione ęſtuoſa, & cœli ſtatu calido ac ſicco. Proinde eadem eſt temporis, quæ regionis, conditio.

Tertium, dolor ingens, ſub quo & nimia corporis inflammatio comprehenditur. In his enim ſecta vena multam ſeditionē, & agitationem in humoribus exiccat: phlebotomia nimirum attrahente ac vacuante humores, dolore verò atque inflammatione cōtranittentibus, adque ſe rapientibus. Siquidem dolor omnis & calor attrahunt, influxumque humorum efficiunt,

quo fit,vt inflammatio augeatur,& natura magis debilitetur. Et hoc quidem vbi temperatior & artificialis fuerit phebotomia. Si verò aceruatim,vel ad animi deliquium vſque fiat,in prædictis caſibus plurimũ adfert emolumenti. Quippe hoc præſidio feruentis ſanguinis copia in maximis inflammationibus educitur,& laborãs phlegmone pars refrigeratur. In vehementiſſimis autem doloribus ideò ſanguinis miſſio confert quòd ſanguinis confluxum, dolorem reſcindendo,inhibet. Accedit,quòd excretoria facultas cauſam dolorem excitantẽ eiicere properans,phlegmonem interdum excitet. Quum enim primis ſuis conatibus nihil profecit, vehementius aggreſſa quod infeſtat expellere, ſanguinis aliquid ex ſuperpoſitis partibus in afflictam ſimul exprimit,vt copiosè libro 13. methodi medẽ. capite 3. Galenus oſtendit. Quapropter ne id accidat,ſanguinem mittere expedit. Et hæc fuit intentio Galeni comment. 23. libro 1. aphor. vbi ſic ſcriptum reliquit: In ardentiſſimis febribus ſi vſque ad animi defectioné ſanguis mittatur, ſtatim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguitur. In maximis verò doloribus nullum maius noui remedium, quàm vſque ad animi defectionem euacuare. Lege plura apud eundem libro 9. methodi med. cap. 4.

capite 4.& in libro de curan.rat. per ſang. miſſionem,capite 11.& Leonhartum Fuchſium libro 2.Sect.5.capite 4.& 6. Inſtitut. medic.

Quartum, Balneum:& maximè quidem διαφορητικόν,id eſt,reſolutiuum.Hoc enim, cùm, Galeno in libro de vtilitate reſpirationis,capite 7.teſte, ſpiritus ex toto corpore euacuet,adeóque vires debilitet,phlebotomiam impedit.Nam plurimum & repentè euacuare periculoſum eſt, inquit Hippocr.lib.2.aphor.51.

Quintum, coitus:poſt quem prohibetur incíſio venæ, quòd is corpus iamdudum plus æquo excalfecerit, vires deiecerit, ac debilitarit. Porrò quonam modo Venere vires diſſoluantur,diſertè admodum Galenus libro 1.de ſemine,capite 25.iis demonſtrat verbis: Circa tempus,inquit,cócubitus teſtes ex venis ſeminarium humorem, quantum eius in ipſis continetur, trahũt. Eſt autem modicus hic, & ad roris ſimilitudinem ſanguini ammixtus: huiuſmodi autem illę opus habent.Violenter igitur eo, per teſticulos, vtpote potentiori facultate præditos quàm venæ ſunt, detracto, venæ ipſæ rurſus à ſuprapoſitis reuellunt, hæ verò rurſus ab his quæ deinceps ſitę ſunt,deinde hę rurſus à vicinis,atque hoc fieri non ceſſat,donec ad omnem

corporis particulam tranſſumptio perue-niat, adeò vt omnes totius animalis par-tes proprio alimento euacuentur. Reuellit enim ſemper id quod perfectè eſt euacua-tum, ab eo quod plus habet velut violen-ter eripiens. Hoc igitur quum ſemper fiat, & omnia velut in choro inter ſe mutuo participent, in tantum ſanè omnia vaſa ac partes totius animalis euacuari neceſſe eſt donec fortiſſima ex omnibus pars explea-tur. Neque verò ſolam ſeminariam humi-ditatem ab omnibus animalis partibus au ferri continget hoc tempore, ſed etiam ſpi-ritum vitalem. Nam & hic ex arteriis vnà cum ſeminali humiditate euacuatur. Qua-re nihil mirum eſt, immoderato coitu v-tentes imbecilliores reddi, à toto corpore vtroque ſynceriſſimo ablato, accedente in-ſuper voluptate, quę ipſa per ſe ſufficiens eſt vitalem firmitatem diſſoluere, adeo vt iam quoſdam ex nimia voluptate ac iu-cunditate mortuos eſſe cõſtet. Quę omnia Marſilius Ficinus libro primo de ſanitate tuenda, capit. ſeptimo, iis etiam confirmat verbis: Venereus, inquit, coitus ſi vel pau-lulum vires exceſſerit, ſubito exhaurit ſpi-ritus, præſertim ſubtiliores, cerebrúmque debilitat, labefactat ſtomachum atque prę cordia, quo malo nihil ingenio aduerſius eſſe poteſt. Cúrnam Hippocrates coitum

comi-

comitiali morbo ſimilem iudicauit ? niſi quia mentem, quæ ſacra eſt, percellit, tantúmque obeſt, vt Auicenna in libro de animalibus dixerit: Si quid ſpermatis ſuprà quàm natura toleret, coitu profluat, obeſſe magis, quàm ſi quadragies tantundem ſanguinis emanârit, vt non iniuria priſci Muſas atque Mineruam virgines eſſe voluerint. Plura de hoc lege apud Galenum capite 86. artis medicinalis. Paulum Aeginetam lib. 1. cap. 35. & Aëtium lib. 3. cap. 8.

Sextum, ætas, vel maior vel minor quàm phlebotomia requirit: qualis eſt infantiæ, & ſenij. Horum omnium meminit Auicenna 4. 1. capite 20. in eum fermè modum ſcribens: Cauere debes à venæ ſectione in complexione vehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & poſt balneum reſolutiuum, & poſt coitum, & in ætate quæ eſt minor 14. annis, quanto plus poteris, & in ætate ſenum quanto magis poteris: niſi in figura confiſus fueris, & in ſoliditate muſculorum, & venarum amplitudine, & earum repletione, & colorũ rubedine: hos namque ex adoleſcentibus, & ſenibus phlebotomare audebis. Adoleſcentes tamen ſecundũ ordinẽ ad phlebotomãdũ paulatim prouehere debes cũ pauca minutione.

Septimum, morbus prolixus: virtus enim temporis tractu exoluta non tolerat venæ ſectionem, vt quæ à morbo plus ſatis iam debilitatæ phlebotomia facilè exhauriretur. Galenus de curan. rat. per ſang. miſſ. capite 20. Idem Auicenna etiam loco citato confirmat. In corporibus, inquiens, quæ prolixas perpeſſa ſunt ægritudines, abſtinendum à venæ ſectione, niſi ſanguinis affuerit corruptio, quæ ad hoc te perducat: quoniam tunc ſanguinis ſubtractione vteris.

Octauum, nimia potus repletio.

Nonum, largior cibi ingeſtio: ſub qua inconcoctio, ſiue cruditas etiam comprehenditur: cauſa horum omnium eſt, vt ex Auicenna 1.1.doct.6.cap.3. colligitur, quòd tria ſint materiam attrahentia, loca ſcilicet inanita, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Sanguis igitur ſi ſic affectis mitteretur, venæ proprio & commodo deſtitutæ nutrimento, quod nondum in ventriculo ac hepate concoctum eſt, attraherent. Hoc itaque in membra raptum non corrigeretur. Siquidem tertia concoctio, vt Galenus autor eſt, non emendat erratum ſecundæ, nec ſecunda primæ. Atque interim excrementorum copiam in corpore, ac inde tandem ægritudines pronenire neceſſe eſt. Tanto igitur tempore diffe-

differenda eſt phlebotomia, quantum ſatis facere tum ad eorum concoctionem, tum vt excrementa deſcendant, videbitur.

Præſtiterit tamen in intemperantibus, vinosíſque ac ventri gulæque deditis, vt capite 6. libri de curan. rat. per ſang. miſſ. Galeno viſum eſt, à venæ ſectione in totum abſtinere, vt quos neque purgatione, neque ſanguinis miſſione magnoperè adiu ueris. Nam per *vitæ* intemperantiam, crudorum humorum copiam ocyſſimè colligũt: verùm his ne manum quidem admouere tentandũ eſt. Quorſum enim attinet, apud vulgũ infamare præſidia, quæ multis fuere ſaluti? Gale. libr. 11. cap. 9. metho. med.

Decimum, fragilitas, id eſt, debilitas virtutis: quippe ſanguine miſſo virtus ſemper iis extremè concidit, nec poſtea reuocari, recolligíque poteſt. Galen. cap. 6. de curan. rat, per ſang. miſſ. & li. 11. ca. 14. meth. med.

Vndecimum, os ventriculi ſupra modum ſenſile: ſub quo imbecillum etiam comprehenditur. & quod amara bile redundat: ob hæc enim multi in venæ ſectione ante iuſtam euacuationem per initia ſtatim animo deſtituuntur.

Porrò os ventriculi magno ſenſu prędìtum eſſe, ex eo maximè cõijcitur, inquit Auicenna, quòd acria mordaciáq; citra offé

ſionem non facilè tranſglutiat. Imbecillitatem arguit deiecta cibi potúsque appetentia: Amarę verò bilis redundantiam, oris amaritudo, nauſéæque perſeuerantes, & bilis frequentiores vomitus oſtendũt. Hæ itaque indicationes à ſanguinis ſubtractione dehortantur Siquidẽ humores venę ſectione exagitati ſic affectis ad os ventriculi haud rarò, ceu ad conſuetum locum, confluunt: ſed cùm id membrum debilius iam ſit, quàm vt tali humorum confluxui reſiſtat, multa omnino ſanguinis miſſione contrahunt mala. Et hæc vna cauſa eſt, cur multi ex ipſis animo linquantur. Bilis namque in ſtomachum refuſa: morſu ſuo cor nonnunquam ac cerebrum εἰς συμπάθειαν, id eſt, conſenſum trahit, syncopénque parit, quandoque verò ſubitam etiam adfert mortẽ. Galenus li. 9. ca. 5. meth. meden. & Auicenna loco citato.

Duodecimum, nauſea: in hac enim ſi ſanguis mitteretur, venæ exhauſtæ prauam illam ac nauſeoſam ad ſe facilè attraherent materiam. Neque ob dictas ſolùm cauſas, ſed ob alias etiam non paucas à phlebotomia interdum abſtinemus.

Ac primò quidem ob αἱμοῤῥοίδων menſiúmque fluxum. Quod certè Galenus libro 9. capite. 5. meth. meden. iis innuere verbis voluit: Si tempore, inquit, mittendi

ſanguinis

ſanguinis menſes mouere contigerit, ſiue etiam hæmorrhois ſit recluſa, ſi inſpecto fluentis impetu, ipſe ſatis fore videbitur, qui ſolus, quod requiris, vacuet, naturæ rem omnem permittes; ſin minus, tantum ipſe detrahes, quo ex coniunctis ambobus perficiatur quod poſtulas. Nonnunquam tamen reuulſionis etiam cauſa in immodicis ſanguinis è naribus, vtero, ſede aut thorace, eruptionibus, venę ſectio citiſſimè conſpicuam adfert vtilitatem.

Deinde ob corporeæ conſtitutionis raritatem, hoc eſt, humidam calidámque temperaturam. Eius enim ſubſtantia celerrimè in ambientem diſſipatur, aliàs in halitum ſenſibilem, aliàs in perſpirationes, quæ viſum fugiant, ſed ratione deprehendantur. Itaque etiam huius cauſa aut prorſus venam non ſecabimus, aut parum detrahemus. Galenus libro 9. capite 17. metho. med.

Tertiò, ob lentorem ac cruditatem humorum: hæc enim venę ſectione augentur. Vnde in diutinis morbis ſanguinis miſſione vtendum non eſt: ne cruditas ſcilicet augeatur, virtus debilitetur, & morbus eouſquè producatur, vt nequaquam poſtea curari queat. Hinc pręcipit Auicenna, vt in morbis chronicis pharmacia venæ ſectioni præmittatur, & non contrà, licet

vtraque opus habeant ægrotantes.

Cruditas portò humorum duabus potiſſimùm de cauſis accidere ſolet. Primùm quidem ob aggrauantem humorum copiam: quæ innatum calorem velut ſuffocando in tantum debilitat, vt ipſos euincere poſtea nequeat. Et in hac phlebotomia vti licet, quemadmodum id ipſum Alexander Trallianus libro 9. capite 2. in curatione Anaſarcæ iis confirmat verbis: Omnium curatio à vacuatione incipienda eſt, ſed Aſcitis quidem dicti aut Tympaniæ à ſola purgatione. Cui autem Anaſarca nomen eſt, ea venę ſectionem interdum requirit, vt quæ ex ſanguine frigido naſcatur. Ac frigiditatis quidem ratione illa non indiget, ſed quoniam copiæ detractio naturam leuat, vt hæc minorem illam effectam facilè ſuperet, non alienum, ſed rationi conſentaneum eſt hîc quoque venæ ſectione vti. Videmus enim quòd etiam ignis externus, cùm à lignis viridibus propemodum extinguitur, refocillatur rurſus, ſi illa, quæ ipſum ſuffocabant, auferãtur. Deinde verò ob caloris innati debilitatem, vt in hominibus frigidæ naturæ, quales à diutino morbo conualeſcentes cũprimis ſunt, & ſenes. His phlebotomia ex vſu non eſt. Subtracto enim ſanguine, qui fomes natiui caloris ac vitæ theſaurus eſt, neceſſe

neceſſe eſt, vt corpus vehementius refrigeretur, humorúmque cruditas augeatur. Sanguis igitur ipſis, vt humores concoquat & euincat, relinquendus eſt. Quinetiam poſt χολέραν, diutinos vomitus, διάρροιαν, inediam, vigilias, labores uehementiores, & vno verbo, poſt omnia quæ corpus impenſius calfaciunt, exiccántque ac vires diſſoluunt, à venæ ſectione abſtinendum, vt copioſè admodum docet Rhazes libro 7. cap. 21. ad Almanſorem.

QVAE CIRCA VENAE ſectionem obſeruanda.

CAPVT XCVI.

Haec facienda tibi, quando vis phlebotomari,
Vel quando minuis, fueris vel quando minutus,
Vnctio, ſiue lauacrũ, & potus, faſcia, motus,
Debent non fragili tibi ſingula mente teneri.

Quinque in ſanguinis miſſione obſeruãda eſſe hoc loco traditur: & ex ipſis alia quidem prius quàm vena tundatur, quædam interea dum ſanguis emittitur, nonnulla verò eo ſubtracto,

Primum, vnctio: aliàs enim mẽbrũ inci-

Primum, quòd viſus aciem roboret, clarioremq́ue reddat: imminutis enim & detractis per phlebotomiam humoribus, quorum effumatione oculorum claritas obſcurabatur, viſus neceſſariò roboratur ac reficitur.

Secundum, quòd cerebrum expurget, integritatem menti reſtituat, & ingenij excitet aciem: ídque conſimilem omnino ob cauſam.

Tertium, quod medullas excalfàciat: ſuperfluas namque humiditates, quarum cõfluxu infrigidabantur, abſumit.

Quartum, quod viſcera, id eſt, interiora expurget: leuata namque quæ corpus noſtrum regit natura, exoneratáq; ſanguine, quo velut ſarcina premebatur, haud ægrè crudos in interioribus detentos humores concoquit & euincit.

Quintum, quòd vomitus & alui profluuia cohibeat: humores enim ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auicenna 4.1. capit. 20. ita ſcriptum eſt: Phlebotomia propterea quòd ad diuerſam trahit naturam ſecundumplurimum retinet. Vbi tamen ſilentio prætereũdum non eſt, quòd in alui profluuio cubiti vena incidẽda veniat: vt quæ citiſſimè conſpicuã nõnunquam adferat vtilitatem, quòd ſi contrà ſeces nẽpe in pede, nihil omnino profuerit.

fuerit. Accidit tamen aliquando, vt aluus venæ ſectione fluida magis fiat, ídque duobus maximè modis. Vno quidé, quòd naturæ onere per phlebotomiā ſublato, virtus roboretur, adeóque alias haud rarò incitet euacuationes. Altero verò, quando alui profluuium oritur ex retentricis facultatis imbecillitate. Ea enim venæ ſectione augetur: quo fit, vt venter magis proritetur.

Sextum, quòd ſenſus efficiat puriores: euaporationem enim ad caput, vnde ſenſus turbantur, imminuit.

Septimum, quòd immodicis conferat vigiliis: ſiquidem humorum exundantiam, vnde acres ſubinde atque diuerſi ſurſum feruntur fumi, ſomnúmque impediunt, euacuat.

Octauum, quòd tędia, id eſt, nimiam corporis grauitatem, ſegnitiémque, ſiue laſſitudinem tollat, leuat namque quæ corpus noſtrum regit naturam, exonerátque humorum multitudine, quibus velut onere quodam grauiſſimo premebatur. Melancholia quoque, quæ præcipua quædam tędiorum ac grauitatum cauſa exiſtit atque origo, vnà cum ſanguine educitur, quippe fęx eius eſt & ſedimentum.

Nonum, quòd audiēdi difficultatem corrigat: imminuit enim redundantiam hu-

morum,vnde craſſi ac flatuoſi ſurſum euecti ſpiritus auditorios obturant meatus.

Decimum,quòd voci conferat: ſubtrahit nãque ſuperfluas humiditates, quibus vocalis arteria immodicè irrigata raucas ede bat vòces.

Vndecimum, quod vires reficiat augeatque, ſiquidem corpore humorum exonerato multitudine, vires recreantur & augentur.

QVIBVS MENSIBVS CONueniat, quibúſue noceat phlebotomia.

CAPVT XCIIII.

Tres inſunt iſtis, Maius, September, Aprilis,
Et ſunt Lunares,ſunt veluti Hydra dies.
Prima dies primi, poſtremáque poſteriorum,
Nec ſanguis minui,nec carnibus anſeris vti.
Sit ſenium atque iuuenta licet, ſi ſanguis abundat,
Omni menſe probè confert inciſio venæ.
Hi ſunt tres menſes,Maius,September, Aprilis,
In quibus eminuas,vt longo tempore viuas.

Tria

Tria hoc in loco traduntur. Ac *primum* quidem, quòd tres menſes ſunt lunares, nẽpè Maius, Aprilis, & September, ipſiſque dies quidam inſint, quibus venam incidere nefas habeatur: Maij ſcilicet primus, & reliquorum trigeſimus. Idque vulgo quidẽ ita creditur, cùm reuera fictum, atque à veritate alienum ſit. Siquidem & his ipſis diebus, modò conſtellatio non deterreat, venam ſecare nihil impedit. Vanum itẽ ac errore plenum eſt, & quod de anſerum eſu ſubiungitur, magíſque ſortilegio tribuendum, vel tractum fortè à Iudæorum conſuetudine.

Secundum, quòd ſenibus æquè atque iuuenibus ſingulo quoque menſe, modò in venis ſanguis abundet, ac morbus ita iubeat, ſanguinem ſubtrahere fas ſit: vt in quibus non facilè digeratur diſſipetúrque ſubſtantia, & boni ſanguinis adſi t copia.

Tertiũ, quòd phlebotomia pro conſeruanda ſanitate adminiſtranda ſit in aliquo horum trium menſium: in Aprili ſcilicet, aut Maio, aut Septembri: differenter tamen. In Aprili enim ac Maio, iecoraria incidenda venit, ob exundantem nimirum ſanguinis copiam: eſt enim tempus vernum. In Septembri verò lienaris: ſiquidem per id tempus, cùm ſit autumnale, atra

ſectionem tollerat: quòd ſua caliditate vires diſſoluat, ac humores diſcutiat. Tempus etiam anni in mittendo ſanguine expendendum, num ſcilicet calidum ſit, aut frigidum. In frigido enim tempore corpus refrigeratur: ideóque ſanguinis miſſionem impedit. Quid enim attinet corpus antea abundè ſatis refrigeratum, ſanguinis detractione magis refrigerare? In calido tempore improbè vacuati ſyncope & reſolutione intereunt. Quippè calor ambientis è corpore foràs euocatum ſpiritum digerit, reſiccatq́ue corporis habitum, & imbecilliorem reddit. Quocirca tum omnino à ſanguinis miſſione abſtinendum erit. Quod Galenus libro 11. capite 4. method. medend. iis verbis confirmat: Et omnino quidem non mittes in tempore æſtatis, & regione ęſtuoſa, & cœli ſtatu calido ac ſicco. Proinde eadem eſt temporis, quæ regionis, conditio.

Tertium, dolor ingens, ſub quo & nimia corporis inflammatio comprehenditur. In his enim ſecta vena multam ſeditioné, & agitationem in humoribus exiccat: phlebotomia nimirum attrahente ac vacuante humores, dolore verò atque inflammatione cõtranittentibus, adq́ue ſe rapientibus. Siquidem dolor omnis & calor attrahunt, influxumq́ue humorum efficiunt,

quo fit,vt inflammatio augeatur;& natura magis debilitetur.Et hoc quidem vbi temperatior & artificialis fuerit phebotomia. Si verò aceruatim,vel ad animi deliquium vſque fiat,in prædictis caſibus plurimũ adfert emolumenti.Quippe hoc præſidio ferventis ſanguinis copia in maximis inflammationibus educitur,& laborãs phlegmone pars refrigeratur.In vehementiſſimis autem doloribus ideò ſanguinis miſſio confert quòd ſanguinis confluxum , dolorem reſcindendo,inhibet. Accedit,quòd excretoria facultas cauſam dolorem excitantẽ eiicere properans,phlegmonem interdum excitet.Quum enim primis ſuis conatibus nihil profecit, vehementius aggreſſa quod infeſtat expellere, ſanguinis aliquid ex ſuperpoſitis partibus in afflictam ſimul exprimit,vt copiosè libro 13. methodi medẽ. capite 3.Galenus oſtendit. Quapropter ne id accidat,ſanguinem mittere expedit. Et hæc fuit intentio Galeni comment.23. libro 1.aphor. vbi ſic ſcriptum reliquit : In ardentiſſimis febribus ſi vſque ad animi defectionẽ ſanguis mittatur,ſtatim totius corporis habitus refrigeratur , & febris extinguitur. In maximis verò doloribus nullum maius noui remedium , quàm vſque ad animi defectionem euacuare. Lege plura apud eundem libro 9.methodi med.

cap.4.

capite 4.& in libro de curan.rat. per ſang. miſſionem,capite 11.& Leonhartum Fuchſium libro 2.Sect.5.capite 4.& 6. Inſtitut. medic.

Quartum, Balneum:& maximè quidem διαφορητικὸν,id eſt,reſolutiuum.Hoc enim, cùm, Galeno in libro de vtilitate reſpirationis,capite 7.teſte, ſpiritus ex toto corpore euacuet,adeóque vires debilitet,phlebotomiam impedit.Nam plurimum & repentè euacuare periculoſum eſt, inquit Hippocr.lib.2.aphor.51.

Quintum, coitus:poſt quem prohibetur incisio venæ, quòd is corpus iamdudum plus æquo excalfecerit, vires deiecerit, ac debilitarit. Porrò quonam modo Venere vires diſſoluantur,diſertè admodum Galenus libro 1.de ſemine,capite 25.iis demonſtrat verbis: Circa tempus,inquit,cõcubitus teſtes ex venis ſeminarium humorem, quantum eius in ipſis continetur, trahũt. Eſt autem modicus hic, & ad roris ſimilitudinem ſanguini ammixtus: huiuſmodi autem illę opus habent.Violenter igitur eo, per teſticulos, vtpote potentiori facultate præditos quàm venæ ſunt, detracto, venæ ipſæ rurſus à ſuprapoſitis reuellunt, hæ verò rurſus ab his quæ deinceps ſitę ſunt,deinde hę rurſus à vicinis,atque hoc fieri non ceſſat,donec ad omnem

comitiali morbo ſimilem iudicauit ? niſi quia mentem, quæ ſacra eſt, percellit, tantúmque obeſt, vt Auicenna in libro de animalibus dixerit: Si quid ſpermatis ſuprà quàm natura toleret, coitu profluat, obeſſe magis, quàm ſi quadragies tantundem ſanguinis emanârit, vt non iniuria priſci Muſas atque Mineruam virgines eſſe voluerint. Plura de hoc lege apud Galenum capite 86. artis medicinalis. Paulum Aeginetam lib. 1.cap.35.& Aëtium lib.3.cap.8.

Sextum, ætas, vel maior vel minor quàm phlebotomia requirit: qualis eſt infantiæ, & ſenij. Horum omnium meminit Auicenna 4. 1. capite 20. in eum fermè modum ſcribens: Cauere debes à venæ ſectione in complexione vehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & poſt balneum reſolutiuum, & poſt coitum, & in ætate quæ eſt minor 14. annis, quanto plus poteris, & in ætate ſenum quanto magis poteris: niſi in figura confiſus fueris, & in ſoliditate muſculorum, & venarum amplitudine, & earum repletione, & colorũ rubedine: hos namque ex adoleſcentibus, & ſenibus phlebotomare audebis. Adoleſcentes tamen ſecũdũ ordiné ad phlebotomãdũ paulatim prouehere debes cũ pauca minutione.

Septimum, morbus prolixus: virtus enim temporis tractu exoluta non tolerat venæ ſectionem, vt quæ à morbo plus ſatis iam debilitatæ phlebotomia facilè exhauriretur. Galenus de curan. rat. per ſang. miſſ. capite 20. Idem Auicenna etiam loco citato confirmat. In corporibus, inquiens, quæ prolixas perpeſſa ſunt ægritudines, abſtinendum à venæ ſectione, niſi ſanguinis affuerit corruptio, quæ ad hoc te perducat: quoniam tunc ſanguinis ſubtractione vteris.

Octauum, nimia potus repletio.

Nonum, largior cibi ingeſtio: ſub qua inconcoctio, ſiue cruditas etiam comprehenditur: cauſa horum omnium eſt, vt ex Auicenna 1.1. doct. 6. cap. 3. colligitur, quòd tria ſint materiam attrahentia, loca ſcilicet inanita, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Sanguis igitur ſi ſic affectis mitteretur, venæ proprio & commodo deſtitutæ nutrimento, quod nondum in ventriculo ac hepate concoctum eſt, attraherent. Hoc itaque in membra raptum non corrigeretur. Siquidem tertia concoctio, vt Galenus autor eſt, non emendat erratum ſecundæ, nec ſecunda primæ. Atque interim excrementorum copiam in corpore, ac inde tandem ægritudines prouenire neceſſe eſt. Tanto igitur tempore diffe-

differenda eſt phlebotomia,quantum ſatis facere tum ad eorum concoctionem, tum vt excrementa deſcendant,videbitur.

Præſtiterit tamen in intemperantibus, vinoſíſque ac ventri gulæque deditis, vt capite 6. libri de curan. rat. per ſang. miſſ. Galeno viſum eſt, à venæ ſectione in totum abſtinere, vt quos neque purgatione, neque ſanguinis miſſione magnoperè adiu ueris. Nam per vitæ intemperantiam, crudorum humorum copiam ocyſſimè colligũt: verùm his ne manum quidem admouere tentandũ eſt. Quorſum enim attinet, apud vulgũ infamare præſidia, quæ multis fuere ſaluti? Gale. libr. 11. cap. 9. metho. med.

Decimum, fragilitas, id eſt, debilitas virtutis: quippe ſanguine miſſo virtus ſemper iis extremè concidit, nec poſtea reuocari, recolligíque poteſt. Galen. cap. 6. de curan. rat, per ſang. miſſ. & li. 11. ca. 14. meth. med.

Vndecimum, os ventriculi ſupra modum ſenſile: ſub quo imbecillum etiam comprehenditur. & quod amara bile redundat: ob hæc enim multi in venæ ſectione ante iuſtam euacuationem per initia ſtatim animo deſtituuntur.

Porrò os ventriculi magno ſenſu prę ditum eſſe, ex eo maximè cõijcitur, inquit Auicenna, quòd acria mordaciáq; citra offẽ

ſionem non facilè tranſglutiat. Imbecillitatem arguit deiecta cibi potúsque appetentia: Amarę verò bilis redundantiam, oris amaritudo, nauſéæque perſeuerantes, & bilis frequentiores vomitus oſtendũt. Hæ itaque indicationes à ſanguinis ſubtractione dehortantur. Siquidẽ humores venę ſectione exagitati ſic affectis ad os ventriculi haud rarò, ceu ad conſuetum locum confluunt: ſed cùm id membrum debilius iam ſit, quàm vt tali humorum confluxui reſiſtat, multa omnino ſanguinis miſſione contrahunt mala. Et hæc vna cauſa eſt, cur multi ex ipſis animo linquantur. Bilis namque in ſtomachum refuſa: morſu ſuo cor nonnunquam ac cerebrum *εἰς συμπάθειαν*, id eſt, conſenſum trahit, ſyncopénque parit, quandoque verò ſubitam etiam adfert mortẽ. Galenus li. 9. ca. 5. meth. meden. & Auicenna loco citato.

Duodecimum, nauſea: in hac enim ſi ſanguis mitteretur, venæ exhauſtæ prauam illam ac nauſeoſam ad ſe facilè attraherent materiam. Neque ob dictas ſolùm cauſas, ſed ob alias etiam non paucas à phlebotomia interdum abſtinemus.

Ac primò quidem ob *αἱμοῤῥοίδων* menſiũmque fluxum. Quod certè Galenus libro 9. capite. 5. meth. meden. iis innuere verbis voluit: Si tempore, inquit, mittendi

ſanguinis

ſanguinis menſes mouere contigerit, ſiue etiam hæmorrhois ſit recluſa, ſi inſpecto fluentis impetu, ipſe ſatis fore videbitur, qui ſolus, quod requiris, vacuet, naturæ rem omnem permittes; ſin minus, tantum ipſe detrahes, quo ex coniunctis ambobus perficiatur quod poſtulas. Nonnunquam tamen reuulſionis etiam cauſa in immodicis ſanguinis è naribus, vtero, ſede aut thorace, eruptionibus, venę ſectio citiſſimè conſpicuam adfert vtilitatem.

Deinde ob corporeæ conſtitutionis raritatem, hoc eſt, humidam calidámque temperaturam. Eius enim ſubſtantia celerrimè in ambientem diſſipatur, aliàs in halitum ſenſibilem, aliàs in perſpirationes, quæ viſum fugiant, ſed ratione deprehendantur. Itaque etiam huius cauſa aut prorſus venam non ſecabimus, aut parum detrahemus. Galenus libro 9. capite 17. metho. med.

Tertiò, ob lentorem ac cruditatem humorum: hæc enim venę ſectione augentur. Vnde in diutinis morbis ſanguinis miſſione vtendum non eſt: ne cruditas ſcilicet augeatur, virtus debilitetur, & morbus eouſque producatur, vt nequaquam poſtea curari queat. Hinc pręcipit Auicenna, vt in morbis chronicis pharmacia venæ ſectioni præmittatur, & non contrà, licet

vtraque opus habeant ægrotantes.

Cruditas portò humorum duabus potiſſimùm de cauſis accidere ſolet. Primùm quidem ob aggrauantem humorum copiam: quæ innatum calorem velut ſuffocando in tantum debilitat, vt ipſos euincere poſtea nequeat. Et in hac phlebotomia vti licet, quemadmodum id ipſum Alexander Trallianus libro 9. capite 2. in curatione Anaſarcæ iis confirmat verbis: Omnium curatio à vacuatione incipienda eſt, ſed Aſcitis quidem dicti aut Tympaniæ à ſola purgatione. Cui autem Anaſarca nomen eſt, ea venę ſectionem interdum requirit, vt quæ ex ſanguine frigido naſcatur. Ac frigiditatis quidem ratione illa non indiget, ſed quoniam copiæ detractio naturam leuat, vt hæc minorem illam effectam facilè ſuperet, non alienum, ſed rationi conſentaneum eſt hîc quoque venæ ſectione vti. Videmus enim quòd etiam ignis externus, cùm à lignis viridibus propemodum extinguitur, refocillatur rurſus, ſi illa, quæ ipſum ſuffocabant, auferátur. Deinde verò ob caloris innati debilitatem, vt in hominibus frigidæ naturæ, quales à diutino morbo conualeſcentes cũprimis ſunt, & ſenes. His phlebotomia ex vſu non eſt. Subtracto enim ſanguine, qui fomes natiui caloris ac vitæ theſaurus eſt, neceſſe

neceſſe eſt, vt corpus vehementius refrigeretur, humorúmque cruditas augeatur. Sanguis igitur ipſis, vt humores concoquat & euincat, relinquendus eſt. Quinetiam poſt χολέραν, diutinos vomitus, διάρρειαν, inediam, vigilias, labores uehementiores, & vno verbo, poſt omnia quæ corpus impenſius calfaciunt, exiccántque ac vires diſſoluunt, à venæ ſectione abſtinendum, vt copioſè admodum docet Rhazes libro 7. cap. 21. ad Almanſorem.

QVAE CIRCA VENAE ſectionem obſeruanda.

CAPVT XCVI.

Haec facienda tibi, quando vis phlebotomari,
Vel quando minuis, fueris vel quando minutus,
Vnctio, ſiue lauacrũ, & potus, faſcia, motus,
Debent non fragili tibi ſingula mente teneri.

Quinque in ſanguinis miſſione obſeruãda eſſe hoc loco traditur: & ex ipſis alia quidem prius quàm vena tundatur, quædam interea dum ſanguis emittitur, nonnulla verò eo ſubtracto,

Primum, vnctio: aliàs enim mẽbrũ inci-

dendæ venæ oleo irrigatum fricamus, vt tepore eius ſanguis reddatur fluxilis: Interdum ipſi etiam φλεβοτόμῳ, ſiue ſcalpello olei nonnihil allinimus, vt inflictum dolorem mitiget. Quandoque verò & vulneri olei cuiuſpiam parum illinimus, quo nimirum cicatrice tardius obducatur, humorésque in venis relicti liberius expirent, & mali fumi diſcutiantur.

Secundum, potus: & pręcipuè quidem vini. Hoc enim cùm in ipſa ſectione, ſi ſyncope obuenerit, tum poſt eam etiam ad boni ſanguinis generationem, ſpirituúmque recuperationem conuenientiſſimè exhibetur. Suprà, cap. 8. & 10.

Tertium, lauacrum, id eſt, balneum, quo certè per biduum aut triduum ante & poſt ſanguinis miſſionem vti conceditur, nequaquam verò eodem die: Ante quidem in illis, quos craſſorum humorum copia aggrauari ſuſpicio eſt: hos enim balneum incîdit, mobiléſque facit, ob eandem etiam cauſam paululum dimoueri ante phlebotomiam conuenit, & aſſumere nonnihil ſyrupi acetoſi. Eodem quoque tempore membrum incidendæ venæ fricandum eſt, vt humores è propinquis venis ad locum ſectioni deſtinatum alliciantur, & ad exitum properent. Poſt verò emiſſionem ſanguinis valet ad humorum

vapo-

vaporúmque reliquias diſcutiendas. Verùm eo ſuperſedere in ipſo die oportet: cutem enim nimis reddit mollem, quò fit, vt plaga facillimè cedat, quod non eſt citra periculum.

Quartum, faſciæ, hoc eſt, ligaturæ, ex pãnis ſcilicet lineis, eásque tam ante, quàm poſt venæ ſectionem adminiſtrari oportet. Ante quidem, & vt inde venæ incraſſeſcant, conſpicuæque magis fiant, & vt humores ad conſtitutum inciſioni locum facilius prolectentur. Poſt verò, ad ſiſtendum reprimendúmque fluxum.

Quintum, motio ſiue inambulatio, moderata nimirum ac tranquilla: eáque & ante, & poſt venæ inciſionem, vti conuenit: ante quidem, vt humores diſſoluantur, extenuentúrque: poſt verò, ad diſſipandas humorum reliquias.

Ea hodie apud vulgum inualuit conſuetudo, vt venæ ieiuno ferè ac vacuo incidantur ſtomacho: ſed hoc ipſum Doctoribus quibuſdam minus probatur, vt quibus cõducibilius eſſe videatur, vt ouũ molliuſculũ ſiue ſorbile, cũ hauſtulo vini prius exhibeatur, ſdque circiter horam nonam, vel decimam ante meridiem, ac confeſtim deinde vena incidatur. Natura enim ſtomacho exiſtente vacuo, ne alimento deſtituatur, ſanguinem pertinaciſſimè retinet.

Contrà verò, pauculo, eóque exigua mole plurimum nutriente, cuiuſmodi vinum & oua ſorbilia cumprimis habentur: ingeſto cibo, eundem facillimè exire patitur.

Porrò quod ad diei, in quo fit venæ ſectio, tempus attinet, ſciendum ſanguini mittendo conuenire maximè tempus matutinum, ſic tamen vt non protinus excitis è ſomno, ſed horam vnam antea vigilantibus vena ſecetur. Quibuſdam etiã poſteaquam rerum ſolitarum quidpiam obierunt, ſiue in ludo literario, ſiue in officina, ſiue in foro, ſiue in ædibus, ſanguinem auferre expedit. Aegris auté nullum eſt venæ ſectionis præſcriptum tempus, quamobré nec per noctem ſanguinem mittere iis, ſi morbus ſic expetat, verearis. Sic Galenus in libr. de curan. rat per ſang, miſſ. capite 13. & 20. & in præſagio experientia comprobabato, cap. 4.

Oribaſ. li. 1. cap. 11. Synopſ. ad Euſta. Aetius li. 3. ca. 6.

DE QVIBVSDAM PHLEbotomiæ effectibus.

CAPVT XCVII.

Exhilarat triſtes, iratos placat, amantes
Ne ſint amentes phlebbotomia facit.

Hîc tres phlebotomiæ referuntur effectus.

Primus.

Primus, quòd contriſtatos exhilaret, ac lętos reddat.

Secundus, quòd animos iratorum placet, reconciliétque. Ac vtriuſque quidem cauſa eſt, quòd hæc, ſcilicet ira maximè fiat, cùm ſanguini admiſcetur multũ flauę bilis, illa verò nempe triſtitia, cùm multũ melancholiæ: ſed horum humorum vterque vnà cum ſanguine per phlebotomiam educitur: ergo &c.

Tertius, quòd præcaueat, ne amantes ob rabidos quoſdam appetitus ad inſaniam adigantur: humores enim à capite ad partes ſubiectas reuellens expellit.

Ob quinq; porrò cauſas venæ ſectio adhiberi ſolet. Quarum vna tantùm directa eſt, reliquæ verò omnes indirectæ.

Directa ſanè adhibetur ſanguinis vacuandi cauſa: ſed cùm is vtilis ſit naturę, probè hanc adminiſtrari conuenit, ſic vt quod inutile naturę ſit emittat. Fit autem ſanguis naturæ inutilis bifariam: vel cùm propriam qualitatem ad vnguem non ſeruat nec amplius nutrire ſicut prius, cùm vtilis eſſet, poteſt: vel ita multitudine creuit, vt aut vires premat, aut tum venas, tum arterias, vel diſtendat, vel findat, vel obſtruat. Ac in his quidem miſſio ſanguinis vtilis eſt, ceu vacuantium præſidiorum vna. Differenter tamen adhibenda

eſt : Siquidem in ſanguinis multitudine copioſè detrahere, in reliquis verò pauca vacuatione vti oportet. Hinc eſt quod libro 9.capite 10.metho.meden. Galenus in eum propè modum ſcriptum reliquerit: Si ſanguis vitioſus in corpore fuerit, paulatim quod vitioſum eſt vacuare oportet, & paulatim inuicem quod ſalubre eſt, pro eo reponere. Vocant medici eiuſmodi vitioſi ſucci curationem Græcè ἐπίκρασιν. Cui ſubſcribit Alexander etiã Tallianus libro 9.cap.2.iis verbis; At hoc non vna vice faciendum eſt, ne vires deiiciantur. Etenim quamuis id quod vacuatur, recrementitium eſt, tamen vniuerſa ac ſubita mutatione magis offendit. Satius igitur eſt paulatim & tutò euacuare, quàm feſtinando perturbandóque vnà cum morbo etiam ægrum è medio tollere. Atque hinc certè liquet, quàm peruerſè phlebotomia abutantur, qui vitioſum ſanguinem ſtudioſè auferunt tam diu, dum bonus effluere cœperit : cùm vniuerſus fortè ſanguis citius erupturus ſit, quàm bonus appareat. Paucam igitur eſſe decet, &, vt Galenus præcipit, in eiuſmodi caſibus ante venæ inciſionem ἐπικράσει vtendum eſt, hoc eſt, cibus exhibendus eſt, probum generant ſanguinem, quo nimirum in vitioſi locum bonus ſuccedat : ac

paulò

paulò pòſt ſanguis extrahendus eſt modicus. Hæc quidem directa dicitur phlebotomia: quòd per ſe fiat, ad euacuationem illius, quod per ſe venæ ſectione euacuari debet, nempe ad multitudinis humorum, ſiue ſanguinis euacuationē: principaliter tamen, ſecundum quod cum eo ſunt alij humores.

Reliquæ quatuor dicuntur indirectæ: & adminiſtrantur vt humorum vehementiorem impetum ad diuerſam reuocent partem, vel ad latera deriuent.

Prima adhibetur ob magnitudinē morbi, ſiue vehementiorem apoſtematis cuiuſpiam inflammationem. Nam in apoſtemate vehementis inflammationis, in febribus, & doloribus maximis, nō inuenitur excellētius remedium, quàm ſectio venæ, teſte Galeno lib. 1. apho. comment. 23.

Secunda, vt materia alliciatur ad locum, per quem euacuanda eſt, vnde in menſium atque hæmorrhoidum ſuppreſſione ſaphena aperienda eſt, quemadmodū in libro de curan. rat. per ſang. miſſ. capite 9. in hunc ſcribens modum Galenus atteſtatur: Plenitudines à ſuppreſſis menſibus ortas, omnino per crura euacuabis, ſiue venam ſecare oporteat, ſiue ſcarificare. Sectæ enim in cubito venæ mulierum reuellere purgationem aſſolent.

Tertia, vt humores deriuentur ad partem oppoſitam loco, ad quem ſua ſponte rapiuntur: & hoc quidem vt materia à membro, in quod confeſtim ingruit, auocetur reuellatúrque: & propterea immoderatiore menſium fluxu ſecamus baſilicam, id eſt interiorem cubiti venam, quæ hepatitis etiã vocatur, vt reuulſa materia ad locũ oppoſitũ à fluxu ſuo diuertatur.

Quarta, vt portiuncula materiæ quãpiam per venæ inciſionem euacuata, natura reſiduum euincere valeat. Atque ita tandem venam incidere conuenit, vbi repletio in corpore fuerit, ne generetur apoſtema, virtute ſcilicet imbecilliore exiſtente, quàm vt vniuerſam illam humorum redundantiam ſimul moderetur ac regat. Ideo portiunculam eius emittimus, ne ob naturę impotentiam imbecillitatẽmque in debiliores partes ingruens, inibi abſceſſus, aut tumores præter naturam excitet.

DE SCISSVRAE quantitate.

CAPVT XCVII.

FAc plagam largam mediocriter, vt citò fumus

Exeat vberius, liberiúſque cruor.

Hic vnicum habetur præceptum de fiſſuræ quantitate in venę ſectione: nempè vt ea mediocriter ſit ampla: quò nimirum craſſior ſanguis ac fumi liberius exeant. Fiſſura enim ſtricta exiſtente, tenuior ſanguis duntaxat effluit, craſſo intus remanente. Vbi hoc quoque ſciendum, quòd in venę ſectione aliquando amplum, nonnunquam verò arctum infligere vulnus oporteat: Et amplum quidem tribus maximè de cauſis. Primò cùm humores ſunt craſſi, & craſſior ſanguis educendus eſt: vt facilius exire queat. Hinc melancholicis etiam amplum infligendum eſt. Secundò, ob temporis ac regionis frigiditatem: per eam enim humores craſſeſcunt: quare per hyemem, ſic neceſſitate iubente, amplo potius vtendum eſt vulnere. Tertiò, ob redundãtiam humorum: qui melius certè amplo, quàm arcto, euacuantur vulnere. Contrà verò arctum vulnus magis conuenit, cùm virtus imbecilla eſt: ne ſcilicet immodicè ſpiritus excernantur, & calor innatus extra modum debilitetur. Eadem habenda eſt ratio in calido tẽpore, & cùm ſanguis ſubtilis ac tenuis euacuatur.

QVÆ IN VENÆ SECTIONE conſideranda.

CAPVT XCIX.

Sanguine ſubtracto, ſex horis eſt vigilandum,
Ne ſomni fumus lædat tibi ſenſile corpus,
Ne nervũ lædas, non ſit tibi plaga profunda.
Sanguine purgatus ne carpas protinus eſcas.

Tria in venæ ſectione conſideranda eſſe hoc in loco traditur.

Primum, vt is, cui vena ſecta eſt, non dormiat illicò poſt phlebotomiam, niſi ſex ad minus horæ præterierint: ne fumi ſcilicet, quos ſomnus efficit, ſurſum ad caput euecti cerebrum offendant. Poſſunt tamen & aliæ adſignari cauſæ. Ac prima quidem, ne æger vertendo ſeſe inter dormiendum ſupra membrum voluatur, in quo vena ſecta eſt, itáque læſionem percipiat. Secunda, ne inter dormiendum humores tranſfluant in partem ex ſcalpelli ictu dolẽtem, inibíque apoſtema generent. Siquidem partes dolentes, vt cap. 95. artis medicinalis, & in libro de curan. rat. per ſang. miſſ. cap. 7. Galenus aſſerit, natura ſolent fluxioné ſuſcipere: & præcipuè quidem in ſomno. Auicenna verò hanc adfert cauſam, nempe quòd ex dormitione phlebotomiæ propinqua, plerunque accidat in membris cõfractio. Dum enim huc & illuc inordinato, atque inopinato voluuntur reuoluuntúrque

uuntſirque motu, faſciæ diſſoluuntur: quò fit, vt retectæ, & adhuc à recenti ſectione hiantes plagæ immodicam nonnunquam ſanguinis vim inſcientibus effundant: quod quàm ſit vitæ diſcrimini coniunctum, nemo eſt qui ignoret. Ad hæc fumida quoque excrementa per ſomnum intrò rurſum ad principalia reuocantur membra. Quinetiam ſpiritus, ſanguis, & calor venæ ſectione ad exteriora prolectati, ſomnō ad centrum retrahuntur: atque ita certè haud rarò, cùm ob venæ ſectione excitatam cōmotionem, tum ſomni quoque retractionem, ebullitio in humoribus contingit, ac inde febris tandem accenditur. Satis igitur liquet, confeſtim à venæ ſectione non eſſe dormiendum: præſertim ſi interea nihildum cibi ingeſtum fuerit: quod ſi verò à cibi ſumptione in vnam atque alteram horam, imò & in pluſculas (ſi ita patitur animus) ſomno indulgeatur, nihil aut parum admodum offendit. Siquidem exagitatio humorum tanto temporis ſpacio ad plenum cōtrahi ſedaríque poteſt. Satius tamen fuerit à ſomno abſtinere. aut certè ſi qua neceſsitas dormire omnino cogat, quàm breuiſſimo vti ſomno, adhibita ſemper cautione quadam, ne diſcinctæ faſciæ ægrotantes in vitæ diſcrimen adducant. Nonnulli hāc quoque ad-

ſignant cauſam, nempe quòd materia per ſomnum craſſeſcat, confractóque in membris eueniat, perinde atque in quartanæ typo ob materiæ craſſitiem frigiditatémque ſolet. Tum nerui præterea atque lacerti frigidi ſunt: fumus igitur ad ipſos perlatus in ſomno, in quo calor naturalis totus in profundum corporis retrahitur, craſſeſcit ſimul & refrigeratur, qui ſic refrigeratus & craſſior effectus, frigiditaté quoque & craſſitiem, ſiue confractionem cum membris communicat. Simile nanque à ſimili facilè afficitur. Et hæc quidem de ſomno phlebotomiæ propinquo, & non de remotiore intelligenda veniunt.

Secundum, ne venę ſector profundam nimis incutiat plagam, ita vt ſcalpello neruum, aut arteriam venæ iunctam attingat. Nerui enim punctura ob ſentiendi præſtantiam, ob ídque quod cum principio pars hæc continuitatem habet, promptè dolorem accerſit, quem neceſſariò comitatur humorum defluxio, hanc excipit phlegmone, quam ex neceſſitate deinde non ſolius quidem puncti nerui, ſed totius etiam inſtrumenti conſequitur conuulſio, & inde acerbiſſima tandem mors, vel ad minus membri, vtpote brachij, aut digiti, &c. amiſſio. Quod Cornelius Celſus lib, 2. cap. 10. iis etiam verbis ſignificare voluit:

voluit: Iuncta eſt, inquiens, vena arteriis, his nerui. Ita ſi neruum ſcalpellus attigit, ſequitur neruorum diſtentio, ea quæ hominem crudeliter conſumit. Lege Galenũ cap. 92. artis medicinalis, & lib. 1. cap. 2. de motu muſculorum, & lib. 6. cap. 2. metho. medendi. Porrò ex arteriæ punctura fluxus ſequitur ſanguinis arterialis difficillimæ curationis.

Tertium, ne is, cui vena ſecta eſt, protinus à miſſione ſanguinis cibum ſumat, ſed expectet dum humorum exagitatio ſedetur, ne cibus nondum concoctus ad ſubueniendum membro læſo cum ſanguine ſimul attrahatur. De hoc Galenus lib. 4. cap. 10. de ſanitate tuenda.

QVÆ POST PHLEBOTOmiam vitanda.

CAPVT C.

Omnia de lacte vitabis ritè minutus,
Et vitet potum phlebbotomatus homo.
Frigida vitabit, quia ſunt inimica minutis,
Interdictus eritq; minutis nubilus aer.
Spiritus exultatq; minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus ſæpè nocius.

Hîc quinque ab inciſa modò vena cauenda eſſe præcipitur.

Lacticinia. *Primum*, lac & lacticinia omnia. Siquidem ex humoribus venæ ſectione agit tis ac commotis ſæpe in ventriculum nonnihil tranſfluit. Lac igitur, quod per ſe alioqui corruptioni obnoxium eſt, ſumptum, dictiſque humoribus admiſtum, facillimè omnino & corrumpitur, & dulcedinis ratione incoctum ac crudum ab inanitis venis attrahitur. Suprà cap.7.

Secundum, potus: quippe qui & ipſe pari modo incoctus facilè ab iiſdẽ abripiatur. Suprà cap.95

Frigida. *Tertium*, frigida omnia, tam intrò ſumenda, quàm foris admouenda: Eiuſmodi autem cumprimis ſunt, alimenta frigidiora, potus frigidus, balnea frigida, ambientis nos aëris frigiditas, veſtium exilitas, ſuper petrã nuda ſeſſio, capitis ac pedũ frigiditas. Hinc enim corpus, calore nimirum innato plus ſatis iam venę ſectione imminuto, pręter modum refrigeraretur.

Nebula. *Quartum*, ne is, cui vena ſecta eſt, verſetur ſiue ambulet in aëre turbido ac nebuloſo. Hic enim eſt qui, (vt ſuprà cap.14. oſtendimus). ſanguinem melãcholicum efficiens, animã contriſtat. Sed verſetur potius incedátq; in aëre lucido, claro, atq; ſereno. Inde enim ſpiritus recreantur omnes, & iu

cundiſ-

cundiſſima quadam voluptate diſtracti ad ſimilem protenduntur.

Quintum, vt idem temperatam amplectatur quietem, motionemque vitet. Hæc enim humores venę ſectione agitatos, magis adhuc cõmouet, & vires vſquequaque debilitat: illa vero commotionem contrahit ac ſedat.

Sunt qui tradant, cauendum etiam eſſe à ſalitorum piſcium vſu, poſtquam vena alicui inciſa eſt: ἀλφοὺς τε γαρ πολλάκις καὶ ψώρας ἀπογοννῶσιν, id eſt, vitiligines enim & ſcabiem ſæpenumero gignunt. Simeon Sechi in Syntagmate de piſcibus.

QVIBVS MORBIS ET ÆTAtibus phlebotomia conueniat, & quantum ſanguinis quóque tempore detrahendum.

CAPVT CI.

Principio minuas in acutis, peracutis,
Aetatis mediæ multum de ſanguine tolle,
Sit puer atque ſenex, tollet vterque parum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus tibi ſimplum.

Quatuor phlebotomię pręcepta hoc lo-

co traduntur.

Primum, vt in principio acutorum & peracutorum morborum vena incidatur: pro cuius pleniore intelligentia, ſciendum initio, peracutum morbum eſſe duplicem. Exquiſitè peracutum, qui vltra quartum non producitur diem. Hunc recentiores Medici, barbaram ſectantes medicinam, perperacutum vocare ſolent. Non exquiſitè peracutum, cuius vigor in ſeptimo futurus eſt. Hi itaque morbi cùm breues ſint, ac ſtatim ſummos, id eſt, maximos obtineant labores, neque inducias concedant, illicò per initia curandi ſunt. Idem porrò, quòd à calidis magna ex parte humoribus, ſanguine nimirum & flaua bile naſcantur, venæ ſectionem potiſſimùm expoſcunt. Hinc non temerè Hippocrates libro 4. de victus ratione in morbis acutis aphor. 19. ita ſcriptum reliquit: In acutis morbis ſanguinem detrahe, ſi vehemens morbus videatur, flouerit que ægrotanti ætas, & virium adfuerit robur.

Secundum, quòd in ætate media, ſiue florenti, ab anno nimirum 30. ad 45. vel 50. copioſius, quàm in aliis, ſanguis detrahendus ſit. Etenim hîc corpus ſolidum eſſe incipit, quod nequaquam tantum ſanguinis, quantum ſolebat, in ſe traducit, ſed plus ſolito in venis relinquit.

quit. Quò fit, vt eius ſubtractio incrementum nõ impediat, neque virium robur diſſoluat. Corpus namque in ea ætate neq; augeri ſenſibiliter, nec imminui, ſed veluti ſtare videtur.

Tertium, quòd ſenibus ac pueris parum ſanguinis detrahendum ſit, vt per pueros intelligamus etiã eos, qui pubertatis, hoc eſt, 14. ætatis annum exceſſerunt, Nam vſque ad pubertatis initium tota illa ætas pueritiæ mollis eſt, & tenerior, quàm quæ phlebotomiam toleret: quoniam licet cõcoctio & nutricatio in iis liberalis, tamen ſpiritus & ſanguis modicus, vtpote qui cõtinuò, atque affatim in corpus tranſſumitur, neque natura citra inopiam illius vacuationem ſuſtinere poteſt: Nã eſto, quòd natura noſtra in ſolidis habitet, tamen ad immodicã omnem euacuationem labefactatur, aut interit. Pubertas ergo primùm ſanguinis miſſioné tolerat. Hîc igitur pro mutatione naturæ ſanguiné mittere licebit, neque tamé id facere decet affatim, ſed admodum breuiter.

Porrò per ſenes eos inaudire oportet, q adhuc in prima atque ſecunda ſenectute conſiſtunt. In his enim audacia mittendi ſanguinis paulatim decreſcit, adeò vt in decrepitis, hoc eſt, poſt 70 annum ob virtutis imbecillitatem vix liceat. Plura Gale-

nus in lib.4. Hippoc. de vict.rat.in morbis acu.com.19.& ibidem etiã Hieremias Thriuerus Brachelius.

Quartum, quod dupla ſanguinis portio, reſpectu nimirum reliquorum temporum vere detrahenda ſit. Tunc enim ſanguiné maximè creſcere in corporibus noſtris apud omnes medicinę ſcriptores in confeſſo eſt. Cæterùm quod ad primum præceptum attinet, regulæ nõnullæ circa ſanguinis miſſionem obſeruandæ ſunt.

Ac prima quidem, vt ab initio morbi nõ fiat phlebotomia. Medicus enim, vt cap.87. artis medicinalis, & cõment.22 lib.4.apho. Galenus adſerit, naturæ miniſter eſt. Sed natura ipſa nunquam in morbi principio, dum crudi adhuc ſunt humores, vllam vacuationé inſtituit. Ergo nec medicus ipſe in principio morbi, dum adhuc omnia cruda ſunt, vacuationem vllam moliri debet, Cruda enim cùm vacuationi non obediãt, grauia ea de cauſa ſymptomata excitant. Galenus comment.22.lib.1.apho.

Fallit tamen hæc regula in tribus caſibus: Primo, quando noxij humores turgét, hoc eſt, ſua ſponte concitati ad excretioné nos adducunt: tum enim in principio etiã morbi nondum coctis humoribus vacuare licet, ne ſcilicet humores parum ſtabiles & ab vna parte ad aliam ſine ordine moti,

ad principem, aliquam partem decumbãt. Rarò autẽ accidit, vt humores mobiles ab vna parte ad aliam transfluant, ſed plerunque ſunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideoque non eſt in principiis morborũ vacuãdum, niſi rariſſimè, hoc eſt, quando humores turgent. Hinc non temerè 4.1.cap.20.& 22.3.tract.2.cap.7.& 1.4.trac.1.cap.33. ab Auicẽna præcipitur, vt in principiis morborũ venæ inciſio penitus dimittatur, vt quæ ſuperfluitates extenuet, vt per corpus fluant, ac ſano ſanguini permiſceantur, non extrahat tamen quod extrahi neceſſe erat: quò fit, vt poſt temporis interuallum phlebotomiam repetere oporteat, interim eodem die, interim poſtridie. Atque hinc profectò vires nimium debilitantur.

Secundò, in materiæ multitudine: hîc enim circa principia quandoque, quemadmodum comment.29.lib.2.aphor. Galenus teſtatur, venæ ſectionem, nonnunquam verò & purgationem adhibere oportet, quò minorem iam factam materiã natura poſſit concoquere,

Tertiò, in morbi magnitudine ac vehementia, vt in magno vehementiſſimſque doloris apoſtemate: licet non ſit multa in corpore materia, ſcilicet antecedens. Nam repellendus humor eſt, ne apoſtema citius, quàm par eſt, crepet, aut aperiatur. Venæ

igitur ſectio, vt magna hæc & praua ſymptomata euitentur, circa initia ſtatim adhibenda eſt. Quod Galenus libro 13. capite 20. metho. meden. iis innuere verbis voluit inquiens: Itaque incidenda in talibus affectibus vena ſtatim ab initio, ſi modò tam valens virtus ſit, vt ſine noxa miſſionem ſanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorũ, quæ de ſecanda vena retulimus, ſicuti vel crudi humoris copia, vel puerilis ætas, vel anni tempus, vel regio, in qua ſit extremus calor aut frigus. Non ſolùm autem in morbis acutis, atque adeò inflammationibus, verùm etiam in vulneribus & contuſionibus particularum, præſertim nobilium, ſanguis ex oppoſita parte mittendus eſt, vt inflãmatio prohibeatur, etiamſi ſanguis modicus fuerit.

Secunda, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, velut in criſi: vt in qua neque venæ ſectio, neque aliqua alia vacuatio tentanda ſit: ne materia ſcilicet diuertatur à loco, ad quem natura ipſam, vt excernatur, pellit. Pari modo nec in ipſo paroxyſmo tale quippiam tentãdum: rectéque commẽt. 29. lib. 2. aphor. Galenus præcipit, vt morbo iam conſiſtente, neque venæ ſectio, neque purgatio adhibeatur, quòd coctiones morborum tunc maximè fiant: quæ melius in quiete, quàm motu perficiun-

ficiunt. Cæterùm ſicuti ſe habet ſtatus ad integrum morbum,ita & paroxyſmus reſpectu dierum ἀπυρεξίας,id eſt,intermiſſionis: quemadmodū igitur in ſtatu non eſt vacuandum,ita nec in paroxyſmo.

Tertia, ne phlebotomia circa initia ſtatim morborum fiat, quando criſis adhuc remota eſt,Sanguis enim inſiti caloris fundamentum eſt, ipſum nimirum ſuſtinens, licet cor generet, & ſpiritus deferat: ſed ſanguis eſt fundamentum eius:ex ipſo enim vt materia natiuus calor gignitur: per ſanguinis igitur ſubtractionem, calor, qui coquere materiam morbi debebat, vacuatur: quò fit, vt morbus in longum protrahatur,viriũque robur deiiciatur,vt timendũ ſit, ne ob morbi diuturnitatē, ac virium imbecillitatem natura ſuccũbat.

Quarta, ne in corpore, cui ſtercus multum inter inteſtina cohibetur, phlebotomia adhibeatur. Tria enim ſunt, velut ſuprà capite 95.oſtendimus, attrahentia: loca ſcilicet inanita, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Venæ igitur ſanguinis miſſione exhauſtæ è membris rurſum propinquis attrahunt quemadmodum & meſaraicæ è ventriculo: quò fit,vt aluus magis cohibeatur, & materia in venis cotenta corrumpatur. Meſaraicę enim humiditatem è ſtercore penitus exugentes

Auerrh. libro 7. capite 1. collect.

ipſum exiccant. Proinde molli clyſtere, aut ſubiecta glande, æger prius vacuandus eſt, ne venæ putridam quampiam ſuperfluitatum eſſentiã ab inteſtinis venentur attrahantque. Galenus in præſagio experientia confirmato, cap. 5.

Quinta, vt ne frequens ac multa phlebotomia fiat: Hinc enim circa ſenium multi ac mali generantur morbi, ſicut eſt epilepſia, apoplexia, & paralyſis: ſiquidé ob ſanguinis & caloris imminutionem multæ generantur phlegmaticæ ſuperfluitates, quæ dictas tandem ægritudines excitant. Hinc non temerè vulgò dici ſolet: Qui in iuuentute phlebotomiam exercent, hoc eſt, ſanguinis miſſione citra neceſſitatem ſæpius v tuntur, ſenectutem deflebunt.

Sexta, ne venæ ſectio adhibeatur mulieri, cui menſes fluunt, aut vtero gerenti. Vtero gerenti quidem, ne abortiat: Calor enim cibum concoquens venæ ſectione diminuitur, & alimentum fœtui ſubtrahitur & maximè quidem ſi is auctior fuerit. Nã fœtus ex menſibus nutritur, cùm autem non inueniat vnde nutriatur, fame conficitur, & mouetur, & diſſoluitur, exciditque ex naturalibus vinculis: magis autem hoc contingit, ſi maior ſit fœtus, nam maiori indiget alimento. Non inuenit autem ipſo ſanguine miſſo. Plura de hoc Leonhartus Fuch-

Fuchſius comment.31.lib.5.apho. Hippoc. Cui verò menſes fluũt, naturaliter ſcilicet, & ſecundum reuolutionem mẽſis, vena ſecanda non eſt, niſi immoderatiore fluxu nempe ad reuellẽdam materiam. Sed quãdo naturaliter & ſecundum debitum naturæ curſum erũpunt, naturæ res omnis permittenda eſt. Suprà cap.95.

Septima, ne phlebotomia fiat poſt immodicam ventriculi perturbationem infrà & ſuprà factam, quam χολέραν Græci, Latini choleram etiam appellant, barbaram ſectãtes medicinam Cholericam & choliricam paſſionem nominant. Cùm enim venæ ſectione humores commoueãtur, timẽdum ne per hoc bilioſus humor in ventriculum transfluens, ipſum inflammet. Plura ſuprà circa finem capitis 95.

Poſtremò videndum etiã eſt, quibus hominibus phlebotomia cõueniat: Cui ſanè rei regulæ etiam nonnullæ ponendæ ſunt.

Ac *prima* quidẽ, quòd hominibus delicatis, otioſis, deſidioſam vitam agẽtibus, valdè corpulentis, & multum nutriente cibo vtentibus, potiſſimùm conueniat.

Secũda, quòd illis etiam, qui ſanguine abundant: Quod quidẽ per vrinæ craſſitiem cognoſcitur, abundãtia enim ſanguinis eã efficit craſſam, flaua verò bilis tenuem.

Tertia, quòd iis quoq; ex vſu ſit, qui me-

lancholico abundant ſucco : vnde multâ melancholia naturali cum ſanguine per corpus diſcurrente, quòd ab ea ſanguis in hepate adamuſſim non depuretur, purgationem antecedere debet phlebotomia, ſequi verò purgatio. Duplex porrò melãcholia eſt, naturalis ſcilicet, & non naturalis. Quando naturalis abundat, cum ſanguine ſimul diſcurrit, quare ad ei⁹ euacuationẽ, primùm quidẽ venæ ſectio adhibenda eſt: ab eodem enim calore, tẽperato nimirum, ſanguis & melancholia generãtur: deinde verò poſt temporis aliquod interuallum, nempe poſt concoctionem, purgatio phlebotomię ſuccedet.

Quarta, quòd illis cumprimis etiam cõferat, in quibus periculum eſt, ne ob humoris redundãtiam in corpore accidat calfactio, ebullitio, & conturbatio. Nonnulli tamen per hanc regulam ſæpenumerò fallũtur. Quando enim calfactionem aliquã percipiunt, humorum ebullitionem adeſſe ſuſpicati, venę ſectione ſtatim vtuntur cùm ex flauę bilis feruore & inſenſione hoc interim accedere etiam poſſit. In qua ſanè tantum abeſt, vt calfactio & ebullitio per venę inciſionem cohibeatur, vt magis etiam incitentur & augeſcant. Phlebotomia enim humores commouet, vt maiore deinceps impetu per corpus diſcurrunt.

In tali

Iñ tali igitur caſu phlebotomia vtendum non eſt, niſi ſit ex humorum redũdantia: quod quidem ex ſudoris multitudine dignoſcitur, & pręcipuè cùm is matutino tempore oboritur. Aliqui enim non ſudãt, niſi cùm euacuatione opus habent.

Quinta, quòd venæ ſectio illis potiſſimũ adhibenda ſit, quibus vires adhuc firmæ ſunt, quique ſanguineæ, & non frigidæ ac ſiccę ſunt temperaturæ Hinc Rhazes lib.7. ad Almanſoré, cap.21. Corpora, inquit, quæ venas habent amplas & cõſpicuas, quęque hirſuta ſunt, & colore inter rubrũ fuſcum que medio, adoleſcẽtium nimirũ, iuuenũ, & ſenum nondum decrepitorum, phlebotomię pręſidia magis tolerare poſſunt. Pueris verò & infirmis vena ſecanda non eſt, niſi maxima incumbente neceſſitate.

QVÆ MEMBRA QVOQVE tempore venę Sectione vacuanda.

CAPVT CII.

Ver, æſtas, dextras, autumnus hyemsq́; ſiniſtras.

Quatuor hæc membra, hepar, pes, cephã, cor, vacuanda.

Aeſtas hepar habet, ver cor, ſicque ordo ſequetur.

Hîc oſtenditur, quæ membra quóque tẽpore per phlebotomiam ſint vacuanda.

Ac *primò* quidem dicitur, Vere & æſtate venas dextræ partis eſſe ſecandas: dextræ ſcilicet manus, brachij, vel pedis. Sed Autũno ac hyeme ſiniſtras: ſiniſtræ nimirũ manus, brachij, vel pedis. Vere enim creſcit atque augetur in corpore ſanguis, æſtate verò flaua bilis: quò fit, vt in vere ac æſtate vacuandæ ſint venę, quæ ſanguine & flaua bile magis abundãt: tales autem cũprimis ſunt venæ dextrę. Siquidem in dextra corporis parte ſitũ eſt mẽbrum ſanguificationis, nempe hepar, & κύστις χοληδόχος, id eſt, folliculus flauæ bilis. In Autumno verò humor generatur melancholicus, qui aceruatur etiã, nec diſſoluitur per hyemem: vnde autũno & hyeme illæ venę potiſſimùm ſecandæ ſunt, in quibus melancholia magis dominatur, ſuntque venæ ſiniſtræ: Nam in ſiniſtra corporis parte ſitus ęſt lien, receptaculum melancholiæ.

Secundo, deinde loco traditur, quatuor hæc membra nempe κεφαλὴν, id eſt, caput, cor, pedem, & hepar, vacuanda eſſe iuxta quatuor anni tẽpora. Cor quidem vere, hepar æſtate, caput hyeme, & pedes autũnò.

DE

DE COMMODIS EX SEctione Saluatellæ.

CAPVT CIII.

EX ſaluatella tibi plurima dona minuta,
Splenem, hepar, pectus, vocem, præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem,

Sex commoda hoc loco recenſentur ſectionis venæ, quam ſaluatellam vulgo vocant. Ea inter digitum medicum & mediũ frequenter admodum & ſæpiſſimè inciditur. Alius inciſionis eius locus eſt, vt vulgus autumat, inter medicum & auricularem.

Ac *primum* quidem eius commodum, quòd lienem expurget.

Secundum, quòd iecur emundet.

Tertium, quòd pectus purificet.

Quartum, quòd vocis auferat incommoda.

Quintum, quòd à nocumento tueatur, ac cõſeruet præcordia: quo nomine os vẽtriculi, membra, ſpiritus, & quæcũq; cordi vicina, hic intelligenda ſunt.

Sextum, quòd non naturalem cordis dolorem tollat: ac ratio quidem omnium eſt, quòd huius venæ ſectio, vt latius paulò pòſt declarabitur, ab omnibus illis locis ſanguinem educat.

Pro pleniore autem huius rei intelligentia, primò quidem ſciendum eſt, aperiri nonnunquam venas, nonnunquam verò arterias. Verùm propter difficilem fluxus arteriæ compreſſionem, arterias Medici incidere metuunt, quippe cùm ſi quis in ſecãda fortè vena arteriam vulnerârit, ægrè ſtatim ſanguinis eruptionem cõmpeſcat, ac vbi res optimè cadat, ad cicatricem perducta diuiſione, tamen ἀνεύρυσμα, hoc eſt, arteriæ inciſæ dilatatio exiſtat, teſte Galeno in libr. de curan. rat. per ſang. miſſio. cap. 21. & 22 Difficilis porrò eſt fluxus arteriæ compreſſio, partim quidem ob arterialis ſanguinis feruorem. Hic enim promptiſſimè mouetur, arteriámqne dilatando aperit: quare ſanguinis eiaculationem in arteriæ inciſione admodum iuuat: Partim verò, quòd motus arteriarum, vt libro 2. capite 20. de ſanita. tuend. Galenus atteſtatur, nunquam intermittatur, quò fit, vt ipſarum vulnera tardius etiam curentur: cùm vtrique quietem requirant ea, quæ ſananda ſunt. Galenus libro 5. capite 8. metho. meden. & comment. 6. libro 6. apho. Prodeſt autem arteriæ inciſio, quando corpus redundat ſanguine tenuiore, aut flatuoſo, aut feruidiſſimo. Sedes enim ſanguinis ſubtilis ac tenuis, vnde calor naturalis & ſpiritus procreantur, & itẽ flatuoſi,

in arteriis eſt. Quin feruidiſſimus etiam ſanguis, qui à calidiſſimo membro, corde ſcilicet, perficitur, inque ſingula corporis membra digeritur, in arteriis continetur. Craſſioris verò, quo membra nutriuntur, receptaculum in venis eſt. Sanè verò quæ Galeno occaſio extiterit ſecandæ arteriæ, ipſe capite 22. de curandi rat. per ſangui. miſſio. aſſerit. Monitus, inquit per quędam inſomnia, quorum duo perſpicuè mihi viſa ſunt, acceſſi ad dextræ manus arteriam inter indicem ac pollicem ſitam: ſiuiſque fluere donec ſponte ſanguis reſiſteret: nam ita ſomnium præceperat. Effluxit autem non tota libra. Subitò itaque diuturnus extinctus dolor eſt, in illa maximè parte fixus, qua iecur ſepto tranſuerſo committitur. Mihi quidem hoc ætate iuuenili euenit. At miniſter Dei Pergami, diutino lateris cruciatu laborans, liberatus eſt arteria in ſumma manu inciſa, aggreſſus & ipſe illud inſomnij monitu.

Secundo verò loco ſciendum, quòd venæ ſectio multis admodum membris adhiberi ſoleat: Aliquando quidem brachio, ſiue manui magnę, nonnunquam paruæ, quandoque pedi, interdum naſo, aliquàdo fronti, nonnunquam labiis, quandoque linguæ ſiue palato, eſt cum etiam angulis oculorum frontem verſus. Quinque venæ

ſecandæ veniunt in manu magna, per quam intelligitur apud Medicos totum brachiũ cũ ſumma manu, vt per pedẽ totũ crus, hoc eſt, quicquid ab iſchio vſque ad plantas pedum eſt, quemadmodum docuit Rhazes lib. 7, ad Almanſ. cap. 21. & Auicenna 4. 1. cap. 20.

Vna vocatur humeraria ſiue humeralis. Græcè ὠμιαῖα, quòd per humerum in manum feratur: vel exterior, quoniam cubiti exterius latus perreptat: Vel κεφαλική, id eſt, vena capitis.

Altera interior cubiti vena, quæ ἡπατίτις Græcis dicitur, Latini Iecorariam & lienarem, hodie facientes medicinam Baſilicam vocant.

Tertia media, quam nonnulli & alio nomine non ineptè communem, vel Cardiacam, vel nigram, vel matrem, nuncupãt. Barbari verò medianam appellant.

Quarta axillaris, quæ eſt ramus baſilicæ.

Quinta funis brachij, quæ eſt ramus cephalicæ deſcendentis. In minori ſiue ſumma manu eſt Sceilen, ſiue ſaluatella. Et ita in manu ſex venæ ſecandæ veniunt.

Cephalica. Cephalica incidenda eſt, vbi ſuperiores pectore partes, facies nimirum, aut caput malè afficiuntur: quare cõfert paſſionibus capitis, vt hemicraniæ, maniæ, & ſimilibus. Galen, cap. 16. de curan, rat. per ſang. miſſ.

Baſilica

Baſilica à partibus ſtatim euacuat, quæ infra ceruicē ſunt, verbi gratia, à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut vētriculo. *Baſilica.*

Communis ſitu & compoſitione inter duas iam dictas media eſt. Nam ea ex fiſſione vtriuſque oritur. Eſt etiam in vacuādo media: vndique enim vacuat, ab inferioribus nimirum partibus infra ceruicē, à collo, & ſupra collum. Vnde exquiſitiſſima omnium humorum & vniuerſalis toti corpori per huius venæ ſectionē fit euacuatio. Vniuerſalis quidem, non, vt quibuſdam placet, quòd à corde oriatur, ſed quòd ſit ramus cephalicæ & baſilicæ. Sanguinem igitur è cephalica detracturus, ea non apparente, mediam potius quàm baſilicam ſecabis. Quòd ſi nec baſilica ſe oſtenderit, ad mediam potius, quàm ad cephalicam confugies. *Mediana.*

Saluatella ſiue ſalubris, Sceilen Auicennæ 1.1.doct.5. ſum.5. capite 4. appellatur, & eſt vena ſub annulari & medio digito exporrecta. Verùm aliàs ſubinde apud Arabes & Barbaros illam Sceilen vocari obſeruatur, quæ iuxta brachiale ab humerariæ ramo & axillaris venæ propagine, conſtituitur, cui eadem, quę axillari medicorū vulgus nomina imponit, hanc quoq; ſaluatellam & ſalubrem vocans. Hæc obſtructo hepate in dextra manu, liene *Saluatella.*

verò in ſiniſtra incîdi ſolet. Quare hoc fiat, ratione oſtendere non eſt, ſed experientia licet. Porrò manus illius, cui hęc vena ſecatur, in calidam aquam ponenda eſt, donec locus infletur, & leuiter extumeat, conſpicuúſque fiat: ſecta autem iam vena, iterum in aquam ponenda eſt, ideo vt ſanguis citò eiaculetur, ſi eius eruptio debilis fuerit, ſicuti ſolet in pluribus eorum, quibus per hanc venam ſanguis extrahitur, & ne ſanguis in ore venę coagulatus illicò reſtringatur. Cùm autem ex ea quantum volueris, emanarit, parum olei ac ſalis imponendum eſt, ne iuſtò citius vulnus cicatrice obducatur. Rhazes libro. 7. capite 21. ad Almanſorem, & Auicenna 4. 1. capite 20.

Axillaris. Axillaris ramus eſt baſilicæ, & apparet in curuatura brachij verſus inferiora: de hac idem quod de baſilica iudicium.

Funis brachij ſimilis eſt cephalicæ: eſt enim ramus eius. Quanquam autem venæ ſectione, quemadmodum idipſum à Galeno & Auicenna adſeritur, vniuerſalis è toto corpore fiat euacuatio, non tamen ex omnibus venis æqualiter, ſed tantùm ex communibus, vt viſum eſt. Licet etiam venæ è toto corpore vacuent, non tamen æqualis in omnibus eſt timor. Imò cephalica Rhazæ eſt ſecurior, baſilica verò & car-

diaca

diaca magis timẽdæ, quanquam hęc quàm illa minus.

Cephalica omnium minus eſt noxia, quòd nullus neruus, nulla arteria, nullus etiam tendo ſub ea vena procurrens ſectionem impediat.

Cardiacæ ſiue medianæ inciſio admodũ difficilis ac periculoſa eſt, propter ſubiacentem neruum, ac tendinem: maximè ſi in ipſo brachij ſinu profũdius incidatur.

Baſilica inter cæteras eius loci periculoſiſſimam habet ſectionem: tum propter arteriam, quæ ſubiacet, tum etiam propter incertum & varium neruorum in ea parte procurſum, qui te dubium & anxium reddunt: pręſertim in interiore brachij plexu, qui minus carnoſus eſt.

Sceilen, ſiue ſaluatella, non eſt periculoſa, ſed tamen ſubtilis, vnde conuenit, vt in ſectione eius manus in aqua calida detineatur, quò expeditius erumpat ſanguis.

In pede tres venæ ſunt, iſchiatica ſcilicet, ſaphena, & vena poplitis, quas incidere conſueuimus ſanguinem deorſum reuulſuri, vt in menſium prouocatione. *Pedis venæ.*

Sed in hoc vena poplitis, iuxta Auicennæ ſentẽtiam, efficacior eſt ſaphena, aut iſchiatica: propinquior enim eſt vtero, vnde melius ab ipſo deorſum trahit.

Saphenæ ſectio à renibꝰ, ab vtero, teſticu

lis, & virga ſanguinem educit.

Iſchiatica ab ancha, id eſt, iſchio, ſiue à coxa, renibus & membris verſus exteriorē partem ſitis melius trahit. Iuuamentū ſectionis eius magnum eſt in iſchiade, podagra, varice, & elephantiaſi.

Saphena ab vtero trahit, & membris verſus interiorem partem ſitis, licet eiuſdem venæ ſint rami: menſes prouocat, & hæmorrhoidum orificia aperit.

Frontis vena. In media fronte inter duo ſupercilia ſita eſt vena, cuius inciſio confert grauitati capitis, & præcipuè illi, quæ eſt à parte poſteriori, & antiquis faciei vitiis, nempe morpheæ, impetigini, ſcabiei, & oculorum affectibus, inciſa tamen prius cephalica.

Naſi. Eſt in naſo quoque vena, in cuius inciſione collum ſudariolo ſtringere oportet, donec capitis partes intumeſcant, & vena conſpicua fiat, Idem etiam in ſectione venę frontis faciendum.

Labiorū. Inter labra item & gingiuas venæ ſunt, quę propter oris, aut gingiuarum abſceſſus ſcindi ſolent, cephalica tamen prius inciſa.

In palato venę ſunt quatuor, quarum inciſio confert fluxioni rheumatis ad dentes, ac in eis dolorem incitantis. Suntque omnes conſpicuæ, & incidendæ potiſſimùm poſt concoctam materiam.

Sunt

Sunt quoque venæ quædam in angulis oculorum lachrymalibus frontem verſus, quæ inciduntur in paſſionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & lachrymis, ſecta prius cephalica. *Oculorum.*

Præterea venæ quæ ſub lingua conſpiciuntur. poſſunt in multis affectibus incîdi; præſertim in angina, ſecta tamen prius cephalica. *Linguæ.*

Quinetiam in temporibus iuxta aures venæ ſunt, quæ inciduntur propter vertiginem, hemicraniam, vehementem capitis doloré, & ægritudinem diuturnã, ſed hæc inciſio, vt in libr. de genitu. & in lib. de aëre, aquis, & locis. Hippocrates autor eſt, hominem reddit ſterilem. Quibuſcunque, inquit, iuxta aures venæ ſectæ ſunt, hi coëunt quidem, & genituram emittũt, verùm modicam, & debilem, ac infœcundam. Nam plurima geniture pars à capite iuxta aures in ſpinalem medullam procedit. Ipſe autem geniture meatus, cicatrice ſectioni inducta, obſtruitur. Et proceres Scytharum, inciſis iuxta aures venis, ſterileſcere affirmat. Auicenna eas iuueniles vocat. *Temporum.*

In collo etiam venæ ſunt, quas Græci σφαγίτιδας. Latini iugulares, id eſt, venas fauciũ & gutturis, Arabes Guidez, Barbari Subeticas, Apoplecticas, & ſomni venas *Colli.*

appelllant, quòd preſſę, ligatæ, & complicatæ, afferant κάρον, id eſt, ſomnum veternoſum, & torporem quendam apoplecticum. Hæ incidūtur, cùm anhelitus in principio leprę maximè conſtringitur coarctatúrque, & in principio fortis anginæ, in aſthmate acuto, in raucedine vocis, in abceſſu pulmonis, indyſpnœa, quę eſt ex multo ſanguine calido, & in ægritudinibus splenis ac laterum. Plura in li. anatomię viuorum Galeno adſcripto, ca. 28. & apud Rhazen & Auicen. locis citatis.

EMISSI SANGVINIS OBſeruatio ex Ioannis Fernelij de vacuandi ratione, cap. 20.

Effluens ſanguis excipiendus mundis terſiſque peluiculis, terrenis, vitreis, ſtāneis, aut argenteis, non item æneis, ne ab his vel propriæ ſubſtantiæ, vel coloris, vel alterius qualitatis conuerſionē ſubeat, quæ noſtrum de corporis affectione iudicium peruertat. Sint & peluiculæ multæ, in quibus ſanguinis varietas diſpici ac diſtingui poſſit. Seponantur loco mundo, quò nec puluis, nec fumus, nec ventus, nec Solis radij pertingant.

Omnium prima in his obſeruabitur ſanguinis

guinis ſubſtantia. Viſcoſus eſt qui lentè fluxit, & tanquam glutinum digitis adhæret: quorum neutrum efficit probus atque mediocris. Craſſus eſt & dēſus, multáſque fibras habet, qui ocyus concreſcit atq; conglaciat: hic obſtructionum aliorúmq; inde morborum fit autor. Qui tardius concreſcit ac dureſcit, tenuis eſt: qui verò iam refrigeſcens minimè dureſcit, is omnino vel aquoſus vel putridus eſt, cuius fibræ omnes direptæ atque corruptæ vanuerunt. Idipſum planius diſtinguit fiſſio. Craſſus ac compactus difficilè finditur, tenuis facilè: putridus verò nō finditur, verùm ſimul atque attingitur, totus in partes exiguas diſcerpitur. *Iudiciū de ſanguine è miſſo ex ſubſtantia.*

Serum multum tanquam aqua citrina concreto ſanguini innatans, vel potum liberaliorem, vel iecur infirmum, quale hydropici, vel imbecillos renes, vel eoſdem obſtructos oſtendit: quibus ex cauſis ſerum redundans in venas, ſanguini permiſcetur. Hunc tamen non eo prorſus deſtitui par eſt, velut in his qui frugalius bibūt, aut immoderatius ſeſe exercent: craſſeſcēs enim ſanguis difficilè in tenues venas diſtribuitur, eáſque promptè intercludit. *Serum.*

Spuma innatans, niſi fluoris impetu nata ſit, incendium atque feruorem eius humoris oſtendit, cuius colorem præ ſe fert: *Spuma.*

rubra quidem ſanguinis:citrina, bilis : alba,pituitæ: liuida,melancholiæ.

Color. Dureſcentis ſanguinis color per ſumma rubicundus, boni vtilíſque ſanguinis eſt index: ruber quidem ac lucidus ardentis, qualis eſt arteriarũ : ruber verò & obſcurus mediocris, qualis eſt venarum. Color citrinus, bilem:albus, pituitam : viridis, bilem retorridam : liuidus aut plumbeus, atram bilem cum pernicie, vt diſparium colorum permiſtio varios humores exuperare commonſtrat : qui an etiam putridi ſint nec ne, ſanguinis ſubſtantia palàm facit. Eſt autem,quum albus color ex optima concoctione proficiſcitur, quod his præſertim accidit, quorum plenior eſt virtus,& quorum vrinæ benè coctæ viſuntur,multo albóque ſędiméto confertæ. Illorum quippe ſanguis, in venis tenuioribus concoctione iam albeſcit.

Pingue. Sanguinis parte ſumma innatat nonnunquam pingue quiddam & adipoſum, inſtar tela aranei cohærens.Hoc,ſi admodum pingue & obeſum corpus eſt, ex ipſo ſanguine cauſam habet, qui eſt in adipem pronus. Sin corpus ſtrigoſius fiat minúſque optimum, idipſum colliquari & marceſcere portendit.

Subſidētia. Ima parte concreti ſanguinis ſubſidet quod terrenum magis eſt atq; feculétum.

Id

Id quum ſcinditur, ſæpius apparet vel rubrum, obſcurum, vel nigrum, vel lucidum, vel viride: vnde humoris, qui ſanguinem perfundit, naturam videre eſt: atque ex coloris copia aſſequi quantum vnuſquiſque humor in venis abundet.

Si diffiſſo ſanguine grana quædam arenularum æmula offendantur, aiunt vel Elephantiaſin, vel ad hanc propenſionem notari: qnanquam obſeruantibus nihil tale deprehenſum eſt. *Grana.*

Rarum eſt ſanguinem à venis graueolere: quod ſi contigerit, putredinis corruptionísque deploratæ eſt indicium. *Graueolentia.*

Detractum ſanguinem nemo deguſtarit: at ſi cui in os fortaſſe incidet, dulcísque apparebit, ſecundum naturam eſt: qui amarus, slioſus: acidus aut ſtypticus, melancholicus: inſipidus, pituitoſus: ſalſus, pituita ſalſa perfuſus. *Sapor.*

Sanguinis ſubſtantia atque colore animaduerſis, conferendæ inuicem erunt peluiculæ. Quæ ſi omnes optimum ſanguinem æquabiliter exhibeāt, credibile eſt reliquum in venis ſimilem haberi, illum tamen detrahendum fuiſſe, quod multitudine peccaret, quæ vna corpus grauat, ſenſus offendit, & in putredinem, aut in grauiorum malorum pericula coniicit. Si vitioſ⁹ & impurus ſanguis conſpicitur, multò *Iudiciū ex collatione peluicularum.*

etiam vtilius eductus eſt, vt qui & copia, & qualitate moleſtus, corpori negotium faceſſeret: ſed & poſthac diligentius vacuari corpus debet, aut pharmaco, aut venę ſectione. Si qui prius manauit ſyncerus, qui autem poſterius, prauus exiſtit, multi huiuſmodi reſident in corpore, proba victus ratione, idoneíſque vacuationibus exterminandi. At ſi hoc ex phlegmone accidit, bono eſſe ſolet, nempe iudicium completæ & integræ vacuationis, quæ morbi materiam ex affecta ſede extirpauit. Si poſtrema peluis purior eſt primis, conſummata eſt vacuatio, quæ ſanguinem vitioſum omnem detraxit, dum vtilis ac bonus dimanaret. Sanguis in tepeſcentem aquam effuſus, diuulſis ſecretíſque ſubſtantiis multa profert. Serum aquæ omnino confunditur, vt internoſci nequeat: illi etiam permiſcetur tenuior ſanguinis portio, ex cuius colore liceat de humoris natura & ſpecie quodammodo iudicium facere. Craſſior ſanguinis portio & fibroſa ſubſidet in imo: quæ pura & ſecundum naturam eſſe iudicabitur, ſi lucida, tenuis, ſubalbida & cohærens fuerit. At craſſior craſſum etiam ſanguinem ineſſe, obſcura & nigra, alióue infecta colore, ſanguine vitioſorum humorum fæcibus inquinari cõmonſtrat, quos ipſa coloris differentia

ferentia diſcernit. Si parum illa cohæret, diſtractáque facilè dilaceratur, ſummæ putredinis eſt argumentum.

DIOCLIS EPISTOLA PRÆſeruatiua, Iano Cornario medico Phyſico interprete.

Diocles Antigono Regi Salutem.

QVandoquidem contigit tibi, vt omnium Regũ maximus Muſicus ſis, & plurimo tempore vixeris, omníſque Philoſophiæ peritus ſis, & in Mathematicis diſciplinis primas teneas: arbitratus ſum eam Philoſophiæ partem, quæ de tuenda ſanitate tractat, regiam eſſe, & ad te priuatim pertinere. Itaque præſcripſi tibi, vnde morbi hominibus oriuntur, & quibus præcedentibus ſignis, & quomodo quis ipſis opitulari poſſit. Nam neque tempeſtas vnquam in cœlo conſtare poterit, non præcedentibus ſignis quibuſdam, quę nautæ, ac reliqui multi experimenti homines ſequuntur, neque affectio in hominis natura vnquam conſtare poterit, nõ ſigno aliquo præcedente. Tu verò his quæ à nobis dicuntur perſuaſus, certitudinem ipſorum aſſequeris.

Antigoni regũ præſtantia.

Simile.

Humani corporis partes 4. Hominis corpus in quatuor partes diuidimus, caput, thoracem, ventrem, veſicā. Quum igitur affectio circa caput diutius futura eſt vertigo præſignificari ſolet, & capitis dolor, & in ſuperciliis grauitas, aurium ſonitus, temporum pulſationes, oculi manè tument; cum viſus hebetatione, nihil olfaciunt, & dentium gingiuæ attolluntur. *Capitis affectionū praſagia.* Quum itaque huiuſmodi quippiā præſignarit, caput purgare oportet, nullo quidem medicamento, ſed hyſſopi aut origani capitibus acceptis, tritis, ac in ollula cum paſſi aut ſapæ hemina dimidia ferueſactis. Hoc ieiunus ſorbens os eo collue, & gargarizando humores detrahe. Hac curatione non eſt alia leuior in affectionibus circa caput. Optimum eſt & ſinapi aqua mulſa calida dilutum. Hoc ieiunus ſorbens gargariza, & humores detrahe. Cæterùm caput confeſtim præcalefacere oportet, quo liquata pituita facilè fluxioni obediat. Qui verò talia ſigna negligunt, his hi morbi ſuccedere ſolent, lippitudines, glaucomata oculorum, aures rumpuntur, ſtrumæ in collo fiunt, cerebri corruptio, grauedo, angina, capitis vlcuſcula manantia, achores appellati, teredines, vua, capillorum defluxio, capitis vlceratio, dentiū dolor. *Thoracis morborū praſagia.* Vt vbi circa thoracem quid futurum eſt, ex his aliquid præſignificari ſolet. Sudor

dor contingit pet totum corpus ac thoracem, linguam craſſam habent, ſalſa, aut amara, aut bilioſa ſpuunt, ſub coſtis aut ſcapulis dolores fiunt citra occaſionem hiatus oris aſſidui, vigiliæ, ſuffocationes, ſitis, ex ſomno animus triſtis, perfrigerationes pectoris & brachiorum, manuum tremor. His autem hoc modo prudenter auxiliari oportet. Vomitus fiat quàm optimè à cœna abſque repletione, ſine medicamento. Commodi ſunt & ieiuni vomitus, quos aliqui vocant Syrmaiſmos, Oportet autem eũ, qui ita vomere volet, radiculas tenues præſumere, naſturtium, erucam, ſinapi, porculacam, atque deinde accepta aqua tepida, ſic vomere. Qui verò talia ſigna contemnunt, eis hi morbi ſuccedere ſolent, pleuritis, peripneumonia, melancholia, febres acutę, phrenitis, lethargus, febris ardens, ſingultuoſa. *Syrmaiſmus.*

Poſtquam verò circa ventrem affectio aliqua diutius conſiſtere parat, ex his aliquid præſignat. Aluus prius contorquetur, & ipſa in ſeipſa turbatur. Cibi ac potus amari apparent, genua grauantur, lumbos flectere non poſſunt, dolores ſunt totius corporis, citra occaſionem, torpor crurum, febriculæ paruæ. Quum horum quid præſignificarit, aluum mollem præparare oportet cum victu abſque medicamento. *Ventris affectionum prænotiones.*

Sunt autem plura & ſecura, ex quorum vſu falli non poſſis. Betę aqua mulſa coctæ, allium coctum, maluæ, rumices, mercurialis, placentæ ac dulciaria ex melle. Omnia enim aluum ſubducunt. Si verò aliquod ſignum augeſcat, cnici ſuccum ad omnia decocta ammiſceto. Iucundiora enim fiũt, & periculo vacant. Commoda eſt & braſſica, læuis aqua multa cocta. Huius ſuccus bibitur cum melle & ſale, ad quatuor heminarum menſuram. Cicerum quoque, aut erui cocti aqua, pota ieiuno, eodẽ modo facit. Qui verò talia ſigna negligunt, has affectiones incurrerẽ ſolent, alui profluuium, dyſenteriam, lienteriam, voluulum, coxendicem, febrem tertianam, podagram, ſyderationem, hæmorrhoidas, articularem morbum.

Veſica morborũ prænotiones. Porrò vbi circa veſicam aliqua affectio diutius conſiſtere volet, hæc præſignant. A paucis cibis repleri ſibi videtur, flatus ſunt, ructus, decoloratio totius corporis, ſomni graues, vrinæ liuidæ, & vix prodeuntes, tumores circa pudenda fiunt. Quũ igitur tale quid præſignificarit, vrinam cientibus odoratis ſecuriſſimè auxiliari oportet. Licet autem fœniculi & apij radices macerare in vino albo odorato, & hoc bibere quotidie ieiunum mane duorũ cyathorũ mẽſura, cum aqua in qua cõmaduit daucus,

daucus, ſmyrnium, helenium: quicquid talium habueris. Omnia enim proſunt. Item cicerum maceratorum aqua pota cum vino, eodem modo. At negligentibus talia ſigna, hæc ſuccedere ſolent. Aqua intercus, ſplen magnus, hepatis dolor, calculus, renum affectio, vrinæ ſtillicidium, ventris repletio. Cæterùm in omnibus talibus ſignis, infantibus lenes curationes adhibere oportet, maioribus efficaciores.

Scripſi autem tibi etiam de mutationibus temporum per annum, in quibus ſingula fiunt, & quæ in corpus aſſumere te oporteat, & à quibus abſtinere. Incipiã autem à ſolſtitio hyberno. *Temporũ mutationib. corpora affici.*

Solſtitium hybernum auget in hominibus defluxionem, ac humiditatem, vſque ad æquinoctium vernum. Oportet igitur cibos calidiores aſſumere, & parcius bibere, & vinum meracius bibere, & ab origano macerato potare, & Venere vti. Sunt autem ad æquinoctium dies nonaginta.

Æquinoctium vernum auget in hominibus pituitam, & dulces ſeroſos ſanguinis humores, vſque ad Pleiadum ortum. Vtere igitur odoratiſſimis & acribus cibis, & labori deditus ſis, & Venere vtere. Sunt autem vſque ad Pleiadum ortum dies quadraginta ſex.

Pleiadum ortus auget in hominibus bilē,

fuluam,& amaros ſeroſos humores, vſque ad ſolſtitium æſtiuum. Vtendum itaque eſt dulcibus aluum ſoluentibus, & quàm minimum coëundum. Sunt autem ad ſolſtitium æſtiuum, dies quadraginta quinque.

Solſtitium æſtiuum auget in hominibus bilem atram, vſque ad æquinoctium autumnale. Vtere igitur aqua frigida,& odoratis omnibus, & quàm minimùm Venere vtere, aut minore læſione quàm de Venere ſcriptum eſt, admitte. Sunt autem ad æquinoctium autumnale, dies nonaginta tres.

Æquinoctium autumnale auget in hominibus pituitam ac tenues fluxiones, vſque ad Pleiadum occaſum. Oportet igitur fluxiones detrahere,& acerrima ac odoratiſſima exhibere, & quàm minimè votum facere,labori deditum eſſe, & à coitu abſtinere. Sunt autem ad Pleiadũ occaſum, dies 46.

Pleiadum occaſus auget in hominibus pituitam, vſque ad ſolſtitium hybernum. Proinde acerbiſſima exhibere oportet, & vinum bibere quàm iucundiſſimum, & pinguibus vti, ac labori deditum eſſe. Sunt autem ad ſolſtitium hybernum dies 45.

DE

DE SALVBRI DIÆTA Polybij Hippocratis diſcipuli Liber,

Iano Cornario medico phyſico interprete.

Argumentum in librum ſequentem Ioan.Culm.Gepping.

I. *Diæta idiotarum & priuatorum, qualis hyeme, vere, æſtate, & autumno eſſe debeat.* I I. *Diæta ad ætates, ad omne tempus, & ad corporum ſpecies conſtituenda.* I I I. *Ambulandum hyeme velocius, æſtate tardius, niſi per æſtum iter facias. Carnoſi gracilibus citius ambulent. Balneis quomodo vtendum. Veſtes puræ hyeme induendæ, æſtate ſordidæ, & oleo imbutæ.* I I I I. *Gracilitatem corporis quo ſtudio conſequaris. Pinguis ex gracili quomodo fias.* V. *Vomendum ſex menſibus hybernis.* V I. *Quæ infuſa, quibus temporibus, quibúsque naturis conueniant. Infuſa craſſa & tennia quæ.* V I I. *Craſſos & graciles, quomodo ad vomitum præpares. Bis in menſe vomere conſueti, iis melius eſt, vt conſequenter in duobus diebus, quàm per maiora interualla vomant.* V I I I. *Cibos remouere conſuetorum, aut quorum alui non probum tranſitum habent, curatio.* I X. *Puerulorum infantium educandi & cibandi ratio.* X. *Mulieribus ſicciori modi diæta conuenit. Exercitia-*

rum ratio iuxta temporum anni differentias inſtituatur. X I. Alui profluuij in exercitijs vtentibus & excrementis ciborum ſpeciem referentibus, curatio diatetica: Item quibus temperamentis hic morbus ſit familiaris. Corpora denſam carnem habentia, iis quæ raram habent à carnium eſu magis læduntur. X I I. Cibum poſtridie eructantes, longiori ſomno & alijs laboribus curantur. XIII. Siti correptis cibi & labores detrahendi, vinum verò aquoſum & frigidiſſimum exhibendum. X I I I I. Aquæ aut muci per nares vel aures eruptio, capitis torporem ſoluit. Sanitas res precioſiſſima.

1. IDiotas & priuatos homines hac diæta vti oportet. Hyeme quidé comedere quã plurima, bibere autem quàm parciſſimè. Sit potus vinum quàm meraciſſimum: cibi, panis, & obſonia aſſata omnia. Oleribus quàm pauciſſimis hoc tempore vtendum eſt. Sic enim corpus maximè ſiccum ac calidum reddetur. Vbi verò ver apprehenderit, tunc ſanè potum ampliorem aſſumere oportet, vinum dilutius & paulatim: cibus quoque mollioribus ac paucioribus tum vtendum eſt: ablato pane mazam exhibere, & iuxta eandem rationem obſonia detrahere, & ex aſſatis omnia cocta facere. Oleribus verò paucis tunc vti oportet donec ad æſtatem perueniat homo, cibis mollioribus vtendo, & obſoniis

coctis,

coctis,& oleribus,tam crudis quàm coctis, ſimiliterque potibus quàm dilutiſſimis ac plurimis:ita tamen vt paulatim non derepente his vtatur, ne videlicet magna mutatio fiat. At verò æſtate maza molli nutriatur,& potu aquoſo ac multo, obſoniis omnibus coctis. Sic autem his vbi æſtas fuerit vti oportet, vt frigidum ſit corpus & molle. Tempus enim calidum eſt & ſiccum, & facit corpora æſtuoſa ac ſqualida. Quapropter tali ſtudio auxiliari oportet. Iuxta eandem verò rationem,quemadmodum ex hyeme ad ver, ſi ex vere ad æſtatem deducendus eſt, cibo quidem detracto,potu verò aucto. Sic quoque contraria faciendo ex æſtate ad hyemẽ perducatur. In autũno verò rurſus cibi plures exhibẽdi ſunt & ſicciores, & obſonia iuxta eandem rationẽ, potus verò pauciores & meraciores,quò etiã hyems bona fiat,& homo in ipſa vtatur potibus meracioribus ac paucis, cibis verò quàm plurimis ac ſicciſſimis. Sic enim & maximè ſanus fuerit & minimè frigore impetetur. Nam tẽpus hoc valde frigidum ac humidum exiſtit.

Porrò habitibus corporum carnoſis & mollibus ac rubris,plurimo anni tempore ſiccioribus diætis vti conducit. Humida enim eſt ipſorum natura. Verùm duros & graciles,fuluosq; ac nigros,humidiore diæ- 23

mentis hortenſibus, & aliis huiuſcemodi Sint autem obſonia pinguia quæ offeruntur,ſic enim à quàm pauciſſimis impleri poterint. Sed & ſemel in die cibum ſumere,& illotum manere,& ſtratum durum habere & nudum deābulare oportet, quantū eius maximè fieri poteſt. Quicūq; verò graciles ſunt, & pingues fieri volunt, tum alia his, quæ dixi, cōtraria facere, tum ieiunos nullum laborem ſubire oportet.

At verò vomitibus & alui per infuſa elotionibus hoc modo vtendum eſt. Sex menſes hybernos vomendum eſt. Hoc enim tempus pituitoſius eſt æſtiuo,& morbi circa caput fiunt,& regionem eam quæ eſt ſupra ſeptum trauſuerſum. Quum verò æſtas ac calor fuerit, infuſis vtēdum eſt. Hora enim hæc æſtuoſa eſt, & corpus bilioſius,& lumbi ac genua grauantur, & calores oboriuntur,& in ventre tormina fiunt. Quapropter corpus perfrigerare oportet, & quæ in ſublime eleuantur, infernè ſubducere ex iſtis locis. 5

Sint autē infuſa pro craſſioribus ac humidioribus ſalſiora & tenuiora, pro ſiccis verò & gracilibus ac debilioribus, pinguiora ac craſſiora. Craſſa autem & pinguia infuſa ſunt quæ ex lacte fiunt, & cicerum decoctum,& alia huiuſmodi. Tenuia verò & ſalſa, ſunt muria & aqua marina, 6

& eiuſcemodi. At verò vomitus ſic facere oportet.

7. Quicunq; homines craſſi ac pingues ſũt & nõ graciles, & ieiuni vomant à curſu aut ambulatione cita, iuxta meridiem. Sit autem dimidia hemina hyſſopi in aquæ congio contriti, atque hoc ebibat affuſo aceto & adiecto ſale, quò iucundius euadat. Bibat autem primum ſenſim ac lětius, poſtea amplius & citius. Qui verò graciliores ſunt ac debiliores, à cibis vomitum faciant hoc modo: Lotus calida præbibat meri heminam, deinde cibos omnigenos edat, & neque dum cibum ſumit, neque à cibo bibat, ſed contineat ſe donec quatuor ſtadia quis percurrat: deinde vina tria permixta ipſi in potu offerantur, auſterũ, dulce, ac acidum: primum quidem meracius & paulatim, & per multum temporis ſpacium, deinde verò dilutius, & citius, & multum. Quicunque autem bis in menſe vomere conſueuit, huic melius eſt vt conſequenter in duobus diebus vomat, quàm per quintum & decimũ. Verùm aliqui penitus contrarium faciunt.

8. Quibuſcunque verò cõmodum eſt reuomere cibos, aut quibus alui non probum tranſitum habent, his omnibus conducit ſæpè in die comedere, & omnigenis eduliis vti, & obſoniis variis modis pręparatis, vinum-

numq́ue bibere duplex au triplex. Qui verò reuomunt cibos, aut aluos habent humectas, his omnibus contrarium huiuſmodi facere conducit.

Cęterùm puerulos infantes per multum tépus in aqua calida madefacere oportet, & vinum bibendum dare aquoſum, & nō penitus frigidum. Dádum eſt & id vinum quod minimè vétrem eleuet ac inflet. Hæc auté facere oportet, vt & conuulſionibus minus corripiantur, & maiores fiant, & meliorem calorem adipiſcantur. 9.

Mulieres porrò ſiccioris modi diæta vti oportet. Nam & cibi ſicciores ac muliebriū carnium mollitié cōmodiores ſunt, & meraciores potus præſtabiliores ſunt ad vteros ac fœtuum nutrimenta. Qui exercitiis vtuntur, hyeme currere ac luctari debent: Æſtate vero luctari quidem parū, cúrrere auté minimè, ſed multum deábulare ſecúdum ventū ac frigus. Quicunq; ex curſibus fatigati fuerint, eos luctari oportet. Qui verò ex lucta fatigátur, eos currere expedit. Sic enī laborás, fatigata corporis parte vel maximè calfieri componíq; ac recreari queat. 10.

Quoſcúque exercitiis vtétes alui profluuia corripiūt, & recremeta ciborum ſpeciem referentia ac cruda habent, his exercitiorū non minus quàm tertiā partem detrahere oportet, & ciborū dimidiū ſaltem 11.

exhibere (palam eſt enim quòd ventriculus cõfouere nõ poteſt) quò ciborum multitudo concoquatur. Sint autem his cibi, panis quàm maximè aſſatus in vino intritus, & potus quàm parciſſimi, ac meraciſſimi, & deãbulationibus à cibo ne vtantur. Oportet autem ſub hoc tempus ſemel duntaxat in die cibum ſumere. Sic enim quàm maximè concaleſcit ventriculus, & ea quæ ingeſta ſunt exuperauit. Fit hic profluuij alui modus his corporibus, quę denſã carnem habent, quũ ad carnium eſum homo cogitur, natura eiuſmodi exiſtente. Venæ enim denſatæ cibos ingeſtos non ſuſcipiũt. Eſt autẽ hæc natura acuta, & in vtranque partem vertitur, & ad modicũ tempus viget bona habitudo in talibus corporibus. At verò rariores ac hirſutiores corporũ ſpecies ac habitus, tũ carnium eſum ſuſcipiunt, tum labores magis tolerant, & bonæ habitudines ipſis fiunt diuturniores.

12. Quicunque poſtridie cibos eructant, & præcordia ipſis eleuantur, vtpote cibis crudis & incoctu exiſtẽtibus, his longiori quidem tempore dormire conducit, verùm & aliis laboribus corpora ipſorum cogere oportet. Vinum autem meracius & amplius bibant, & cibis paucioribus ſub id tempus vtantur. Palàm eſt enim, quòd ventriculus præ imbecillitate ac frigiditate, ciborũ multitudinem

mul-

multitudinem concoquere non poteſt.

Quoſcunque verò ſitis corripuerit, his & cibi & labores detrahendi ſunt, & vinum bibant aquoſum & quàm frigidiſſimum. Quibuſcunque autem dolores fiunt ex viſceribus, ſiue ex exercitiis, ſiue ex aliquo alio labore, his quieſcere conducit cibis abſtinẽtes, potione autem vtãtur, quæ quàm parciſſimè in corpus aſſumpta, plurimam vrinam ducat, qu ò venæ viſceribus inſitæ non diſtendantur repletę. Ex talibus enim tubercula oboriuntur ac febres. Quibuſcunque verò morbi à cerebro fiunt, torpor primùm caput occupat, & frequenter mingit æger, & reliqua velut in vrinæ ſtillicidio perpetitur, atque hęc ſanè ad dies nouem patitur. 13.

Et ſi quidem erumpat per nares aut aures aqua ſiue muccus, à morbo liberatur, & vrinæ ſtillicidium ſedatur. Mingit autem multum, & citra dolorem, idque albũ, donec viginti prætererint dies, & capitis dolor hominem relinquit. Intendenti autem oculos ſplendor occultatur. Porro virum prudentẽ id ſecum reputare oportet quod res precioſiſſima eſt ſanitas, & proinde ſcire vt ex ſuo ipſius conſilio in morbis vtilitatem percipiat. 14.

DE RATIONE VICTVS
Salutaris poſt inciſam venam,
& emiſſum ſanguinem, ad
Armatum Epigramma
Anaſtaſij,

VEnam Armate tibi medici incidere, timenti
Neſcio ventriculi qualia damna mali.
Nunc quo vita modo fuſo peragenda cruore,
Sitque diata tibi qualis habenda, rogas.
Illi morborum dicant Armate periti,
Hac non eſt noſtra falce metenda ſeges,
Non miſſum facis, & cupio ex te audire diſerti.
Atque aliquid tua quod Pieris ornet, ais.
Accipe, quando quidem nugas ad ſeria ducis.
Qua facias, octo verſibus, octo dies.
Prima cœna die ſit miſſo ſanguine parca,
Lux abeat latis aucta ſecunda modis.
Tertia ſed placida debetur tota quieti:
Quarta & quinta ſibi mollius eſſe volunt.
Balnea ſexta petit: mox ſeptima colligit auras,
Fertque vagos circum rura nemúsque pedes.
Octaua amplexus dilecta coniugis, & qua
Ante fuit, vitam reſtituiſſe ſolet.

VI.

VICTVS ET CVLTVS RATIO expoſita quatuor in ſingulos menſes verſibus, per Ioachimum Camerarium.

Ianuarius.

MEnſis amat tepido Iani decurrere victu,
Et refici grato ſæpe liquore iubet.
Vena tibi nullos exudet ſecta cruores.
Sed calida fas eſt mergere corpus aqua.

Februarius.

Februa olus, volucréſque cibis odere paluſtres,
Eſſéque inertifica febre timenda ſolent.
Pharmaca tunc hauri, tūc ſcinde pollice venam,
Et calido multum flumine membra foue.

Martius.

Martius humores & terra & corporis auget,
Tunc ratio eſt puri magna tenenda cibi.
Dulcia tum proſunt acri condita ſapore,
Pharmaca non proſūnt, venam aperire nocet.

Aprilis.

Frigore vim lenta reuocat telluris Aprilis,
Tunc etiam eſt tenuis pérque forata cutis.
Tūc intus sūt aucta magis, ſūntq; omnia plena,
Soluere ſe venter, venā aperire iubet.

Maius.

Omnia iam florent, iam formoſiſſimus annus,
Iámque ſibi cuncti mollius eſſe volunt.
Balnea nūc cole, nūc ſit pharmaca ſumere cura,
Et tibi nunc miſſo ſanguine vena fluat.

Iunius.

Iunius & gaudet gelidis, paſcitur herbis:
Viuifico humori tunc inimica fuge.
Lætitia & recreet tunc mentẽ blãda voluptas,
Affligat corpus nec medicina tuum.

Iulius.

Aeris ignifluos intendit Iulius æſtus,
Hoc breuior ſomno tempore danda quies.
Balnea vitentur, nec venam tangere ferro,
Nec domina petulans accubuiſſe velis.

Auguſtus ſiue Sextilis.

Ipſe etiam Auguſtus ſomnum reſtringit & eſ-
Et Veneris cupidos gaudia ferre vetat (cas,
Pharmaca nemo bibat, laceret neque corpora
Nec gelidas intra delicietur aquas. (ferro,

September.

Poma dat & gratos Septẽber ab arbore fructus,
Tunc etiam preſſo paſcere lacte capræ.
Pharmaca nil prohibet tunc ſumere, ſcindere ve
Nec tuus externum vitet aroma cibus. (nã.

October.

Octobri offertur venatio, vina, volucres:
Vtere, nec dubites non tenuiſſe modum.
Sic tamen vt ne oneres nimio præcordia victu,
Cúmque modo ſtudeas non tenuiſſe modum.

Nouember.

Eſſe ſalutaris perhibetur mulſa Nouembri,
Gingiber & dulci fiſſile melle natans.
Tũ neque ſæpe laues, Veneris neq; ſacra frequẽ-
Ante ſenex tempus ne videare ſuum. (tes.

December.

December.

Iuxta menſe focum calidũ vtare Decembri.
Tunc iaceant menſis gramina nulla tuis.
Incidas capitis defenſi à frigore venam,
Cinnameóque tuus fragret odore calix.

LOCI ALIQVOT PHILIPPI Melancth.in lib.de Anima, de moderatione cibi & potus, item ſomni & vigiliarum.

1. Modus organorum hortatur ad tēperantiam. Cùm enim immodicè onerantur, non poteſt coctio perfici. Et vitia primæ coctionis deinde non poſſunt corrigi in aliis coctionibus. Quare cibo immodico ingeſto, cùm fit malus chylus, etiã poſtea fit inſuaue nutrimentum, & corpus vitioſis humoribus impletur.

2. Traditur vtiliſſima regula: Vitium prioris coctionis non poteſt corrigi in poſteriore. Quare, cùm vētriculus non facit ſuũ officium, nunquam fiet ex crudo chylo ſanguis bonus. Ideo intemperantes, qui nõ concedunt ocium primæ coctioni, replent corpus vitioſis humoribus, fiunt pallidi, & proſternuntur vires ventriculi, ac deinde hepatis.

3. Sæpè citatur dictũ Hippocratis, in quo complexus eſt & res vtiles corpori, & earũ modum & ordinem: πόνοι, σιτία, ποτὰ,

Labores, cibi, potus, ſomni, omnia ſint moderata.

ὕπνοι, πάντα μέτρια. Primũ locum tribuit labori, qui propter multas cauſas præcedere cibos debet. Excitatur enim calor, ſuperfluitates conſumuntur & expellũtur, quod vtile eſt antequam ingerantur alij cibi. Vt enim, ſi ad focũ calfacias aquã, & iam feruenti infundas frigidã, rurſus extinguitur calor, ita turbatur coctio, cùm rurſus cibi ac potus ingeruntur crudi: id cauere iubet

Non pura corpora, quantò plus nutries, tãtò plus lædes.

Aphoriſmus, τὰ μὴ καθαρὰ σώματα ὁ'σῳ ἂν θρέψεις, μᾶλλον βλάψεις. Sunt autem vtiliora exercitia, in quibus agitãtur brachia, & thorax panditur, vt diſcutiantur ſuperfluitates in pectore & pulmone, & motus calórq; diaphragmatis in ventriculo proſunt. Poſt cibũ cauendi ſunt omnes vehementiores motus corporis & animi, cauẽda & vocis intentio. Tribuẽda enim quies ventriculo amplexo iã cibum, qui cùm agitatur, non poteſt integrè concoqui. Motus enim aperit orificiũ, vbi exhalant calor & ſpiritus, aperit & pylorũ, vbi crud⁹ chylus ante tempus effunditur. Ac interdum ſubitum exitiũ afferunt illi vehemẽtiores motus poſt cibum. Nec quiſquam eſt, qui non experiatur ſibi tales contentiones nocere. Itaque videmus natura etiã pecudibus hũc ſenſum inditũ eſſe, quietem vt ament poſtquam paſtæ ſunt. Qualis eſt autem immanitas, homines prorſus contemnere ordinem

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA